

RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TILA JA TULEVAISUUS SUOMESSA

*Kati Närhi, Sirpa Kannasoja,
Tuomo Kokkonen, Niina Rantamäki
ja Santra Ruonakangas (toim.)*

[SoPhi]

Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa

*Kati Närhi, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen,
Niina Rantamäki ja Santra Ruonakangas
(toim.)*

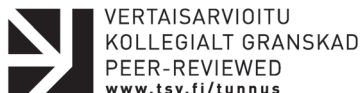
[SoPhi]

SoPhi 154

SoPhi on julkaissut akateemisesti korkeatasoista filosofista ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta vuodesta 1995. Kirjoittajamme ovat kansainvälisesti ansioituneita tutkijoita. Julkaisemme sekä suomen- että englanninkielistä kirjallisuutta. Julkaistavat kirjat valitaan tieteellisin kriteerein asiantuntijalausuntojen pohjalta. SoPhin toimintaperiaatteina ovat nopeus, riippumattomuus ja ajankohtaisuus. Kirjat ovat helposti saatavilla maksutta internetistä. SoPhi-kirjat ovat vertaisarvioituja ja mukana julkaisufoorumin luokituksessa.

www.jyu.fi/sophi

Kansikuva: Tuomo Kokkonen

CC BY 4.0
2023 Jyväskylän yliopisto

ISBN 978-951-39-9712-0
ISSN 1238-8025

Sisällys

1. Johdatus rakenteelliseen sosiaalityöhön ... 6
*Kati Närhi, Niina Rantamäki, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen ja
Santra Ruonakangas*

OSIO I KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA

2. Kansainvälinen ja suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne ... 22
Kati Närhi

3. Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä ... 49
Tuomo Kokkonen

OSIO II RAKENTEELLINEN SOSIAALITYÖ SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN TOTEUTTAMANA: NÄKÖKULMANA KYSELYTUTKIMUS

4. Rakenteellinen sosiaalityö
kyselytutkimuksen kohteena: tutkimusasetelma ... 70
Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

5. Julkisen sektorin sosiaalityöntekijät
rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina ... 94
Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

6. Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat tekijät ... 106
Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas
7. Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävät tekijät ... 117
Santra Ruonakangas & Sirpa Kannasoja
8. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä ... 135
Santra Ruonakangas & Sirpa Kannasoja
9. Yhteenveto: sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toimijoina ... 153
Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

OSIO III RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOIMIJAT: NÄKÖKULMANA TAPAUSTUTKIMUS

10. Tapaustutkimuksen toteutus: monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö ... 175
Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen
11. Oikeudenmukaisuus asiakkaiden asiana ... 187
Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen
12. Kansalaisjärjestöt osallisuuden rakentajina ... 205
Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen
13. Poliittiset päättäjät rakenteellisen sosiaalityön kumppaneina ... 220
Tuomo Kokkonen & Niina Rantamäki
14. Sosiaalijohto palvelujärjestelmän kehittäjänä ... 236
Tuomo Kokkonen & Niina Rantamäki
15. Radikaalisuuden tilat ja paikat julkisen sektorin sosiaalityössä ... 254
Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

16. Yhteenveto: kohti monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä ... 269
Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

LOPUKSI

17. Ehdotus monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön
toimintamallista ja sen reunaehdoista ... 285
*Kati Närhi, Niina Rantamäki, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen ja
Santra Ruonakangas*

LÄHTEET

LIITTEET

1.

Johdatus rakenteelliseen sosiaalityöhön

*Kati Närhi, Niina Rantamäki, Sirpa Kannasoja,
Tuomo Kokkonen ja Santra Ruonakangas*

Sosiaalityö on tärkeä osa suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän kokonaisuutta. Sosiaalityöllä tarkoitetaan tavoitteellista asiakas- ja asiantuntijatyötä yhteiskunnallisten rakenteiden, sosiaalisten ongelmien ja yksilöllisten elämäntilanteiden rajapinnoilla. Ammatillinen sosiaalityö on yksilö-, perhe-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoisten ongelmatilanteiden jäsentämistä, sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäisevien ja vaikuttavien ratkaisujen tunnistamista sekä niiden edistämistä. (Lähteinen ym. 2017, 13.) Näin ollen voidaan väittää, että sosiaalityön laajana tehtävänä on yhteiskunnallisen sosiaalisen kestävyuden edistäminen.

Rakenteellinen sosiaalityö on osa laajempaa sosiaalityön tehtäväkenttää. Tässä teoksessa rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan yhteiskunnallista tietoon perustuvaa yksilöitä ja yhteisöjä valtaistavaa sekä (hyvinvointi)palvelujärjestelmää ja laajemmin yhteiskuntaa kehittävää muutostyötä. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulma paikantaa sosiaa-

listen ongelmien juurisyyt yksilöiden sijasta eriarvoisuutta ja syrjintää tuottaviin rakenteisiin: yksilöiden elämäntilanteiden nähdään kiinnittyvän vuorovaikutteisesti sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä niissä tapahtuviin muutoksiin (Pohjola 2014; Mullaly & Dupré 2019). Rakenteellisen sosiaalityön yleisenä tavoitteena on vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin, prosesseihin ja ilmiöihin siten, että niitä muuttamalla edistetään yhteiskunnallista ja eri toimijoiden välistä oikeudenmukaisuutta. Samalla vähennetään eriarvoisuutta sekä tuetaan kansalaisten hyvinvointia hyödyntämällä niin sosiaalityön kuin muiden toimijoiden asiantuntijuutta ja tietoa.

Rakenteellisen sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää kuvataan usein ”kaksoissidokseksi” (Pohjola 2011, 207). Tällä tarkoitetaan samanaikaista työskentelyä haavoittaviin ja marginaalisiin elämäntilanteisiin joutuneiden yksilöiden ja ryhmien kanssa heidän valtaistamiseen muuttamaan elämänsä olosuhteita tässä ja nyt sekä pyrkimystä vaikuttaa ennaltaehkäisevästi yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja instituutioihin, jotta ne tukisivat paremmin kansalaisten hyvinvointia, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa (ks. Carniol 1992, 1–18; Mullaly 2007, 245; Pohjola 2011, 207; Pohjola ym. 2014, 11; Mullaly & Dupré 2019, 19).

Rakenteellisen sosiaalityön teoria syntyi 1970-luvulla eri puolilla maailmaa sosiaalisten liikkeiden vaikutuksesta sekä yksilötyön kritiikistä. Nämä muutokset aiheuttivat sosiaalityössä paradigmasiirtymän sosiaalisten suhteiden psykologisoivista ja konventionaalisista näkemyksistä poliittisempiin ja progressiivisempiin teorioihin. Rakenteellinen sosiaalityö nojaa kriittisiin yhteiskuntatieteellisiin teorioihin sekä tarkastelee sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten instituutioiden valtaa. Lisäksi se pyrkii muuttamaan epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita ja siten poistamaan toiseutta aiheuttavaa sosiaalista järjestystä. (Mullaly 2007, 244–250.) Rakenteellinen työskentely edellyttää yksilönäkökulman ohella laaja-alaista yhteiskunnallista orientaatiota, jossa keskeistä on yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden ymmärtäminen vuorovaikutteisina ulottuvuuksina. Samalla, kun tavoitteena on vastata yksilön elämäntilanteiden muutostarpeisiin, pyritään muuttamaan myös niille puitteet luovia rakenteita ja toimintakäytäntöjä. (Pohjola 2019, 324.)

Rakenteellisen sosiaalityön tiivis yhteys laajempaan sosiaalityön käsitteeseen ja toimintaan kiteytyy sosiaalityön kansainvälisessä määrittelyssä,

jossa korostuu vahva yhteiskunnallisen muutoksen ja oikeudenmukaisuuden edistämisen missio: ”Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.” (Lähteinen ym. 2017, 5; Sosnet 2014.) Sosiaalityön kansainvälisen määrittelyn mukaisesti voidaan todeta, että sosiaalityö on lähtökohtaisesti yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset ilmiöt jäsentävää tilannekohtaista, toimintaympäristön huomioivaa ja suhteisiin kiinnittyvää poliittista toimintaa (Pohjola 2019).

Sosiaalityön ja sen osana rakenteellisen sosiaalityön vahva kiinnittymisen toimintaympäristöönsä on tarkoittanut myös rakenteellisen sosiaalityön perinteiden ja käytäntöjen eriytymistä. Rakenteellinen sosiaalityö on omaksunut erilaisia muotoja riippuen sen kansallisvaltion yhteiskunnallisista ja historiallisista prosesseista, joissa sitä toteutetaan. Tiivis kontekstiyhteys selittää osaltaan myös rakenteellisen sosiaalityön erilaisia perinteitä eri maissa ja maanosissa. Esimerkiksi suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinne ja tavoitteet kiinnittyvät vahvasti suomalaisen yhteiskunnallisen toimintaympäristön historiallisiin prosesseihin ja siten erityisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltion laaja-alaisiin tavoitteisiin sekä hyvinvointivaltiossa tapahtuneisiin muutoksiin (Pohjola 2014, 28).

Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilan ja tulevaisuuden ymmärtäminen vaatiikin sen toiminnan reunaehtoihin vaikuttavien yhteiskunnallisten toimintaympäristöjen muutosten jäsentämistä. Tätä teosta kehystää erityisesti kaksi suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteeseen ja toiminnan reunaehtoihin vahvasti vaikuttavaa eritasoista ja eriaikaista toimintaympäristön muutosta. Näistä ensimmäinen on jo 1990-luvulla käynnistynyt uuden julkisjohtamisen periaatteiden käyttöönotto julkisella sektorilla (mm. Julkunen 2001; Juhila 2006). Toinen muutos liittyy sosiaalihuollon palvelujärjestelmän rakenteisiin viime vuosikymmeninä eniten vaikuttaneeseen kehityskulkuun eli julkisten sosiaalihuollon palvelujen siirtymiseen hyvinvointialueille vuonna 2023.

1.1 Rakenteellinen sosiaalityö suomalaisessa toimintaympäristössä

Suomessa hyvinvointivaltio on viime vuosisadan loppupuolelle saakka toiminut tärkeänä yhteistyökumppanina sosiaalityön tavoitteiden ja sen edustamien arvojen, kuten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon, toteuttamisessa. Tämä suhde on kuitenkin muuttunut yhä ristiriitaisemmaksi erityisesti viime vuosikymmeninä harjoitetun uusliberalistisen yksilön vastuuta korostavan yhteiskuntapolitiikan vuoksi (Julkunen 2001; Juhila 2006; Kokkonen 2019). Suomessa 1990-luvun laman aikana käynnistyneen uusliberalistisesti painottuvan suunnanmuutoksen vaikutukset näkyvät myös sosiaalihuollon palveluissa universaalien hyvinvointivaltion murenemisena. Suunnanmuutosta on kutsuttu julkishallinnossa managerialismiksi ja uudeksi julkisjohtamiseksi (New Public Management, NPM), jonka periaatteet ovat ohjanneet myös sosiaalityön toimintakäytäntöjä (Niiranen 2002; Juhila 2006; Julkunen 2001). Kyse on läntisissä hyvinvointivaltioissa tapahtuneesta yleisestä ideologisesta siirtymästä, jossa taloudellinen tehokkuus on toiminnan keskeisin lähtökohta (Juhila 2006; Julkunen 2008; Eräsaari 2006; 2011). NPM-ideologian mukanaan tuomat muutossuunnat julkisen sektorin toiminnan tehostamiseksi ja vaikuttavuuden lisäämiseksi voidaan väljästi kiteyttää kahteen keskeiseen kehityskulkuun. Ensimmäinen liittyy prosessiin, jossa pienet professionaalilta pohjalta muodostetut yksiköt ja sektoroitunut hallinto yhdistettiin suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Toinen muutos liittyy yksityisiltä markkinoilta tuttujen toimintakäytäntöjen, kuten tilaaja-tuottajamallin ja laadunhallinnan standardien, omaksumisena osaksi julkisen sektorin käytäntöjä. (Möttönen & Kettunen 2014.)

Hyvinvointivaltion ja samalla julkisen sosiaalityön taloudellistumisella on ollut vaikutuksia myös sosiaalihuollon palvelujärjestelmään, mikä on näkynyt erityisesti sosiaalityön asiakasryhmien etuuksien ja palveluiden heikkenemisenä. Lisäksi samalla kun uuden julkisjohtamisen taustalla vaikuttavan uusliberalistisen ideologian vahva yksilön vastuuta korostava toimintalogiikka on korostanut sosiaalityön ammattieettisten periaatteiden ja tavoitteiden tarvetta, sosiaalityön katse rakenteellisiin epäkohtiin ja epäoikeudenmukaisuutta aiheuttaviin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin on yksilökohtaisen työn paineen vuoksi hämärtynyt. Tästä

huolimatta suomalaisen sosiaalityön eri toimijoilla on melko selkeä yksimielisyys siitä, että ainakin ideaalitasolla sosiaalityötä tulee toteuttaa kaksoisidoksen mukaisesti eli rinnakkain asiakaskohtaisena ja yhteiskunnallisena työnä (Pohjola 2011, 2019; Metteri 2012). Voidaankin väittää, että vaikka nykykäytännössä suurin osa suomalaisesta sosiaalityöstä keskittyy sosiaalisia ongelmia korjaavaan yksilötyöhön, jonka tavoitteena on integroida yksilöitä yhteiskunnan olemassa oleviin rakenteisiin (Pohjola 2011, 220), sosiaalityön ymmärtäminen myös yhteiskunnallisten epäkohtien ja eriarvoistavien rakenteiden poistamiseen vaikuttavana poliittisena toimintana on hyvinvointivaltion uusliberaalien muutosten myötä entistä tärkeämpää.

Toinen merkittävä sosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön toimintaympäristön muutos liittyy sosiaalihuollon palvelujen siirtymiseen hyvinvointialueille vuonna 2023. Suuri osa niistä laaja-alaisista oikeudenmukaisuuteen ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvistä tavoitteista ja päämääristä, joita rakenteellinen sosiaalityö pyrkii saavuttamaan, konkretisoituu hyvinvointialueiden tuottamien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden, kuntien vastuulla olevien julkisten peruspalveluiden sekä muun yhteiskunnallisen toiminnan välisessä yhteistyössä ja rajapinnoilla. Se, millä tavoin eri toimijoiden välinen yhteistyö organisoituu ja toteutetaan, vaikuttaa keskeisesti siihen, miten rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet, tehtävät ja resurssit muotoutuvat ja toteutuvat.

Suomalaisen yhteiskuntamallin perusta on ollut vahvasti kunnallisessa itsehallinnossa, ja myös hyvinvointivaltiota sekä sosiaali- ja terveyspalveluita sen keskeisenä osana on kehitetty kuntaperustaisesti. Näin siitäkin huolimatta, että vastuiden- ja tehtävienjako kuntien sekä valtion välillä on aikojen kuluessa saanut erilaisia painotuksia. 2000-luvulla ratkaisua yhdenvertaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen on etsitty monin eri tavoin: kuntarakenteen eheyttämisestä, yhteistoiminta-alueilta ja isäntäkuntamallista, suurista peruskunnista, laajoista sote-alueista, palvelutuotannon markkinoistamisesta sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuun siirrosta maakunnille (Kröger 2017). Esitettyihin ratkaisumalleihin on palvelujärjestelmän uudistamisen ohella liitetty monia muita intressejä. Anneli Pohjolan (2017) mukaan sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistusta voikin luonnehtia prosessiksi, jonka tavoitteet ovat ajan sekä erilaisten poliittisten voimasuhteiden myötä vaihdelleet.

Vuosikymmenien suunnittelun ja poliittisten kamppailujen jälkeen eduskunta teki kesäkuussa 2021 pääministeri Sanna Marinin hallituksen esityksestä päätöksen, jonka mukaisesti vuoden 2023 alusta sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä vastaa 21 hyvinvointialuetta ja erillisratkaisuna Helsingin kaupunki (Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus). Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuun siirto kunnilta hyvinvointialueille on yksi Suomen historian merkittävimmistä hallinnollista muutoksista. Se ei kosketa pelkästään palveluja, vaan myös vakiintuneiden vastuunjakojen ympärille rakentuneita toimintakäytäntöjä pakottaen kuntarakenteeseen monin tavoin kiinnittyneen hyvinvointivaltion organisoitumaan uudelleen. (Rautiainen ym. 2020.) Monien muiden vaikutusten ohella muutos asettaa uudenlaisia haasteita demokraattisen järjestelmän toimivuudelle ja legitimitetille. Hyvinvointialueet ovat kunnista ja valtiosta erillisiä itsehallinnollisia yhteisöjä, joiden toiminnan rahoituksesta pääosa tulee kuitenkin valtiolta tarvevakioitujen kriteerien pohjalta luodun laskentajärjestelmän mukaisesti. Vastaavasti hyvinvointialueiden tehtävät ovat varsin tarkasti lainsäädännössä säädeltyjä. Itsehallinnollisilla hyvinvointialueilla ylintä päätösvaltaa käyttävien suorilla vaaleilla valittujen aluevaltuustojen liikkumavara onkin näiden seikkojen vuoksi käytännössä hyvin rajallinen. (Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus.)

Se, millaiseksi hyvinvointialueiden ja kuntien keskinäinen yhteistyö ajan kuluessa muotoutuu, on sosiaalihuollon ja erityisesti rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta monella tavoin kriittistä. Julkisessa keskustelussa uusien hyvinvointialueiden keskeisenä haasteena on nostettu esiin pirstaleisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteiden ja toimintakäytäntöjen integrointi siten, että lisääntyviin ja monimutkaistuviin palvelutarpeisiin voidaan vastata aiempaan tehokkaammin ja vaikuttavammin. Sosiaalityön näkökulmasta yhteistyön rajapinnat ovat kuitenkin huomattavasti sosiaali-terveys-akselia laajemmat. Useimmat hyvinvointialueille siirtyvistä sosiaalihuollon tehtävistä ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden toteutuminen – erityisesti asiakaslähtöinen toteuttaminen – edellyttää joustavaa ja sujuvaa yhteistyötä suhteessa kuntaan. Hyvinvointialueilla ja kunnilla on edelleen yhteiset asukkaat, ja kuntiin jää monia tehtäviä, joilla on merkittävä vaikutus hyvinvointitarpei-

den syntyyn ja niiden ratkaisemiseen niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Näistä keskeisimpiä ovat työllisyyden ja elinvoiman edistäminen, asumisen kysymykset, opetustoimi, liikunta- ja kulttuuripalvelut sekä yhdyskuntarakenteen kehittäminen. (Nordin, Aronen & Johanson 2021, 9, 58–59; Kuntaliitto 2022.)

Myös kysymys asukkaiden ja asuinyhteisöjen hyvinvointia edistävästä toiminnasta hyvinvointialueilla on rakenteellisen sosiaalityön kannalta olennainen. Pekkasen, Saariston ja Ståhlin (2020) tutkimus (myös Heiliö, Saaristo & Ståhl 2013) osoittaa, että hyvinvoinnin edistäminen toteutuu paremmin kunnissa, jotka vastaavat itse sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä kuin niissä, joissa järjestämisvastuu on siirretty kuntien muodostamalle yhteenliittymälle. Havainto tukee käsitystä siitä, että hyvinvoinnin edistäminen edellyttää hyvää paikallistuntemusta sekä päätöksenteon viemistä riittävän lähelle asukkaita ja arjen yhteisöjä. Nordinin ym. (2021, 59–60) mukaan onkin tärkeää varmistua siitä, että julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välille muodostuneet vakiintuneet ja toimivat yhteistyön muodot löytävät paikkansa myös hyvinvointialueilla. Näiden lisäksi on myös tarve kehittää asiakkaiden ja asukkaiden hyvinvoinnin, osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edellytyksiä sekä yhdessä toimimisen tapoja ja muotoja. Tässä toiminnassa rakenteellisella sosiaalityöllä on potentiaalisesti merkittävä rooli.

Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudelleenorganisointi antaa syyn tarkastella myös rakenteellisen sosiaalityön lainsäädännöllistä perustaa aikaisempaa laajemmasta näkökulmasta. Perinteisesti sosiaalihuollon velvoitetta ja oikeutta toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä on perusteltu sosiaalihuoltolaista käsin. Juurikkala (2022) on todennut, että vuonna 2015 voimaan tullutta sosiaalihuoltolakia (1301/2014) voi luonnehtia lähtökohdiltaan huomattavaksi rakenteelliseksi muutokseksi sosiaalihuollon toteuttamisessa. Siinä sosiaalihuollon keskeisiksi tavoitteiksi asettuu painopisteen siirto erityispalveluista yleispalveluihin sekä asiakkaiden yhdenvertaisuuden vahvistuminen. Laki myös velvoittaa sosiaalihuoltoa tekemään tiivistä yhteistyötä muiden viranomaisten, yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallisten asuinolosuhteiden, palveluiden sekä tukivalikoiman kehittämiseksi. (Mt.) Rakenteellista sosiaalityötä koskeva sosiaalihuoltolain (1301/2014) seitsemäs pykälä korostaa erityisesti tiedon tuottamisen merkitystä:

”rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi”. Rakenteellisen sosiaalityön ensisijaiseksi kontekstiksi määrittyy näin olemassa oleva palvelujärjestelmä ja keskeiseksi rooliksi tietotyö: sosiaalihuollon ammattilaiset tuottavat tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhtymäkohdista sekä tekevät näitä koskevia kehittämissuhteita. Lisäksi he tuovat sosiaalihuollon näkökulmaa ja asiantuntijuutta osaksi yhteiskunnallista suunnittelua sekä palvelujärjestelmän kehittämistä. Huomionarvoista on, että rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen toinen juonne liittyen huono-osaisten ryhmien valtaistamiseen toimimaan olosuhteiden parantamiseksi (esim. Pohjola 2014) jää lainsäädännöstä eksplisiittisesti puuttumaan. Sosiaalihuoltolain kirjauksen voikin tulkita heijastelevan suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön viranomaiskeskeistä perinnettä samoin kuin uuden julkisjohtamisen uudentyyppisiä sävyjä saanutta ymmärrystä julkisen palvelujärjestelmän toimintaa ohjaavista prioriteeteista.

Velvoite edistää yhteiskunnassa epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavien rakenteiden korjaamista ei kuitenkaan rajoitu pelkästään sosiaalihuoltolakiin. Sosiaalihuollon ammattihenkilöitä koskeva laki (817/2015) avartaa näkökulmaa ammattieettisten periaatteiden suuntaan. Neljännessä pykälässään se velvoittaa jokaista sosiaalialan ammattilaista edistämään omalla toiminnallaan sosiaalista toimintakykyä, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta, ehkäisemään syrjäytymistä sekä lisäämään hyvinvointia. Lain yhdeksännen pykälän mukaan sosiaalityöntekijän erityinen tehtävä sosiaalialan ainoana tieteellisen yliopistokoulutuksen saaneena ammattilaisena on ottaa vastuu sosiaalityön ja täten myös rakenteellisen sosiaalityön johtamisesta, toteutuksesta, seurannasta ja arvioinnista.

Ymmärrys rakenteellisesta sosiaalityöstä laaja-alaisesti yhteiskunnan rakenteisiin ja toimintakäytäntöihin vaikuttavana työnä ohjaa suuntaamaan katseen hyvinvoinnin ja oikeudenmukaisuuden edistämiseksi laajemmat puitteet luovaan lainsäädäntöön. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) velvoittaa kuntia ja hyvinvointialueita toimimaan alueillaan väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi (6 ja 7 §) sekä seuraamaan väestön hyvinvointia ja terveyttä, sosiaali-

ja terveydenhuollon tarvetta samoin kuin palveluiden toimivuutta, laatua ja vaikuttavuutta (29 §). Lisäksi lain 32 §:ssä linjataan hyvinvointialueiden vastuista sosiaali- ja terveydenhuollon koulutus-, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa. Kunta- ja hyvinvointialuealueissa korostetaan puolestaan asukkaiden ja asiakkaiden osallisuuden sekä vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä. Kuntalain (410/2015, 22 §) sekä hyvinvointialueita koskevan lain (Laki hyvinvointialueesta 611/2021, 29 §) mukaisesti kunnan/hyvinvointialueen asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan/hyvinvointialueen toimintaan, ja vastaavasti valtuuston/aluevaltuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen sekä vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä.

Kaiken kaikkiaan voidaan väittää, että suomalainen lainsäädäntö ottaa huomioon rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet sekä ohjaa ja velvoittaa sosiaalityötä toimimaan niiden mukaisesti. Rakenteellisen sosiaalityön koko potentiaalin hyödyntäminen edellyttää kuitenkin, että sitä ei ymmärretä vain sosiaalihuoltoon tai sosiaali- ja terveystalouden järjestelmään kiinnittyneeksi työksi, vaan lähtökohdaksi otetaan sille asetettujen tavoitteidenkin vuoksi laaja yhteiskuntapoliittinen tehtävänanto.

1.2 Teoksen näkökulmat – poliittisuus ja monitoimisuus rakenteellisessa sosiaalityössä

Tässä teoksessa sosiaalityö sekä siihen olennaisella tavalla sisältyvä rakenteellisen sosiaalityön orientaatio ymmärretään yhteiskunnallisena sekä poliittisena työnä ja asiantuntijuutena. Koska poliittisuus korostuu yhteiskunnallisten ja sosiaalisten rakenteiden muutosprosessien tavoittelussa, myös rakenteellisen sosiaalityön yksi keskeinen ulottuvuus on sen poliittisessa luonteessa. Pohjimmiltaan politiikassa on kysymys demokratian mahdollisimman täydestä toteuttamisesta ja moninaisten äänien huomioon ottamisesta päätöksenteossa. Politisoinnilla tarkoitetaan ilmiön ottamista julkisesti ja poliittisesti käsiteltäväksi, jolloin sitä on mahdollista muuttaa. (Keränen 2013, 93; Palonen ym. 2019.) Yhteiskunnallisten ilmiöiden politisoinnin vastakohtaksi asettuu depolitisointi, jolla tarkoitetaan asian tai ilmiön poliittisuuden ohittamista,

sen käsittelemistä epäpoliittisella tavalla tai sen jättämistä kokonaan käsittelemättä. Koska depolitisointi ja yhteiskunnalliset valtahierarkiat kietoutuvat yhteen, rakenteellisessa sosiaalityössä on tärkeää kiinnittää huomio siihen, miten sen oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvistä tavoitteista keskustellaan eri toimijoiden kesken, sekä kuinka päätöksenteko tehdään julkiseksi ja avoimeksi. (Ks. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa.)

Kriittisesti voidaan väittää, että uusliberalististen uuden julkisjohtamisen taloudellistumista ja yksilönvastuuta korostavien ideoiden myötä sosiaalityön ammattieettisiin lähtökohtiin sisältyvä ymmärrys poliittisuudesta keskeisenä sosiaalityön toimintaa määrittävänä elementtinä ei näy 2020-luvun sosiaalityön toimintakäytännöissä. Sosiaalisten ongelmien politisointi on siis liudentunut talouden antamien reunaehtojen pohjalta tapahtuvaksi depoliittiseksi toiminnaksi. Samalla sosiaalityön alun perin sosiaalisista liikkeistä ammentava poliittinen voima on murentunut, ja tilalle on tullut aikaisempaa systeemikeskeisempi, byrokraattisempi ja niukentuvan hyvinvointivaltion reunaehdoilla asiakaskansalaisia olemassa oleviin rakenteisiin sopeuttava ammatillinen toiminta.

Tämän teoksen perusväite on, että sosiaalityön taloudellistuminen ja depolitisoituminen haastaa sekä myös kyseenalaistaa poliittisesti orientoituneen ja sosiaalityön ammattieettisiin periaatteisiin kytkeytyvän rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden edistämistä. Uuden julkisjohtamisen mukanaan tuomat muutokset julkisen sektorin toiminnassa sekä samanaikainen yhteiskunnallinen eriarvoisuuden lisääntyminen aiheuttavat sosiaalityölle – hieman paradoksaalisestikin – painetta toimia poliittisemmin ja myös radikaalimmin. Voidaan väittää, että näiden ristiriitaisten ja sosiaalityön käytännöissä samaan aikaan tapahtuvien kehityskulkujen vuoksi politisointi ja depolitisointi tulee tehdä näkyvämmäksi sosiaalityön sekä erityisesti rakenteelliseen muutokseen ja vaikuttamiseen tähtäävän sosiaalityön toimintakäytännöissä. Ammatteettisten arvojen mukaista ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa sosiaalityötä on mahdollista tehdä vain silloin, kun poliittisuuden aspekti on läpinäkyvästi esillä niin työn tavoitteissa kuin käytännöissä.

Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden korostamisen ohella teoksen toinen tärkeä näkökulma on monitoimijuus. Monitoimijuus voidaan väljästi määritellä toiminnaksi, jota luonnehtii erilaisia taustoja ja

näkökulmia edustavien toimijoiden tavoitteellinen työskentely yhdessä sovittujen tai määriteltyjen päämäärien saavuttamiseksi. Käytännössä monitoimijuus pitää sisällään runsaan valikoiman erilaisia yhdessä toimimisen muotoja sekä tasoja, jotka voivat saada konkreettisen muotonsa niin eri toimijoiden keskinäisessä yhteistyössä kuin osana kunkin toimijan omaa toimintaa. Keskeistä on jaettu käsitys yhteisestä suunnasta sekä se, että kunkin toimijan osallisuutta arvostetaan hänen omista lähtökohdistaan käsin ja hänen roolinsa sekä merkityksensä kokonaisuuden osana tunnustetaan ja tunnustetaan. (Ks. Kekoni ym. 2019; Mönkkönen & Kekoni 2020; Laurila 2020.)

Tähänastisessa suomalaisessa kirjallisuudessa rakenteellista sosiaalityötä on tarkasteltu useimmiten sosiaalityön ammattilaisten toimintana (Viirkorpi 1990; Pohjola ym. 2014; Kivipelto 2021). Suomalaisen viranomaiskeskeisen ja konsensushakuisen sosiaalityön perinteen mukaisesti rakenteellinen sosiaalityö on ymmärretty erityisesti julkisessa sosiaalityössä tehtävänä jokaista sosiaalityöntekijää velvoittavana työnä (Viirkorpi 1990; Pohjola 2014). Monitoimijuuden näkökulma laajentaa näkökulmaa korostaen rakenteellisen sosiaalityön luonnetta suhteissa tapahtuvana toimintana. Se ottaa lähtökohdakseen ymmärryksen siitä, että rakenteellisen sosiaalityön tavoitteita ja päämääriä ei voida saavuttaa vain sosiaalityön ammattikunnan tai edes sosiaalihuollon ja sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän ponnisteluin, vaan ne edellyttävät liittoutumista näiden ulkopuolisten toimijoiden kanssa samoin kuin aktivoitumista näiden ulkopuolisilla areenoilla (esim. Mullaly & Dupré 2019). Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa sosiaalityön ydinkysymystä ihmisen ja hänen ympäristönsä välisestä suhteesta on tarkasteltava aina osana yhteiskunnallista kehitystä ja sen reunaehdoja määrittävää moninaisista toimijoista koostuvaa kontekstia (esim. Green & McDermont 2010). Lisäksi monitoimijuus kiinnittyy vahvasti myös rakenteellisen sosiaalityön perinteen poliittisuutta korostavaan näkemykseen siitä, että rakenteellista vaikuttamista on mahdollista tehdä sekä palvelujärjestelmän ja systeemin sisällä että sen ulkopuolella (Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019).

Teoksessa väitetäänkin, että laaja-alaisten oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa tavoittelevien rakenteellisen sosiaalityön päämäärien toteutumisen tavoittelemisen vaatii sekä poliittisuutta että monialaista ja -toi-

mijaista yhteistyötä, moninaisen tiedon ja asiantuntijuuden vaihtoa ja arvostusta sekä samaan suuntaan toimimista ja vaikuttamista. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden toteutumiseen liittyvien haasteiden jäsentämisessä ja niihin tarttumisessa tarvitaan monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä sekä sosiaalisia ongelmia kokonaisvaltaisesti ymmärätävää monitoimijaista, horisontaalista ja kollektiivista asiantuntijuutta perinteisen ylhäältä alas toimivan vertikaalisen asiantuntijuuden sijasta (esim. Alho 2021). Yhä monimutkaisemmaksi muuttuvan maailman haasteisiin voidaan vastata paremmin ja tehokkaammin monitoimijaisella yhteistyöllä ja asiantuntijuudella.

Tässä teoksessa monitoimijuutta rakenteellisessa sosiaalityössä on tarkasteltu viiden toimijaryhmän näkökulmasta (Närhi ym. 2022). Tavoitteena on luoda kuvaa monitoimijaisesta rakenteellisesta sosiaalityöstä toimintana, jossa on osallisina erilaisia asiantuntijuuksia, taustoja, näkökulmia sekä valta-asemia omaavia toimijoita. Suomalaisessa rakenteellisen sosiaalityön perinteessä sosiaalisten ongelmien näköalapaikalla työtään tekevät sosiaalityöntekijät ymmärretään rakenteellisen sosiaalityön keskeisiksi toimijoiksi. Heidän ohellaan on kuitenkin perusteltua tarkastella, minkälaisia rakenteellisen sosiaalityön päämääriä edistäviä ja toteuttavia rooleja sekä tehtäviä paikantuu sosiaalihuollon operatiiviselle johdolle, julkisessa päätöksenteossa viimesijaista valtaa käyttäville poliittisille päättäjille, kansalaisyhteiskuntaa edustaville järjestöille sekä palveluja käyttäville sosiaalihuollon asiakkaille. Tehdyt valinnat ovat luonnollisesti sulkenneet tarkastelun ulkopuolelle monia keskeisiä toimijoita, kuten terveydenhuollon toimijat, sosiaalialan tutkimus- ja kehittämisorganisaatiot sekä hyvinvointialueuudistuksen myötä kuntiin jääneet sivistys- ja kulttuuripalveluiden sekä teknisten palveluiden edustajat. Oletuksena kuitenkin on, että valittujen viiden toimijaryhmän kautta on mahdollista tuottaa tietoa, joka luo suuntaviivoja sille, miten monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä voidaan käytännössä toteuttaa sekä millaisia tekijöitä ja näkökulmia toiminnassa tulee ottaa huomioon.

1.3 Teoksen lukuohjeet

Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvää kansainvälistä ja suomalaista akateemista tutkimusta on olemassa hyvin vähän (esim. Kivipelto 2021; Chan 2018). Käsillä oleva teos tarttuu tähän haasteeseen esittelemällä rakenteellisen sosiaalityön teoreettisia ja käsitteellisiä jäsennyksiä. Lisäksi teos tuottaa empiiriseen tutkimukseen perustuen jäsenettyä tietoa rakenteellisen sosiaalityön nykytilasta Suomessa 2020-luvulla. Tutkimustiedon avulla teoksessa hahmotellaan myös monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuussuuntia ja kehittämismahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita järjestävillä hyvinvointialueilla.

Teos kiinnittyy vuosina 2021–2022 toteutettuun Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan tutkimushankkeeseen “Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli tulevaisuuden sosiaali- ja terveyspalveluissa” (MoRa), jossa on tutkittu suomalaista rakenteellista sosiaalityötä julkisen sosiaalityön palveluissa (Närhi ym. 2022). Tutkimushankkeen tavoitteena on ollut saada mahdollisimman monipuolinen ymmärrys ja jäsenitys rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta sekä tulevaisuuden potentiaalista. Tässä pyrkimyksessä tutkimuksessa on hyödynnetty sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusaineistoja ja -menetelmiä. Empiirinen aineisto koostuu sosiaalityöntekijöille ja johtaville sosiaalityöntekijöille kohdennetusta valtakunnallisesta kyselytutkimuksesta sekä kolmelle erikokoiselle ja eri tavoin sosiaali- ja terveyspalveluja organisoivalle alueelle paikantuvasta rakenteellisen sosiaalityön monitoimijuutta tarkastelevasta laadullisesta tapaustutkimuksesta. Teoksessa käsitellään molempien empiiristen tutkimusaineistojen avulla rakenteellisen sosiaalityön suomalaisen perinteen nykytilaa sekä sen monitoimijaista tulevaisuutta.

Teos jakautuu kolmeen osioon. Näistä ensimmäisessä paneudutaan rakenteellisen sosiaalityön käsitteellisiin lähtökohtiin: sen kansainvälisen radikaalin ja progressiivisen ajattelun juuriin sekä konsensushakuiseen ja viranomaiskeskeiseen suomalaiseen perinteeseen. Lisäksi osiossa tarkastellaan sosiaalityön ja politiikan välisiä suhteita rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Syvällisempi ymmärrys sosiaalityön ja politiikan välisestä suhteesta, esimerkiksi politisoinnin ja depolitisoinnin käsitteiden avulla, on olennainen tekijä rakenteellisen sosiaalityön laaja-alai-

sempaan jäsentämiseen ja sen ydinidean ymmärtämiseksi. On tärkeää ymmärtää, miten kansainvälinen radikaali sekä konsensushakuinen suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne ovat muotoutuneet sekä miten eri perinteisiin sisältyvien erilaisten poliittisuuden ulottuvuuksien kokonaisvaltaisempi jäsenitys voisi auttaa ratkaisemaan rakenteellisen sosiaalityön laajojen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon tavoitteiden edistämiseen liittyviä haasteita.

Kahdessa seuraavassa osiossa esitellään MoRa-tutkimushankkeen empiirisen aineiston analyysia rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta sekä siihen sisältyvästä kehittämispotentiaalista. Osiossa II kuvataan valtakunnallisen kyselytutkimuksen ydintuloksia suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta julkisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Ensin osiossa esitellään kyselytutkimuksen asetelma sekä kuvataan, mitä rakenteellinen sosiaalityö tutkimuksessa kerätyn aineiston perusteella on ja miten se toteutuu sosiaalityöntekijöiden tekemänä työnä. Tämän jälkeen paikannetaan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen laajempia puitteita ja reunaehdoja työtä mahdollistavien tekijöiden näkökulmasta. Lisäksi tarkastellaan sitä, millaisia rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteitä sekä ehdotuksia rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseksi kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät nostavat esiin. Osion lopuksi tehdään tuloksia yhteen kokoavaa tulkintaa suhteessa aikaisempaan tutkimustietoon.

Osio III keskittyy kuvaamaan ja analysoimaan rakenteellisen sosiaalityön monitoimijaisuuden nykytilannetta ja tulevaisuuden visioita MoRa-tutkimushankkeen laadullisiin aineistoihin perustuvan tapaus-tutkimuksen pohjalta. Osiossa tarkastellaan monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen edellytyksiä ja esteitä sosiaalihuollon asiakkaiden, kansalaisjärjestöjen, poliittisten päättäjien, sosiaalijohdon sekä sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. Osio keskittyy siihen, millaiset eri toimijoiden erityiset intressit ja vahvuudet osallistua monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuuteen ovat sekä mitkä tekijät estävät ja toisaalta edistävät niiden lähtökohtiin ja toimintaan sisältyvän erityisen potentiaalın käyttöönottoa. Osion päättävässä yhteenvedossa kiteytetään toimijaryhmäkohtaisten lukujen keskeiset tulokset sekä hahmotetaan tältä pohjalta näköaloja monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutumiselle. Lisäksi yhteenvedossa reflektoidaan tutkimusprosessin toteutusta.

Teoksen johtopäätösluku kokoaa yhteen aikaisempien osioiden ydintulokset sekä esittelee niiden pohjalta muotoutuvan monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamallin. Aikaisempaan tutkimukseen sekä MoRa-tutkimushankkeen empiirisiin tuloksiin pohjautuen johtopäätöksissä jäsennetään monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutusta mahdollistavia tekijöitä, tutkimushankkeessa mukana olleiden viiden erilaista asiantuntijuutta edustavan toimijaryhmän rooleja sekä kohdennetaan katse hyvinvointialueiden monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuuden potentiaaliin. Toimintamallia konkretisoiva toimintakehikko sisältää rakenteellisen sosiaalityön päämääriä kuvaavat vision ja mission, sen toteutukselle perustan muodostavat kivijalan ja perusedellytykset sekä monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön ydintehtävät. Toimintakehikkoa täydentää viiden tarkastellun toimijaryhmän ydintehtäviä kuvaava toimijamatriisi. Toimintamalli tarjoaa hyvinvointialueille strategisen ja toimintasuunnitelmatason suunnittelussa hyödynnettävän välineen, joka auttaa tunnistamaan rakenteellisen sosiaalityön toteutumiseen keskeisesti vaikuttavat tekijät, osoittaa suuntaa sen tavoitteiden määrittelylle sekä konkretisoi monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä mahdollistavia toimenpiteitä.

MoRa-tutkimuksen tuloksiin pohjautuen teoksessa väitetään, että rakenteellista sosiaalityötä on mahdollista tehdä näkyväksi vain tietoisien toimintasuunnitelman ja strategiатыön avulla sekä arvioimalla, miten asetetut tavoitteet ja työskentely toteutuvat. Rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen tulee purkaa palvelujärjestelmän sisällä ja sen ulkopuolella olevien toimijoiden välisiä vallan hierarkioita. Rakenteelliseen sosiaalityöhön tiiviisti kiinnittyvän poliittisuuden kirkastamisen, monien toimijoiden yhteistyön tuloksena syntyvän suunnitelmallisen strategian sekä tavoitteellisen ja sosiaalisten ongelmien monimutkaista ilmiökenttää ymmärtävän johtamisen avulla on mahdollista kehittää monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä kansalaisten ja yhteisöjen hyvinvoinnin sekä tasa-arvoisen yhteiskunnan ja lopulta sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan edistämiseksi.

OSIO I

KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA

Tässä osiossa tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön kannalta olennaisia käsitteellisiä lähtökohtia. Luvussa 2 Kati Närhi paikantaa kansainvälisen ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön ymmärrystä ja erilaisia perinteitä sekä niiden taustalla olevia yhteiskunnallisia ja historiallisia syitä. Luvussa 3 Tuomo Kokkonen avaa politiikan ja sosiaalityön välisiä suhteita sekä analysoi sitä, miten palvelujärjestelmän toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön politiikkasuhteeseen. Osio I pohjustaa teoksen myöhempien osioiden empiiristen tulosten käsitteellisiä lähtökohtia.

2.

Kansainvälinen ja suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne

Kati Närhi

Tässä luvussa tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia kansainvälisen sekä suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteiden näkökulmista. Jotta suomalaiseen hyvinvointipalvelujärjestelmään kytkeytyviä rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjä voitaisiin kehittää, on tärkeää ymmärtää erilaisten perinteiden käsitteellisiä eroja ja historiallisia kehityskulkuja. Lähtökohteisesti voidaan todeta, että kansainvälisen ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteiden ero tiivistyy niiden radikaalisuutta ja poliittisuutta korostavissa näkökulmissa, joita selittävät muun muassa eri kansallisvaltioiden historialliset hyvinvointivaltiomallien kehittämiseen ja muotoutumiseen liittyvät prosessit sekä niihin kytkeytyvä ymmärrys sosiaalityön roolista ja tehtävistä yhteiskunnassa.

Rakenteellisen sosiaalityön ideasta ja käytännöistä on keskusteltu 1970-luvulta lähtien niin Suomessa (ks. Viirikorpi 1990; Pohjola 2011; Pohjola ym. 2014; Matthies & Närhi 2014; Närhi & Matthies 2018)

kuin kansainvälisesti (ks. Moreau 1979; Carniol 1992; Mullaly 1997, 2007; Payne 2021; Murray & Hick 2013; Mullaly & Dupré 2019, Shewell 2022), jälkimmäisen keskustelun ollessa paljolti edellistä vilkkaampaa ja monipuolisempaa. Kansainvälisesti eniten keskustelua rakenteellisen sosiaalityön (structural social work) käsitteestä ja sisällöistä on käyty Kanadassa (Moreau 1979; Carniol 1992; Mullaly 1997, 2007; Lundy 2004; Mullaly & Dupré 2019). Yhdysvalloissa on rakenteellisen sosiaalityön sijasta käytetty makrososiaalityön (macro social work) käsitettä, jonka juuret paikantuvat sosiaalityön klassiseen jäsenyykseen, jossa ilmiöitä tarkastellaan mikro-, meso- ja makrotasoilla (Austin ym. 2016; McBeath 2016). Ero makrososiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön (structural social work) käsitteiden välillä liittyy keskeisesti yhdysvaltalaiseen perinteeseen, jossa klininen sosiaalityö (clinical social work) ja makrososiaalityö erotellaan vahvasti toisistaan niin opetuksen, ammatitipätevyyden kuin tutkimuksenkin areenoilla (Donaldson ym. 2014; McBeath 2016). Makrososiaalityön käsite viittaa kohdennetusti makrotason ilmiöiden ja rakenteiden tarkasteluun, vaikka rakenteita on yhtä lailla mikro- ja mesotasoilla. Tässä teoksessa käytettävä rakenteellisen sosiaalityön (structural social work) käsite puolestaan korostaa kaiken tasoisten rakenteiden merkitystä sosiaalityön toiminnassa.

Rakenteellinen sosiaalityö viittaa toimiin, joissa tarkastellaan sosiaalisten ongelmien rakenteellista alkuperää (Moreau 1979; Carniol 1992; Mullaly 2007). Yksilön elämäntilanteeseen liittyvien kysymysten (troubles) ja mikrotason rakenteiden nähdään kiinnittyvän keskeisesti sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin (issues) sekä edelleen makrotason rakenteisiin (Shewell 2022, 50). Näin ollen sosiaalityöhön liittyviä ilmiöitä tarkasteltaessa yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset tekijät kietoutuvat toisiinsa monin eri tavoin, jolloin myös yksilökohtainen sosiaalityö pitää sisällään yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia elementtejä.

Rakenteen käsitettä käytetään sosiaalityössä monin tavoin ja monessa merkityksessä. Dialektisuutta korostavan jäsenyyksen mukaisesti rakenteellisen sosiaalityön teoreettinen tulokulma rakenteisiin keskittyy yksilötoimijoiden ja rakenteiden väliseen vuorovaikutukseen sekä erityisesti niihin laaja-alaisiin ja eri tasoihin rakenteellisiin esteisiin, jotka vaikuttavat sosiaalityön asiakkaiden elinoloihin (Weinberg 2008). Tässä mielessä kyse on rakenteistumisen teoriasta (Giddens 1984; myös Viirkorpi

1990), jossa rakenteet nähdään sekä toimintaa rajoittavina että mahdollistavina tekijöinä. Sosiaalisten rakenteiden ja toimijan suhde onkin yksi yhteiskuntatieteiden peruskysymyksistä, jonka mukaisesti yhteiskunta-teorioita jaotellaan metodologisesti individualistisiin tai holistisiin teorioihin. Ensimmäisen mukaan kaikki yhteiskunnalliset selitykset voidaan palauttaa toimivien ihmisyksilöiden yksittäisiksi teoiksi, kun taas holistisissa teorioissa yhteiskunnalliset rakenteet niin kulttuurisina merkitysrakenteina kuin institutionaalisina rakenteina ovat ensisijaisia suhteessa toimijoihin. (Giddens 1984; Heiskala 2000.)

Rakenteistumisteorian mukaisesti rakenteet sekä rajoittavat että mahdollistavat toimintaa ollen samaan aikaan yksittäisistä toimijoista riippumattomia ja riippuvaisia. Siksi myös vallitsevat yhteiskunnalliset käytännöt ovat olemassa yksittäisen toimijan tahdosta riippumatta. Toisaalta yhteiskunnallisten rakenteiden olemassaolo edellyttää niiden jatkuvaa uusintamista. Rakenteet voivat muuttua toimijoiden tietoisten muutospyrkimysten kautta, mutta myös ikään kuin huomaamatta. (Giddens 1984; Heiskala 2000.) Bob Mullaly (2007, 237) kiteyttää rakenteellisen sosiaalityön näkökulman rakenteisiin seuraavasti: “*The individual is both the creator of the social world and is created by the social world*”. Toisin sanoen rakenteellisessa sosiaalityössä toimijan ja rakenteiden välinen suhde on vuorovaikutteinen. Tällöin yksilökohtaisia kysymyksiä ei voida ymmärtää eikä ole mielekästä tarkastella ilman sosiaalista ja yhteiskunnallista kontekstia. (Mullaly 2007; Murray & Hick 2013.)

Kanadalainen rakenteellisen sosiaalityön oppi-isä Maurice Moreau (1979) ja hänen kirjoitustensa pohjalta Ben Carniol (1992, 5) jakavat rakenteet kahteen luokkaan: primääreihin eli ensisijaisiin sekä sekundäärisiin eli toissijaisiin rakenteisiin. Heidän mukaansa rakenteellisen sosiaalityön teoria tarkastelee ensisijaisina rakenteina rinnakkain ja yhtäläisesti kaikkia syrjiviä ja riistoa aiheuttavia sosiaalisia rakenteita. Näitä ovat muun muassa kapitalismi, patriarkalismi, rasismi, kolonialismi, seksismi sekä luokkaan, rotuun, sukupuoleen, ikään ja toimintakykyyn (ableism) liittyvä syrjintä. Toissijaisiksi rakenteiksi Carniol (mt., 5) on Moreaun (1979) kirjoituksiin viitaten jäsentänyt sosiaalisia instituutioita ja rakenteita, kuten persoonallisuus, perhe, yhteisö, byrokratia, koulutus sekä media, joilla on tärkeä merkitys ensisijaisten rakenteiden ylläpitämisessä ja toistamisessa. Vaikka sekä ensi- että toissijaisten rakenteiden

nähdään toistavan erilaisia epätasa-arvon ja syrjinnän muotoja, ensisijaiset rakenteet ovat tarkastelussa kuitenkin tärkeämpiä, koska niillä ajatellaan olevan todennäköisemmin merkittävämpi vaikutus toissijaisiin rakenteisiin kuin päinvastoin. Carniolin (mt., 5) mukaan on myös tärkeä ymmärtää, että samoin kuin syrjäyttävät rakenteet kietoutuvat toisiinsa, niin tekevät myös niiden rakenteelliset syyt.

Mullaly (2007, 245–247) on 2000-luvulla jatkanut Carniolin ja Moreaun rakenteellisen sosiaalityön teorian kehittelyä sekä esittänyt oman näkemyksensä kolmen tasoisesta yhteiskuntarakennelmasta. Sen mukaisesti yhteiskunta rakentuu 1) vallitsevasta ideologiasta arvoineen, uskomusjärjestelmästä ja ideaaleineen (esimerkiksi uusliberalistinen ideologia), 2) sosiaalisista instituutioista, jotka rakentuvat vallitsevien ideologioiden kautta (esimerkiksi talous-, hyvinvointi- ja koulutusjärjestelmä) sekä 3) sosiaalisista suhteista, joita yhteiskunnan sosiaaliset instituutiot säätelevät (esimerkiksi perhe). Koska Mullalyn (2007, 247) mukaan rakenteellisen sosiaalityön kaksijakoisena tavoitteena on samanaikaisesti lievittää vieraannuttavan ja syrjäyttävän sosiaalisen järjestyksen negatiivisia vaikutuksia ihmiseen sekä muuttaa niitä olosuhteita ja rakenteita, jotka aiheuttavat kielteisiä vaikutuksia, rakenteellisen sosiaalityön missio on toteuttaa systeeminen muutos samanaikaisesti kaikilla kolmella edellä mainitulla keskeisellä tasolla. Mullaly ja Dupré (2019) sekä Payne (2021, 417) ovat 2020-luvulla edelleen päivittäneet yhteiskunnan rakenteiden jäsenyyden tulkintaa neljään tasoon, joita ovat sosiaaliset instituutiot (esim. laki, koulut, työpaikat), sosiaaliset prosessit (esim. sosiaalityö, opettaminen), sosiaaliset käytännöt (esim. vapaa-aika, kuluttaminen) sekä sosiaaliset suhteet (esim. perhe, avioliitto). Suhteessa Mullalyn (2007) aikaisempaan jäsenyykseen, uusina ulottuvuuksina korostetaan sosiaalisten prosessien ja käytäntöjen merkitystä rakenteellisina tekijöinä. Kaiken kaikkiaan voi väittää, että rakenteellisen sosiaalityön teorian jäsenyys ja ymmärrys rakenteista sekä siten niiden nimeäminen ja näkyväksi tekeminen ovat konkretisoituneet sekä yksityiskohtaistuneet ajan myötä.

2.1 Rakenteellisen sosiaalityön kansainvälinen perinne

1970-luvulla syntynyt rakenteellisen sosiaalityön teoria ja idea nostaa tarkasteluun hallitsevia sosiaalisia ja taloudellisia rakenteita, joiden ymmärretään aiheuttavan yhteiskunnallista syrjintää ja epäoikeudenmukaisuutta sekä olevan näin yhteiskunnallisten ongelmien perimmäisiä syitä (Hick & Murray 2013; Carniol 1992; Mullaly 2007; Shewell 2022). Koska syrjintä jäsenetään rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksenä ja fundamentaalisen sosiaalisten ongelmien syynä, rakenteellisen sosiaalityön laaja-alaiseksi missioksi asettuu oikeudenmukaisen yhteiskunnan tavoittelu ja siten kaikenlaisen sorron ja syrjinnän muotojen tunnistaminen, ehkäiseminen sekä niiden pysäyttäminen yhteiskunnassa (Carniol 1992; Mullaly 2007).

Rakenteellisen sosiaalityön idea perustuu kriittisiin yhteiskuntateorioihin (Mullaly 2007; Hick & Murray 2013; Mullaly & Dupré 2019) paikantuen osaksi progressiivisia, radikaaleja sekä transformatiivisia sosiaalityön teorioita ja lähestymistapoja. Erityisesti kansainvälisessä rakenteellisen sosiaalityön (structural social work) keskustelussa on korostunut kriittisen ja radikaalin sosiaalityön traditio, jossa korostetaan yhteiskunnan laajoja sosioekonomisia ja poliittisia ulottuvuuksia sekä esimerkiksi kapitalismin eriarvoistavia mekanismeja suhteessa yksilöihin ja yhteisöihin (Carniol 1992; Mullaly 2007; Weinberg 2008; Hick & Murray 2013; Mullaly & Dupré 2019; Shewell 2022). Samalla kun perinteisempien ja konventionaalimpien lähestymistapojen nähdään korostavan asiakkaan sopeutumista ja tuen tarjoamista vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen sisällä, radikaalin sosiaalityön eri suuntauksia yhdistäviä piirteitä ovat muun muassa kapitalistiseen yhteiskuntajärjestykseen liittyvä kriittisyys, feministisen tietoteorian omaksuminen, konflikti- ja muutosorientaatio sekä ymmärrys yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutteisuudesta sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Radikaalin ja kriittisen sosiaalityön suuntaukset korostavat transformatiivisen ja emansipatorisen sosiaalityön käytäntöjä käsitteellisenä viitekehyksenä sekä intersektionaalisuutta, jossa tarkastelun kohteena on toisaalta sen ymmärtäminen, miten muun muassa sukupuoleen, rotuun ja ikään kohdistuvan syrjinnän eri muodot kasautuvat tietyille ihmisryhmille sekä toisaalta kaikenlaisen syrjinnän muotojen poistamisen tavoittelu. (Hick & Murray 2013, 111–112.)

Rakenteellinen sosiaalityö on kriittisen yhteiskuntateorian lisäksi moraaliteoria, sillä se käsittelee sosiaalisten ongelmien taustalla olevia syitä sekä niitä prosesseja, joilla eriarvoisuutta ylläpidetään. Näiden nähdään liittyvän kapitalistiselle yhteiskunnalle luonteenomaiseen resursien ja poliittisen vallan hallintaan (Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019). Rakenteellinen sosiaalityö haastaa tarkastelemaan rakenteita, jotka aiheuttavat systeemistä eriarvoisuutta. Tällöin pohdinnan kohteena ovat myös arvoihin liittyvät kysymykset, kuten millaisen yhteiskunnan haluamme ja kuinka meidän tulisi toimia saavuttaaksemme sen. (Weinberg 2008; Lundy 2011.)

Rakenteellisen sosiaalityön ensisijaisena tavoitteena on tunnistaa ja muuttaa yhteiskunnallisia sekä sosiaalisia rakenteita, jotka aiheuttavat eriarvoisuutta ja heikentävät ihmisten hyvinvointia. Rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen ideana on yhdistää yksilön henkilökohtaiset kysymykset laajempiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Tässä ajattelussa lähestytään Paulo Freiren (1970) jäsenystä sorrettujen pedagogiikasta. Sen mukaan yhteiskunnallisessa tilanteessa vallitseva eriarvoisuus, köyhyys ja valtarakenteet estävät ihmisiä tavoittelemasta ihmisyyttä, minkä vuoksi alistava ja eriarvoistava järjestelmä on poistettava. Koska muutoksen tiellä eivät ole vain sortoa aiheuttavat olosuhteet, vaan myös alistettujen ihmisten subjektiivinen tapa hahmottaa maailmaansa, muutos edellyttää sorrettujen ryhmien kykyä tiedostaa oma tilanteensa. (Freire ym. 2005; Tomperi 2005.) Rakenteellisen sosiaalityön teorian mukaan henkilökohtaisista asioista tehdään poliittisia osallistumalla kriittistä kollektiivista tietoisuutta lisääviin prosesseihin samalla kun tarkastellaan rakenteiden vaikutuksia yksilöiden tilanteisiin (Moreau 1979; Carniol 1992; Mullaly 2007; Hick & Murray 2013; Shewell 2022). Shewellin (2022, 56) mukaan rakenteellisen sosiaalityön keskeinen tehtävä onkin tukea haavoittaviin ja marginaalisiin elämäntilanteisiin joutuneita ihmisiä ja yhteisöjä ymmärtämään elämäntilanteensa taustalla olevat syyt, jotta he voivat työskennellä yhdessä kohti oikeudenmukaisempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa.

Rakenteellisen sosiaalityön teoria perustuu ajatukseen, että yhteiskunnan taloudellinen ja poliittinen järjestelmä sekä niihin kytkeytyvät rakenteet vaikuttavat haavoittuvissa elämäntilanteissa olevien ihmisryhmien ohella merkittävästi myös sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin

ja toimintaan. Samalla rakenteellista sosiaalityötä jäsentäviä teorioita on kuitenkin kritisoitu siitä, että ne eivät konkretisoi riittävällä tavalla sitä, miten rakenteellista sosiaalityötä on mahdollista toteuttaa käytännön sosiaalityössä (Payne 2021; Chan 2018).

Ben Carniol (1992, 5–15) on Maurice Moreaun (1979) teksteihin perustuen tunnistanut kuusi elementtiä, jotka ilmentävät rakenteellista sosiaalityön teoriaa ja niitä periaatteita, joilla rakenteellista sosiaalityötä on mahdollista toteuttaa sosiaalityön käytännöissä. Ensimmäisenä hän nostaa esiin puolustamisen (defence) käsitteen, jolla tarkoitetaan sosiaalityöntekijän tekemää asiakkaan puolustamista sekä asianajoa asiakkaiden oikeuksien ja parempien resurssien saavuttamiseksi. Asiakkaan puolustaminen viittaa myös työntekijän kykyyn reagoida ja ymmärtää asiakkaiden tarpeita sekä kykyä puolustaa tarpeiden mukaisia riittäviä aineellisia resursseja. Puolustamisen elementti vastaa kysymykseen: kenen puolella sosiaalityö on? Vaikka sosiaalityö pyrkiikin tyydyttämään asiakkaan ihmisarvoisen elämän välttämättömät tarpeet, palveluorganisaatioiden erilaiset käytännöt ja ammatilliset asenteet voivat muodostaa esteitä tämän tavoitteen saavuttamiselle. Carniolin mukaan rohkaisemalla sosiaalityöntekijöitä keskittymään ensisijaisesti esimerkiksi asiakkaiden tunteiden, vanhemmuuden taitojen ja kykyjen arviointiin välitetään samalla viesti, että nämä tehtävät ovat tärkeämpiä kuin ”pelkkien” aineellisten resurssien käsitteleminen. Asiakkaan resurssien tarve eli riittävä raha, asunto, ruoka, vaatteet, palvelut ja emotionaalinen tuki ovat rakenteellisen sosiaalityön silmälasein työtään tekeväälle sosiaalityöntekijälle ensisijaisia juuri siksi, että erilaisten sosiaalisten ongelmien juurisyyt paikantuvat esimerkiksi hyvinvointivaltion, palvelujärjestelmän sekä muiden rakenteiden eriarvoistavaan luonteeseen. Rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä onkin puolustaa asiakkaiden oikeuksia ja ottaa heidät mukaan asianajotyöhön välttäen samalla asiakkaiden puolesta tekemistä. (Mt., 5–8.)

Toisena rakenteellisen sosiaalityön peruseriaatteena Carniol (1992, 8–9) esittää asiakas–työntekijä -valtasuhteen (client-worker power) näkyväksi tekemisen sekä kehottaa sosiaalityöntekijöitä toimimaan oman vallan jakamiseksi asiakkaiden kanssa. Valtasuhteen reflektointiin liittyy myös erilaisen ammatillisen toiminnan ja tekniikoiden tekeminen ymmärrettävämmäksi asiakkaille. Carniolin (1992) mukaan monet

sosiaalityöntekijät noudattavat työssään edelleen lääketieteellistä mallia, jossa sosiaalityöntekijä asiantuntijana diagnosoi ongelman ja määrää ratkaisuja, joita asiakkaiden odotetaan noudattavan. Tämä malli olettaa, että työntekijät ammatillista harkintaa käyttäen ”hallitsevat” asiakkaiden elämäntilanteeseen liittyvää tietoa, arvioita ja interventiopäätöksiä. Demokraattisempi ja tasa-arvoisempi lähestymistapa haastaa työntekijän tarjoamaan asiakkaille dialogisempaa ja erilaisia vaihtoehtoja tarjoavaa asiakassuhdetta ja prosessia sekä pyytämään palautetta toiminnastaan. Rakenteellinen lähestymistapa rohkaisee työntekijöitä vähentämään etäisyyttä asiakkaisiinsa ja keskustelemaan heidän kanssaan yhteistä työskentelyä raamittavista asioista, kuten esimerkiksi siitä, missä asiakas ja työntekijä tapaavat. Lisäksi työntekijän odotetaan jakavan asiakkaan kanssa ammatillisen toimintansa perusteet ja tavoitteet sekä asiakkaan tilanteesta tekemänsä tulkinnat. Rakenteellista työtä tekevät sosiaalityöntekijät tiedostavat, että heidän ymmärryksensä asiakkaan tilanteesta ja sitä koskevista ratkaisuksista on rajallinen, minkä vuoksi he rohkaisevat asiakasta haastamaan työntekijöiden käsityksiä. Kaiken kaikkiaan rakenteellista sosiaalityötä toteuttava sosiaalityöntekijä pyrkii Carniolin (1992) mukaan jakamaan rajallista valtaansa asiakkaan kanssa sekä edistämään sellaista asiakas–työntekijä -suhdetta, joka perustuu keskinäiseen vuoropuheluun ylhäältä alas tyyppisen hierarkkisen vuorovaikutuksen sijaan. Lisäksi, koska asiakkaat ymmärtävät usein sosiaalityöntekijän auktoriteetin edustavan koko palvelujärjestelmän valtaa ja näkökulmia, työntekijöiden on tärkeää jakaa tietoa myös oman ammatillisen valtansa rajoista ja reunaehdoista. (Mt., 8–9.)

Kolmantena peruseriaatteena rakenteellisessa sosiaalityössä on Carniolin (1992) mukaan rakenteiden paljastaminen (unmasking structures). Tällä tarkoitetaan yhteisen ymmärryksen jäsentämistä siitä, miten asiakkaiden elinolot ja tilanteet ovat yhteydessä yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja rakenteisiin. Työn tavoitteeksi asettuu alistavien ja syrjivien rakenteiden paljastaminen ja asiakkaiden kriittisen tietoisuuden kohottaminen. Siirtämällä huomion systeemiseen epätasa-arvoon perustuvan syrjinnän perimmäisiin syihin, rakenteellista sosiaalityötä tekevät työntekijät välttävät psykologisoimasta ongelmia, jotka ovat luonteeltaan poliittisia. Lisäksi samalla, kun työntekijät auttavat asiakkaitaan tunnistamaan ja nimeämään ilmeisimpiä heidän elinoloihinsa vaikuttavia eri-

arvoisuutta tuottavia syrjinnän syitä ja rakenteita, edistetään myös asiakkaan henkilökohtaista ja sosiaalista muutosta. (Mt., 9–10.)

Neljäs rakenteellisen sosiaalityön peruseriaate on Carniolin (1992) mukaan henkilökohtainen muutos (personal change) valtaistamisen ja voimaantumisen merkityksissä. Tällä tarkoitetaan ymmärrystä siitä, miten asiakkaan tunteet, ajattelu ja käyttäytyminen voivat olla yhteydessä yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Vaikka sosiaalisten ongelmien nähdään johtuvan sorron ja syrjinnän primaarirakenteista, tämä ei Carniolin mukaan tarkoita sitä, että syyttävä katse kohdistuu ainoastaan järjestelmään tai että yksilön vastuu omasta käyttäytymisestään jätetään huomiotta. Päinvastoin henkilökohtainen muutos on keskeisessä asemassa rakenteellisessa lähestymistavassa. Carniol (1992) väittääkin, että esimerkiksi perhe, koulu ja muut patriarkaalisen auktoriteetin organisoimat instituutiot muokkaavat persoonallisuuttamme siten, että ne auttavat hyväksymään olemassa olevat normit ja rakenteet ilman niiden kyseenalaistamista sekä sopeutumaan niihin. Nämä ylhäältä alaspäin suuntautuvat sosiaaliset suhteet luovat turhautumista ja tyytymättömyyttä, joka voidaan kuitenkin valjastaa yhteiskunnallisen muutoksen voimaksi. Muutokset yksilön itsekäsityksessä ja -ymmärryksessä voivat johtaa muutoksiin myös yksilön toiminnassa. Tällaista ”henkilökohtaista kapinaa” epätasa-arvoa aiheuttavien rakenteita vastaan voidaan vahvistaa, kun työntekijät ja asiakkaat aktivoituvat poliittisesti yhdessä muiden kanssa epäoikeudenmukaisia rakenteita vastaan. (Mt., 10–12.)

Tähän teemaan kiinnittyy vahvasti rakenteellisen sosiaalityön viides peruseriaate, joka on kollektiivinen tietoisuus (collective consciousness). Sillä tarkoitetaan samanaikaista asiakkaan yksilöllisyyden kunnioittamista sekä kollektiivisen tietoisuuden herättämistä erilaisissa ryhmissä ja liikkeissä, joissa on samanlaisissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä, sekä asiakkaiden rohkaisua osallistumaan tällaiseen toimintaan. Rakenteellinen lähestymistapa erottaa individualismin (yksilö ongelmien lähteenä ja ratkaisuna) yksilöllisyydestä, joka kunnioittaa jokaisen yksilön ainutlaatuisuutta. Asiakkaan ja työntekijän välisessä dialogissa sosiaalityöntekijä tukee asiakkaan reflektiota erilaisten individualismia korostavien keinojen rajoista sekä kollektiivisten ratkaisujen voimaa ja valtaa lisäävästä potentiaalista. (Mt., 12–13.)

Kuudes rakenteellisen sosiaalityön peruseriaate on poliittinen muutos ja solidaarisuustyö (political change), jolla tarkoitetaan asiakkaiden ja työntekijöiden yhteistä aktivismia ja osallistumista sosiaalista oikeudenmukaisuutta vahvistaviin ja sitä ajaviin liikkeisiin ja organisaatioihin. Samalla pyrkimys poliittiseen ja henkilökohtaiseen muutokseen kietoutuu vahvasti yhteen. Poliittinen muutos viittaa tässä ajatukseen henkilökohtaisesta poliittisena. Poliittisen muutoksen elementti voi liittyä esimerkiksi siihen, että työntekijät ja asiakkaat jakavat valtaa ja työskentelevät yhdessä erilaisissa sosiaalisissa liikkeissä edistääkseen ja puolustaa asiakkaiden oikeuksia ja tarpeita. Sosiaaliset liikkeet ovat Carniolin (1992) mukaan yksi länsimaisten yhteiskuntien poliittisen muutoksen tehokkaimmista katalysaattoreista. (Mt., 13–15.)

Carniol (1992) väittää, että kukin kuudesta edellä kuvatusta periaatteesta edistää omalla tavallaan rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden ja niin sanotun kaksoissidoksen toteutumista sosiaalityön käytännöissä. Rakenteellisen sosiaalityön periaatteiden toteuttamisen avulla asiakkaille ja työntekijöille avautuu mahdollisuus osallistua hallitsevien ideologioiden, rakenteiden ja sosiaalisten suhteiden muutosprosessiin. Samalla hän muistuttaa, että yksilökohtainen sosiaalityö ei ole ”perusluonteeltaan” konventionaalista, eikä yhteisötyö tai politiikka-analyysi keskity automaattisesti syrjivien rakenteiden vähentämiseen. Yksilö- ja yhteisötyö voivat sisältää sekä rakenteita ylläpitäviä että emansipatorisia ja progressiivisia näkökulmia. Koska rakenteellisen sosiaalityön näkökulma kannattaa jälkimmäistä, sen ideana on pyrkimys toimia rakenteellista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa vahvistavalla tavalla. (Mt., 15–18.)

Rakenteellista sosiaalityötä voidaan tehdä sekä palvelujärjestelmän sisä- että ulkopuolella. Carniolin (1992; myös Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019) mukaan esteet rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen kuitenkin kasvavat siellä, missä palvelujärjestelmän resurssit eivät ole oikein mitoitettuja. Tällöin sosiaalityö on väistämättä luonteeltaan enimmäkseen reaktiivista. Esimerkiksi suuret asiakasmäärät estävät asiakas-työntekijäsuhteen rakentumista sekä rajoittavat mahdollisuuksia vuoropuheluun, jossa tarkastellaan ongelmien ja ratkaisujen henkilökohtaisia sekä poliittisia ulottuvuuksia. Silti myös näissä ympäristöissä sosiaalityöntekijöillä on valinnanvaraa: he voivat puolustaa syrjiviä käy-

täntöjä ylläpitäviä sosiaalityön käytäntöjä tai paljastaa asiakkaille näiden käytäntöjen ongelmat. Sosiaalityöntekijät voivat psykologisoida asiakkaan ongelmia, tai he voivat viitata systeemiin eriarvoisuutta ylläpitäviin juurisyihin ja rakenteisiin. Lisäksi sosiaalityöntekijä voi keskittyä yksinomaan yksittäiseen asiakkaaseen, tai hän voi tukea esimerkiksi vertaisryhmiä sekä erilaisia sosiaalisia liikkeitä ja järjestöjä, samoin kuin antaa asiakkaille tietoa siitä, miten tällaisten ryhmien ja järjestöjen toimintaan voi osallistua. (Mt.)

Carniolin (1992) sanoin rakenteellinen lähestymistapa ei ole sosiaalityön menetelmä, vaan pikemminkin tapa ajatella ja toimia kaikilla elämän tasoilla (ks. myös Mullaly 2007) sekä eräänlainen työhypoteesi, jota on jatkuvasti testattava käytännössä. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulman keskeinen merkitys sosiaalityön käytännöille onkin siinä, että se tarkastelee samanaikaisesti sekä eriarvoisuuteen liittyviä henkilökohtaisia, sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia että sosiaalisten ongelmien juuria, ei pelkästään niiden oireita.

Mullaly ja Dupré (2019) ovat päivittäneet rakenteellisen sosiaalityön teoreettista keskustelua 2020-luvulle. He jakavat sosiaalityön teoreettis-ideologiset suuntaukset kahteen erilaiseen lähestymistapaan: konventionaaliseen ja progressiiviseen. Perinteisemmän konventionaalisen näkökulman mukaan nykyinen yhteiskuntajärjestys, vaikkakaan se ei ole täydellinen, on paras mahdollinen. Sitä kuvaavia piirteitä ovat säilyttäminen, konsensushakuisuus sekä epäpoliittisuus. Konventionaalinen lähestymistapa nähdään myös yksilökeskeisenä, sillä se ei puutu sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisiin juurisyihin. Rakenteellisen sosiaalityön idean sisältävä progressiivinen lähestymistapa puolestaan pyrkii muutokseen sekä epätasa-arvoa ja sortoa aiheuttavien rakenteiden kumoamiseen. Sen sisältöä kuvaavia piirteitä ovat poliittisuus, tietoisuus yhteiskunnallisista konflikteista sekä ihmiskäsityksen yhteisöllisyys ja toiminnallisuus. Progressiivinen lähestymistapa korostaa sosiaalityön yhteyttä humanismiin, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon puolesta käytävään poliittiseen taisteluun. Näin progressiivisessa lähestymistavassa on kysymys myös sosiaalityön etiikkaa koskevasta teoriasta. (Mt.)

Mullalyn ja Duprén (2019) mukaan rakenteellista sosiaalityötä voidaan toteuttaa sekä palvelujärjestelmän sisällä että sen ulkopuolella. Näistä erityisesti jälkimmäinen keskittyy poliittiseen toimintaan.

Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus liittyy ideaan henkilökohtaisesta poliittisena sekä ymmärrykseen, että sosiaalityössä jokainen teko, toiminta ja käytäntö sisältävät sekä implisiittisiä että eksplisiittisiä poliittisia tavoitteita. Tämän vuoksi myös sosiaalihuollon asiakkaiden on tärkeää ymmärtää, kuinka yksilön henkilökohtaiset ongelmat liittyvät poliittisiin ja rakenteellisiin tekijöihin. (Mt.)

Malcolm Payne (2021) on tulkinnut ja tiivistänyt Mullalyn ja Duprén (2019) päivitetyn jäsenyyksen Carniolin (1992) kuuden rakenteellisen sosiaalityön periaatteen pohjalta seitsemään teesiin. Nämä ovat intrapysyvä ja ihmissuhdetyö, empowerment, tietoisuuden kohottaminen, normalisointi, kollektivismi, uudelleenmäärittely sekä dialoginen suhde. Teemat on avattu yksityiskohtaisemmin ja konkreettisemmin taulukossa 1. Periaatteiden sisällöt eivät ole merkittävästi muuttuneet Moreaun (1979), Carniolin (1992) ja Mullalyn ja Duprén (2019) jäsenyyksien välillä. Osaltaan tämän kertoo siitä, että ajan kuluessa kriittisen ja radikaalin teorian asema on säilynyt vahvana rakenteellisen sosiaalityön teorian ydinideassa ja -tulkinnoissa.

Vaikka rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on olla demokraattinen ja tasa-arvoinen sosiaalityön käytäntö (ks. Mullaly 2007; Murray & Hick 2013; Mullaly & Dupré 2019; Shewell 2022), siihen on kohdistettu myös painavaa kritiikkiä. Nykykritiikki toistaa jo aikaisempaa tulkintaa rakenteellisesta sosiaalityöstä akateemisena, puhdasoppisena ja kriittisenä yhteiskuntateorian muotona, joka ei ole kyennyt tai ollut kiinnostunut tuottamaan konkreettisia sosiaalityön työmenetelmiä ja välineitä (Chan 2018; Mullaly 2007; Payne 2021). Se kyseenalaistaa rakenteellisen sosiaalityön teorian kyvyn päivittyä suhteessa kriittiseen yhteiskuntateoriaperinteeseen kahdella tavalla. Ensinnäkin kritiikki toteaa, että rakenteellisen sosiaalityön teoria ymmärtää kaikkien yhteiskuntien olevan samalla tavoin alttiina kapitalismin haitallisille vaikutuksille, ja olettaa, että negatiiviset vaikutukset noudattavat aina samanlaista kulkua. Näin ollen rakenteellista sosiaalityötä voidaan kritisoida tietynlaisesta historiattomuudesta sekä universaalista ja kontekstittömästä tarkastelusta, jonka mukaan ongelma ja ratkaisu ovat samanlaiset kaikissa yhteiskunnissa ja erilaisilla maantieteellisillä alueilla. Toiseksi Mullalyn (2007) tulkinta rakenteellisesta lähestymistavasta ei nykykritiikin (Chan 2018) mukaan käsittele riittävästi esimerkiksi kolonisaatioon

Taulukko 1. Rakenteellisen sosiaalityön periaatteet (Payne 2021, 421)

Käytäntö	Elementit	Toiminta
Intrapsyykkinen ja ihmissuhdetyö/ Intrapsychic work	• Pyri estämään syrjinnän haitallisia vaikutuksia • Rakenna vahvuuksia yksilöiden ja ryhmien toiminnalle syrjintää vastaan	• Mahdollista ihmisten oman elämän toimijuus • Pohdi kriittisesti olemassa olevien sosiaalisten rakenteiden vaikutuksia • Perusta ryhmiä samankaltaisissa tilanteissa olevien ihmisten kanssa poliittisen tietoisuuden sekä itseymmärryksen ja -luottamuksen kehittämiseksi
Valtaistuminen ja voimaantuminen / Empowerment	• Pyri vähentämään vieraantumista ja voimattomuuden (powerlessness) tunnetta • Auta ihmisiä ottamaan elämänsä haltuunsa paremmin	• Muista, että työntekijä ei voi valtaistaa ja/tai voimaannuttaa, vaan ainoastaan tukea itsensä vahvistamisessa ja voimaantumisessa • Pyri vastavuoroiseen ongelmanratkaisuun asiakkaan kanssa • Älä hyödynnä auttamisprosessia omaksi eduksesi • Helpota asiakkaiden äänen kuulumista
Tietoisuuden kohottaminen/ Consciousness-raising	• Ymmärrä sosiaalisten rakenteiden merkitys ja pyri muuttamaan niitä • Perusta työskentely asiakkaan tilanteeseen ja kokemuksiin	• Auta ihmisiä ymmärtämään elämäntilanteensa ja olosuhteensa niiden muuttamiseksi • Tarjoa tietoa ja koulutusta rakenteellisista sekä yhteiskunnallisista kysymyksistä • Lisää itseluottamusta ja itsevarmuutta • Käytä dialogia, keskinäistä oppimista ja kriittistä kyseenalaistamista • Yhdistä henkilökohtaiset kokemukset sosiaalisiin ja rakenteellisiin tekijöihin • Kehitä rakenteellista empatiaa sekä vahvista vuoropuhelua syrjinnän sosiaalisista funktioista asiakkaan kanssa
Normalisointi/ Normalising	• Asiakkaiden kokemukset eivät ole yhteiskunnallisesti ainutlaatuisia, vaan loogisia tuloksia syrjinnän rakenteista ja prosesseista	• Anna ja välitä asiakkaille tietoa siitä, että monet ihmiset elävät samanlaisissa elämäntilanteissa ja olosuhteissa • Yhdistä asiakkaan tilanne muihin samassa elämäntilanteessa ja olosuhteissa oleviin ihmisiin ja ryhmiin
Kollektivismi/ Collectivism	• Ihmiset ovat sosiaalisia olentoja ja siten riippuvaisia muista	• Muodosta ryhmiä ihmisistä, joilla on samanlaisia kokemuksia ja elämäntilanteita • Informoi ja ohjeista erilaisista ryhmistä tai auttavista organisaatioista
Uudelleenmäärittely/ Redefining	• Määrittele uudelleen oletukset siitä, että ongelmat johtuvat yksilöllisistä, perhe- tai alakulttuurien vioista	• Käytä kriittistä kyseenalaistamista, dialektista huumoria, tarinankerrontaa, johtopäätösten tarkistamista ja hiljaisuuden käyttöä vaihtoehtoisten tulkintojen ja selitysten tunnistamiseen sekä uudelleenmäärittelyyn yksilön ja rakenteiden suhteista
Dialogiset suhteet/ Dialogical relationships	• Vahvista työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta ja tasa-arvoa • Tunnista valtahierarkiat	• Jaa asiakasta koskevat dokumentit, jotta asiakkaat osallistuvat elämänsä asiakirjoihin • Ota asiakkaat mukaan heihin vaikuttaviin päätöksiin • Hanki asiakkaiden palautetta palveluista • Tarjoa tietoa sosiaalihuollon/työn rooleista ja asiakkaiden oikeuksista • Vähennä sosiaalista etäisyyttä selittämällä/avaamalla työsi logiikkaa toimintasi taustalla

liittyviä eriarvoistavia rakenteita. Vaikka Mullaly (2007) ymmärtää kapitalismin ja kolonialismin toisiinsa liittyvinä eriarvoisuutta tuottavina rakenteina, hänen tulkintansa rakenteellisesta sosiaalityöstä ei Chanin (2018) mukaan ota huomioon riittävästi alkuperäiskansojen tietoa, vaan perustuu lähes täysin euroamerikkalaisen politiikan ja talouden historian tulkintaan. Kaiken kaikkiaan rakenteellisen sosiaalityön teorian tulisikin päivittyä aikaisempaa konteksti- ja kulttuurisensitiivisemmäksi sekä käydä tiiviimpää vuoropuhelua eri kulttuurien välillä. (Chan 2018; Payne 2021.)

Myös rakenteellisen sosiaalityön nykyvälineiden ja käsitteiden kyky jäsentää maapallon ekologista rajallisuutta sekä kestävyysmurrokseen liittyviä kysymyksiä nähdään puutteellisena. Vaikka rakenteellisen sosiaalityön tulkinnoissa on viittauksia ilmastonmuutokseen ja elinympäristöjen saastumiseen, rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa ei kritiikin (mm. Chan 2018; Payne 2021; Närhi & Matthies 2018) mukaan käsitellä nyky-yhteiskuntien kiistatta tärkeintä rakenteellista ja sosiaalista ongelmaa eli ihmisen suhdetta ympäröivään ympäristöön ja luontoon. Tosin viime aikoina aihetta kohtaan on osoitettu enenevää kiinnostusta ja rakenteellisen sosiaalityön ja ekososiaalisen työn välisiä yhteyksiä jäsentävä teoreettinen keskustelu on lisääntynyt (mm. Närhi & Matthies 2018; Närhi 2022; Boetto 2017).

2.2 Rakenteellisen sosiaalityön suomalainen perinne

Suomalaisessa sosiaalityössä edellä kuvattu kansainvälinen rakenteellisen sosiaalityön kriittinen ja radikaali perinne ei ole saanut erityisen vahvaa asemaa. Keskeinen syy tähän on viranomaislähtöinen hyvinvointipalvelujärjestelmä ja toimintakulttuuri, jossa kansainvälisen keskustelun radikaaleja ja kriittisiä näkökulmia on ollut haasteellista soveltaa (Pohjola 2014). Voidaankin väittää, että Mullalyn ja Duprén (2019) jäsenyykseen pohjautuen rakenteellista sosiaalityötä on Suomessa toteutettu pikemminkin konventionaalisen kuin progressiivisen sosiaalityön lähtökohdista. Lisäksi suomalaisen sosiaalityön historiallinen kehityskulku on vahvistanut konsensushakuista sekä viranomaiskeskeistä rakenteellisen sosiaalityön tulkintaa ja perinnettä.

Keskustelu rakenteellisesta sosiaalityöstä alkoi Suomessa 1970-luvulla (Viirkorpi 1990; Pohjola 2014). Sen ensimmäisiä askelia voidaan tunnistaa vuoden 1972 sosiaalityön koulutuskomitean mietinnössä, jossa sosiaalityön tehtäviksi nimettiin ”vaikuttaa eri yhteiskuntapolitiikan lohkoihin, niin että sosiaalityön asiakkaiden ongelmat voidaan ennaltaehkäistä”. Lisäksi mietinnössä paikantuu havainnollisesti rakenteellisen sosiaalityön idea kaksoissidoksesta: ”Sosiaalityöntekijän työ muodostuu kaksitahoiseksi siten, että hän vaikuttamalla sosiaalisiin uudistuksiin pyrkii ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia ja toisaalta työskentelee yksilöiden, perheiden ja yhdyskuntien yksilöllisten vaikeuksien poistamiseksi.” Seinäjoen korkeakoulutoimikunnan mietinnöissä vuonna 1975 kirjoitettiin ”konstruktiivisesta sosiaalityöstä”, jonka ymmärrettiin olevan ennaltaehkäisevää työtä. (Viirkorpi 1990, 2.) Samaa konstruktiivisen sosiaalityön käsitettä käytti Marjatta Eskola (1981, 41) kirjoittaessaan suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuvasta. Hän viittasi Huoltaja-lehdessä (1973, 384) olevaan artikkeliin, jossa sosiaalityöntekijän tehtäviä kuvattiin seuraavasti: ”Sosiaalityöntekijän ensimmäinen tehtävä on aikaansaada yhteiskunnallista muutosta niin, että demokraattisuus, tasa-arvoisuus, solidaarisuus ja turvallisuus toteutuvat. Tehtävänä on näin ollen vaikuttaa rakenteisiin, mikä edellyttää heidän osallistumistaan sosiaalisuunnitteluun, sosiaalitutkimukseen, yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja hallintoon kaikilla tasoilla. Toisena sosiaalityöntekijän tehtävänä nähdään olevan sosiaalitutkimukseen ja käytännön kokemukseen perustuvan tiedon perusteella tiedottaa aktiivisesti sosiaalisen avun ja hoidon tarpeen uhasta ehkäistäkseen ennalta ristiriitojen ja haittojen syntymistä ja näin erityisesti tarjota sosiaalityön ja muita yhteiskunnallisia palveluja riskiryhmille.” Rakenteellisesta sosiaalityöstä käytettiin tuolloin konstruktiivisen työn lisäksi ehkäisevän työn, yhteiskuntaan vaikuttamisen sekä rakentavan sosiaalityön käsitteitä (Viirkorpi 1990, 1). Kaikkien käsitteiden taustalla voidaan väittää olleen 1970-luvulla rakentunut ymmärrys suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön ideasta, joka nojasi sekä sosiaalipoliittisesti orientoituneeseen sosiaalityön tavoite- ja tehtäväasetteluun että rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen jäsentämiseen osana yksittäisen sosiaalityöntekijän työtä.

Käsitteenä rakenteellinen sosiaalityö institutionalisoitui 1980-luvun puolivälissä Rakenteellinen sosiaalityö -työryhmän esittämän mää-

rittelyn pohjalta (Pohjola 2014). Rakenteelliset näkemykset kirjattiin sosiaalihuoltolakiin (1982/710), jossa kunnan velvoitteeksi säädettiin toiminta sosiaalisten olojen kehittämiseksi ja sosiaalisten epäkohtien poistamiseksi: ”Kunta on alueellaan velvollinen toimimaan muutoinkin sosiaalisten olojen kehittämiseksi ja sosiaalisten epäkohtien poistamiseksi” (Sosiaalihuoltolaki 1982/710, §13). Rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitettiin tuolloin toimintaa ja vaikuttamista yhteiskunnallisten epäkohtien ja eriarvoistavien rakenteiden poistamiseksi (esim. Viirkorpi 1990, 8–9; Pohjola 2011). Rakenteellisen sosiaalityön työryhmän mielestä rakenteellinen sosiaalityö sisälsi asiantuntijaroolin ja -tehtävät, vaikuttamistoimintaa sekä kunnallista sosiaalipolitiikkaa. Mietinnössä todetaan, että ”Rakenteellisella sosiaalityöllä voidaan tarkoittaa sellaista sosiaalihuollon henkilöstön ammatillista toimintaa, jonka tavoitteena on edistää ihmisten sosiaalista toimintakykyä ja suoriutumista vaikuttamalla yhteistyössä muiden hallintokuntien työntekijöiden sekä kunnan asukkaiden kanssa yhteisössä ja yhteiskunnassa havaittaviin sosiaalista hyvinvointia kuormittaviin tekijöihin” (Rakenteellisen sosiaalityön työryhmän muistio 1985, 11).

Työryhmän mukaan (1985, 9) rakenteellisen sosiaalityön toiminnan kohteina ovat ”yksilö- ja perhetason pahoinvointioireiden rakenteelliset välitykset ja altistukset” sekä ”muutospyrkimysten kohteina yhteiskunta- ja yhteisötasolla vallitsevat rakenteet ja prosessit”. Työryhmä tuotti uusia näkökulmia ja toteuttamistapoja rakenteelliseen sosiaalityöhön. Se otti muun muassa kantaa ja esitti ehdotuksia, miten sosiaalityö voi vaikuttaa maankäyttöön ja rakentamiseen, asumiseen, työttömyyteen, terveydenhoitoon ja koulutoimeen sekä vapaa-ajan toimintoihin ja liikennepalveluihin (mt., 32–47). Työmuotoina työryhmä ehdotti yhdistettyä sosiaalityötä, sekä pari- ja tiimityötä että yhdyskuntatyötä ja alueellisia yhteistyöryhmiä (mt., 54–55). Rakenteellisen työn idea kiteytyi tiedontuotannossa, ja sen pohjana nähtiin sosiaalityön arkityön tiedontuotanto ja asiakastason havainnot. Jo tuolloin todettiin, että perinteinen yksilökeskeinen sosiaalityö ei tuota eikä analysoi riittävästi yksilötason ongelmien rakenteellisia yhteyksiä, vaan kunnallista sosiaalityötä leimaa toimenpide- ja asiakasryhmäkeskeisyys sekä kapea-alaisuus. Raportti jakaa rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet tiedollisiin, taidollisiin, asenteellisiin ja rakenteellisiin. Jälkimmäisistä todettiin raportissa seuraavasti

(mt., 50): ”Vaikuttamisen rakenteelliset esteet ovat pääosin hallinnollis-poliittis-taloudellisia. Rakenteellisessa sosiaalityössä saatetaan joutua konfliktiin, koska siinä otetaan kantaa yhteiskunnan poliittistaloudelliseen järjestelmään ja joudutaan puuttumaan ongelmiin, joita kunnallinen päätöksenteko on aiheuttanut.” Näissä 1980-luvulla tehdyissä linjauksissa voidaan nähdä kiteytyvän suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen konsensusorientoitunut ydin ja siihen liittyvät haasteet kriittisen ja radikaalin perinteen näkökulmasta.

1990-luvulla Paavo Viirkorpi (1990) esitti käsiteanalyyttisen ja systeemiteoreettisen näkökulman rakenteelliseen sosiaalityöhön. Hänen mukaansa rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen tulisi olla jokaisen sosiaalityöntekijän oikeus ja velvollisuus. Sosiaalityöntekijöiden olisi työskenneltävä niin yksilön kuin ympäristön toimintaehtojen kanssa sekä toimittava asiantuntijoina ja informantteina muun muassa päätöksenteon suuntaan. Viirkorven rakenteellisen sosiaalityön malli perustuu ajatukseen, että sosiaalityöntekijät tekevät havaintoja asiakkaiden elämissä maailmasta sekä niitä työstämällä analysoivat asiakkaiden ongelmien yhteyksiä yhdyskuntien ja yhteiskunnan epäkohtiin. Ilman yleisellä tasolla tapahtuvaa epäkohtien poistamista yksittäisenkään asiakkaan asioissa ei voida tehdä kokonaisvaltaista sosiaalityötä. (Viirkorpi 1990, 20–21, 77.)

Viirkorven rakenteistumisen teoriaan (Giddens 1984) pohjautuvassa systeemiteoreettisessa ajattelussa rakenteellisen sosiaalityön mielenkiinto kohdistuu niihin tilanteisiin, joissa yksilö ja yhteiskunta kohtaavat, koska rakenteiden nähdään muodostuvan tuossa vuorovaikutuksessa. Viirkorpi (1990, 67) hyödyntää tarkastelussaan vuorovaikutusanalyysia, jonka perusteella rakenteelliset ongelmat eivät ole ainoastaan valtasuhteisiin ja aineellisiin voimavaroihin kytkeytyviä, vaan näiden lisäksi merkityksien muodostamiseen, vuorovaikutukseen sekä normeihin ja sanktioihin liittyvät ongelmat voidaan nähdä rakenteellisina (mt., 67). Rakenteellisen sosiaalityön päätehtävä on tällöin muuttaa niitä toiminnan olosuhteita ja edellytyksiä, joissa yksilön ja yhteiskunnan välinen vuorovaikutus sekä osallisuus ja osattomuus toteutuvat. (mt., 54–72.) Viirkorven (mt., 57) mukaan vuorovaikutuksen ehtojen tarkastelu rakenteistumisen teorian pohjalta on kuitenkin haastavaa. Näin siksi, että rakenteistumisen teorian tehtävä on selittää, miten yhteiskunnallinen vuorovaikutus institu-

tionalisoituu ja ylläpitää jatkuvuutta, kun taas rakenteellinen sosiaalityö pyrkii tarkastelemaan sitä ”miten muuttaa vuorovaikutuksessa vallitsevia toimintakäytäntöjä ja toimijoiden keskinäisiä suhteita”. Viirkorven idea perustuu jälkimmäiseen muutoksen tarkasteluun, jolloin rakenteellisen sosiaalityön tavoite on pyrkiä ”muuttamaan ihmisten yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen osallistumisen ehtoja” erityisesti sosiaalisia ongelmia synnyttävissä tilanteissa. Muutostyön kohteina ovat tällöin vuorovaikutusta rakenteistavat tekijät eli hallinnan, legitimaation ja merkityksen muodostuksen rakenteet. Hallinta liittyy käsky- ja käyttövaltaan, joihin kiinnittyvien valtasuhteiden lisäksi muutostyön kohteena ovat myös aineellisten hyödykkeiden jakoon liittyvät asiat. Legitiimiin järjestykseen liittyvät muutokset kytkeytyvät arvojen ja normien kyseenalaistamiseen. Merkityksen muodostus kytkeytyy kielenkäyttöön ja tietovarantoihin, jolloin muutos vaatii uutta tietoa ja tulkintoja sekä asioiden uudelleenmäärittelyä. (Mt., 57.)

Viirkorpi pohtii käsiteanalyysissään ”miten sosiaalityöntekijät voivat saada aikaan toivomiaan muutoksia niissä vuorovaikutusjärjestelmissä, joissa asiakkaille on syntynyt sosiaalisia ongelmatilanteita” (mt., 58). Hän esittää kolme erilaista systeemiteoreettista strategiaa vuorovaikutuksen muutokseen. Ensinnäkin sosiaalityöntekijät voivat muuttaa rakenteita osallistuessaan systeemin toimintaan omassa työskentelyorganisaatiossaan ja moniammatillisessa yhteistyössä. Rakenteellista sosiaalityötä voidaan tällöin toteuttaa esimerkiksi pyrkimällä pois toimistokeskeisestä vuorovaikutuksesta ja luomalla uusia kommunikaation muotoja sekä paikallisia valtasuhteita. Toinen mahdollisuus on tukea asiakkaita ja muita rakenteelliseen sosiaalityön osallistuvia toimimaan rakenteiden muuttamiseksi. Tällöin sosiaalityön tehtävänä on varustaa eri toimijat uusilla resursseilla ja ymmärryksillä, joka vahvistaa heidän edellytyksiään toimia eri tavoin erilaisissa vuorovaikutustilanteissa systeemien sisällä ja välillä. Kolmas Viirkorven strategia on käyttää hyväkseen systeemien riippuvuuksia. Tässä tapauksessa muutoksen prosessi alkaa siitä, että sosiaalityöntekijä muuttaa omia toimintatapojaan, mikä heijastevaikutuksen tavoin liikuttaa systeemin muita osia ja saa aikaiseksi muutoksia. (Viirkorpi 1990, 57–59; Närhi 2003, 62.)

Kaiken kaikkiaan Viirkorven (1990) esittämässä rakenteellisen sosiaalityön ymmärryksessä keskeistä on sosiaalisten ongelmien rakenteellisiin

syihin vaikuttaminen erityisesti vuorovaikutuksen ehtoja muuttamalla sekä näkemys kokonaisvaltaisesta sosiaalityöstä. Viirkorven idea yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen toimintaehtoien parissa toimivista sosiaalityöntekijöistä asiantuntijoina, informantteina ja siten tiedontuottajina näkyi 1990-luvun lopulla Aulikki Kananojan (1997) esiin nostaman sosiaalisen asianajon ja sosiaalisen raportoinnin käsitteissä, jotka mainittiin edelleen vuonna 2005 Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan väliinäänä 2015-toimenpideohjelmassa (Karjalainen & Sarvimäki 2005). Siinä yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön keinoksi esitettiin asiakkaiden arjesta tuotetun tiedon välittäminen yhteiskunnallisen ja virastotasoisien päätöksenteon tueksi. Tietotuotannon menetelminä esiin tuotiin sosiaalisten vaikutusten arviointi ja sosiaalinen raportointi. (Mt.)

2000-luvun puolivälissä julkaistiin Taina Hussin (2005) Sosiaalinen raportointi tiedon rakentajana – menetelmäkuvaus ja käytännön kokemukset -raportti, jossa määriteltiin sosiaalinen raportointi toimintana sekä kuvattiin konkreettisesti Helsingin kaupungin sosiaalisen raportoinnin kehittämistyön tuloksia sekä erilaisia sosiaalisen raportoinnin malleja. Hussi (2005, 8) määrittelee sosiaalisen raportoinnin ”ajantasaiseksi, systemaattiseksi ja riippumattomaksi tiedon tuottamiseksi sosiaalisista rakenteista ja prosesseista, jotka kohdentuvat toisaalta ihmisten hyvinvointiin ja toisaalta sosiaaliseen muutokseen”. Hänen mukaansa sosiaalityön asiakastyössä syntyy monitasoista tietoa esimerkiksi asiakkaan elämäntilanteista, arjesta ja selviytymiskeinoista sekä palvelujärjestelmän toimivuudesta. Lisäksi sosiaalityöntekijät voivat välittää ammatillista tietoa työmenetelmien toimivuudesta ja vaikutuksista. Moniammatillisessa yhteistyössä saadaan oman ammatillisen tiedon lisäksi toisen ammattiryhmän tuottamaa tietoa, joka lisää kokonaiskuvaa asiakkaasta ja auttamiskeinoista. Hussi (mt.) jakaa sosiaalisen raportoinnin kolmeen muotoon, jotka ovat: asiakasraportointi, horisontaalinen raportointi ja vertikaaliraportointi. Asiakasraportoinnin avulla on mahdollista pohtia ja kehittää palveluja yhdessä asiakkaiden kanssa. Horisontaalinen raportointi taas keskittyy alue- tai asiakasryhmäkohtaiseen asiakastiedon tuottamiseen sekä moniammatillisen yhteistyön kysymyksiin. Tiedontuottajina toimivat viranomaiset, muut ammatilliset toimijat sekä alueen asukkaat. Vertikaaliraportointi on sosiaalisen raportoinnin perinteisin muoto eli se painottaa asiakastyössä nähtyjen, asiakkaiden

elinoloihin ja palvelujen toimivuuteen liittyvien epäkohtien ja toisaalta vahvuuksien raportoinnista organisaation johdolle ja poliittisille päätöksentekijöille. Myös tässä mallissa tietoa tuottavat viranomaiset, kolmannen sektorin edustajat sekä asiakkaat ja kuntalaiset. (Hussi 2005, 41–66.) Sosiaalisen raportoinnin toimintakentät voidaan lisäksi jakaa ammatilliseen, poliittiseen ja asiakasareenaan. Ammatillisella areenalla tuotetaan tietoa sosiaalihuollon omiin tai moniammatillisiin tarpeisiin sekä palvelun ja yhteistyömallien kehittämiseen. Poliittisen areenan kysymykset liittyvät kunnalliseen päätöksentekoon. Koska julkinen sosiaalityö resursoidaan poliittisten päätöksentekijöiden toimesta, sosiaalinen raportointi poliittisella areenalla myös kohdennetaan heille. Asiakasareena on alueen asiakkaiden ja asukkaiden väylä suoran asiakaspalautteen antamiseen palveluista. Sosiaalisella raportoinnilla voidaan siis nähdä olevan myös asiakasta osallistava tehtävä. (Hussi 2003, 24.)

2000-luvun alussa rakenteellisen sosiaalityön idea nostettiin esiin suomalaisen sosiaalityön vaikuttamisen erilaisia vaiheita jäsentäneessä sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjassa ”Sosiaalityö ja vaikuttaminen”. Satkan ym. (2003, 21) mukaan suomalaisessa traditiossa rakenteellisen sosiaalityön ytimenä pidetty yhteiskuntasuunnittelun, yhdyskuntatyön ja poliittisen vaikuttamisen vaihe ajoittui 1970- ja 1980-luvuille. Tämän jälkeen vaikuttamisen käsitteen tarkastelun painopiste siirtyi sosiaalityön tutkimuksessa yhteiskunnasta yksilöön, ja rakenteellisen sosiaalityön käsittely jäi taka-alalle. Myös Irene Roivainen (2004; 2008) peräänkuulutti 2000-luvun puolivälissä yhdyskuntatyön ja siihen liittyvän rakenteellisen ajattelun uudelleenmäärittelyn tarvetta niin sosiaalityön käytännön työssä kuin alan tutkimuksessa.

2010-luvulla Anneli Pohjola (2011) syvensi rakenteellisen sosiaalityön käsitteen ymmärrystä sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta. Hän jäsensi rakenteellisen sosiaalityön neljään erilaiseen tehtäväalueeseen: tietotyö, strategiatyö, inklusiotyö sekä oikeudenmukaisuustyö. Tietotyöllä Pohjola tarkoittaa epäkohtien osoittamista ja välittämistä eteenpäin tiedontuotannon avulla. Strategiatyöllä edistetään puolestaan kestävästä yhteiskuntapolitiikkaa, verkostoidutaan ja vaikutetaan lainsäädäntöön sekä ennakoitaan ja arvioidaan sosiaalisia vaikutuksia. Kolmantena kategoriana Pohjola paikantaa inklusiotyön, jossa kansalaisia rohkaistaan osallistumaan ja vaikuttamaan esimerkiksi yhdyskuntatyön keinoin. Neljäs

Pohjolan mainitsema rakenteellisen sosiaalityön muoto on oikeudenmukaisuustyö, jolla hän tarkoittaa kansalaisten oikeuksien toteutumisen seuranta- ja edistämistä sekä eri väestöryhmien hyvinvoinnin tasa-arvon esille nostamista. (Pohjola 2011, 215–220.) Pohjolan jäsenystä on hyödynnetty laajasti 2010- ja 2020-lukujen suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön erilaisissa kehittämisraporteissa ja opinnäytteissä sekä sosiaalityön koulutuksessa muun muassa rakenteellisen sosiaalityön maisterikoulutuksen kursseilla ja erikoistumiskoulutuksen opetussuunnitelmassa (esim. Rakenteellinen sosiaalityö -erikoisalan opetussuunnitelma 2021).

Myös Henri Muotkan pro gradu -tutkielma vuodelta 2013 on tärkeä osa suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen käsitteellistä kehitystä. Käsiteanalyttisen kirjallisuuskatsauksensa pohjalta Muotka (2013, 2) kiteytti suomalaista rakenteellisen sosiaalityön ymmärrystä seuraavasti: “Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on kumppanuuteen perustuvassa asiakassuhteessa tuotettua tietoa yleistäen, asiakkaita voimaannuttamalla sekä kunnallisella ja yhteiskunnallisella poikkihallinnollisella vaikuttamisella edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja kansalaisten hyvinvointia”. Hän tunnisti analyysinsä pohjalta rakenteellisen sosiaalityön lähikäsitteiksi suomalaisessa keskustelussa yhdyskuntatyön ja yhteisösosiaalityön sekä kansainvälisesti radikaalin sosiaalityön. Rakenteellisen sosiaalityön orientaatioksi tutkielmassa paikantuivat yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asiantuntijuus sekä oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset. Rakenteellisen työn tavoitteeksi asetui sosiaalisen näkökulman esiin nostaminen, mikä tapahtuu sosiaalisen raportoinnin, tiedon tuottamisen ja välittämisen sekä asiakkaiden voimaannuttamisen avulla. Muotkan analyysin mukaan vaikuttamista ja muutostyötä tulee tehdä eri tasoilla: kansallisen ja kunnallisen tason lisäksi mesotason palvelurakenteissa sekä yhteiskuntarakenteissa.

Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinne vahvistui edelleen vuonna 2014, kun sosiaalihuoltolain (1301/2014) seitsemännessä pykälässä korostettiin rakenteellista sosiaalityötä systemaattisena asiakastyöhön perustuvana tiedontuotantona. Painotus oli luonteva jatke suomalaiselle viranomaiskeskeiselle perinteelle, koska se vahvisti tietoon perustuvaa sosiaalipoliittisen järjestelmän kehittämistä sekä pyrki siirtämään sosiaalityön toiminnan painopistettä ennaltaehkäisevämpään

suuntaan. Näin myös lainsäädännön avulla edistettiin jo 1970-luvulta asti alkanutta suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen tiivistä suhdetta sosiaalipolitiikkaan (Viirkorpi 1990; ks. myös Kokkonen ym. 2022).

Lainsäädännön ohella yksi 2010-luvun tärkeimmistä suomalaista rakenteellisen sosiaalityön perinnettä tulkitsevista ja samalla muokkaavista tekijöistä oli vuoden 2014 sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja, jonka teemana oli rakenteellinen sosiaalityö. Teos kokoaa yhteen ja tekee näkyväksi rakenteelliseen sosiaalityöhön kiinnittyvää tutkimusta. Erityisesti Anneli Pohjolan (2014) artikkeli kiteyttää suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen historiaa ja käsitteellistä jäsenystä sekä päivittää sen osaksi 2010-luvun toimintaympäristöjen muutoksia. Teoksen päättävässä ja sen artikkeleihin pohjautuvassa sisällönanalyysissään Pohjola, Laitinen ja Seppänen (2014) kiteyttävät rakenteellisen sosiaalityön toiminnan ytimeksi muutoksen ja siihen vaikuttamisen. Rakenteellisen sosiaalityön perustan nähdään puolestaan kiinnittyvän ymmärrykseen rakenteista sekä siihen pohjautuviin toiminnallisiin lähtökohtiin ja periaatteisiin. Toiminnan käyttöpääomaksi he tiivistävät tietoperustan sekä aikaan että valtaan liittyvät kysymykset. (Mt., 281–293.)

Samana vuonna julkaistu Liisa Hokkasen (2014) väitöskirja valtaistavan sosiaalisen asianajon käsitteellistämisestä paikantaa tärkeällä ja kiinnostavalla tavalla suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinnettä poikkeuksellisesti kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen näkökulmasta. Hokkasen tutkimus tuottaa autetuksi tulemisen auttamisteoreettisen tulkinnan, jonka hän nimeää valtaistavaksi sosiaalseksi asianajoksi. Hokkanen yhdistää tulkinnassaan toisaalta valtaistumisen (empowerment) keskustelun ja toisaalta sosiaalisen asianajon (advocacy) teoreettisen keskustelun. Hän määrittelee valtaistumisen (empowerment) Mullalyn (2007, 298–299) tavoin autetuksi tulemisen prosessiksi, jossa ihminen tai ryhmä tavoittelee yksin tai toisten kanssa parempaa asemaa, tilannetta tai tilanteen tulkintaa ja kohentaa prosessissa toimijuuttaan tai mahdollisuuttaan hallita tilannetta määrittäviä tekijöitä (Hokkanen 2014, 48). Sosiaalinen asianajo kohdistuu puolestaan Hokkasen mukaan ihmisen tai ryhmän ulkopuolelle, ihmisten elämää määrittäviin tekijöihin. Päämääränä onkin vaikuttaa toimintamekanismeihin niin, että ihmisen tai ryhmän tilanne tulee autetuksi. Tällöin kyse on yhteiskunnallisesta mahdollistamisesta, jolla pyritään poistamaan tai

ehkäisemään epätoivottu tilanne. Sosiaalinen asianajo korostaa valtaistumista enemmän rakenteisiin vaikuttamista, toisen puolesta toimimisen oikeutusta ja yhteisvoimin toimimisen tarvetta. Valtaistuminen taas korostaa toiminnan prosessuaalisuutta, tietoisuuden muuttumista ja identiteetin määrittymistä enemmän kuin sosiaalinen asianajo. Näitä ominaisuuksia yhdistämällä löytyy Hokkasen paikantama teoreettinen toimintaorientaatio, jolla autetuksi tuleminen mahdollistuu laajemmin kuin orientoituessaan vain jommankumman mukaan. Rakenteellista ja kriittistä sosiaalityötä ja sosiaalista asianajoa yhdistävätkin Hokkasen (2014) mukaan mikrotason ilmiöiden makrotasoinen tarkastelu sekä näiden tasojen välinen vuoropuhelu, pyrkimys toiminnan arvopohjan tiedostamiseen ja kriittiseen tilanneanalyysiin, liittoutuminen sekä toiminnan ja muutoksen tärkeyden korostuminen. (Mt, 76–84.)

Kaksi tärkeää 2020-luvulla julkaistua suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinnettä tulkitsevaa ja kehittäväää tekstiä ovat Rakenteellisen sosiaalityön katsaus (Kivipelto 2021) sekä Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö -julkaisu (Liukko ym. 2022b). Katsauksessaan Kivipelto (2021) reflektoi Mullalyn ja Duprén (2019) kansainvälisen kriittisen perinteen jäsenyyksen avulla suomalaista rakenteellisen sosiaalityön toimintaa erilaisten selvitysten, opinnäytetöiden ja tutkimusartikkelien avulla. Hän yhdistää Mullalyn ja Duprén sekä Pohjolan jäsenyyksiä rakenteellisen sosiaalityön tehtävistä ja ulottuvuuksista ja siten monipuolistaa suomalaiseen perinteeseen liittyvää keskustelua. Kivipelto hahmottaa suomalaista rakenteellisen sosiaalityön perinnettä – erityisesti tietotyön näkökulmasta – konventionaaliseen, reflektoivaan ja uudistuvaan lähestymistapaan. Näiden erot rakenteellisen sosiaalityön käytännöissä näkyvät Kivipellon mukaan niiden radikaalisuuden ja poliittisuuden asteissa. Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö -julkaisu (Liukko ym. 2022b) kokoaa puolestaan monipuolisesti 2020-luvulla Suomessa rakenteellista sosiaalityötä edistävien alueellisten sekä valtakunnallisten kehittämis- ja tutkimushankkeiden tuloksia ja näkökulmia. Samalla kun teos tekee rakenteellista sosiaalityötä ja sen toimintaympäristöä uudelleen näkyväksi, se antaa sosiaalihuollon toimijoille konkreettisia välineitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin käytäntöjen osalta.

2.3 Yhteenveto: Rakenteellisen sosiaalityön perinteet

Vaikka tässä luvussa tarkasteltujen kansainvälisen ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteiden tulkinnoissa ja käytännöissä on eroja, rakenteellisen sosiaalityön ydinidea kriittisestä rakenteita paljastavasta

Taulukko 2. Rakenteellisen sosiaalityön tulkintakehys

	Kansainvälinen keskustelu		Suomalainen keskustelu
Rakenteellisen sosiaalityön näkökulma <i>Sosiaalisten ongelmien juurisyyt paikannetaan yksilöiden sijasta eriarvoisuutta ja syrjintää tuottaviin rakenteisiin</i>	Ydinidea (mm. Moreau 1979; Carniol 1992; Hick & Murray 2009; Mullaly & Dupré 2019; Payne 2021): Kriittinen ja radikaali teoria; transformatiivisuus, poliittisuus, emansipatorisuus, intersektionaalisuus.	Rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidos (mm. Carniol 1992; Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019): 1 Työskentely haavoittuviin ja marginaalisiin elämäntilanteisiin joutuneiden yksilöiden ja ryhmien kanssa heidän valtautumisekseen muuttamaan elämänsä olosuhteita tässä ja nyt 2 Pyrkimys vaikuttaa ennaltaehkäisevästi yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja instituutioihin, jotta ne tukisivat paremmin kansalaisten hyvinvointia, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa	Suomalainen tulkinta (Pohjola 2011, 2014; Kivipelto 2021; Närhi ym. 2022): Yhteiskunnallista tietoon perustuvaa yksilöitä ja yhteisöjä valtaistavaa sekä palvelujärjestelmää ja laajemmin yhteiskuntaa kehittävää muutostyötä
Jäsennys rakenteista <i>Tarkastelun kohteena yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen olosuhteet sekä toimijan ja rakenteiden vuorovaikutus</i>	Rakenteiden jäsenys (Moreau 1979; Carniol 1992): 1 Ensisijaiset rakenteet esim. kapitalismi, patriarkaatti, luokka, sukupuoli, rotu, ikä, toimintakyky 2 Toissijaiset rakenteet esim. perhe, yhteisö, byrokratia, koulutus, media	Rakenteiden kolme tasoa (Mullaly 2007): 1 Vallitseva ideologia arvoineen ja uskumuksineen esim. uusliberalismi 2 Sosiaaliset instituutiot esim. talous-, hyvinvointi- ja koulutusjärjestelmä 3 Sosiaaliset suhteet esim. perhe Rakenteet (Mullaly & Dupré 2019; Payne 2021): 1 Sosiaaliset instituutiot esim. laki, koulu 2 Sosiaaliset prosessit esim. sosiaalityö, opetus 3 Sosiaaliset käytännöt esim. vapaa-aika 4 Sosiaaliset suhteet esim. perhe, avioliitto	Yksilön yhteiskunnallisen osallistumisen vuorovaikutusrakenteiden muutostekijät (Viirkorpi 1990): 1 Legitiimi järjestys (arvojen ja normien kyseenalaistaminen) 2 Hallinta (käsky- ja käyttövallan muutokset) 3 Merkitysten muodostus (kieli ja tiedon uudet tulkinnat ja määrittelyt)
Rakenteellisen sosiaalityön lähestymistavat, periaatteet ja tehtävät <i>Rakenteellisen sosiaalityön käytäntö</i>	Periaatteet (Moreau 1979; Carniol 1992): 1 Puolustaminen ja asianajo 2 Vallan tarkastelu ja sen jakaminen 3 Rakenteiden paljastaminen 4 Henkilökohtainen muutos 5 Kollektiivinen tietoisuus 6 Poliittinen muutos	Lähestymistavat (Mullaly & Dupré 2019; Payne 2021): 1 Konventionaalinen 2 Progressiivinen Periaatteet ja käytäntö (Mullaly & Dupré 2019): 1 Intrapyykkinen ja ihmissuhdetyö 2 Empowerment 3 Tietoisuuden kohottaminen 4 Normalisointi 5 Kollektivismi 6 Uudelleenmäärittely 7 Dialoginen suhde	Lähestymistavat (Kivipelto 2021): 1 Konventionaalinen 2 Reflektioiva 3 Uudistava Tehtävät: (Pohjola 2011, 2014) 1 Tietotyö 2 Inklusiivisyys 3 Oikeudenmukaisuustyö 4 Strategiatyö

muutostyöstä sekä perusymmärrys rakenteista yksilön ja yhteiskunnan välisinä vuorovaikutussuhteina on kuitenkin ollut samankaltainen kaikissa tarkastelluissa perinteissä. Oheisessa taulukossa 2 kiteytetään rakenteellisen sosiaalityön näkökulmia, jäsenystä rakenteiden ymmärtämisestä sekä sitä, miten rakenteellisen sosiaalityön lähestymistavoista, periaatteista ja tehtävistä on keskusteltu sekä kansainvälisessä että suomalaisessa kirjallisuudessa.

Taulukosta 2 voi nähdä, että rakenteellisen sosiaalityön ydinidea tiivistyy kriittisen ja radikaalin teoriaperinteen mukaisesti transformatiivisuuteen, poliittisuuteen, emansipatorisuuteen sekä intersektionaalisuuteen. Intersektionaalisuuden käsitteen avulla voidaan tarkastella miten ihmisen sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset identiteetit (muun muassa sukupuoli, yhteiskuntaluokka, etninen tausta, seksuaalisuus, vammaisuus jne.) voivat luoda päällekkäisiä ja rinnakkaisia syrjinnän muotoja (ks. Hick & Murray 2013). Rakenteellisen sosiaalityön yhteydessä voidaan puhua myös kasautuvasta eriarvoisuudesta. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulma on sosiaalisten ongelmien juurisyiden jäsentäminen yksilöiden sijasta eriarvoisuutta ja syrjintää tuottaviin sekä ylläpitäviin rakenteisiin. Ajatus kaksoissidoksesta eli toimimisesta samaan aikaan sekä yksilöiden valtaistumiseksi että rakenteiden muuttamiseksi on olennaista rakenteellisen sosiaalityön ymmärryksen ja erityisesti rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden toteutumisen kannalta. Suomalainen perinne korostaa kansainvälistä perinnettä enemmän tiedon merkitystä ja palvelujärjestelmäkeskeistä rakenteellisen sosiaalityön tulkintaa.

Jäsenys rakenteista kiteytyy ymmärrykseen toimijan ja rakenteiden vuorovaikutteisesta suhteesta, jolloin tarkastelun kohteena on yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen olosuhteet. Kansainvälisessä keskustelussa Moreau (1997) ja Carniol (1992) jaottelevat rakenteet ensisijaisiin ja toissijaisiin. Mullaly (2007) sekä myöhemmin Mullaly ja Dupré (2019) ovat jatkaneet rakennejäsenystä yksityiskohtaisemmiksi luokiksi ja tasoiksi. Kansainvälinen keskustelu rakenteista keskittyy pikemminkin kuvaamaan sitä, mitä rakenteet ovat, kuin jäsentämään, miten niitä on mahdollista muuttaa. Tosin argumentointi ensisijaisiin rakenteisiin vaikuttamisesta ja muuttamisesta toissijaisia enemmän, on säilynyt keskusteluissa aina Moreaun (1979) teksteistä lähtien. Lisäksi Mullalyn (2007) viitekehys kolmen tason rakenteiden samanaikaisesta muutostarpeesta ohjeistaa rakenteellisen sosiaalityön toimintaa.

Suomalaisessa keskustelussa Viirkorpi (1990) on hahmottanut rakenteet yksilön yhteiskunnallisen osallisuuden vuorovaikutusrakenteiksi sekä jäsentää niihin liittyvät muutostekijät kolmeen luokkaan: legitimiin järjestykseen, hallintaan ja merkitysten muodostamiseen. Legitimiin järjestykseen voi vaikuttaa kyseenalaistamalla yhteiskunnan vallitsevia arvoja ja normeja. Muutos hallinnan rakenteissa liittyy muutoksiin käsky- ja käyttövallassa. Merkitysten muodostus paikantaa kielen merkityksen rakenteiden ylläpitäjänä sekä tiedon uusien tulkintojen ja määrittelyjen keinona rakenteiden muutoksessa. (Mt.)

Rakenteellisen sosiaalityön lähestymistavat, periaatteet ja tehtävät eli rakenteellisen sosiaalityön käytäntö hahmottuu kansainvälisissä rakenteellisen sosiaalityön teksteissä kriittisen ja radikaalin teoriaperinteen kautta suodatettuina periaatteellisina ohjeina käytännön työntekijöille (ks. Carniol 1992; Mullaly & Dupré 2019). Rakenteellista sosiaalityötä voidaan tehdä sekä konventionaalisella että progressiivisemmalla tavalla. Nämä ulottuvuudet paikantuvat sosiaalityön peruskysymyksiin olemassa olevan järjestyksen säilyttämisen ja muutoksen strategioista (order/change). Suomalaisessa tulkinnassa rakenteellisen sosiaalityön käytännöistä Kivipelto (2021) on hyödyntänyt Mullalyn ja Duprén (2019) sekä Paynen (2021) sosiaalityön jaotteluja jäsentämällä ne konventionalaiseen, refleктоivaan ja uudistavaan sosiaalityön orientaatioon. Jäsennys auttaa ymmärtämään sitä, että rakenteellista sosiaalityötä voi tehdä monenlaisella orientaatiolla, vaikkakin esimerkiksi sen konventionaalisessa versiossa ymmärrys muutoksesta pikemminkin ylläpitää kuin muuttaa olemassa olevia rakenteita. Refleктоivassa lähestymistavassa on piirteitä sekä sopeuttavasta että muutosorientaatiosta, kun taas uudistava lähestymistapa pyrkii kriittisen ja radikaalin perinteen kaltaisesti olemassa olevien rakenteiden muutokseen. (Kivipelto 2021; 2022.)

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön kriittisen ja radikaalin perinteen vaikutukset suomalaiseen rakenteellisen sosiaalityön perinteen kehitykseen sekä erityisesti toimintakäytäntöihin ovat olleet melko vähäisiä. Tähän on vaikuttanut muun muassa eri kansallisvaltioiden hyvinvointijärjestelmien varsin erilaiset historialliset kehityskulut. Suomalainen ymmärrys rakenteellisesta sosiaalityöstä on muotoutunut vahvasti osana suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä (Pohjola 2014), jolloin myös rakenteellinen sosiaalityö

käytäntönä on keskittynyt palvelemaan 1970–1990-luvuilla laajentuneen hyvinvointivaltion tarpeita ja tavoitteita. Kriittisten ja radikaalien toimintakäytäntöjen sijasta se on kanavoitunut pikemminkin palvelujärjestelmän sisällä tehtäväksi tietotyötä painottavaksi viranomaistyöksi (ks. myös Pohjola 2014; Kivipelto 2021). Lisäksi vaikka suomalainen ymmärrys rakenteellisesta sosiaalityöstä sosiaalityöntekijän oikeutena ja velvollisuutena on aina 1970-luvulta lähtien paikantunut sosiaalityön asiantuntijarooliin, se ei ole konkretisoitunut ideaalimallin tavoitteen (vrt. Viirkorpi 1990) mukaiseksi aktiiviseksi ja systemaattiseksi sosiaalityöntekijän toimintakäytännöksi tai edes työtä ohjaavaksi periaatteeksi. Yksi syy tähän voi olla osaltaan se, että lainsäädäntöorientoituneessa julkisessa palvelujärjestelmässä sosiaalihuoltolakiin sen eri versioissa ei ole määritelty viimesijaisia vastuutahoja eikä myöskään sanktioita tehtävän ja tavoitteiden toteuttamattomuudesta (ks. myös Pohjola 2014; Kivipelto 2021). Koska vastuuta ja johtajuutta rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle ja näkyväksi tekemiselle ei ole julkisissa sosiaalihuollon organisaatioissa löytynyt, palvelujärjestelmän prioriteetit ja resurssit on kohdennettu rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen sijasta yksilötyön akuuteimpiin ja näkyvimpiin haasteisiin. Tätä priorisointia on ohjannut vahvasti 1990-luvulta lähtien uuden julkisjohtamisen myötä valtavirtaistunut julkisen sosiaalihuollon palvelujärjestelmän tehostaminen, taloudellistuminen sekä yleinen yksityisen vastuun korostamisen eetos. Voidaankin väittää, että koska ajatus hyvinvointivaltiosta sosiaalityön ja samalla rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden, kuten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon takaajana on murtunut viime vuosikymmeninä, sosiaalityö tarvitsee entistä kipeämmin neutraalin konsensusstrategiansa rinnalle ammattieettisten tavoitteidensa edistämiseksi sosiaalityön ”värin” tuomista näkyvästi esille ja siten poliittisuuden kirkastamista omassa toiminnassaan (ks. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Lisäksi sosiaalityössä tarvitaan toimintaympäristöjen muutoksiin vaikuttavammin vastaavia rakenteelliseen muutostyöhön tähtääviä tutkimusperustaisia toimintakäytäntöjä.

3.

Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä

Tuomo Kokkonen

Tämä luku tarkastelee politiikan ja rakenteellisen sosiaalityön suhdetta. Tarkastelun lähtökohtana on oletus siitä, että politiikan ja sosiaalityön välillä vallitsee periaatteellinen samanhenkisyys koskien yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuutta sekä erilaisten äänten kuulemista päätöksenteossa. Poliittisen prosessin perusluonne on dialogi tai debatti, joka sekä tuottaa uutta tietoa että lisää kaikkien osapuolten tietoa päätettävänä olevasta aiheesta. Poliittisen järjestelmän puitteissa hyvin toteutettu keskustelu tukee kaikkien osapuolten toimijuutta, vahvistaa heidän yhteiskunnallista tietoisuuttaan sekä antaa mahdollisuuden tehdä parempia – tai ainakin monipuolisempaan tietoon perustuvia – päätöksiä. Parhaimmillaan politiikka avaa näköaloja sellaisten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen, jotka yksittäisten osapuolten näkemuserojen tai asiantuntijatiedon kannalta näyttäytyvät vaihtoehdottomilta.

Luvun teoreettinen lähestymiskulma politiikkaan virittyy kahden käsiteparin varaan. Politisoinnin ja depolitisoinnin välisestä

vastakkaisuudesta käsin lähestytään sitä, mistä politiikassa on kysymys: yhteiskunnallisen ilmiön tarkastelemisesta poliittisena kysymyksenä julkisessa keskustelussa sekä poliittisen järjestelmän edustuksellisissa elimissä. Politisointi liittyy demokratian harjoittamiseen, kansalaisten osallisuuteen sekä moninaisten äänien huomioon ottamiseen yhteiskunnallisia asioita koskevassa keskustelussa sekä päätöksenteossa. Depolitisointi tarkoittaa puolestaan käsillä olevan asian poliittisuuden kieltämistä ja sen käsittelemistä esimerkiksi taloudellisena, juridisena tai asiantuntijatiedon kysymyksenä. (Keränen 2013, 93; Palonen ym. 2019.)

Rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisen ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen poliittisuutta luku konkretisoi politics- ja policy-tyyppisten poliittisuuksien erolla. Politics-tyyppinen poliittisuus toteutuu tyypillisesti edustuksellisen demokraattisen järjestelmän toiminnassa, mutta myös poliittisten puolueiden toiminnassa. Samoin kansalaisyhteiskunnan ja -järjestöjen tekemää poliittista vaikuttamista voidaan pitää politics-tyyppisenä poliittisuutena. Policy-tyyppinen poliittisuus on puolestaan päätöksiä toimeenpanevaa käytäntö- tai toimintapolitiikkaa. Sen tärkeimpiä areenoita on julkinen hallinto sekä palvelujärjestelmä. (Palonen 2010; Lammintakanen & Rissanen 2017.)

Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuutta käsitellään luvussa hyvinvointivaltion uusliberaalin murroksen valossa. Uusliberalismi on uhka rakenteellisen sosiaalityön poliittisuudelle sekä sisällöllisesti, esimerkiksi kysymys julkisen hyvinvointivastuun laajuudesta ja markkinoiden valasta yhteiskunnassa (Hänninen 2017), että myös siltä kannalta, miten se depolitisoii sosiaalisia oloja ja hyvinvointivajeita koskevaa tietoa (Miller & Rose 2008; Kulovaara & Nousiainen 2016; Matthies 2017). Depolitisoimisen johdosta rakenteellisen sosiaalityön tieto yhteiskunnallisista rakenteista ja eriarvoisuudesta uhkaa menettää poliittisen merkityksensä, jolloin on mahdollista, että rakenteellinen sosiaalityö kapeutuu syrjintää ja eriarvoisuutta aiheuttavien yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamisesta ainoastaan palvelujärjestelmän kehittämiseen. Luvun lopussa vastauksia poliittisuuden kriisiin haetaan demokratian toteutumista ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tukevista aloitteista, joista yksi keskeisimmistä on deliberatiivinen eli puntaroiva demokratia (Rask, Raisio & Jäske 2017; Fung 2007; Fishkin 2009; Jämsén, Kaartinen, Westerinen & Turja 2022). Deliberatiiv-

visen demokratian tavoitteena ei ole korvata kansalaisten vakiintuneita poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia, esimerkiksi äänestämistä tai asettumista ehdolle vaaleissa, vaan kysymys on niiden täydentämisestä kansalais- ja asiakasraadeilla sekä kuulemistilaisuuksilla. Rakenteellisen sosiaalityön kannalta oleellista deliberatiivisessa demokratiassa on, että avoimet ja matalalla kynnyksellä toimivat poliittisen osallistumisen areenat kohottavat alisteisessa asemassa olevien toimijaryhmien poliittista tietoisuutta ja toisaalta mahdollistavat hierarkioista vapaan ja kaikkia osapuolia kunnioittavan ajatuksenvaihdon eri ryhmien välillä.

3.1 Käsitteellisiä ja historiallisia paikannuksia

Politisointi (Keränen 2013; Palonen ym. 2019), tai yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkasteleminen poliittisesti, liittyy läheisesti rakenteelliseen sosiaalityöhön, koska politisointi merkitsee vallitsevien yhteiskunnallisten olojen julkista tunnistamista sekä pyrkimystä ongelmallisten yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiseen. Arkiajattelussa politisointi paikannetaan usein edustuksellisen demokratian elimissä, esimerkiksi eduskunnassa, tapahtuvaan lainsäädäntötyöhön tai kansallisiin päätöksiin talous- ja sosiaalipolitiikasta tai muista tärkeistä julkisen vallan toimintaa koskevista asioista. Kansallisen päätöksenteon edustuksellinen demokratia toimii samalla tavalla myös kuntien ja hyvinvointialueiden tasolla. Poliittisen päätöksenteon lisäksi politisointi liittyy mitä suurimmassa määrin pyrkimykseen edistää demokratiaa ja tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Julkisella elämänelueella toimivan edustuksellisen demokratian lisäksi politisointi ulottuu yksityiselle elämänelueelle ja identiteettiin – kehityskulku, joka konkretisoituu 1900-luvun puolivälin naisasialiikkeen sloganiin ”henkilökohtainen on poliittista”. Yksityisen elämänelueen politisoitumisen ansiosta poliittisuuteen liittyvä pyrkimys tasa-arvosta ja vapaudesta on saanut uusia ulottuvuuksia. Siinä missä julkisen elämänelueen politisoituminen on konkretisoitunut esimerkiksi taisteluun köyhyyttä ja eriarvoisuutta vähentävien sosiaalipoliittisten reformien puolesta, yksityisen poliittisuus on johtanut siihen, että monia aikaisemmin politiikan katveeseen jääneitä asioita on noussut julkiseen keskusteluun. Täten muun muassa sukupuolesta, perheestä tai yhteiskun-

nallisiin vähemmistöihin kuulumisesta on tullut poliittinen kysymys ja tasa-arvoa koskevan kamppailun kohde (Palonen 1997).

Rakenteellisen sosiaalityön kannalta politisoinnilla on siis yhteys paitsi suomalaisissa keskusteluissa korostuneeseen hyvinvointivaltioon sekä sosiaali- ja terveystalouden järjestelmään, myös rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisissä keskusteluissa painottuvaan yhteisöllisyyteen ja kansalaiskeskeisyyteen. Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus kattaa siis sekä julkisen että yhteisöllisen elämänalueen poliittisuuden (Matthies & Närhi 2014; Pohjola ym. 2014; Närhi, luku 2 tässä teoksessa).

Politisoinnin vastakohta on kieltää, kiertää tai syrjäyttää ilmiön tai olosuhteen poliittisuus eli depolitisoida se (Keränen 2013; Palonen ym. 2019). Esimoderneissa yhteiskunnissa depolitisointi on voinut perustunut käsitykselle, että kyseinen asiantila on jumalan tahto, uskontoon perustuva, tai se pohjautuu yksinvaltaisen hallitsijan tahdolle ja feodaaliselle yhteiskuntajärjestykselle. Myös käsitykset traditioista, alkuperästä ja kansallisista eroista ovat voineet toimia depolitisoinnin perusteena, kuten ne usein yhä toimivat. Modernina aikana depolitisoinnin strategiat ovat puolestaan kehittyneet erityisesti lainsäädännön, talouden sekä hallinnollisten prosessien ja organisatoristen käytäntöjen kautta. Myös tietoon, tieteeseen, asiantuntijuuteen tai tosiasioihin vetoaminen sisältää usein depolitisoinnin tendenssin. Oleellista depolitisoinnissa on, että siinä missä politisoinnin perusvire on tasa-arvoon pyrkivää ja valtasuhteita purkavaa, depolitisointi on hierarkkisiin valtasuhteisiin tukeutuvaa sekä usein myös tavoittelee niiden säilyttämistä. Lisäksi depolitisointiin liittyy pyrkimys yksilöllistää vallankäytön kohteita ja kieltää yhteiskunnallisten kysymysten kollektiivinen luonne, esimerkiksi niiden perustuminen luokka- tai sukupuolieroille. Depolitisoinnissa poliittisen päätöksenteon ja vallan suhde kietoutuu yhteen tavalla, joka on omiaan kieltämään yhteiskunnallisiin rakenteisiin kohdistuvan muutoksen mahdollisuuden tai ainakin asettaa sille tietyt ennalta määritellyt rajat. (Mt.)

Sosiaalisten ongelmien politisoinnin merkityksestä sosiaalityölle kertoo myös se, että monet sosiaalityön pioneereista olivat yhteiskunnallisissa uudistusliikkeissä sosiaalipoliittisten uudistusten puolesta toimineita poliittisia vaikuttajia. Sosiaalityön varhaisvaiheita 1800–1900-lukujen taitteessa luonnehti pyrkimys tehdä näkyväksi köy-

hyiden ja huono-osaisuuden kysymyksiä sekä politisoida yhteiskunnallisen eriarvoisuuden taustalla vaikuttavia sosiaalisia ongelmia. Näin voitiin vähentää sosiaalisiin ongelmiin liittynyttä moralisointia ja syylistämistä sekä tukea vielä aluillaan olleita sosiaalipoliittisia reformeja. (Toikko 2005; Puurunen 2019.) Brittiläisellä sosiaalityön kehitykseen voimakkaasti vaikuttaneella Beatrice Webbillä oli kotimaassaan keskeinen asema köyhyystutkijana sekä sosiaalipoliittisten uudistusten esitaistelijana (Dahrendorf, 1995). Yhdysvalloissa Jane Addams teki puolestaan urauurtavaa työtä yhteisösosiaalityön käytäntöjen kehittäjänä, mutta myös kamppailussa teollisuustyöväestön elinolojen kohentamiseksi sekä työväestön ja tehtaanomistajien välisen suhteen demokratisoimiseksi. Addams toimi politiikassa aktiivisesti paikallisella tasolla, mutta pyrki myös vaikuttamaan päättäjiin aina Yhdysvaltain presidenttiin saakka. Lisäksi Addams oli aktiivinen kansalaisyhteiskuntatoimija, ja hänen vaikuttamisväylänsä olivatkin kansalaisjärjestöt. Pitkästi juuri järjestöjen kautta hänen vaikutuksensa sosiaalityön kehittymiseen sekä sosiaalisen näkökulman edistymiseen muodostui maailmanlaajuisiksi. (Addams 2004 [1910]; Eräsaari & Mäntysaari 2013; Puurunen 2019.)

Nykyaikaisessa sosiaalityössä ongelmallisia yhteiskunnallisia oloja muuttava poliittisuus on selkeimmin edustettuna kriittisessä ja radikaalissa kansainvälisessä rakenteellisen sosiaalityön perinteessä (ks. Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Kansainvälinen rakenteellisen sosiaalityön perinteen ydin paikantuu pyrkimykseen puuttua kapitalistisen talouden eriarvoistaviin vaikutuksiin. Tämä tavoite on esillä muun muassa Ben Carniolin (1992) käsityksessä, jonka mukaan rakenteiden paljastaminen (unmasking structures) on rakenteellisen sosiaalityön keskeisiä periaatteita. Carniolin ajatus alistavien ja syrjivien rakenteiden paljastamisesta sekä asiakkaiden tietoisuuden kohottamisesta on lähes synonyymi sille, miten edellä määriteltiin politisointia. Työ yhteiskunnallisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta ei ole mahdollista ilman poliittista tietoisuutta, joka syntyy, kun yhteiskunnalliset epäkohdat otetaan muutokseen tähtäävän ja kriittisen julkisen keskustelun kohteiksi (Freire 1970; Carniol 1992; Mullaly 2007).

Yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivän rakenteellisen sosiaalityön voidaan siis olettaa olevan politisointiin sitoutunutta ja depolitisointia vastustavaa. Merlinda Weinbergia (2008) mukaillen voidaan myös sanoa,

että rakenteellisen sosiaalityön poliittinen tietoisuus yhteiskunnallisten rakenteiden synnyttämästä eriarvoisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta muodostaa yleisemminkin perustan sosiaalityön ammattietikalle. Weinbergin mukaan rakenteellinen sosiaalityö on poliittisuutensa ansiosta moraalinen suunnannäyttävä, kompassi, kaikelle sosiaalityölle. Se osoittaa vaihtoehdon moralisoiville ja yksilöä syyllistäville tulkinnoille sosiaalisten ongelmien syistä samoin kuin myös konservatiivisille käsityksille siitä, ettei eriarvoisuutta aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita voisi muuttaa. Weinberger toteaaakin kriittisen poliittisen tietoisuuden olevan yksi, vaikkakaan ei ainoa, edellytys sosiaalityön käytäntöjen kehittymiselle.

Weinbergin (2008) ajatteluun liittyen Mullaly ja Dupré (2019, 298–325) korostavat yhteiskuntarakenteita koskevan tietoisuuden merkitystä sosiaalityötekijöiden tekemälle yksilökohtaiselle asiakastyölle. Mullaly ja Dupré alleviivaavat, että poliittinen tietoisuus sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisista syistä siirtää sosiaalityön huomion asiakasta syyllistävästä ja häntä vallitseviin oloihin mukauttavasta työotteesta yhteiskunnalliseen muutokseen sekä ongelmista kärsivien ihmisten voimaantumiseen. Mullaly ja Dupré siis liittävät sosiaalityön käytännöissä tapahtuvan yhteiskunnallisen muutoksen ja yksilöllisen muutoksen toisiinsa hieman samalla tavalla kuin suomalaisessakin rakenteellisen sosiaalityön teoriakeskustelussa on tehty. Anneli Pohjolan (2011) mukaan kaikki sosiaalityö on pohjimmiltaan rakenteellista, kun asiakkaina olevien yksilöiden, perheiden ja ihmisryhmien sekä yhteiskunnalliseen ajatteluun ja päätöksentekoon vaikuttaminen ymmärretään rinnakkaisiksi, tai toisiinsa kietoutuneiksi, sosiaalityön tasoiksi.

3.2 Politics- ja policy-poliittisuus rakenteellisessa sosiaalityössä

Luvun alussa esille otetun politics- ja policy-jaon perusteella edellä painottunutta kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen (Freire 1970; Carniol 1992; Mullaly 2007; Weinberg 2008; Mullaly & Dupré 2019) käsitystä poliittisuudesta voi kuvata politics-suuntautuneeksi. Politics-suuntautuneessa poliittisuudessa on kysymys pyrki-

myksestä politiikan keinoin ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia sekä muuttaa yhteiskuntaa perustavanlaatuisella tavalla. Poliitiikan tutkimuksessa politics-tyyppinen politiikka paikannetaan edustuksellisen demokratian elimien lisäksi myös kansalaisyhteiskunnan ja -järjestöjen harjoittamaan järjestödemokratiaan sekä poliittiseen vaikuttamistyöhön. Samoin kaikki se, mikä liittyy ”henkilökohtainen on poliittista” -teemaan, kuuluu tähän laajaan ja yhteiskunnallista muutosta tavoittelevaan politiikan alueeseen. Suhteessa policy-tyyppiseen käytäntöpolitiikkaan politics-tyyppisessä politiikassa on siis kysymys käytäntöpolitiikan linjan määrittelemisestä (Palonen 2004; 2010).

Sosiaalityön kontekstiin sovellettuna politics-tyyppisen politiikan voidaan ajatella kulminoituvan kolmeen erilliseen sosiaalisten ongelmien politisoinnin kannalta tärkeään tematiikkaan. Näistä ensimmäinen on demokratian toteutumista syventävä pyrkimys kuunnella sosiaalityön asiakkaita sekä haavoittuvassa elämäntilanteessa olevia kansalaisia. Toinen liittyy tavoitteeseen ratkaista heidän elämäntilanteensa ongelmia ja tukea heidän toimintamahdollisuuksiaan yhteiskunnassa. Kolmas on pyrkimys rakentaa parempaa maailmaa vaikuttamistyön sekä julkisuudessa käydyn avoimen dialogin pohjalta. Aatteellisesti politics-tyyppinen poliittisuus kiertyy yhteen kansainvälisessä rakenteellisen sosiaalityön perinteessä keskeisen radikaalisuuden ja kriittisyyden kanssa. Muutospyrkimyksen kohteena ovat tällöin yhtä lailla sosiaaliset ja taloudelliset instituutiot kuin sortoa ja epätasa-arvoa aiheuttavat kulttuuriset rakenteet. Käytännössä rakenteellisen sosiaalityön tekemän poliittisen kamppailun kohteena ovat usein ihmis- ja kansalaisoikeudet. Kansainvälisissä rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa korostettu tärkeä yhteiskunnallisten muutospyrkimysten kohde on myös valtion rooli suhteessa markkinoiden vapautteen ja kapitalismiin. Markkinoiden vaikutuksia sosiaalisesti tasaava pohjoismainen hyvinvointivaltio näyttäytyy tästä näkökulmasta tavoiteltavana yhteiskunnallisena järjestelynä. Esimerkiksi Mullaly ja Dupré (2019, 117–144) kuvaavat pohjoismaista hyvinvointivaltiota arvokonservatismia ja äärioliberalismia vastustavaksi yhteiskuntajärjestelyksi. Sosiaalityön kannalta pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden erityisyyttä korostaa myös se, miten anglosaksiset hyvinvointivaltiot Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Isossa-Britanniassa ovat muuttuneet. Yhdistävinä tekijöinä tapahtuneelle kehitykselle on ollut sosiaali- ja hyvinvointipalveluiden yksityistäminen sekä sosiaaliturvan muokkaaminen

suuntaan, joka tulontasauksen sekä köyhyyden estämisen sijaan korostaa työnteon ensisijaisuutta.

Suomalaisessa sosiaalityötä koskevassa keskustelussa kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön poliittisesta tietoisuudesta on ammennettu muun muassa yhdyskuntatyössä. Suomalaisen yhdyskuntatyön kultakautena voidaan pitää 1970–1980-lukuja (Roivainen 2008; Eräsaari 2016), siis aikaa ennen rakenteellisen sosiaalityön perinteen vakiintumista (Viirkorpi 1990). Käytännössä yhdyskuntatyöllä pyrittiin yhteisöissä tehtävän työn lisäksi vaikuttamaan myös siihen, että tuolloin laajenemassa olevan suomalaisen hyvinvointivaltion palveluja voitaisiin mahdollisimman hyvin kehittää huono-osaisinta väestöä palveleviksi. Roivaisen (2008) mukaan yhdyskuntatyö vastasi tuolloin kaupungistumisen sekä lähiöiden rakentamisen aiheuttamiin sosiaalisiin kysymyksiin – kysymys oli siis tässä mielessä mitä selkeimmin yhteiskuntarakenteisiin vaikuttavasta työstä. Eräsaari (2016) puolestaan näkee yhteisöissä ja yhdyskunnissa tehtävässä sosiaalityössä potentiaalisen vastavoiman pyrkimyksille karsia hyvinvointivaltion palveluja kustannussäästöjen tai esimerkiksi palvelutuotannon yksityistämisen nimissä. Vuosituhannen loppua kohti siirryttäessä, kun yhdyskuntatyö vähitellen menetti merkitystään osana sosiaalityötä, sen toimintoja siirrettiin muun muassa projektien kautta toteutettaviksi.

Nykyisin kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön kriittisen perinteen voidaan ajatella vaikuttavan Suomessa muun muassa ekososiaalista sosiaalityötä (Närhi 2004; Närhi & Matthies 2018; Ranta-Tyrkkö & Närhi 2021), käytäntötutkimusta (Satka & Pohjola & Rajavaara 2003; Tapola-Haapala 2015), postmodernia sosiaalityötä (Karvinen-Niinikoski 2009) sekä osallisuutta (Matthies 2017) koskevissa keskusteluissa. Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön valtavirta on kuitenkin painottanut yhteiskunnan ja julkisen vallan suhdetta eri tavoin kuin rakenteellisen sosiaalityön kansainvälinen perinne. Suomessa sosiaalityö on rajautunut varsin tiukasti hyvinvointivaltion muodostamiin institutionaalisiin puitteisiin, mikä heijastuu myös käsityksissä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Rakenteellisen sosiaalityön muutos- tai vaikuttamisrooli on Suomessa sulautunut osaksi hyvinvointivaltiota sekä ideologisesti että käytännön toiminnoissa (Kokkonen 2019).

Kriittisesti analysoiden voidaan väittää, että suomalaisessa rakenteellisessa sosiaalityössä toistuu pohjoismaiselle poliittiselle perinteelle

ominainen piirre, jonka mukaisesti valtio ja yhteiskunta sulautuvat käsitteellisesti yhteen. Pohjoismaisessa poliittisessä perinteessä ”hyvinvointivaltio” ja ”yhteiskunta” ovat lähes samoja käsitteitä (Kettunen 2015). Näin ollen hyvinvointivaltion muutos, esimerkiksi palvelujärjestelmän kehittäminen tai sosiaaliturvan etuuksien reformit, ymmärretään Suomessa melkein samaksi asiaksi kuin yhteiskunnallinen muutos – ja päinvastoin. Tätä valtion ja yhteiskunnan yhteen kietoutumista kuvaa myös Pauli Niemelän (2016) analyysi hyvinvointietiikan ja sosiaalityön etiikan välisistä suhteista. Niemelän mukaan suomalaiselle sosiaalityölle keskeisintä on pyrkimys tyydyttää kansalaisten tarpeita. Tämän seurauksena sosiaalityön etiikka, eli se, miten sosiaalityötä tehdään mahdollisimman hyvin ja vastuullisesti, on lähestynyt hyvinvointivaltion toimintaperiaatteille yleisesti tärkeitä käsityksiä hyvinvoinnin edistämisestä.

Tässä luvussa hyödynnetyn politiikan käsitteistön avulla suomalaista rakenteellista sosiaalityötä voi luonnehtia policy-suuntautuneeksi. Toisin kuin politics-tyyppinen, laajasti yhteiskuntaa muuttamaan pyrkivä ja tavallaan pidäkkeetön poliittisuus, policy-tyyppinen poliittisuus on julkisen vallan toimintayhteyksissä tehtävää käytäntö- ja toimintapolitiikkaa. Policy-tyyppisen käytäntöpolitiikan suuntautumista määrittävät ensi sijassa lait sekä poliittisessa järjestelmässä tehdyt päätökset yhteiskunnan kehittämisestä ja resurssien jaosta. Käytäntöpolitiikaksi voidaan lukea myös policy-tyyppisen poliittisen päätöksenteon valmistelu ja suunnittelu (Lammintakanen & Rissanen 2017). Policy-tyyppisen politiikan ensisijaisia toimijoita eivät ole kansalaiset, vaan viranomaisroolissaan toimivat työntekijät. Myös sosiaalisten ongelmien politisoinnin mahdollisuudet ovat policy-kontekstissa erilaiset kuin politics-tyyppisessä poliittisuudessa. Vaikka viranomaisrooli tarjoaakin sosiaalityölle monia toimintamahdollisuuksia, niin se myös rajoittaa sosiaalityötä muun muassa lainsäädännön kautta sekä organisatorisin toimintakäytännöin. Sosiaalityön mahdollisuudet politisoida sosiaalisia ongelmia sekä eriarvoisuutta tuottavia yhteiskunnallisia rakenteita rajautuvat policy-kontekstissa julkisen vallan toteuttamien sosiaalisten ohjelmien ja hyvinvointia edistävien hankkeiden toimintaan sekä asiakassuhteiden ja organisatorisen päätöksenteon puitteissa harjoitettuun ammatilliseen harkintavaltaan sekä sosiaalityön asiakkaita puolustavaan mikropolitiikkaan (Juhila 2009; Kivipelto 2021).

Hyvinvointivaltion kehittämisen näkökulmasta suomalaisella policy-suuntautuneella rakenteellisen sosiaalityön perinteellä on kuitenkin menestyksekkäs historia. Hyvinvointivaltio ja sosiaalityö ovat työskennelleet rinnan tärkeiden hyvinvointiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien tavoitteiden toteutumiseksi yhteiskunnassa. Policy-suuntautuneisuutensa ansiosta sosiaalityö on voinut vaikuttaa hyvinvointivaltion kehitykseen. Monet kansainvälisessä rakenteellisessa sosiaalityössä tärkeinä pidetyistä tavoitteista, esimerkiksi eriarvoisuuden ja syrjinnän vastustaminen, ovat Suomessa edistyneet nimenomaan hyvinvointivaltion kehittymisen kautta. Toiminnoiltaan ja kattavuudeltaan laajeneva suomalainen hyvinvointivaltio on ilmentänyt sitä, että poliittisessa päätöksenteossa on paneuduttu sosiaalisiin ongelmiin ja eriarvoisuuteen sekä pyritty löytämään niihin ratkaisuja julkisen vallan toimintaa kehittämällä.

Rakenteellista sosiaalityötä koskevissa ratkaisuissa suhde hyvinvointivaltioon kulminoituu päätökseen kytkeä sosiaalityö osaksi hyvinvointitiedon tuottamisen prosessia (Rakenteellinen sosiaalityö -työryhmä 1985; Viirikorpi 1990; Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Sen myötä sosiaalityön asiakastyössä tehtyjä havaintoja on pyritty yhä tehokkaammin ja kattavammin hyödyntämään policy-tasolla palvelujärjestelmän hyvinvointipolitiikan kehittämässä – tehtävä, johon myös rakenteellisen sosiaalityön sisältö on pelkistetty nykyisessä sosiaalihuoltolaissa (1301/2014 7 §). Poliitiikan kannalta tämä merkitsee sitä, että suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne on etääntynyt kansainvälisen perinteen ytimessä olleesta politics-tyyppisestä politiikasta kohti hyvinvointivaltion järjestelmien käytäntöpolitiikkaa. Samalla poliittisuus on suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteessä osin korvautunut sillä, että sosiaalityö ymmärretään yhteiskuntasuunnittelun kannalta keskeistä tietoa tuottavaksi sosiaalisten kysymysten asiantuntija-ammattiksi.

Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön kehitys liittyy myös sosiaalityön asemaan julkisen sektorin professiona. Hyvinvointivaltioyhteyden ansiosta sosiaalityö on saanut lainsäädäntöön perustuvan aseman asiantuntijana, jonka tehtäviä säädellään kansallisesti (Rostila, Mäntysaari, Suominen & Asikainen 2011). Vahva sidos julkiseen valtaan on turvannut monin tavoin sosiaalityön ammatillista asemaa yhteiskunnassa sekä vahvistanut sen tietoperustaa ja ammatillista koulutusta (Kokkonen

& Turtiainen 2018). Policy-tyyppisen poliittisuuden käänköpuoli on kuitenkin se, että sosiaalityön mahdollisuudet politisoida viranomais-
asemasta käsin sosiaalisia ongelmia ja epäoikeudenmukaisuuksia ovat rajalliset. Vaikka sosiaalityöntekijät ovat Suomessa korkeasti koulutet-
tuja, sosiaalityöstä on muovautunut poliittisesti hiljainen ammattikunta
– näin ainakin, jos mittatikuksi otetaan kansalaiskeskeisyyttä ja kriitti-
syyttä korostava rakenteellisen sosiaalityön kansainvälinen perinne.

Suomalaisen sosiaalityön varautunut suhde poliittisuuteen ja politiik-
kaan tulee esille empiirisessä tutkimuksessa. Sosiaalityön suhdetta medi-
aan tutkinut Laura Tiitinen (2019) paikantaa sosiaalityön ammattikun-
nan julkisuudessa vaikuttamisen esteet kolmelle eri tasolle. Ensinnäkin
sosiaalityön organisaatioiden tiedottamisen tyyli on hänen mukaansa
johtajälähtöistä, hierarkkista ja kapeasti faktatietoon pitäytyvää. Toiseksi,
vaikka medially onkin pyrkimys saada ilmiöille ”kasvot”, sosiaalityöteki-
jät ovat usein pettyneet siihen, miten heidän viestinsä on tullut mediassa
esiin. Sosiaalityöntekijöiden odotukset julkisuuden suhteen ovat Tiitisen
mukaan poikenneet toimittajien tekemistä journalistisista ratkaisuis-
ta. Kolmanneksi Tiitinen nostaa esille sosiaalityöntekijöiden hiljaisuuden
tiedostusvälineissä. Sosiaalityöntekijät ovat huolissaan mediassa näkymi-
sen negatiivisista vaikutuksista joko heille henkilökohtaisesti tai amma-
tillisesti. Tiitisen kuvaus sosiaalityöntekijöiden hiljaisuudesta mediasuh-
teissa tulee lähelle havaintoja siitä, että suomalaiset sosiaalityöntekijät
osallistuvat varsin pidättyneesti poliittiseen toimintaan. Näin siitä huo-
limatta, että sosiaalityöntekijät ovat Johanna Kallion (2021) mukaan
hakeutuneet alalle yhteiskunnallisista vaikuttimista ja ovat periaatteessa
kiinnostuneita yhteiskunnallisesta muutostyöstä. Kallion mukaan 30
prosenttia suomalaisista sosiaalityöntekijöistä olettaa, että yhteiskun-
nallisista vaikuttamispyrkimyksistä voi seurata ikävyyksiä työpaikalla.
Lisäksi neljäsosa sosiaalityöntekijöistä ei usko voivansa vaikuttaa yhteis-
kunnallisiin asioihin työssään.

3.3 Marginaalinen ja mureneva poliittisuus

Politiikka tarjoaa siis rakenteelliselle sosiaalityölle mahdollisuuden
muuttaa eriarvoisuutta sekä sosiaalisia ongelmia tuottavia yhteiskunnal-

lisiä rakenteita. Sosiaalityön aktiivista ja radikaalia osallistumista politiikkaan on korostettu rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisessä perinteessä (mm. Freire 1970; Carniol 1992; Mullaly 2007; Weinberg 2008). Mullaly ja Dupré (2019) perustavat rakenteellista sosiaalityötä koskevan ajattelunsa siihen, että kaikki inhimilliseen elämään liittyvä on poliittista. Suomessa rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus ilmenee radikaalien yhteiskunnallisten muutospyrkimysten sijaan hyvinvointivaltion viranomaistrakenteisiin tukeutuvassa policy-tyyppisessä käytäntöpolitiikassa. Suomalaiseen rakenteelliseen sosiaalityöhön liitetyt yhteiskunnallisen muutoksen näköalat ovat sulautuneet yhteen sen kanssa, miten hyvinvointivaltiota kehitetään (Viirkorpi 1990; Kettunen 2015). Huomio suuntautuu näin ollen tyypillisesti hallinnolliseen päätöksentekoon sekä kehittämisen ja suunnittelun prosesseihin ja aivan erityisesti sosiaalityöntekijän järjestelmälle välittämään tietoon (Viirkorpi 1990). Huomionarvoista on myös se, että Suomessa sosiaalityön mahdollisuuksia vaikuttaa organisaationsa ulkopuolella rajoittaa varautunut suhde tiedotusvälineisiin sekä huoli yhteiskunnallisen vaikuttamisen ammatillisista ja henkilökohtaisista seurauksista (Tiitinen 2019; Kallio 2021).

Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön pitäytymiseen policy-tyyppisesti rajattuun poliittisuuteen on epäilemättä vaikuttanut pitkäaikaisen yhteistyön sekä sosiaaliturvan ja -palveluiden kehittymisen synnyttämä luottamus hyvinvointivaltiota kohtaan. Vaikka sosiaalityöntekijät kokevatkin mahdollisuutensa vaikuttaa työssään poliittisesti vähäisiksi, heijastelevat heidän puoluevalintansa sekä sosiaalipoliittiset mielipiteensä tukea hyvinvointivaltiolle (Kallio 2021). Toisin kuin kansainvälisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen taustalla vaikuttavassa anglo-saksisten yhteiskuntien todellisuudessa, ennen muuta Yhdysvalloissa ja Kanadassa, Suomessa on nähty, että sosiaaliturvan ja palvelujärjestelmän kehitys ehkäisee sosiaalisia ongelmia ja siten palvelee myös kaikkein vähäosaisempien kansalaisten etua (Tapola-Haapala 2015).

Teorian tasolla suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön liittolaisuus hyvinvointivaltion kanssa ei kuitenkaan ole täysin jännitteetöntä. Harri Jokiranta (1988; Viirkorpi 1990) analysoi kiinnostavasti, ja hyvinvointivaltiollisissa policy-toimintayhteyksissä toteutettavan rakenteellisen sosiaalityön perusideaan välittömästi liittyen, sosiaalityön suhteita yhteiskunnan rakenteisiin. Rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisessä

perinteessä vallitsevan kriittisen ajattelun mukaisesti Jokiranta (mt.) toteaa, ettei työ hyvinvointivaltion palveluiden kehittämiseksi riitä rakenteellisen sosiaalityön sisällöksi. Rakenteellisen sosiaalityön on hänen mukaansa tavoiteltava yhteiskunnallisen työnjaon sekä siihen liittyvien valta- ja hallintasuhteiden muutosta. Sosiaalityön rakenteellisuuden ydin on kohdennettava siihen, että sosiaalityöntekijä pyrkii tietoisesti rikkomaan ja kyseenalaistamaan oman työkäytäntönsä muotoja sen sijasta, että tyytyisi niiden asteittaiseen kehittämiseen asiakastyössä saadun tiedon perusteella. Jokirannan kantaa voidaan tulkita jopa niin radikaalisti, että hän vastustaa sosiaalityön osallistumista hyvinvointivaltion suunnittelutyöhön. Hänen mukaansa uhkana on, että hyvinvointivaltion rakenteisiin uppoutuessaan sosiaalityöstä tulee rakenteiden pysyvyyden pönkittäjä, ei niiden muuttaja.

Jokirannan (1988) kritiikkiä hyvinvointivaltion kehittämiseen suuntautunutta rakenteellista sosiaalityötä kohtaan voi tulkita myös niin, että viranomaisjärjestelmässä sosiaalityön ei ole mahdollista omaksua samaa radikaalia perusvirettä, jota esimerkiksi Mullaly ja Dupré (2019) pitävät tärkeänä luonnehtiessaan radikaalia ja kriittistä rakenteellista sosiaalityötä muun muassa feministiseksi, marxistiseksi, anti-rasistisesti ja postkolonialistiseksi. Tämän rinnalla suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus onkin paitsi käytäntöpoliittista, niin myös ”vaimennettua” ja vain vähittäiseen muutokseen tähtäävää, eli reformistista.

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa reformismi määritellään yleensä uudistushenkiseksi tai politiikkaorientoituneeksi, millä tarkoitetaan pyrkimystä kytkeä tutkimus ja politiikka sosiaalipoliittiseen keskusteluun, valmisteluun ja päätöksentekoon (Saari 2001). Tämä käsitys reformismista paistaa läpi myös siinä, miten Minna Kivipelto (2021) tulkitsee Mullalyn ja Duprén (2019) käsitystä radikaalin ja kriittisen sekä konventionaalisen sosiaalityön vastakkaisuudesta. Mullalyn ja Duprén korostaman dualismin sijaan Kivipelto jäsentää rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuudet kolmeen lähestymistapaan: 1) uudistava sisältäen tiedon tuottamisen ja tiedolla vaikuttamisen epätasa-arvoa ja sortoa aiheuttavien yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiseksi, 2) refleктоiva sisältäen tiedon tuottamisen yhdessä asiakkaiden, työntekijöiden ja verkostojen kanssa sekä 3) konventionaalinen, joka korostaa tiedon merkitystä seurannan ja arvioinnin välineenä. Vaikka Kivipellon jäsenitys sisältää-

kin rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisen perinteen radikaalia muutosta korostavia elementtejä, se ei myöskään kavahda konventionaalista tai säilyttävää otetta. Politics-tasoinen ja kansalaislähtöinen kamppailu edistyksellisten yhteiskunnallisten asioiden puolesta korvautuu Kivipelton ajattelussa sosiaalipoliittisen reformismin (Saari 2001) käsityksellä tiedosta yhteiskunnallisen muutoksen välineenä. Tällöin rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus rajautuu siihen, mikä policy-tyyppisessä käytäntöpolitiikassa on mahdollista.

Tärkeän kerroksen suomalaisen policy-suuntautuneen rakenteellisen sosiaalityön problematiikkaan tuo se, miten hyvinvointivaltio on muuttunut viime vuosikymmenten aikana, kun rakenteellisen sosiaalityön tavoitteille suopea hyvinvointiliberalismi on joutunut antamaan tilaa neo- tai uusliberalismille (de Nardis 2007, 343–344; Kamali & Jönsson 2018). Historiallisesti hyvinvointivaltio- tai sosiaaliliberalismi on tarjonnut sosiaalityölle paitsi käytännön toimintaedellytyksiä, niin myös ideologista taustatukea huono-osaisuutta vastaan tehdyille työlle. Se on tasoittanut sosiaalista eriarvoisuutta ja pyrkinyt estämään pysyvästi marginaaliin jääneiden ihmisryhmien synnyn (Pohjola 2016). Tätä taustaa vasten uusliberalismi edustaa jyrkkää diskursiivista muutosta käsityksissä siitä, mitkä ovat julkisen vallan tehtäviä yhteiskunnassa. Se pyrkii muuttamaan sääntöjä, joilla julkinen valta toimii yhteiskunnassa. Eniten keskustelua aiheuttaneet uusliberalismin tavoitteet liittyvät valtion ja markkinoiden väliseen suhteeseen. Uusliberalismi pyrkii lisäämään markkinoiden valtaa yhteiskunnassa suhteessa julkisen vallan sosiaaliseen rooliin. Toisin kuin usein ajatellaan, se ei kuitenkaan sinänsä pyri pienentämään valtion roolia yhteiskunnassa. Enemmänkin uusliberalismin tavoitteena on depolitisoida sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset siten, että ne ratkaistaan taloudellisen tehokkuuden sekä kansantalouden globaalin menestymisen asettamien vaatimusten mukaisesti. Uusliberalismille sosiaalisten kysymysten depolitisoinnista on siten muodostunut kansalaisten hallinnoinnin strategia. On myös väitetty, että uusliberalismille ominainen julkinen hallinto ”hyperdepolitisoi” hyvinvointivaltiota talouskeskeiseksi kilpailuvaltioksi, jossa ei ole sijaa ongelmien poliittiselle käsittelylle tai sosiaalisten näkökohtien esiin nostamiselle (d’Albergo & Moini 2017; Kantola & Kananen 2017).

Hallinnon tasolla hyvinvointivaltion uusliberaali murros kulminoituu new public management -johtamisopin (NPM) nousuun. Viime vuo-

situhannen lopulla julkiselle sektorille voimalla rantautunut NPM-toimintatapa on ammentanut sisältöään sekä hyvinvointiajattelun vastaisesta ideologisesta kritiikistä että yksityisten yritysten johtamisesta. Sitä voi kuvata tiivistetysti managerialismiksi. NPM-johtamisopin tärkeimpiä piirteitä ovat johtamisen ammattimaisuuden korostaminen, tehokkuuden edistäminen, hallinnon ja sääntelyn purkaminen sekä julkisten toimintojen ulkoistaminen yksityisille toimijoille. Sosiaalityön poliittisen roolin kannalta NPM-johtaminen merkitsee sitä, että sellaiset johtamiseen liittyvät ratkaisut, joita aikaisemmin tulkittiin ammatillisina tai julkisen vallan sosiaaliseen tehtävään palautuvina asioina, tulevat nähdyiksi talouteen, organisaation toimintakäytäntöihin ja strategiaan tai lainsäädäntöön palautuvina depolitisoituina valintoina. NPM-johtamisoppi hämärtää julkisen ja yksityisen sektorin organisaatioiden eroja. Sen mukaan johtamisen valinnat ovat kontekstista riippumatta periaatteessa samanlaisia – sisältökysymyksiin paneutumisen sijasta johtajan tehtävänä on tulossuuntautuneesti edistää organisaation päätehtävän toteutumista (Gill 1998; Lähdesmäki 2003). Nämä luonnehdinnat ovat linjassa sen kanssa, että sosiaalityön asiakaskäytäntöjen tutkimuksessa NPM-johtamisopin on todettu heikentäneen työntekijöiden professionaalista autonomiaa sekä rajanneen heidän mahdollisuuksiaan holistiseen työtöteeseen (Juhila 2009).

On vaikea sanoa, kuinka täydellisesti uusliberalismin pyrkimykset ovat käytännössä muuttaneet hyvinvointivaltiota. Vastateesi dramaattisille analyyseille uusliberalismin vaikutuksista on Ulrich Beckin (1997; ks. Julkunen 2017) käsitys siitä, että huolimatta hyvinvointivaltion poliittisen eetoksen rapautumisesta uusliberalismin paineen alla, hyvinvointivaltion keskeiset instituutiot jatkavat eteenpäin kuin elävät kuolleet zombit. Sosiaalipalvelut, sosiaaliturva, työlainsäädäntö, eläkejärjestelmät ja muut hyvinvointivaltion keskeiset toiminnot ovat säilyneet hämmästyttävän muuttumattomina, vaikka niihin on vuosikymmenten ajan kohdistettu kovaa kritiikkiä. Sosiaalipalveluihin uusliberaalit muutokset ovat vaikuttaneet voimakkaasti siltä osin, että palveluiden tuottamista on yksityistetty samalla kun niiden tuottamiseen vaikuttavat aikaisempaakin enemmän resurssien niukkuus ja budjetin rajoitteet. Kansalaisten kannalta palveluiden saatavuudessa ei ole kuitenkaan tapahtunut uusliberalismin vuoksi radikaaleja muutoksia, ellei sitten siirtymää

kuntaperustaisesta järjestelmästä hyvinvointialueisiin haluta pitää sellaisena. Julkusen (2017) mukaan Beckin (1997) kuvaama hyvinvointivaltion poliittisen eetoksen rapautuminen realisoituu hyvinvointivaltion ajautumisessa kauemmaksi alkuperäisestä ideaalistaan myös instituutioiden tasolla. Hyvinvointivaltioon kohdistuu nykyisin poliittista ”vetoa ja työntöä”, jonka tuottamat pienet muutokset kertautuvat ja muuntavat järjestelmän kokonaiskuvaa vähitellen toiseksi ilman, että asiasta olisi tehty selkeitä poliittisia päätöksiä.

Yksi hyvinvointivaltion uusliberaalin muutoksen kohdealueista lienee suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuus toimia poliittisesti policy-kontekstissaan. Ammatillisen harkintavallan ja mikropolitiikan (Juhila 2009; Kivipelto 2021) harjoittamisen mahdollisuuksien kaventuminen kertoo sosiaalityön viranomaisroolin muuttumisesta ja sosiaalityön järjestelmälähtöisyyden voimistumisesta. Lienee myös vaikea kiistää sitä, etteivätkö talouskeskeisen päätöksenteon näkökohdat ole nousseet viime vuosikymmeninä asemaan, jossa niiden haastaminen sosiaalista vastuuta korostavien argumenttien – tai sosiaalityön tiedon – avulla on käynyt erittäin vaikeaksi. Päätöksenteon talouskeskeisyys on ilmeistä kansallisella tasolla, mutta se kertautuu kunnissa ja hyvinvointialueilla (Yliaska 2017).

Uusliberaalissa NPM-johdetussa organisaatiossa ei myöskään oleteta, että sosiaalityöntekijöiden tuottama tieto toimisi kansalaisille väylänä käyttää ääntään ja vaikuttaa. Sosiaalityöntekijän asiakastyössä saamaan tietoon vaikuttaa lisäksi se, että työn tavoitteet määrittyvät aikaisempaa enemmän järjestelmästä käsin. Nykyisellään tärkeänä pidetty tieto liittyy palveluprosesseihin, joissa työttömän tulee työllistyä, maahanmuuttajan kotoutua ja päihdeongelmista kärsivän raitistua sekä vankilasta vapautuvan saavuttaa elämänhallinta vapaudessa. Palveluprosesseihin suhteutetut käsitykset sosiaalisista ongelmista voivat johdattaa sosiaalityötä tarkastelemaan huono-osaisuutta liian yksinkertaisesti ja sen moninaiset taustasyt ohittaen, jolloin asiakas- ja kansalaisnäkökulmasta tärkeää tietoa jää saamatta tai se vääristyy (Turtiainen, Kokkonen & Viitasalo 2018). Lisäksi on otettava huomioon, etteivät sosiaalityön asiakkaiden käsitykset ja asiakassuhteelle asetetut ammatilliset, tai ammattieettiset, tavoitteet ole aina samoja kuin hyvinvointivaltion järjestelmätavoitteet (Rautiainen, Taskinen, Rissanen 2021). Eriarvoistuvassa ja nopeasti muuttuvassa

yhteiskunnassa olisi erityisen tärkeää, että palvelujärjestämää ja sosiaaliturvaa kehitetään kaikkein haavoittuvammassa asemassa olevien kansalaisten ehdoilla ja heitä kuunnellen (Karvinen-Niinikoski & Meltti 2005; Hänninen 2017; Julkunen 2006; 2017; Kuronen 2022).

3.4 Rakenteellisen sosiaalityön poliittista perustaa etsimässä

Rakenteellisen sosiaalityön suhdetta politiikkaan on analysoitu tässä luvussa perustuen ajatukselle, että poliittisuus kiertyy yhteen rakenteelliselle sosiaalityölle keskeisen yhteiskunnallisen muutospyrkimyksen kanssa. Teoreettisesti analyysiä on johdattanut kaksi erilaista lähtökohtaa. Ensinnäkin rakenteellista sosiaalityötä on tarkasteltu pelkistämisen vaihtoehdot kansainväliseen kriittiseen ja radikaaliin perinteeseen sekä suomalaiselle rakenteelliselle sosiaalityölle ominaiseen hyvinvointivaltioon kiinnittyvään viranomaiskeskeiseen perinteeseen (ks. Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Toinen analyysiä johdattanut piirre on politiikan ymmärtäminen joko yleisemmäksi yhteiskunnassa tapahtuvaksi poliittiseksi keskusteluksi, vaikuttamiseksi ja päätöksenteoksi, eli politics-tyyppiseksi politiikaksi, tai tälle alistaiseksi, poliittisesti päätettyjä linjauksia ja lainsäädäntöä toimeenpanevaksi policy-tyyppiseksi käytäntöpolitiikaksi.

Politics- ja policy-tyyppisen poliittisuuden ero on käsitteellinen, mutta se tarjoaa mahdollisuuden analysoida suomalaisen hyvinvointivaltion viranomaisjärjestelmän kautta toimivan rakenteellisen sosiaalityön olemusta sekä nykyistä tilannetta. Kun rakenteellisen sosiaalityön poliittisuutta suhteutetaan hyvinvointivaltion uusliberaaliin murrokseen, vaikuttaa siltä, että viranomaiskeskeisen ja viranomaisverkostoissa tapahtuvan rakenteellisen sosiaalityön lähtökohtaisesti rajalliset mahdollisuudet toimia poliittisesti ovat kaventumassa entisestään. Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintaedellytyksiä heikentää hyvinvointivaltion diskurssissa tapahtunut muutos, joka sosiaalisten ongelmien syihin puuttumisen ja eriarvoisuuden vähentämisen sijaan korostaa kansantalouden kilpailukykyä sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden mahdollisimman kustannustehokasta tuottamista. Sen sijasta, että rakenteellinen sosiaalityö olisi haavoittuvassa elämäntilanteessa elävien kansalaisten ja sosiaalityön

asiakkaiden kannalta tärkeiden hyvinvointivaltion uudistusten puolesta taistelemista, se on joutunut suuntautumaan palvelujärjestelmän ja sosiaaliturvan leikkausten sekä kansalaisten sosiaalisten oikeuksien rajoittamisen vastaiseen puolustustaisteluun (Hänninen 2017).

Vaikuttaa siis siltä, että suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden perusta kaipaa laajentamista käytäntöpoliittisen policy-alueen ulkopuolelle, politics-tyyppiseen politiikkaan. Tämän kaltaisia avauksia olisivat julkisuus- ja vaikuttamistyön vahvistaminen sosiaalityössä sekä ammattikunnan näkyvämpi rooli edustuksellisessa demokratiassa (Tiitinen 2019; Kallio 2021). Myös yhdyskuntatyön (Roivainen 2008) sekä muiden ei-yksilötyöhön perustuvien sosiaalityön käytäntöjen vahvistaminen on tärkeää. Yhdyskuntatyötä on yksilökeskeistä työtä helpompi mukauttaa yhteiskunnan vähemmistöjen ja marginaalissa elävien ihmisryhmien tarpeisiin. Yhdyskuntatyössä asiakas ei myöskään ole ainoastaan intervention kohde, vaan hänet nähdään toimijana, joka voi itse uudistaa toimintansa ja yhteisönsä reunaehdoja ja siten myös toimii poliittisesti (Piirainen 2022).

Yhdyskuntatyön kansalaislähtöisyys ja kokonaisvaltaisuus lähenee siis kansainvälisessä rakenteellisen sosiaalityön perinteelle tärkeää ajatusta siitä, että ihminen on paitsi yhteiskunnallisten rakenteiden synnyttäjä, niin myös niitä omassa toiminnassaan muokkaava (Mullaly 2007). Elämän arkipäiväisiä ehtoja konkreettisesti muovaavien sosiaalisen suhteiden ja rakenteiden lisäksi yhdyskuntatyön poliittinen muutospotentiaali on intersektionaalista ja monitasoista. Se voi ulottua vaatimuksiin julkisen vallan ja talouden rakenteiden muuttamisesta sekä myös ideologioita ja arvoja koskevaan kritiikkiin ja uudelleenarviointiin. Kun sosiaalityö osallistuu yhtenä osapuolena paikallisen hyvinvointipoliitiikan suunnitteluun tai palvelujärjestelmän kehittämiseen, se lisää sosiaalityön tiedon vaikuttavuutta politiikan policy-alueella.

Luvussa alussa mainitut kansalaisten poliittista osallisuutta vahvistavat aloitteet deliberatiivisen demokratian kehittämiseksi ovat myös kiinnostavia rakenteellisen sosiaalityön toimintaedellytysten kannalta. Deliberatiivisen demokratian ytimessä on ajatus siitä, että kaikilla kansalaisilla on oikeus sekä osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon että tulla informoiduksi kaikista päätöksenteon kannalta tärkeistä asioista. Päätösvaltaa käyttävillä on puolestaan velvollisuus julkisesti kertoa, miten tietyt

valinnat on tehty ja miten ne perustellaan (Rask, Raisio & Jäske 2017). Deliberatiiviselle demokratialle ominaisessa puntaroivassa keskustelussa osallistujat ovat myös valmiita muuttamaan mielipidettään, mikäli toinen osapuoli saa heidät vakuutettua argumenteillaan. Tavoitteena onkin tasa-arvoinen ja yhteiskunnan valtahierarkioista vapaa kommunikaatio. Deliberatiivisessa demokratiassa käsittelyn kohteena olevan asian tulee olla sellainen, että sillä on julkisen politiikan kannalta merkitystä ja se on siten perusteltua asettaa yhteisen keskustelun kohteeksi (Chambers 2009). Käydyn keskustelu punainen lanka on arvioida mielipiteitä sen perusteella, miten hyvin ne on perusteltu, ei sen perusteella, kenen esittämiä ne ovat. Deliberaatiossa on kyse prosessista, joka perustuu ajatukselle siitä, että asioiden tilaa voidaan muuttaa ymmärryksen kehittyessä.

Deliberatiivisen demokratian tavoitteena ei ole korvata edustuksellista demokraattista päätöksentekoa, vaan täydentää sitä. Hyvinvointivaltion uusliberaalin murroksen kannalta deliberatiivinen demokratia on kuitenkin tärkeää, sillä sen avulla on mahdollista uudelleenpolitisoida julkista päätöksentekoa ja tuottaa rakentavaa vastapuhetta talous- ja tehokkuusorientoituneelle NPM-päätöksenteolle. Fung (2007) korostaa sitä, että deliberatiiviset käytännöt yhtäällä lisäävät päättäjillä olevaa tietoa sekä toisaalla kehittävät kansalaisten edellytyksiä vaikuttaa ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Fishkin (2009) puolestaan käyttää deliberatiivisen demokratian yhteydessä käsitettä harkittu kansalaismielipide. Hänen mukaansa deliberatiivisen demokratian käytännöt voivat tuottaa valistuneemman käsityksen kansalaismielipiteestä kuin esimerkiksi mielipidetiedustelut. Harkittu kansalaismielipide ei ainoastaan kata erilaisten mielipiteiden kirjoa, vaan se sisältää myös näkemyksiä siitä, miten erilaiset mielipiteet voidaan sovittaa yhteen. Puntaroivan keskustelun ansiosta deliberatiivisen demokratian tuottama tieto onkin enemmän yhteisymmärrystä kuin äärimielipiteitä painottavaa. Fishkinin harkitun kansalaismielipiteen käsitteeseen nojautuen onkin mahdollista ajatella, että deliberatiivisen demokratian avulla päätöksenteossa on mahdollista päästä irti populismista, joka perustuu joidenkin ihmisryhmien oikeuksien ohittamiseen tai lähtökohdaksi otettuun epärealistiseen tietoon. (Mt.)

Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden kannalta deliberatiivinen demokratia edustaa siis yhtä mahdollisuutta käytännöllisellä tavalla vas-

tustaa tässä luvussa kriittisen keskustelun kohteena olleita hyvinvointivaltion uusliberaaliin kehitykseen sisältyviä depolitisoivia tendenssejä. Deliberatiivisessa demokratiassa kiinnostavia ovat siihen sisältyvät mahdollisuudet politisoida sosiaalisia kysymyksiä kansalaisryhmien, esimerkiksi sosiaalityön asiakkaiden tai haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien, mielipiteeseen tukeutuen. Lisäksi deliberatiivinen demokratia sisältää lupauksen julkisen vallan ja kansalaisten sekä kansalaisjärjestöjen välisen kumppanuuden ja yhteistyön vahvistumisesta. Fungin (2007) mukaan deliberatiivinen päätöksenteko tukee myös tehtyjen päätösten implementointia, koska kansalaiset ovat käydyn keskustelun myötä sitoutuneet niihin vahvemmin päätöksentekoon. Vastaavasti deliberatiiviseen puntarointiin osallistuminen sitouttaa päättäjiä sekä viranhaltijoita tehtyihin päätöksiin. Keskustelun ja puntaroinnin jälkeen päättäjät saattavat viedä keskustelussa esiin nousseita seikkoja eteenpäin suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmässä, tai jopa muuttaa omia käsityksiään asioista sen perusteella, mitä he ovat kansalaisilta kuulleet (Värttö, Jäske, Herne & Grönlund 2021).

OSIO II

RAKENTEELLINEN SOSIAALITYÖ SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN TOTEUTTAMANA: NÄKÖKULMANA KYSELYTUTKIMUS

Osiossa II tarkastellaan suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyaineiston avulla. Ensin kuvataan kyselytutkimuksen toteutus (luku 4). Tämän jälkeen tarkastellaan määrällisen aineiston avulla rakenteellista sosiaalityötä tehtäväalueina ja sosiaalityöntekijöiden toimintana (luku 5) sekä rakenteellisen sosiaalityön toteutumista selittäviä eli tekemistä mahdollistavia tekijöitä (luku 6). Määrällisen tarkastelun jälkeen kuvataan laadullisen aineiston tulokset, jotka täsmentävät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen reunaehdoja eli jäsennetään sitä, mitkä tekijät ovat esteinä rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle (luku 7), mutta myös millaisia rakenteellisen sosiaalityön kehittämisehdotuksia sosiaalityöntekijät nostavat esiin (luku 8). Osion lopuksi eri lukujen tuloksia vedetään yhteen sekä tulkitaan suhteessa aikaisempaan tutkimustietoon (luku 9).

4.

Rakenteellinen sosiaalityö kyselytutkimuksen kohteena: tutkimusasetelma

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä rakenteellisen sosiaalityön tulkintakehys ja tarkastella sen soveltamista määrälliseen aineistoon, kun tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden toteuttamaa rakenteellista sosiaalityötä ja sitä estäviä ja mahdollistavia tekijöitä sekä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä. Luku alkaa kuvauksella Anneli Pohjolan teoreettis-käsitteellisen rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksestä. Lisäksi luvussa tarkastellaan suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutumista ja siihen liittyviä reunaeh-toja aikaisempien tutkimusten, tutkielmien ja selvitysten empiiristen havaintojen pohjalta. Lopuksi esitellään aiemman tutkimuksen pohjalta rakennettu tutkimusasetelma ja muuttujat sekä niiden mukaisesti kerätty tutkimusaineisto.

4.1 Pohjolan teorettis-käsitteellinen jäsenitys rakenteellisesta sosiaalityöstä

Anneli Pohjola (2011;2014) on jäsentänyt rakenteellista sosiaalityötä neljään osa-alueeseen sen mukaan, miten ne ilmentävät rakenteellisen sosiaalityön toiminnan funktioita ja tehtäväalueita. Osa-alueet ovat tietotyö, inkluusiotyö, strategiatyö ja oikeudenmukaisuustyö. Pohjolan mukaan tietotyössä keskeistä on tiedon tuottaminen ja välittäminen rakenteellisen sosiaalityön tueksi. Tietotyö jakaantuu kolmeen elementtiin tiedontuotannon tehtävien mukaan. Ensimmäinen liittyy sosiaaliantalyttikon tehtävään, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa kuntalaisten tai kansalaisten elinolosuhteista ja hyvinvoinnista sekä yhteiskunnallisten palveluiden tarpeesta ja tilanteesta. Toinen tietotyön elementti liittyy yhteiskuntakriittikon tehtävän mukaisesti siihen, että tuodaan esille sosiaalisia epäkohtia. Kolmanneksi tietotyön tehtäväksi jäsenyyt julkisuustyö, jonka tarkoituksena on tuotetun tiedon jakaminen kansalaisille ja päätöksentekijöille. Sosiaalinen raportointi on yksi julkisuustyön muoto. (Pohjola 2011, 220.)

Inkluusiotyön tavoitteena on kansalaisten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin rakenteiden kehittäminen yhteisöllisyyden ja kansalaisten yhteenliittymien kautta. Inkluusiotyö tarkoittaa yhteisö- ja osallisuustyötä sekä verkostoituvaa työtä, joita toteutetaan kumppanuudessa ja yhteistoiminnassa asiakkaiden ja kansalaisten kanssa. Yhteisötyötä tehdään muun muassa yhdyskuntatyönä, jonka tavoitteena on alueellinen ja kansallinen vaikuttaminen. Osallisuustyön tavoitteena puolestaan on valtaistaa kansalaisryhmiä ja vahvistaa heidän osallisuuttaan luomalla vaikuttamisen paikkoja kansalaisyhteiskunnassa. Sitä toteutetaan kunnallisessa hyvinvointipolitiikassa esimerkiksi hyödyntämällä kokemusasiantuntijuutta sekä osallistamalla kuntalaisia yhteiseen suunnitteluun ja kehittämiseen. Verkostoituvaa työtä on solidaarisuusverkostojen rakentamista kansalaisyhteiskunnassa. Inkluusiotyöhön sisältyy keskeisesti valtaistaminen, mutta myös huono-osaisten ihmisryhmien asianajo, vaikeivat nämä ryhmät itse aktiivisesti pystyisikään osallistumaan vaikuttamistyöhön. (Pohjola 2011, 214–220.)

Strategiatyön tavoitteena on hyvinvointipalveluiden ja sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan suunnitelmallinen edistäminen sekä yhteiskuntapolitiikkaan ja lainsäädäntöön vaikuttaminen. Strategiatyö jakautuu ennakoivaan, visioivaan, uudistavaan ja kehittävään työhön. Visioiva suunnittelu- ja strategiatyö kohdistuu erityisen vahvasti suunnitelmien, ohjelmien ja strategioiden rakentamistyöhön. Ennakoiva työ kohdistuu yhteiskunnallisten ja alueellisten muutosten sosiaalisten vaikutusten ennakkointiin ja arviointiin. Kehittävässä työssä ja reformityössä etsitään ja rakennetaan vaihtoehtoisia ratkaisuvaihtoehtoja ja uusia toimintatapoja sekä pyritään vallitsevien käytäntöjen reflektointiin ja uudistamiseen. Yhteistyö ja verkottuminen eri hallintokuntien ja kansalaisjärjestöjen sekä muiden toimijoiden kanssa on olennaista strategiatyössä. (Pohjola 2011, 214–220.)

Tietotyön, inklusiotyön ja strategiatyön lisäksi rakenteellinen sosiaalityö jakautuu Pohjolan (2011; 2014) mukaan oikeudenmukaisuustyöhön. Tällä Pohjola tarkoittaa sosiaalisten oikeuksien edistämistä, jossa seurataan ja edistetään kansalaisten oikeuksien toteutumista sekä nostetaan esille eri väestöryhmien tasa-arvoisen hyvinvoinnin arvoa. Oikeudenmukaisuustyö voidaan jakaa eettiseen työhön ja hyvinvointivastuuseen. Rakenteellisen sosiaalityön eettistä työskentelyä kohdistetaan kansalaisten perusoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisen valvontaan sekä yhteiskunnallisen arvo- ja moraalikeskustelun herättelyyn ja ylläpitämiseen. Hyvinvointivastuu puolestaan tarkoittaa vastuuta edistää yhteiskunnan julkisia hyvinvointipalveluita sekä eri väestöryhmien hyvinvoinnin tasa-arvoon liittyvien kysymysten ja huomioiden tuomista julkisen keskustelun keskiöön. (Pohjola 2011, 214–220.)

Kaikkia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita – tietotyötä, strategiatyötä, inklusiotyötä ja oikeudenmukaisuustyötä – läpäisee sosiaalityön sosiaalipoliittisesti orientoitunut työote sekä johtamistyö. Sosiaalipoliittinen työ tarkoittaa Pohjolan käsitteistössä yhteiskuntatieteellisen näkemyksen vahvaa hyödyntämistä rakenteellisen sosiaalityön kaikilla tehtäväalueilla ja toiminnassa esimerkiksi pyrkimällä vaikuttamaan paikalliseen, alueelliseen sekä kansalliseen sosiaali- ja terveyspolitiikkaan. Olennaista on tuoda yhteiskuntatieteellistä tietoa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän lisäksi muiden hallintokuntien toimintaan ja päätöksentekoon, esimerkiksi koulutus-, elinkeino-, aluerakenne- ja työllis-

syyspolitiikkaan. Johtamisen tehtävänä on ennen kaikkea rakenteellisen sosiaalityön toimintamahdollisuuksien turvaaminen. Rakenteellista sosiaalityötä tulee johtaa tietoisesti siten, että esihenkilötehtäviin liittyy kiinteästi sekä tieto- ja muutosjohtaminen että strateginen ja päätöksentekoon liittyvä johtaminen. (Pohjola 2011, 218–220; Pohjola 2014, 31.)

4.2 Rakenteellisen sosiaalityön empiirinen tutkimus- ja selvitystyö Suomessa

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on esiintynyt voimistuvaa kiinnostusta rakenteellista sosiaalityötä kohtaan. Keskusteluissa on noussut esiin muun muassa rakenteellisen sosiaalityön teoreettisen määrittelyn tarve sekä tarve ymmärtää, millaista rakenteellinen sosiaalityö on ja voi olla sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä. Lisäksi rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistuu odotuksia sen vaikuttavuudesta. (Ks. esim. Kivipelto 2021; Juurikkala 2022; Liukko & Karjalainen 2022; Liukko ym. 2022a.) Suomalaista rakenteellista sosiaalityötä ja sen käytäntöjä on kuitenkin tutkittu akateemisesti ja empiirisesti vähän. Rakenteellisesta sosiaalityöstä sisällöllisesti esimerkiksi tehtäväalueina ja siten sosiaalityöntekijöiden toteuttamana työnä tai siitä, millaiset tekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistavat tai estävät, on tietoa hyvin vähäisesti. Laura Tiitisen (2019) mediavaikuttamiseen liittyvää väitöskirjaa lukuun ottamatta rakenteellista sosiaalityötä sivuava tutkimus on ollut pääasiassa pro gradu -tutkielmia ja maisterintutkielmia (esim. Muotka 2013; Heinonen 2016; Simola 2018; Poikselkä 2019; Pyykkö 2020; Ruonakangas 2021; Rajala 2022) tai sosiaalialan osaamiskeskusten ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamia erilaisia raportteja (Kuntsi & Paavolainen 2019; Partanen, Leinonen & Lindh 2022; Liukko ym. 2022a; Liukko ym. 2022b). Koska suomalaista rakenteellisen sosiaalityön empiiristä tutkimusta on kaiken kaikkiaan vähäisesti, seuraavaksi tarkastellaan ensinnäkin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen liittyviä tuloksia. Toisekseen tarkastellaan laajemmin sosiaalityöhön liittyviä tuloksia, joiden voidaan tulkita kuvaavan rakenteellista sosiaalityötä ja selittävän sen toteuttamista osana sosiaalialan toimijoiden, erityisesti sosiaalityöntekijöiden, työtä.

Rakenteellisen sosiaalityön toimintaympäristöä tarkastelevan tutkimuksen lisäksi sosiaalityön toimintaympäristöä tarkasteleva tutkimus kertoo myös osaltaan rakenteellisen sosiaalityön tekemisen reunaehdoista. Maija Mänttari-van der Kuip (2013) on kerännyt kyselyaineiston julkisessa sosiaalityössä työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä (N=817) ja tutkinut sosiaalityöntekijöihin kohdistuvan organisatorisen tilivelvollisuuden eli lisääntyvien säästöpainoiden, tehokkuusvaatimusten, valvonnan ja kontrollin yhteyttä mahdollisuuksiin tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden näkemykset lisääntyneestä tilivelvollisuudesta ovat yhteydessä kolmeen taustatekijään: työskentely kunnassa, jossa sosiaalityön palveluita on liikelaitostettu, työskentely lastensuojelussa sekä työskentely asukasmäärällä mitattuna suuressa kunnassa. Lisääntynyt tilivelvollisuus puolestaan heikentää mahdollisuuksia tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä. Näin ollen sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet tehdä esimerkiksi pitkäjänteistä työtä asiakkaiden kanssa sekä tehdä rakenteellista sosiaalityötä ja yhteiskunnallista vaikuttamistyötä ovat heikentyneet lisääntyneen organisatorisen tilivelvollisuuden vuoksi. (Mänttari-van der Kuip 2013.) Lisäksi Mänttari-van der Kuip (2022) on haastatteluaineiston avulla tarkastellut sitä, millaiset palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset tekijät hankaloittavat työntekijöiden toimintamahdollisuuksien toteutumista julkisen sektorin lastensuojelutyössä. Palvelujärjestelmään liittyvät haasteet jäsentyivät kolmen toisiinsa kietoutuvan pääluokan – palvelujärjestelmän monimutkaisuuden, pirstaleisuuden ja resurssiniukkuuden – kautta. Vaikka palvelujärjestelmän haasteet vaikeuttavat Mänttari-van der Kuipin (2022) mukaan inhimillisen, kokonaisvaltaisen ja suunnitelmallisen lastensuojelutyön tekemistä yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa, ne ovat kuitenkin sellaisia, joihin voidaan vaikuttaa rakenteellisesti.

Sosiaalityöntekijöitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina sekä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen esteitä ja edistäviä tekijöitä tarkastelevaa tutkimusta on olemassa lukumääräisesti eniten, tosin ne ovat pääosin pro gradu -tutkielmia. Santra Ruonakangas (2021) on tarkastellut tutkielmassaan kuntien tai kuntayhtymien palveluksessa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaalityön esimiehiltä kerätyn kyselyaineiston avulla (N=131) rakenteellisen sosiaalityön toteutumista sekä

sen esteitä ja sitä mahdollistavia tekijöitä. Tulosten perusteella sosiaalityö painottuu yksilökohtaiseen työhön rakenteellisen sosiaalityön jäädessä sivuosaan. Vahvimmin rakenteellinen sosiaalityö toteutui palveluiden ja toimintakäytäntöjen kehittämisessä oman organisaation sisällä. Sen sijaan hyvinvointistrateginen työ, järjestelmätasolla tapahtuva hallintorajat ylittävä kehittäminen, kunnallinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen sekä yhteistyö kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa jäivät hyvin marginaaliseen rooliin. Tehty kehittämistyö jää puolestaan irralliseksi, eikä se integroidu osaksi palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä. (Ruonakangas 2021.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistaviksi tekijöiksi osoittautuivat koettu rakenteellisen sosiaalityön osaaminen, esimieheltä ja kollegoilta rakenteelliseen sosiaalityöhön saatu tuki, esimiesasema, sosiaalityön työkokemus sekä mahdollisuus vaikuttaa eri tasoisiin rakenteellisiin tekijöihin, kuten työskentelyorganisaation ja monialaisten verkostojen toimintakäytäntöihin, hyvinvointipalveluiden muotoiluun ja hyvinvointipolitiikkaan. (Ruonakangas 2021.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estäviksi tekijöiksi osoittautuivat rakenteellisen sosiaalityön kokonaiskuvan puuttuminen sekä organisatoriseen toimintaympäristöön ja sosiaalityön profession rajoihin liittyvät esteet. Rakenteellisen sosiaalityön kokonaiskuvan puuttuminen sisältää rakenteellisen sosiaalityön sisällöllisen keskustelun niukuuden, rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen, strategian ja johtamisen puutteen sekä rakenteellisen sosiaalityön jäsentymättömyyden osana perustehtävää. Lisäksi kokonaiskuvan puuttuminen sisältää rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamista ja välittämistä tukevien tietojärjestelmien kehittymättömyyden sekä kehittämishankkeiden integroimattomuuden osaksi palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä. Organisatorinen toimintaympäristö pitää sisällään sosiaalityöntekijöiden esiin nostamina esteinä sosiaalityön palvelutehtävien siiloutumisen ja hallintorajat ylittävän yhteistyön vähäisyyden, vähäiseksi koetut vaikuttamismahdollisuudet sekä rakenteellisen sosiaalityön puutteellisen resursoinnin. Organisatoriseen toimintaympäristöön liittyvinä esteinä sosiaalityöntekijät näkivät myös yksilökohtaiseen sosiaalityöhön painotuvan johtamisen, hyvinvointipalveluiden johdon, lähiesimiehen ja kollegoiden tuen puutteen sekä vähäisen yhteistyön kansalaistoimijoiden

kanssa. Sosiaalityön profession rajoihin liittyvät esteet puolestaan sisältävät yhteiskunnan epäsuotuisan arvo- ja asenneilmapiirin, sosiaalityön epäselvän aseman palvelujärjestelmässä, yksilökohtaiseen sosiaalityöhön painottuvan asiantuntijuuden, puutteellisen rakenteellisen sosiaalityön osaamisen sekä epävarmuuden toimia professionaalisen mandaatin vaatimalla tavalla. (Ruonakangas 2021.)

Johan Nilsen (2016) on tutkinut tutkielmassaan kyselyaineiston avulla rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ja siihen asennoitumista julkisella sektorilla pääosin asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden (N=47) näkökulmasta. Lisäksi hän tutki rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista tukevia ja heikentäviä tekijöitä. Tulosten perusteella sosiaalityöntekijät asennoituivat hyvin myönteisesti rakenteellisen sosiaalityön eri tehtävälueiden toteuttamiseen ja olivat jaetusti sitä mieltä, että sosiaalityön painopistettä tulee siirtää korjaavasta toiminnasta sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn. Rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityöntekijät tekivät jonkin verran pyrkimällä vahvistamaan asiakkaiden kollektiivista tietoisuutta, esimerkiksi nostamalla esiin asiakkaan kohtaamien haasteiden taustalla olevia yhteiskunnallisia taustatekijöitä. Sen sijaan sosiaalityöntekijät sekä tuottivat tietoa, mutta myös välittivät sitä päätöksentekijöille vain harvoin. Hyvin harvoin he osallistuivat asiakkaiden, kuntalaisten ja kansalaisten oikeuksia koskevaan julkiseen keskusteluun. Tulokset osoittivat myös, että esihenkilöasemassa olevat sosiaalityöntekijät tuottivat ja välittivät tietoa sekä osallistuivat julkiseen keskusteluun asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä useammin. Pitkällä työkokemuksella oli yhteys julkiseen keskusteluun osallistumiseen.

Savola (2016) on tutkinut tiedon tuottamista ja välittämistä estäviä ja edistäviä tekijöitä haastatteleamalla rakenteellista sosiaalityötä kehittäneitä sosiaalialan ammattilaisia (N=9). Tietotyötä edistäviä tekijöitä olivat tiedon tuotantoa tukevat rakenteet, esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin foorumit. Tietotyötä mahdollistivat myös rakenteellisen sosiaalityön arvostus niin johdon kuin työntekijöiden keskuudessa ja tietotyötä tukeva johtaminen. Sen sijaan tietotyön toteuttamisen esteinä toimivat työn kuormittavuus, yksilötyöhön orientoitunut työote, tietämättömyys vaikuttamisen kanavista sekä heikko ammatti-identiteetti.

Satu Poikselkä (2019) tutki sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Hän on haastatellut pro gradu -tutkielmaansa

varten viittä sosiaalityöntekijää. Tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden työ painottuu yksilötyöhön rakenteellisen sosiaalityön käsitteen ollessa melko jäsentymätön ja tuntematon. Sosiaalityöntekijöille rakenteellinen sosiaalityö hahmottuu yhteiskunnallisena asiantuntijuutena ja vaikuttamisena sekä kokonaisvaltaisuutta painottavana työorientaationa. Tulokset osoittavat myös, että sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön osaaminen ja rakenteellista sosiaalityötä kohtaan koettu motivaatio sekä organisaation ja johdon asenneilmapiiri mahdollistavat julkisessa sosiaalityössä toimivien sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

Susanna Baltzar (2013) on puolestaan haastatellut yhdeksää sosiaalityöntekijää kahdessa ryhmässä ja tutkinut muun muassa sitä, miten aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät määrittelevät rakenteellista sosiaalityötä ja mitkä tekijät vaikuttavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen mahdollisuuksiin. Tulosten perusteella rakenteellinen sosiaalityö määrittyi alueellisena ja yhteisöllisenä työnä, vaikuttamisena sekä tiedon tuottamisena ja välittämisenä. Työn toteuttamiseen vaikuttivat johto, työn resurssit ja organisaation rakenteet sekä sosiaalityöntekijöiden oma suhtautuminen. (Baltzar 2013.)

Olga Roiton (2020) rakenteellisen sosiaalityön toteutumista kunnissa tarkastelevan tutkielman tulokset pohjautuvat sosiaalityössä tuotettuun dokumenttiaineistoon (N=91) ja sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluaineistoon (N=4). Tulosten mukaan rakenteellista sosiaalityötä on toisissa kunnissa kehitetty pidemmälle kuin toisissa. Eri tehtäväalueista tietotyötä ja strategiatyötä toteutetaan vahvimmin (ks. myös Rajala 2022), kun puolestaan lainsäädäntöön vaikuttaminen ja laajempi reformityö on vähäistä. Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistaviksi tekijöiksi tunnistettiin lain vaade tehdä rakenteellista sosiaalityötä, tekemiseen saatu tuki esimiehiltä, työyhteisön halu ja uskallus tehdä rakenteellista sosiaalityötä, yhdessä sovitut menetelmät sekä erillinen kehittäjäsosiaalityöntekijä. Sen sijaan haastaviksi ja estäviksi tekijöiksi tunnistettiin rakenteellisen sosiaalityön epäsystemaattisuus, se, että se ei ole osa perustyötä, siihen ei kannusteta ja se, että sen toteutus jää työntekijöiden oman aktiivisuuden varaan. Myös kiire, liialliset asiakasmäärät, aikapaineet, resurssien puute ja asiakasjärjestelmien kankeus sekä vaikeudet siinä, miten asioita voidaan viedä eteenpäin ylemmille

tahoille, tunnistettiin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estäviksi tekijöiksi. (Roitto 2020.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen reunaehtojen yleisen tason tarkastelun ohella Suomessa on tutkittu rakenteellisen sosiaalityön erilaisia osa-alueita, erityisesti julkisuus- ja vaikuttamistyötä koskevia kysymyksiä. Laura Tiitinen (2019) on haastatteluaineiston (N=19) sekä kirjallisen viestittely- ja keskustelupalsta-aineiston avulla tutkinut mediavaikuttamista suhteessa rakenteellisen sosiaalityön ja julkisen viestinnän toimintakenttään sekä suhteessa ammattilaisten työnantajana toimivaan sosiaalialan organisaatioon. Tutkimukseen osallistuneet olivat sosiaalialan ammattilaisia, heistä suurin osa sosiaalityöntekijöitä. Mediavaikuttamisen Tiitinen ymmärtää toimintana, jonka tavoitteena on sosiaalialan palveluiden maineen ja ymmärryksen vahvistaminen, asiakkaiden tietoisuuden lisääminen heidän oikeuksistaan sekä yhteiskunnalliseen kulttuuri- ja asenneilmapiiriin vaikuttaminen. Tulosten perusteella rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkenttään sijoittuva viestintä- ja mediavaikuttamisen kulttuuri näyttäytyy hyvin jäsentymättömänä, epävarmana ja epäloogisena.

Mediavaikuttamisen ohella Tiitinen (2019) tarkasteli tutkimuksessaan työntekijöiden kokemuksia sananvapaudesta. Tulokset osoittavat sosiaalialan ammattilaisten kohtaavan työskentelyorganisaatioissaan sananvapauden rajoittamista aiheissa, joihin liittyy julkista intressiä. Rajoittaviksi tekijöiksi osoittautuivat poliittisten päätöksentekijöiden toiminta ja esimiesasema: sananvapauden rajoittaminen johtuu pääosin intressiristiriidoista organisaation johdon tai poliittisten päätöksentekijöiden ja sosiaalialan ammattilaisten välillä. Ristiriidat liittyvät tyypillisimmin työntekijöiden esille nostamiin kehittämistarpeisiin, kuten huomioihin toimimattomasta tai epäeettisestä käytännöstä tai politiikasta sekä organisaation muutostilanteisiin, joiden sosiaalialan ammattilaiset kokevat vaarantavan asiakkaiden oikeuksia, heikentävän työn laatua tai aiheuttavan eettisesti kestämättömiä tilanteita. Mikäli tilanteita ei kyetä käsittelemään organisaation sisällä, julkinen keskustelu asioista jää työntekijöiden ainoaksi vaikuttamismahdollisuudeksi. Työntekijä voi kuitenkin kohdata vaientamista, mikäli ristiriitaisista näkökulmista keskusteleminen organisaation sisällä koetaan kiusalliseksi. Myös viestinnän sensurointi on mahdollista. Sosiaalialan ammattilaisten, johdon ja päätöksen-

tekijöiden välisten intressiristiriitojen lisäksi sosiaalialan ammattilaisten viestintää rajoittaviksi tekijöiksi osoittautuivat työntekijöiden pelko asiakasmäärien kasvusta sekä kollegoiden välisen viestinnän mitätöinti ja hiljaisuuden kulttuurin ylläpitäminen. Myös pelko siitä, että julkisen viestinnän seurauksena työntekijä saattaa menettää henkilökohtaisen maineensa, asemansa työyhteisössä tai mahdollisuuden edetä uralla, estävät julkista viestintää. (Tiitinen 2019, 85–97.)

Jenni Simolan (2018) pääkaupunkiseudun sosiaalityöntekijöiltä keräämä kyselyaineisto (N=130) osoittaa sosiaalityöntekijöiden pitävän yhteiskunnallista vaikuttamistyötä tärkeänä osana sosiaalityöntekijän työtä. Sosiaalityöntekijät ovat myös kiinnostuneita tekemään vaikuttamistyötä, vaikkakin mahdollisuudet sen toteuttamiseen koetaan huonoiksi. Mahdollisuuksien puute on yhteydessä sosiaalityöntekijän omaan passiiviseen suhtautumiseen, mutta myös toimintaympäristön kielteiseen suhtautumiseen vaikuttamistyötä kohtaan. Moni on kokenut vaikeuksia, mikä ilmenee esimerkiksi työantajan edustajan pyrkimyksenä rajoittaa sosiaalityöntekijän vaikuttamisyrittämiä. Lisäksi moni sosiaalityöntekijä on ajatellut, että vaikuttamisyrittämisestä voi seurata ikävyyksiä työpaikalla. (Simola 2018.)

Sosiaalityöntekijät tekevät vaikuttamistyötä erilaisin mediavaikuttamisen keinoin, esimerkiksi osallistamalla julkiseen keskusteluun sanomalehdissä ja sosiaalisessa mediassa. Marjaana Pyykön (2020) tutkielma käsittelee sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttamista tarkastellen lastensuojelun toimintaedellytysten parantamiseen liittyviä Twitter-keskusteluita vuosilta 2017–2018. Tulosten mukaan mediavaikuttamisessa lastensuojelua kuvataan pääasiassa epäkohtien kautta ja muutostarpeita perustellaan työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmista. Keskeiseksi mediavaikuttamisen tavoitteeksi kiteytyy lastensuojelun resurssien lisääminen, mitä tavoitellaan lisäämällä kansalaisten ja päättäjien tietoisuutta asiasta ja tätä kautta edelleen poliittista painetta. (Pyykkö 2020.)

Sanna Heinosen (2016) sosiaalialan ammattilaisten vuosina 2012–2014 sanomalehtiin kirjoittamista mielipidekirjoituksista koostuva laadullinen aineisto osoittaa, että rakenteellista sosiaalityötä tehdään sanomalehtien mielipideosastojen kautta. Tällainen rakenteellinen sosiaalityö ei kuitenkaan ole kovin vakiintunutta eikä systemaattista. Kattavimmin kirjoitusten sisällöt liittyivät tietotyön ja strategiatyön osa-alueille,

ja eniten rakenteellista näkökulmaa toteuttivat yhteiskunnan rakenteiden muokkaamiseen, päätöksentekoon vaikuttamiseen sekä asiakkaan oikeuksien ajamiseen liittyvät tavoitteet. (Heinonen 2016.)

Toni Rajalan (2022) sosiaalista raportointia tarkastelevan tutkielman tulokset vahvistavat Heinosen (2016) tutkielman tuloksia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden painotuksista. Rajala on käyttänyt aineistona Turun kaupungin sosiaalialan työntekijöiden vuosina 2018–2021 tuottamia sosiaalisia raportteja (N=73). Raportit tarjoavat työntekijöiden kokemustietoon perustuvaa tietoa sosiaalityön asiakastyöstä. Ne kertovat muun muassa paikallistason rakenteellisista epäkohdista, uudenlaisista ratkaisuehdotuksista rakenteellisiin ongelmiin, keinoista vahvistaa osallisuutta sekä tavoista edistää sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksia. Tulokset osoittavat, että sosiaalinen raportointi toteuttaa kaikkia Pohjolan (2011; 2014) määrittelyn mukaisia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita, painottuen kuitenkin vahvimmin tieto- ja strategia-työhön. Kokonaisuudessaan tulosten perusteella Suomessa toteutettava rakenteellinen sosiaalityö näyttää olevan hyvin järjestelmäsidoista verrattuna kansainväliseen radikaalimpaan rakenteelliseen sosiaalityöhön. (Rajala 2022.)

Vaikka monen tutkielman tulokset ja erityisesti käytäntösuositukset ovat korostaneet rakenteellisen sosiaalityön asiantuntijuuden ja rakenteellisen sosiaalityön taitojen syventämistä, tätä on tutkittu empiirisesti hyvin vähän. Maarit Kairala, Sanna Lähteinen ja Laura Tiitinen (2012) ovat tarkastelleet yliopistojen rakenteellisen sosiaalityön opetuksen käytäntöyhteyden tuottamaa rakenteellisen sosiaalityön osaamista. He ovat jäsentäneet rakenteellisessa sosiaalityössä tarvittavaa osaamista sosiaalityön opettajilta keräämänsä haastatteluaineiston ja Ulla-Maija Rantalaihon (2005; ks. myös Kemppainen 2006, 258) sosiaalityön osaamisalueista esittämän jäsenyyksen pohjalta. Tulosten mukaan rakenteellisessa sosiaalityössä tärkeimpinä osaamisen alueina voidaan pitää yhteiskuntatieteellistä osaamista, joka korostuu yliopistojen käytännön opetuksessa. Myös resurssiosaamista ja innovaatio-osaamista pidettiin tärkeinä, mutta niiden opettaminen on jäänyt rakenteellisen sosiaalityön opetukseen liittyen vähäiseksi. Sen sijaan yliopistoissa tuotettiin tutkimuksellista osaamista, joka pitää sisällään muun muassa tiedon tuottamisen suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Kuitenkin tutkimuksellisen

osaamisen hyödyntäminen rakenteellisen sosiaalityön välineenä nähtiin olevan vähäistä. (Kairala ym. 2012, 45–50.) Myös Jenni Kuisti (2021) on haastatteluaineiston perusteella todennut, että sosiaalityöntekijöillä on puutteita rakenteellisen sosiaalityön osaamisessa, erityisesti vaikuttamis- ja muutososaamisessa. Kuitenkin tutkimuksellista, yhteiskunnallista ja innovaatio-osaamista oli kertynyt niin koulutuksen kuin työkokemuksenkin kautta. Tosin innovatiivisuuden osalta Kuisti pohti, että haastatteluiden pohjalta vaikutti siltä, että sosiaalityöntekijöillä ei ole tilaa toimia innovatiivisesti.

Miia Kaihlavirta-Häikiö (2021) on puolestaan tarkastellut sosiaalityön asiantuntijuutta poliittisessa päätöksenteossa kevään 2021 kuntavaalien sosiaalityöntekijäehdokkaiden vaalikampanjamateriaalista muodostuvan aineiston avulla. Aineiston perusteella sosiaalityön asiantuntijuus näytetään laajana yhteiskunnallisena tietona, taitona ja eettisenä ymmärryksenä yhteiskunnan eri toimijoiden ja toimialojen monimutkaisista syy-yhteyksistä. Lisäksi sosiaalityön asiantuntijuus nähdään poliittisessa päätöksenteossa merkityksellisenä sekä sosiaalityön omista lähtökohdista että muiden poliittisten toimijoiden ja kuntatalouden kannalta. Sosiaalityön asiantuntijuudella on tutkielman informanttien mukaan yhteiskunnallista arvoa.

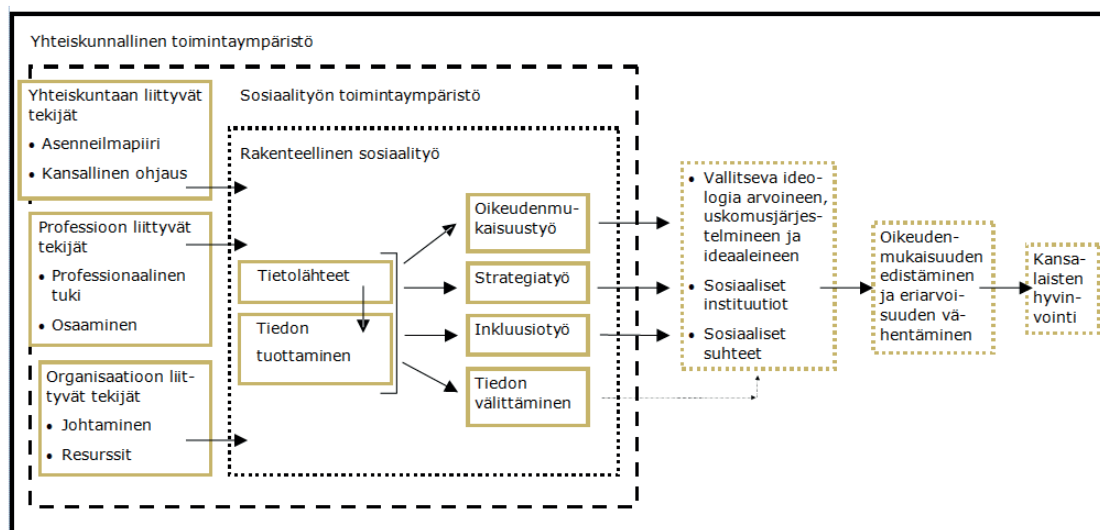
Kaiken kaikkiaan ymmärrys siitä, mitä rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan ja miten sitä tehdään, on hyvin epäselvää käytännön toimijoille sosiaalihuollon eri sektoreilla ja hallinnollisilla tasoilla (ks. esim. Liukko ym. 2022a). Myös rakenteellisen sosiaalityön empiirinen tutkimus on niin vähäistä, ettei sen perusteella ole mahdollista luoda systemaattista kuvaa siitä, mitä rakenteellinen sosiaalityö on sisällöllisesti tai miten se on mitattavissa. Tällöin myös tutkimustulokset siitä, mitkä tekijät estävät tai mahdollistavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista, ovat vain suuntaa antavia. Edellä esitelty Pohjolan (2011; 2014) jäsenntyyntö antaa rungon rakenteellisen sosiaalityön käsitteelliseen jäsentämiseen ja operationalisointiin sekä aiempi empiirinen tutkimus rakenteellisen sosiaalityön ja sitä selittävien tekijöiden empiiriseen mallintamiseen.

4.3 Tutkimusasetelman rakentaminen

Rakenteellinen sosiaalityö toteutuu paitsi sosiaalityön toimintaympäristössä, myös osana laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöä. Sosiaalityöntekijät toimivat näissä erilaisissa toimintaympäristöissä suhteessa muihin toimijoihin, esimerkiksi asiakkaisiin, muihin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisiin, organisaation johtoon, kolmannen sektorin toimijoihin ja poliittisiin päättäjiin. Sosiaalityöntekijöillä on monenlaisia rakenteellisen sosiaalityön toimintaan liittyviä rooleja, ainakin ammattilaisina ja kansalaisina. He voivat olla esimerkiksi aktiivisina toimijoina niin kansalaisjärjestöissä kuin puoluepolitiikassa. Siten tässä tutkimuksessa rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ei ole rajattu ainoastaan julkisessa työ- tai virkasuhteessa tehtäväksi työksi, vaan kyselyllä on mitattu myös sitä, miten sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä kansalaistoimijan roolissa vapaa-ajallaan (ks. Mullaly 2007; myös Mullaly & Dupré 2019; Weiss-Gal 2017; Poikselkä 2019). Kyselytutkimuksessa tarkoituksena oli tutkia: 1) miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan, 2) mitkä ovat rakenteellista sosiaalityötä selittävät tekijät ja 3) mitkä ovat rakenteellisen sosiaalityön esteet ja tulevaisuudennäkymät.

Tutkimuksen toteutus aloitettiin rakentamalla tutkimusasetelma aiemman tutkimustiedon pohjalta (ks. osio I ja luvut 4.1 ja 4.2). Tutkimusasetelmaa havainnollistaa seuraavana oleva kuvio 1, joka esittelee, millä tavalla rakenteellista sosiaalityötä tarkastellaan suhteessa sitä selittäviin tekijöihin ja toisaalta, mille tasoille rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet kohdentuvat ensisijaisesti ja sen mukaisesti, millaisia seurauksia rakenteellisella sosiaalityöllä oletetaan olevan. Rakenteellinen sosiaalityö toteutuu yhteiskunnallisessa kontekstissaan, mutta tässä tutkimuksessa aineisto ja sen analysointi kohdentuvat julkisen sosiaalityön toimintaympäristössä, mutta myös vapaa-ajalla toteutuvaan rakenteellisen sosiaalityön mittaamiseen sekä erilaisten organisaatio-, professio- ja yhteiskunnalliselle tasolle kiinnittyvien selittäjien mallintamiseen.

Kyselylomakkeen rakentaminen aloitettiin tutkimusasetelman pohjalta. Rakenteellista sosiaalityötä on operationalisoitu hyvin vähän mitattavaan muotoon. Esimerkkinä operationalisoinnista on Santra Ruonakankaan (2011) pro gradu -tutkielmassaan kehittämä Anneli Pohjolan (2011; 2014)

Kuvio 1. Kyselytutkimuksen tutkimusasetelma

rakenteellisen sosiaalityön jäsenyykseen pohjautuva kyselylomake, jota käytettiin soveltuvin osin apuna tämän tutkimuksen kyselylomakkeen rakentamisessa rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden sisältöihin liittyen.

Tässä tutkimuksessa rakenteellisen sosiaalityön operationalisoinnissa kyselylomakkeelle on yhdistetty Pohjolan (2011; 2014) rakenteellisen sosiaalityön jäsenystä ja Mullalyn (2007) ajattelua siten, että Pohjolan jäsentämät neljä rakenteellisen sosiaalityön osa-alueita on kiinnitetty toteutuvaksi sosiaalisten rakenteiden eri tasoilla. Näin ollen inklusiotyö paikannetaan tapahtuvaksi ensisijaisesti sosiaalisten suhteiden tasolla. Taustalla on ajatus siitä, että inklusiotyötä tehdään pääosin kasvokkain vuorovaikutuksessa. Strategiatyö sijoittuu puolestaan sosiaalisten instituutioiden tasolla eli esimerkiksi sosiaalihuollon palvelujärjestelmän tasolla. Tällöin rakenteellisen sosiaalityön toiminnan kohde ikään kuin irtaantuu sosiaalisista suhteista ja toteutuu toimintaa ohjaavissa ja hyvinvointia edistävässä rakenteissa. Strategiatyön tavoitteena on vaikuttaa nimenomaan instituutioihin, mukaan lukien niihin, joissa sosiaalityöntekijät itse toimivat. Oikeudenmukaisuustyön ajatellaan irtautuvan vielä vahvemmin sosiaalisista ja jopa institutionaalisista suhteista, jolloin vaikuttamisen kohde on ideologia arvoineen ja uskomusjärjestelmään. Oikeudenmukaisuustyön kuulijoina ja keskustelijoina on niin sanottu suuri yleisö eli laajasti ajatellen kansalaiset. Tietotyö puolestaan kiinnittyy kaikkiin rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueisiin: tietoa saadaan, tuotetaan ja välitetään muiden rakenteellisen sosiaalityön tehtä-

väalueiden käyttöön. Näin rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena kokonaisuudessaan on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen ja siten kansalaisten hyvinvoinnin tukeminen.

Rakenteellisen sosiaalityön toteutumista selittävien tekijöiden operationalisoinnissa lähdettiin liikkeelle siitä, mitä aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään niistä tekijöistä, jotka ovat yhteydessä julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen tai toimintamahdollisuuksiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä. Näin ollen kysymykset on muotoiltu lomakkeelle aiemman tutkimustiedon pohjalta (ks. luvut 4.1 ja 4.2, myös luvut 2 ja 3).

4.4 Kyselyaineiston kerääminen ja kyselyyn vastanneet

Kysely kohdennettiin julkisella sektorilla sosiaalityön asiakas- ja kehittämistehtävissä tai johtavan sosiaalityöntekijän tehtävissä toimiville sosiaalityöntekijöille, joilla on sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus tai niin kutsuttu sijaiskelpoisuus (ks. laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015). Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat sosiaalityöntekijän ammattiin opiskelevat henkilöt, jotka ovat suorittaneet hyväksytysti sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun. Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, millaista, miten paljon ja miten usein he tekevät rakenteellista sosiaalityötä.

Sosiaalityöntekijöitä lähestyttiin kuntaorganisaatioiden kautta. Tällöin kyselyn täyttämiseen osallistuva sosiaalityöntekijä käyttää siihen työaikaansa. Lisäksi rakenteellisen sosiaalityön ohella kyselyyn sisältyi toimintakulttuuriin liittyviä kysymyksiä. Näin ollen työnantajalla on oikeus päättää, voivatko sosiaalityöntekijät organisaation edustajina osallistua tutkimukseen (ks. tarkemmin Kannasoja ym. 2022a). Tämä edellyttää tutkimusluvan hakemista. Tutkimusluvut haettiin jokaisesta Suomen kunnasta ja kuntayhtymästä keväällä 2021. Aineistonkeruun päättämiseen mennessä myönteisen tutkimuslupapäätöksen teki 122 kuntaa ja kuntayhtymää. Näiden asukaspohja edusti yhteensä 88,2 prosenttia Suomen väestöstä väkilukuun suhteutettuna. Lisäksi yksi suuri kaupunki antoi myönteisen päätöksen, mutta vain yhden sosiaalityön tehtäväalueen osalta. Kielteisen päätöksen teki viisi kuntaa, ja loput

kunnat ja kuntayhtymät eivät vastanneet tutkimuslupapyyntöön.

Myönteisen tutkimuslupapäätöksen saapumisen jälkeen kuntien ja kuntayhtymien kirjaamoihin, tutkimuslupapäätöksen tehneelle viranomaiselle sekä organisaation nimeämille yhdyshenkilöille lähetettiin pyyntö välittää kyselylomakelinkki saatteineen tutkimuksen kohderyhmään kuuluville henkilöille. Niitä sosiaalityöntekijöitä, joiden yhteystiedot löytyivät organisaatioiden internet-sivuilta, lähestyttiin myös suorilla sähköpostiviesteillä. Lisäksi pyyntö osallistua tutkimukseen julkaistiin Facebookin Sosiaalityön uraverkosto -ryhmässä sekä välitettiin sosiaalialan osaamiskeskusten ja Sosiaalialan ammattijärjestö Talentian kautta.

Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä suomeksi ja ruotsiksi touko-elokuussa 2021. Kyselylomakkeen alussa oli linkki tutkimustiedotteeseen ja tietosuojailmoitukseen, jossa kuvattiin, miten kyselyllä kerättyjä tietoja, mukaan lukien henkilötiedot, tullaan käsittelemään. Saatuaan riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä vastaajilta pyydettiin suostumus tutkimukseen osallistumiseksi. Varsinainen kyselylomake avautui tämän jälkeen.

Kyselyyn osallistui 596 vastaajaa. Vastanneiden joukossa oli 11 sellaista henkilöä, jotka eivät työskennelleet julkisessa sosiaalityössä tai joilla ei ollut kyselyn kohdennuksen mukaista sosiaalityöntekijän kelpoisuutta tai sijaiskelpoisuutta. Jotta lopulliseen aineistoon mukaan otettavien vastaukset edustavat mahdollisimman koherenttia ryhmää, edellä mainittujen 11 vastaajan vastaukset poistettiin aineistosta. Näin ollen lopullisessa aineistossa on 585 sosiaalityöntekijää. Vastaajien nykyiset tai viimeisimmät työpaikat sijaitsevat kattavasti ympäri Suomea.

Julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrästä ei pidetä rekisteriä. Koska perusjoukkoa ei näin ollen tunneta, aineiston edustavutta voidaan arvioida vain sosiaalityöntekijämääriä Suomessa arvioivien raporttien pohjalta ja suhteuttamalla vastaajien määrä maakuntien väkilukuun. Julkisessa sosiaalityössä on vuonna 2018 arvioitu olevan 4 677 sosiaalityöntekijää (Vuorijärvi, Raappana, Kinnunen & Kostamo-Pääkkö 2018). Siten kyselyn vastaajat edustavat arviolta noin 12 prosenttia julkisessa sosiaalityössä työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä. Myös maakuntien asukaslukuun suhteutettuna vastaajien määrää voi pitää alueellisesti edustavana. Koska pienimpien maakuntien kohdalla vastausten määrä on kuitenkin suhteellisen vähäinen, tuloksia ei anonymiteetin turvaamisen vuoksi raportoida maakunnittain.

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot

	n	%	ka.
Sukupuoli			
Nainen	542	92,6	
Mies	29	5,0	
Muu	4	0,7	
Ei halua sanoa	10	1,7	
Korkein suoritettu tutkinto			
Maisterin tutkinnon jälkeinen jatkokoulutus	31	5,3	
Maisterin tutkinto (sosiaalityö)	414	70,8	
Kandidaatin tutkinto (sosiaalityö)	57	9,7	
Ammattikorkeakoulututkinto (ml. ylempi)	16	2,7	
Muu tutkinto	67	11,5	
Kelpoisuus			
Sosiaalityöntekijän kelpoisuus	540	92,3	
Sosiaalityöntekijän sijaiskelpoisuus	45	7,7	
Työskentelyorganisaatio			
Kunta	385	65,8	
Kuntayhtymä	185	31,6	
Sairaanhoidopiiri	15	2,6	
Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän koko (asukasta)			
Alle 10 000 asukasta	43	7,4	
10 000–50 000	166	28,4	
50 001–100 000	123	21,0	
Yli 100 000 asukasta	253	43,2	
Virka- tai työsuhteen voimassaolo			
Toistaiseksi voimassa oleva	487	83,4	
Määräaikainen	97	16,6	
Tehtäväalue			
Lastensuojelu	132	22,6	
Aikuis- ja asumissosiaalityö	118	20,2	
Terveys- ja sosiaalityö ja päihdesosiaalityö	61	10,4	
Lapsiperheiden sosiaalityö	56	9,6	
Vammaissosiaalityö	47	8,0	
Koulun sosiaalityö, nuorisososiaalityö ja poliisin sosiaalityö	35	6,0	
Hallinnollinen sekä kehittämis- ja projektityö	32	5,5	
Ikäihmistien sosiaalityö	28	4,8	
Maahanmuuttajasosiaalityö	22	3,8	
Sosiaalipäivystys	22	3,8	
Yhden netty sosiaalityö	18	3,1	
Kasvatus- ja perheneuvolan sosiaalityö sekä lastenvalvonta	14	2,4	
Ikä (vuosina)			47,0
Sosiaalityön työkokemus (vuosina)			13,8
Muu sosiaalialan työkokemus (vuosina)			7,0

Kyselyyn vastanneista 93 prosenttia on naisia, ja vastaajien keski-ikä on 47 vuotta. Kouluttautumisen osalta joka kymmenes oli edennyt sosiaalityön opinnoissaan kandidaatin tutkintoon ja suurimmalla osalla (70,8 %) oli maisterin tutkinto, jonka pääaineena on sosiaalityö. Maisteritutkinnon jälkeistä jatkokoulutusta oli viidellä prosentilla vastaajista. Ammattikorkeakoulututkinto oli kolmella prosentilla. Muu tutkinto, esimerkiksi sosiaalihuoltajatutkinto tai muun kuin sosiaalityön maisteritutkinto, oli reilulla kymmenesosalla vastaajista (11,5 %). Yli 92 prosentilla oli sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Lisäksi vajaalla kahdeksalla prosentilla oli niin kutsuttu sijaiskelpoisuus, joka mahdollistaa työskentelyn sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti korkeintaan yhden vuoden ajan. (Ks. taulukko 1.) Näin ollen myös ne vastaajat, joilla korkeimpana koulutuksena oli esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinto, joka ei suoraan tuota kelpoisuutta toimia sosiaalityöntekijän tehtävissä, olivat jatkaneet sosiaalityön opintojen parissa ja näin saaneet vähintäänkin sijaiskelpoisuuden.

Selkeä enemmistö (65,8 %) vastaajista työskenteli kunnissa. Kuntayhtymissä työskenteli vajaa kolmasosa (31,6 %), ja sairaanhoitopiirin palveluksessa toimivia oli 2,6 prosenttia. Reilu 43 prosenttia työskenteli yli 100 000 asukkaan ja 21 prosenttia 50 001–100 000 asukkaan kunnissa, kuntayhtymissä tai sairaanhoitopiireissä. Noin 28 prosentilla vastaajista työpaikka sijaitsi 10 001–50 000 asukkaan kunnassa tai kuntayhtymässä. Loput seitsemän prosenttia vastaajista työskenteli alle 10 000 asukkaan kunnissa. Valtaosalla vastaajista (83,4 %) oli toistaiseksi voimassa oleva työ- tai virkasuhde, määräaikaisella sopimuksella työskenteli noin 17 prosenttia vastaajista. Lähes neljäsosa vastaajista (22,6 %) työskenteli lastensuojelussa, 20 prosenttia aikuis- tai asumissosiaalityössä, 10 prosenttia terveys- tai päihdesosiaalityössä, yhdeksän prosenttia lapsiperheiden sosiaalityössä ja loput muilla sosiaalityön tehtäväalueilla, kuten vammaisosiaalityössä tai ikäihmisten sosiaalityössä. Sosiaalityön työkokemusta vastaajilla oli keskimäärin lähes 14 vuotta ja muuta sosiaalialan työkokemusta keskimäärin 7 vuotta. (Ks. taulukko 1.) Näin ollen suurella osalla vastaajista on pitkä työkokemus, jonka näkökulmasta he voivat tarkastella ja arvioida rakenteellista sosiaalityötä ja sen toteutumista.

4.5 Muuttujakuvaukset ja aineiston analysointi

Kyselylomakkeella rakenteellisesta sosiaalityöstä kysyttiin nykyiseen tai viimeisimpään työtehtävään liittyen. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin tarkastelemaan rakenteellisen sosiaalityön käytäntöä sellaisena kuin se on tavanomaisesti näyttäytynyt viimeisen kolmen vuoden aikana.

Tiedon saamista ja välittämistä mittaavat muuttujat ilmentävät, kuinka paljon ja miltä tahoilta tai lähteistä sosiaalityöntekijät saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä tai vastaavasti, kuinka paljon ja mille tahoille tai lähteille he välittävät tätä tietoa. Tiedon tuottamista mittaavat muuttujat kuvaavat puolestaan sosiaalityöntekijöiden tuottaman tiedon sisältöä. Inklusiotyön toteutumista mittaavat muuttujat tarkastelevat kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien vahvistamiseen liittyvää työtä. Strategiatyön muuttujat mittaavat hyvinvointipalveluiden ja sosiaalityön suunnitelmallista kehittämistä sekä politiikkaan ja lainsäädäntöön vaikuttamista. Oikeudenmukaisuustyötä mitattiin puolestaan useutena eli kuinka usein sosiaalityöntekijä on tehnyt erilaisia toimia herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustaakseen heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja/tai luodakseen kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä ja/tai erilaisista epäkohdista. (Ks. taulukko 2 ja liite 1.)

Rakenteellisen sosiaalityön muuttujat analysoitiin tehtäväalueittain eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Muodostuneista faktoreista eli rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueittaisista tarkemmista osa-alueista muodostettiin keskiarvoaggregoidut summamuuttujat. Summamuuttujat saavat arvoja yhden ja viiden välillä. Tiedon saamiseen ja tiedon välittämiseen sisältyvien muuttujien osalta arvot ovat 1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon ja 5 = erittäin paljon, tiedon tuottamiseen, inklusiotyöhön ja strategiatyöhön sisältyvien muuttujien osalta 1 = en koskaan, 2 = harvoin, 3 = silloin tällöin, 4 = usein ja 5 = jatkuvasti sekä oikeudenmukaisuustyön muuttujien osalta 1 = en koskaan, 2 = 1–3 kertaa kolmessa vuodessa, 3 = 4–6 kertaa kolmessa vuodessa, 4 = 7–9 kertaa kolmessa vuodessa ja 5 = yli 10 kertaa tai useammin kolmessa vuodessa. Mitä suurempi arvo, sitä useammin muuttujan mittaama toiminta toteutuu. (Ks. taulukko 2 ja liite 1.) Kaikissa vastaus-

vaihtoehdoissa oli mukana en osaa sanoa -vaihtoehto. Tulokset ilmentävät sitä, miten Pohjolan (2011; 2014) teoreettis-käsitteellinen rakenteellisen sosiaalityön jaottelu suhteessa Mullalyn (2007) yhteiskunnallisten rakenteiden tasoihin toteutuu empiirisessä aineistossa. Lisäksi tulokset ilmentävät sitä, miten vähän tai paljon sekä harvoin tai usein sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista sosiaalityötä. Tulokset esitetään keskiarvoina ja prosentteina. Nämä kuvailevat tulokset esitellään luvussa 5 “Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina” (ks. myös Kannasoja ym. 2022b).

Taulukko 2. Rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet tehtäväalueittain

Tehtäväalueet ja osa-alueet	Muuttujat	Asteikko	Katkaisupiste	Luokka 1 (%) ¹
Tiedon saaminen	K3.1-K3.32	1-5	> 2,0	81,4
Yhteistyöverkosto	K3.1, K3.4-K3.9, K3.15, K3.18	1-5	> 3,0	57,9
Tiedotusvälineet	K3.22, K3.23	1-5	> 2,0	73,9
Asiantuntijat	K3.24-K3.32	1-5	> 2,0	76,0
Johto	K3.10, K3.11	1-5	> 2,0	59,2
Valvontaviranomaiset	K3.19, K3.20	1-5	> 2,0	27,3
Kansalaistoimijat	K3.2, K3.3, K3.12, K3.16, K3.17, K3.21	1-5	> 2,0	26,6
Sosiaali- ja potilasasiamiehet	K3.13, K3.14	1-5	> 2,0	14,9
Tiedon tuottaminen	K4.1-K4.15	1-5	> 3,0	40,8
Palvelujärjestelmä- ja asiakastieto	K4.1-K4.7	1-5	> 3,0	64,2
Yhteiskuntarakennetieto	K4.8-K4.15	1-5	> 3,0	22,5
Tiedon välittäminen	K31.1-K3.32	1-5	> 2,0	34,6
Yhteistyöverkosto	K5.1, K5.4-K5.9, K5.15, K5.18	1-5	> 3,0	36,8
Tiedotusvälineet	K5.22, K5.23	1-5	> 2,0	5,2
Asiantuntijat	K5.24-K5.32	1-5	> 2,0	12,1
Johto	K5.10, K5.11	1-5	> 2,0	79,2
Valvontaviranomaiset	K5.19, K5.20	1-5	> 2,0	10,1
Kansalaistoimijat	K5.2, K5.3, K5.12, K5.16, K5.17, K5.21	1-5	> 2,0	13,4
Sosiaali- ja potilasasiamiehet	K5.13, K5.14	1-5	> 2,0	8,1
Inklusiotyö	K6.1-K6.15	1-5	> 3,0	31,7
Tietoisuustyö	K6.1, K6.2	1-5	> 3,0	66,4
Valtaistamistyö	K6.11-K6.13	1-5	> 3,0	46,4
Osallistava kehittämistyö	K6.6-K6.9, K6.15	1-5	> 3,0	32,5
Yhteisötyö	K6.4, K6.5, K6.10, K6.14	1-5	> 1,5	49,5
Strategiatyö	K7.1-K7.17	1-5	> 2,0	53,3
Reformityö	K7.1-K7.5	1-5	> 3,0	50,2
Sosiaalipoliittinen työ	K7.6-K7.13	1-5	> 1,5	53,0
Kansalaisvaikuttaminen	K7.14-K7.17	1-5	> 1,0	39,7
Oikeudenmukaisuustyö	K8.1-K8.14	1-5	> 1,0	83,6
Kehittämisen- ja tutkimustoiminta	K8.10-K8.13	1-5	> 1,0	62,7
Järjestötoiminta	K8.9	1-5	> 1,0	32,8
Kirjoittaminen	K8.1-K8.4, K8.14	1-5	> 1,0	56,8
Haastatteluiden antaminen	K8.5-K8.7	1-5	> 1,0	37,5
Kansalaisaktiivisuus	K8.8	1-5	> 1,0	15,4

¹ Luokka 1 on ennustettava luokka logistisessa regressioanalyysissä. Sarake kertoo luokkaan yksi (1) kuuluvien vastaajien prosentuaalisen osuuden, kun summamuuttuja (asteikolla 1-5) on katkaistu osa-alueen katkaisupisteen mukaisesta kohdasta (luokkiin 0 ja 1). Lihavoidulla on merkitty logistisessa regressioanalyysissä käytetyt selitettävät muuttujat.

Rakenteellista sosiaalityötä selittäviä tekijöitä kysyttiin yksittäisinä kysymyksinä tai väittäminä. Seuraavassa taulukossa 3 esitetyt selittävät muuttujat ovat taustamuuttujia sekä yhdestä tai useammasta muuttujasta muodostettuja keskiarvomuttujia. Sosiaalityön työkokemusta on kysytty vuosina mukaan lukien työ ennen sosiaalityöntekijäksi laillistusta¹. Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän kokoa on kysytty valitsemalla valmiista vastausvaihtoehdoista, mikä sen väestöpohja (1 = alle 10 000 asukasta, 2 = 10 000–50 000 asukasta, 3 = 50 001–100 000 asukasta, 4 = yli 100 000 asukasta). Työtehtävää on kysytty kahdella kysymyksellä. Ensin kysyttiin: kuuluuko työtehtäviisi toisten työn tai tiimien johtamista? Sen jälkeen kysyttiin: kuuluuko työtehtäviisi asiakastyön tehtäviä? Molemmista vastausvaihtoehdot olivat: 1 = kyllä, 2 = joskus, 3 = ei. Näiden kahden työtehtävään liittyvän kysymyksen perusteella muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja, jossa johtavassa asemassa työskenteleviin lukeutuivat ne sosiaalityöntekijät, joiden tehtäviin kuului joskus tai aina toisten työn tai tiimien johtamista ja asiakastyötä tekeviin ne, jotka tekivät aina asiakastyötä. Poliittisesta kiinnostuneisuudesta kysyttäessä asteikko on ollut 1–5 (1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon, 5 = erittäin paljon sekä 9 = en osaa sanoa). Lopuissa kysymyksissä ja väittämissä (ammattieettiset ristiriidat, itseymmärrys, kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan, käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta, osaaminen, työn autonomia, työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan, usko yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen) vastausasteikkona on ollut 1–5, jossa vastausvaihtoehdot olivat 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa, eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä sekä 9 = en osaa sanoa. (Ks. taulukko 3 ja liite 1.)

Seuraavaksi rakennettiin selitysmalleja kullekin rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkohtaiselle osa-alueelle. Selitysmallit on analysoitu logistisen regressioanalyysin avulla. Logistinen regressioanalyysi ei ennusta määriä, vaan sitä, millä todennäköisyydellä tarkasteltavana oleva asia tapahtuu tai pätee. Analyysia varten rakenteellisen sosiaalityön osa-

1 Näin ollen sosiaalityön työkokemusvuosissa on huomioitu myös niin sanotusti epäpätevänä sosiaalityöntekijänä toimiminen eli sosiaalityö ennen ammattihenkilölain voimaantuloa (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015).

Taulukko 3. Rakenteellista sosiaalityötä selittävät muuttujat

Rakenteellisen sosiaalityön selittäjinä toimivat tekijät	Muuttuja	Asteikko	ka.
Ammattieettiset ristiriidat ¹	K12.10	1–5	2,8
Itseymmärrys ¹	K12.1, K12.2	1–5	4,2
Kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan ¹	K12.3, K12.4	1–5	4,2
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta ¹	K2	1–5	3,4
Osaaminen ¹			
Innovaatio-osaaminen	K11.7, K11.8, K11.9	1–5	4,1
Resurssiosaaminen	K11.4, K11.5, K11.6	1–5	3,9
Tutkimuksellinen osaaminen	K11.3, K11.10, K11.11, K11.12	1–5	3,8
Yhteiskuntatieteellinen osaaminen	K11.1, K11.2	1–5	4,6
Poliittinen kiinnostus ²	K37	1–5	3,0
Työn autonomia ¹	K12.5, K12.6, K12.7, K12.8, K12.9	1–5	2,8
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan ¹	K13.1, K13.2, K13.3, K13.4, K13.5, K13.6	1–5	3,5
Usko yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin ¹	K36.3 ³	1–5	3,3
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ¹	K36.1, K36.2	1–5	4,1
Sosiaalityön työkokemus (vuosina, luokittelu alla)	K25		
Alle 5 vuotta			
5–10 vuotta			
10–15 vuotta			
15–25 vuotta			
Yli 25 vuotta			
Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän väestöpohja	K34		
Alle 10 000 asukasta			
10 000–50 000 asukasta			
50 001–100 000 asukasta			
Yli 100 000 asukasta			
Työtehtävä	K28, K29		
Johtavat sosiaalityöntekijät			
Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät			

¹ Asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = en samaa enkä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä

² Asteikko: 1 = En lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon, 5 = erittäin paljon

³ Asteikko käännetty

alueittaiset summamuuttujat jaettiin dikotomisiksi eli kaksi arvoa (0 ja 1) saaviin luokkiin. Luokka 0 tarkoittaa sitä, että kyseisellä osa-alueella rakenteellista sosiaalityötä ei tehdä ollenkaan tai tehdään hyvin vähän. Analyysimalleissa ennustettavana on luokka yksi (1), joka tarkoittaa sitä, että kyseisellä osa-alueella rakenteellinen sosiaalityö toteutuu vähintäänkin jonkin verran tai hyvin vahvasti. Osiokohtaiset summamuuttujat ja niiden katkaisupisteet on kuvattu taulukossa 2. Eri summamuuttujien eli rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden sekä niiden osa-alueiden katkaisupisteet on valittu ensinnäkin siitä näkökulmasta, että ennustettavan luokan (1) koko on riittävän suuri ennustemallin rakentamiseksi. Toisekseen katkaisupisteet on valittu siten, että ne olisivat eri osa-alueilla keskenään samat tulosten vertailtavuuden parantamiseksi. Tämä ei aina toteutunut, vaan esimerkiksi strategiatyön osa-alueilla oli keskenään erilaiset katkaisupisteet (vaihtelivat > 1,0 ja > 3,0 välillä). Tämä johtui siitä,

että aineiston mukaan sosiaalityöntekijät tekivät kansalaisvaikuttamista erittäin vähän sosiaalipoliittiseen työhön ja reformityöhön verrattuna, eikä siten samaa katkaisupistettä ollut mahdollista käyttää. Näin ollen on tärkeä huomata, että luokan yksi prosenttiosuudet eivät ole suoraan vertailtavissa toisiinsa, vaan luokan kokoa ja siten logistisen regressioanalyysien tuloksia on tulkittava suhteessa katkaisupisteeseen. Logistisen regressioanalyysin tavoitteena oli löytää paras mahdollinen selitysmalli – luotettava malli, joka sisältää mahdollisimman vähän tilastollisesti merkitseviä, mutta sisällöllisesti merkittäviä selittäjiä – jokaiselle rakenteellisen sosiaalityön osa-alueelle. Mallien osalta tulokset kuvataan luvussa 6 “Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat tekijät” (ks. myös liite 2).

Kyselylomakkeella esitettiin myös avovastauskysymyksiä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteisiin ja kehittämiseen liittyen. Esteitä kysyttiin seuraavanlaisella kysymyksenasettelulla: mitkä ovat suurimmat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet? Kehittämisestä kysyttiin seuraavasti: miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää? Koska aiempaa tutkimusta rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen liittyvistä esteistä ja kehittämisen mahdollisuuksista on hyvin vähän, aineiston analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti. Näin saadaan selville, millaisia erilaisia tekijöitä ja teemoja sosiaalityöntekijät ovat tunnistaneet toisaalta rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteiksi ja toisaalta sen kehittämiseksi.

Tekstimuotoisten vastausten analysointi aloitettiin lukemalla kaikki kehittämis ehdotukset. Seuraavaksi kunkin vastauksen osalta kirjoitettiin muistiin tiiviit asiasällöt eli pelkistykset. Yksittäisen vastauksen osalta kehittämis ehdotuksen pelkistystä kirjoitettaessa luettiin rinnalla saman vastaajan vastaus rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estävien tekijöiden osalta. Näin varmistettiin, että kehittämis ehdotus tulee sisällöllisesti luotettavammin ymmärretyksi. Tämän jälkeen pelkistysten asiasällöt koodattiin aineistolähtöisesti siten, että kustakin pelkistyksestä tehtiin yksi tai useampi sisällöllinen koodaus. Kehittämis ehdotusten pelkistyksistä tehtiin yhteensä 831 koodausta (esteiden pelkistyksistä yhteensä 1189 koodausta). Seuraavaksi koodaukset luokiteltiin temaattisesti siten, että kaikki samankaltaiset maininnat muodostivat oman ryhmänsä. Näin muodostuneet ryhmät ovat sisällöllisesti yhteneviä, mutta toisiinsa nähden erilaisia. Seuraavassa vaiheessa syntyneistä

ryhmistä muodostettiin isompia temaattisia ryhmiä. Lopuksi temaattiset ryhmät luokiteltiin sisällöllisesti yhteneviin pääluokkiin. Kehittämisedotusten analysoinnin jälkeen rakenteellisen sosiaalityön esteitä kuvaavat vastaukset analysoitiin samalla tavoin.

Esteisiin ja kehittämiseen liittyvät tulokset esitellään pääluokkien mukaisesti omissa luvuissaan. Luvuissa esitetään aineisto-otteita, jotka ilmentävät sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön merkittävimmistä esteistä sekä kehittämisestä. Vastaajien anonymiteetin vuoksi heistä on mainittu vain numerokoodi, joka kertoo sen, kuinka monentena kyseinen sosiaalityöntekijä vastasi kyselyyn. Tulokset raportoidaan luvussa 7 “Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävät tekijät” sekä luvussa 8 “Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä”.

5.

Julkisen sektorin sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Tässä luvussa tutkitaan faktorianalyysin avulla rakenteellisen sosiaalityön toteutumista eli sitä, mitä rakenteellinen sosiaalityö on julkisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tekemänä työnä. Analyysien tuloksena muodostuu tietoa siitä, millaisiksi osa-alueiksi rakenteellisen sosiaalityön eri tehtäväalueet jakautuvat (ks. taulukko 1).

Analyysien tulokset kuvataan prosenttiosuuksien avulla. Kuvaukset ilmentävät sitä, miten paljon tai vähän sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista sosiaalityötä julkisessa sosiaalityössä, mutta myös kansalaistoimijoina.

Taustatietona on kiinnostavaa, että reilu puolet kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä (61,2 %) on sitä mieltä, että heille on selvää, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä. Lisäksi valtaosa sosiaalityöntekijöistä (85,6 %) on kiinnostunut rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä ja toteuttamisesta. Kuitenkin se, miten paljon tai usein sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista sosiaalityötä, on kyselyvastausten perusteella tehtäväalueesta riippuen suhteellisen vähäistä.

Taulukko 1. Rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet tehtäväalueittain

Tietotyö	Strategiatyö
Tiedon saaminen	Reformityö
Tiedon tuottaminen	Sosiaalipoliittinen työ
Palvelujärjestelmä- ja asiakastieto	Kansalaisvaikuttaminen
Yhteiskuntarakennetieto	
Tiedon välittäminen	
Inklusiotyö	Oikeudenmukaisuustyö
Tietoisuustyö	Kehittämis- ja tutkimustoiminta
Valtaistamistyö	Järjestötoiminta
Osallistava kehittämistyö	Kirjoittaminen
Yhteisötyö	Haastatteluiden antaminen
	Kansalaisaktivismi

5.1 Tietotyö

Tieto, sen saaminen ja käyttäminen, on rakenteellisen sosiaalityön perusta. Ilman tietoa on vaikea edistää sosiaalisista oikeudenmukaisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa kansalaisten hyvinvointia.

Tiedon saamisen osalta sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, miltä tahoilta tai mistä lähteistä he saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä. Sosiaalityöntekijöiden tiedonlähteet ja tahot, joilta he tietoa saavat, jakautuivat analyysin perusteella asiantuntijalähteisiin, yhteistyöverkostoihin, johtoon, kansalaistoimijoihin, tiedotusvälineisiin, sosiaali- ja potilasasiamiehiin sekä valvontaviranomaisiin.

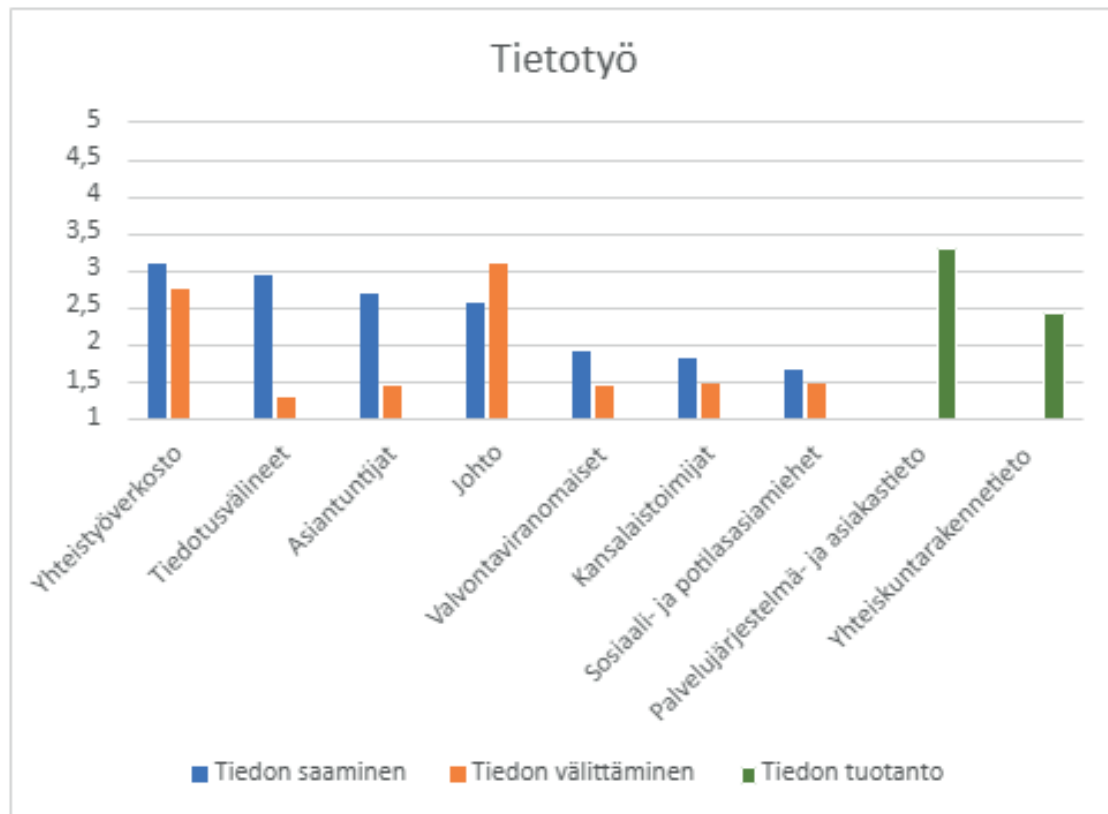
Sosiaalityöntekijät saavat tietoa vaihtelevasti eri tahoilta. Yksittäinen taho, jolta sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan saadaan kaikkein eniten tietoa, ovat asiakkaat (ka. = 4,2). Analyysin mukaan asiakkaat sisältyvät tiedon saantitahoina monitoimijaiseen yhteistyöverkoston, johon kuuluvat myös samalla ja eri tehtäväalueella toimivat sosiaalityöntekijät, muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ja julkisen sektorin toimijat, yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat sekä uskonnollisten yhteisöjen toimijat. Tältä monitoimijaiselta yhteistyöverkostolta saatiinkin keskimäärin eniten, kuitenkin vain kohtuullisesti (ka. = 3,1), tietoa verrattuna muihin tiedon lähteisiin. Myös pai-

kallisesti ja valtakunnallisesti toimivilta tiedotusvälineiltä saatiin tietoa lähes yhtä paljon (ka. = 2,9). Hivenen harvemmin tietoa saatiin oman organisaation johdolta (ka. = 2,6) ja niin kutsutuista asiantuntijalähteistä (ka. = 2,7), kuten tieteellisistä julkaisuista, yliopistoilta, ammattikorkeakouluilta, sosiaalialan osaamiskeskuksilta tai muilta asiantuntijalaitoksilta ja ammattilehdistä. Asiantuntijalähteisiin lukeutuivat myös alan koulutukset ja seminaarit sekä ammattirelevantti sosiaalinen media, kuten LinkedIn, Twitter, blogit ja Facebook. Niukimmin, hyvin vähäisesti, tietoa saatiin sosiaali- ja potilasasiamiehiltä (ka. = 1,7), kansalais-toimijoilta (ka. = 1,8) sekä valvontaviranomaisilta (ka. = 1,9). Kansalais-toimijoihin lukeutuvat kehittäjäasiakkaiden, kokemusasiantuntijoiden, asiakasraatien ja -neuvostojen lisäksi sosiaali- ja terveystieteiden kansalaisjärjestöt, kylä- ja asuinalueyhdistykset sekä kunnallispoliitikot, kansanedustajat ja ministerit. Valvontaviranomaiset puolestaan pitävät sisällään tahoja, kuten aluehallintovirasto, Valvira, eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri. (Ks. kuvio 1.)

Edellä tarkastelluista tiedon eri lähteistä tai tahoista muodostuu sosiaaliväyöntekijöiden tiedon saamiseen linkittyvä yhteistyöverkosto. Verkoston laajuus vaihtelee sosiaaliväyöntekijöittäin ollen keskimäärin 24 tiedon lähdeä tai tahoja (asteikko minimi 0, maksimi 32). Laajimmillaan sosiaaliväyöntekijöiden yhteistyöverkoston laajuus oli 32 tiedon lähdeä tai tahoja, vähimmillään näitä oli viisi.

Yksi keskeisistä rakenteellisen sosiaaliväyön tehtävistä on tiedon tuotanto. Tietoa analysoidaan ja tuotetaan asiakastyön, johtamisen ja vaikuttamisen tarpeisiin, ja se tapahtuu muun muassa eri tahoilta ja lähteistä saadun tiedon pohjalta. Tulosten mukaan sosiaaliväyöntekijät tuottavat tietoa asiakkaisiin ja hänen palvelujärjestelmänsä sekä yhteiskuntarakenteisiin liittyen. Siten tiedon tuotanto jaettiin yhteiskuntarakennetiedon sekä palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottamisen osa-alueisiin.

Palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa sosiaaliväyöntekijät tuottavat analysoimalla asiakkaiden tarpeiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä koostamalla tietoa, joka kuvaa palveluiden toimivuutta ja palvelutarpeita. Tietoa tuotetaan muun muassa palveluiden saatavuuteen, kohtaantoon sekä palvelupolkujen ja palvelukokonaisuuksien yhteensovittamiseen liittyvistä tekijöistä. Tiedon tuottaminen ei rajoitu sosiaaliväyössä havaittuihin epäkohtiin tai sosiaalipalveluiden vaikuttavuuteen, vaan sitä tuotetaan laaja-alaisesti sosiaalihuollon ja terveyspalveluiden toimivuudesta

Kuvio 1. Tietotyö (tiedon saamisen ja tiedon välittämisen asteikko: 1=en lainkaan, 2=vähän, 3=kohtuullisesti, 4=paljon ja 5=erittäin paljon; tiedon tuotannon asteikko: 1=en koskaan, 2=harvoin, 3=silloin tällöin, 4=usein ja 5=jatkuvasti)

ja näissä havaituista epäkohdista. Yhteiskuntarakenteisiin liittyvä tieto keskittyy puolestaan tiedon tuottamiseen yleisemmällä tasolla. Yhteiskuntarakennetietoa sosiaalityöntekijät tuottavat koostamalla tietoa sosiaalityön asiakaspäätösten, poliittisen päätöksenteon ja lainsäädännön seurauksista sekä peruspalveluiden ja yhdyskuntarakennepalveluiden epäkohdista ja tarpeista. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi sivistys-, kulttuuri- ja liikuntapalveluiden sekä kaavoituksen ja joukkoliikenteen toimivuuteen. Sosiaalisen asiantuntijoina sosiaalityöntekijät tuottavat tietoa myös ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä ja eri väestöryhmiä syrjivistä toimintakulttuureista.

Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät tuottivat palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa keskimääräisesti melko usein (ka. = 3,3) eli huomattavasti useammin kuin yhteiskuntarakennetietoa (ka. = 2,4) (ks.

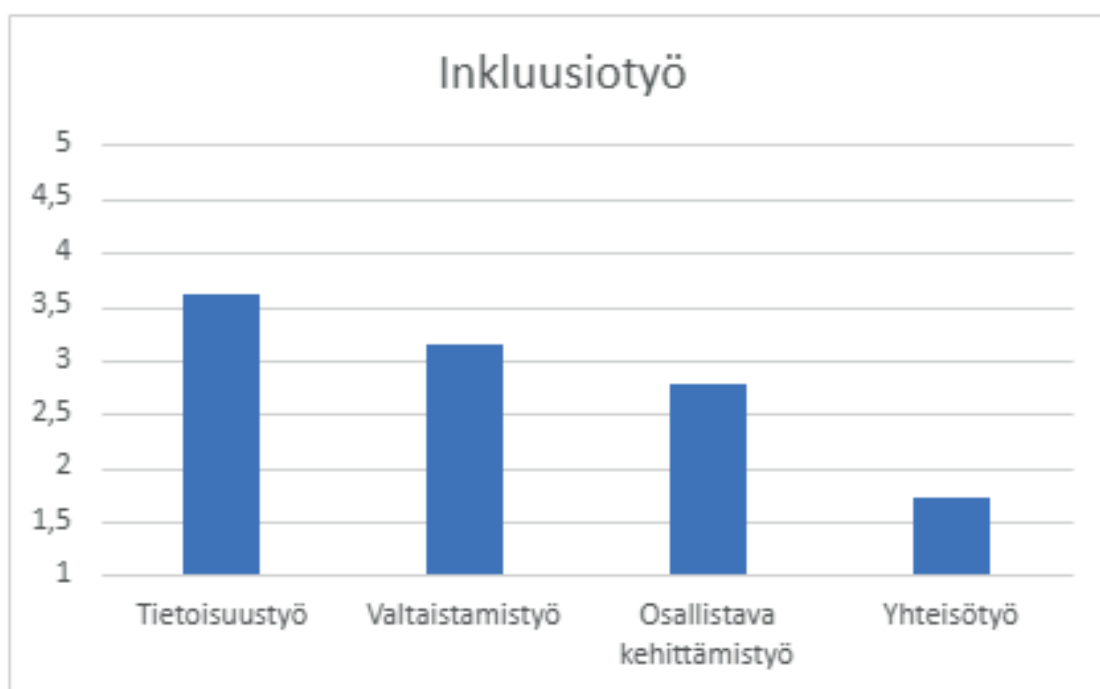
kuvio 1). Vaikka palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottaminen on yleisempää kuin yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen, huomio kohdistuu siihen, ettei sekään ole erityisen olennainen osa sosiaalityöntekijöiden toimintaa: reilu kolmasosa (35,8 %) työntekijöistä tuotti tietoa vain harvoin tai korkeintaan silloin tällöin. Myöskään yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen ei ole keskeinen osa sosiaalityöntekijöiden toimintaa, suurin osa (77,5 %) tuotti sitä korkeintaan silloin tällöin. Ainostaan vajaa kymmenesosa (8,6 %) sosiaalityöntekijöistä tuotti yhteiskuntarakennetietoa usein tai jatkuvasti.

Rakenteellisessa sosiaalityössä tiedon tuottamisen osalta on olennaista, että tieto – saatu ja tuotettu – ei jää vain sosiaalityöntekijän itsensä haltuun. Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijät käyttävät tietoa oman työnsä tukena, rakenteellisen sosiaalityön päämäärien kannalta on tärkeää, että tieto välittyy eteenpäin muiden toimijoiden hyödynnettäväksi. Keskimäärin sosiaalityöntekijät välittävät tietoa eteenpäin eri tahoille vain vähän (ka. = 1,9). Sosiaalityöntekijät välittävät saamaansa ja tuottaamaansa tietoa eniten, kuitenkin vain kohtuullisesti oman organisaation johdolle (ka. = 2,9) sekä asiakkaille ja yhteistyöverkostoille (ka. = 2,7). Hyvin vähän tietoa välitettiin asiantuntijatahoille (ka. = 1,4), kansalais-toimijoille (ka. = 1,4), sosiaali- ja potilasasiamiehille (ka. = 1,4), valvontaviranomaisille (ka. = 1,3) sekä tiedotusvälineille (ka. = 1,2). (Ks. kuvio 1.) Suuri osa (26,8–71,6 %¹) sosiaalityöntekijöistä ei välitä lainkaan tietoa asiantuntijatahoille, tiedotusvälineille, sosiaali- ja potilasasiamiehille, kansalaistoimijoille tai valvontaviranomaisille. Oman organisaation johdolle, jolle tiedon välittäminen oli yleisintä, tietoa välitti vähintäänkin paljon vain noin neljäsosa (25,3 %) tutkimukseen osallistuneista, ja vastaavasti yhteistyöverkostoille vajaa kaksi prosenttia (1,9 %) vastaajista. Tiedon välittämisen kohteena olevan yhteistyöverkoston laajuus vaihteli sosiaalityöntekijöittäin nollan ja 32 eri tahon välillä. Keskimäärin tietoa välitettiin 16 eri taholle eli huomattavasti vähäisemmälle määrälle kuin miltä tietoa saatiin (24 eri tahoja tai tiedon lähdettä).

1 Vaihteluväli kuvaa minimiä ja maksimia eri tahojen osalta, keille sosiaalityöntekijät eivät välitä ollenkaan tietoa.

5.2 Inklusiotyö sosiaalisten suhteiden tasolla

Inklusiotyöhön liittyvissä väittämissä sisään rakennettuna ajatuksena oli, että rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyvä vaikuttamistoiminta tapahtuu Mullalyn (2007) rakennejaottelun sosiaalisten suhteiden tasolla (ks. luvut 2.1 ja 4.3). Analyysin perusteella inklusiotyö jakautui neljään osa-alueeseen: tietoisuustyö, valtaistamistyö, osallistava kehittämistyö ja yhteisötyö. Tietoisuustyön tavoitteena on yhteisten keskusteluiden ja tiedottamisen avulla vahvistaa asiakkaiden tietoisuutta heidän elämäntilanteiden rakenteellisista syistä ja lisätä tietoa erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista, kuten vertaistuesta ja osallisuutta tukevasta yhdistystoiminnasta. Tietoisuustyötä tehdään kaikista inklusiotyön, mutta myös kaikista rakenteellisen sosiaalityön osa-alueista useimmin, keskimäärin usein (ka. = 3,6; ks. kuvio 2). Lähes puolet (43,9 %) sosiaalityöntekijöistä tekee tietoisuustyötä usein tai jatkuvasti ja vajaa 14 prosenttia vain harvoin. Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät toteuttavat tietoisuustyötä hiukan useammin (ka. = 3,4) kuin johtavat sosiaalityöntekijät (ka. = 3,3).

Kuvio 2. Inklusiotyö (asteikko: 1=en koskaan, 2=harvoin, 3=silloin tällöin, 4=usein ja 5=jatkuvasti)

Toiseksi yleisin inklusiotyön työmuoto on valtaistamistyö, jota sosiaalityöntekijät toteuttavat silloin tällöin (ka. = 3,2; ks. kuvio 2). Val-

taistamistyötä tehdään neuvomalla asiakkaita ja kuntalaisia antamaan palautetta, neuvomalla tekemään muistutus tai kantelu palveluissa havaitsemastaan epäkohdasta tai palveluissa kohtaamastaan epäasiallisesta kohtelusta sekä ohjaamalla asiakkaita tekemään valituksia sosiaalihuollon päätöksistä. Noin neljäsosa (24,5 %) sosiaalityöntekijöistä teki valtaistamistyötä vähintäänkin usein ja vajaa neljäsosa (22,6 %) vain harvoin.

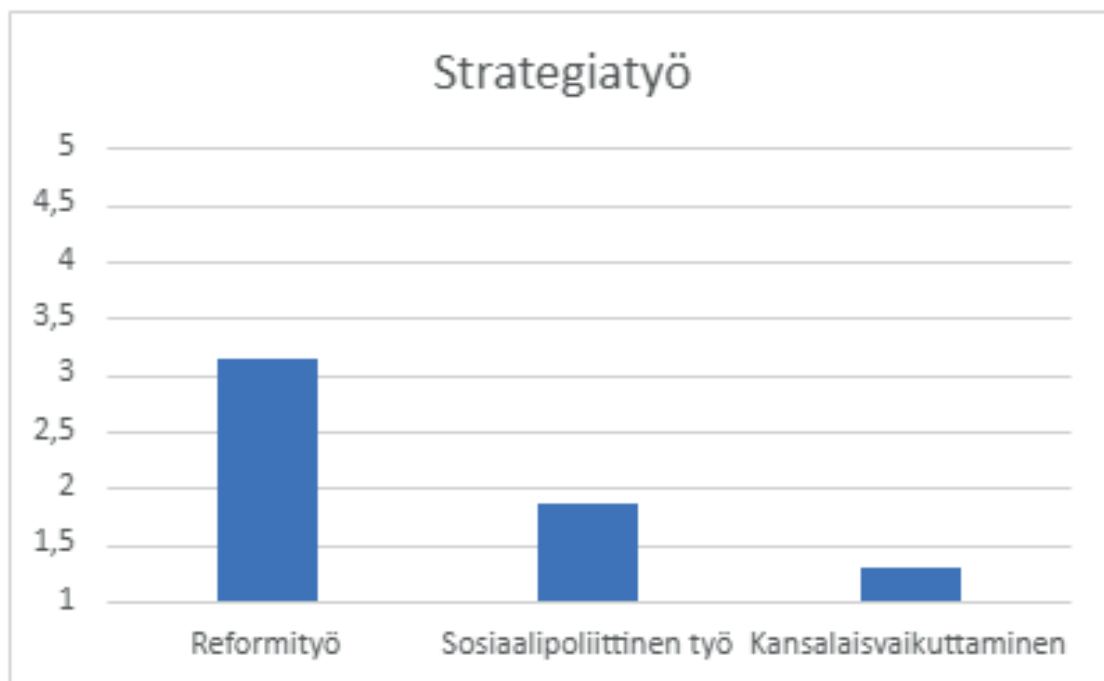
Inklusiotyötä toteutetaan myös osallistavan kehittämistyön avulla. Osallistavaa kehittämistyötä sosiaalityöntekijät toteuttavat yhteistyössä asiakkaiden ja yhteistyöverkostojen kanssa esimerkiksi parantaakseen palvelujärjestelmän toimivuutta, osallistamalla asiakkaiden tarpeita vastaavan ryhmämuotoisen toiminnan suunnitteluun tai toteutukseen sekä puolustamalla asiakkaiden oikeuksien toteutumista palvelujärjestelmässä. Osallistavan kehittämistyön avulla pyritään myös muokkaamaan vallitsevaa asenneilmapiiriä erilaisuutta hyväksyvämmäksi. Osallistavaa kehittämistyötä sosiaalityöntekijät tekevät hiukan harvemmin kuin tietoisuus- ja valtaistamistyötä, keskimäärin silloin tällöin (ka. = 2,8; ks. kuvio 2). Vajaa kymmenesosa (7,2 %) sosiaalityöntekijöistä teki osallistuvaa kehittämistyötä vähintäänkin usein, kun vajaa neljäsosa (24,0 %) vastaajista teki sitä korkeintaan harvoin.

Tietoisuustyön, valtaistamistyön ja osallistavan kehittämistyön lisäksi inklusiotyötä voidaan toteuttaa yhteistyön avulla. Yhteistyötä tehdään jalkautumalla kohtamaan kuntalaisia matalan kynnyksen kohtaamispaikoille, kuten asukastuville, kylätaloille ja yhdistysten tiloihin, tapaamalla kuntalaisia erilaisissa tilaisuuksissa tiedottaen esimerkiksi palveluista ja ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä, luomalla asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa asuinalueensa toimivuuteen sekä osallistamalla yhdyskuntarakenteiden kehittämiseen. Yhteistyötä sosiaalityöntekijät tekevät keskimäärin hyvin harvoin (ka. = 1,7; ks. kuvio 2), joka viides ei koskaan (20,0 %).

5.3 Strategiatyö instituutioiden tasolla

Strategiatyöhön liittyvissä väittämässä sisään rakennettuna ajatuksena oli, että rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyvä vaikuttamistoiminta tapah-

tuu Mullalyn (2007) rakennejaottelun sosiaalisten instituutioiden tasolla (ks. luvut 2.1 ja 4.3). Analyysin perusteella strategiatyö jakautui reformityön, sosiaalipoliittisen työn ja kansalaisvaikuttamisen osa-alueisiin. Reformityötä toteutetaan tekemällä ehdotuksia työyhteisön toimintakäytäntöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön ja moniammatillisten ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi sekä tekemällä ehdotuksia uusien palveluiden järjestämisestä tai etuuksien uudentamisesta. Sosiaalityöntekijät toteuttavat reformityötä strategiatyön osa-alueista useimmin, kuitenkin vain silloin tällöin (ka. = 3,1; ks. kuvio 3). Reilu kymmenesosa (12,8 %) teki reformityötä vähintäänkin usein ja joka kymmenes (9,9 %) korkeintaan harvoin.

Kuvio 3. Strategiatyö (asteikko: 1=en koskaan, 2=harvoin, 3=silloin tällöin, 4=usein ja 5=jatkuvasti)

Sosiaalipoliittista työtä toteutetaan tekemällä ehdotuksia strategia-asiakirjoihin, tuottamalla sisältöä hyvinvointikertomuksiin, osallistamalla sosiaalisten vaikutusten ennakointi- ja arviointityöhön, toimimalla sosiaalityön asiantuntijana erilaisissa selvitystyöryhmissä, lautakunnissa tai eduskunnassa, tekemällä kehittämis- ja muutosehdotuksia kunnan johtaville viranhaltijoille tai poliittisille päätöksentekijöille sekä osallis-

tumalla lainsäädännön kehittämiseen. Myös sosiaalityössä käytettävien tietojärjestelmien kehittämiseen osallistuminen sisältyy tässä aineistossa sosiaalipoliittiseen työhön. Tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijät eivät tee sosiaalipoliittista työtä juuri lainkaan (ka. = 1,9; ks. kuvio 3): ainoastaan 2,4 prosenttia toteuttaa sosiaalipoliittista työtä vähintäänkin usein ja suurin osa (69,1 %) korkeintaan harvoin.

Sosiaalipoliittisen työn ja reformityön lisäksi sosiaalityöntekijät voivat toteuttaa strategiatyötä kansalaisvaikuttamisen keinoin. Kansalaisvaikuttamista toteutetaan pääsääntöisesti vapaa-ajalla sen koostuessa esimerkiksi kuntalaisaloitteiden tekemisestä sekä toimimisesta aktiivijäsenenä kansalais- tai ammattijärjestössä tai kunnallispoliitikkona. Sosiaalityöntekijät osallistuivat kansalaisvaikuttamiseen hyvin harvoin (ka. = 1,3; ks. kuvio 3), suurin osa (60,3 %) ei koskaan.

5.4 Oikeudenmukaisuustyö arvojen ja uskomusjärjestelmien tasolla

Oikeudenmukaisuustyöhön liittyvissä väittämissä sisään rakennettuna ajatuksena oli, että rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyvä vaikuttamistoiminta tapahtuu Mullalyn (2007) rakennejaottelun ideologioiden tasolla (ks. luvut 2.1 ja 4.3). Tutkimuksessa oikeudenmukaisuustyö sisältää keinoja, joita sosiaalityöntekijät hyödyntävät herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista. Puolustaessaan heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luodessaan kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista epäkohdista sosiaalityöntekijät käyttävät oikeudenmukaisuustyön keinoja kehittämis- ja tutkimustoimintaa, kirjoittamista, haastatteluita, kansalaisaktivismia ja järjestötoimintaa. Näistä erityisesti kansalaisaktivismi ja järjestötoiminta ovat rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuustyön keinoja, joita sosiaalityöntekijät hyödyntävät vapaa-ajallaan.

Herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista sosiaalityöntekijät hyödyntävät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisessa erilaisia oikeudenmukaisuustyön keinoja hyvin harvoin, keskimäärin jopa harvemmin kuin kerran vuodessa (ka. = 1,4). Keskimääräisesti eniten, kuitenkin vain noin kerran vuodessa, sosiaalityöntekijät hyödynsivät kehittämis- ja tutkimustoimintaa (ka. = 1,6; ks. kuvio 4). Sitä tehdään

toimimalla itse kehittämis- tai tutkimushankkeessa, ideoimalla kehittämis- tai tutkimusaiheita yhdessä kehittäjien tai tutkijoiden kanssa, osallistumalla kehittämis- tai tutkimushankkeisiin informantin roolissa sekä pitämällä puheenvuoroja seminaareissa ja kokouksissa. Huomattavan suuri osuus (37,3 %) sosiaalityöntekijöistä ei kertomansa mukaan ollut viimeisen kolmen vuoden aikana osallistunut kehittämis- tai tutkimustoimintaan lainkaan – näin siitäkkin huolimatta, että he parhaillaan olivat vastaamassa tutkimuskyselyyn. Kehittämis- ja tutkimustoimintaan osallistuminen on jonkin verran yleisempää johtavien sosiaalityöntekijöiden (ka. = 1,9) kuin asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden (ka. = 1,4) keskuudessa ($p < ,001$). Kuitenkin reilu viidesosa (22,8 %) johtavista sosiaalityöntekijöistä ilmoitti, että he eivät ole tehneet tätä oikeudenmukaisuustyön muotoa viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kuvio 4. Oikeudenmukaisuustyö (asteikko: 1=en koskaan, 2=1–3 kertaa kolmessa vuodessa, 3=4–6 kertaa kolmessa vuodessa, 4=7–9 kertaa kolmessa vuodessa ja 5=10 kertaa tai useammin kolmessa vuodessa)

Sosiaalityöntekijöiden osallistuminen lähinnä vapaa-ajalla tapahtuvaan oikeudenmukaisuutta edistävään ja sosiaalityölle tärkeistä asioista keskustelua herättämään pyrkivään järjestötoimintaan näyttäytyy suhteellisen vähäisenä (ka. = 1,5; ks. kuvio 4). Vastaajista suurin osa (67,2 %) ei ollut osallistunut järjestötoimintaan kertaakaan viimeisen kolmen vuoden aikana. Vajaa viisi prosenttia (4,7 %) sosiaalityöntekijöistä on hyödyntänyt järjestötoimintaa oikeudenmukaisuustyön keinona vähintään kymmenen kertaa viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kirjoittamista sosiaalityöntekijät hyödynsivät oikeudenmukaisuustyön keinona keskimäärin noin 1–3 kertaa kolmessa vuodessa (ka. = 1,3; ks. kuvio 4). Pyrkinessään herättelemään yhteiskunnallista keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista sosiaalityöntekijät kirjoittavat tieteellisten julkaisujen lisäksi sanomalehtiin sekä kansalaisjärjestöjen, keskusliittojen tai ammattijärjestöjen lehtiin ja julkaisevat ammattialaan liittyviä kirjoituksia sosiaalisessa mediassa, kuten Twitterissä, LinkedInissä, Tik Tokissa tai Facebookissa. Aktiivisimpia sosiaalityöntekijät olivat sosiaalisessa mediassa, jossa käytyihin ammatillisiin keskusteluihin vajaa kuudesosa (15,9 %) vastaajista oli osallistunut vähintään 10 kertaa viimeisten kolmen vuoden aikana. Samalla ajalla noin kymmenesosa (9,8 %) sosiaalityöntekijöistä oli julkaissut vähintään yhden tieteellisen julkaisun, kuten tieteellisen artikkelin tai puheenvuorotekstin. Sen sijaan lähes puolet (43,2 %) sosiaalityöntekijöistä ei ollut kirjoittanut kertaakaan viimeisen kolmen vuoden aikana lehtikirjoitusta, ei ollut kirjoittanut tieteellisiä julkaisuja, eikä osallistunut keskusteluun sosiaalisessa mediassa.

Myös haastatteluiden antaminen tai niihin osallistuminen oli sosiaalityöntekijöiden joukossa suhteellisen harvinaista, keskimäärin näin oli viimeisen kolmen vuoden aikana tapahtunut korkeintaan kerran (ka. = 1,2; ks. kuvio 4). Suurin osa sosiaalityöntekijöistä ei ole viimeisen kolmen vuoden aikana antanut yhtään haastattelua sanomalehteen (64,8 %), radioon (90,5 %) tai televisioon (95,2 %). Vaikka tehtäväkuvien perusteella voisi olettaa, että johtavassa asemassa olevilta sosiaalityöntekijöiltä pyydetään haastatteluita asiakastyössä työskenteleviä todennäköisemmin, myöskään he eivät hyödynnä niitä oikeudenmukaisuustyön keinona kovin usein. Johtavista sosiaalityöntekijöistä ainoastaan joka kymmenes (10,2 %) on osallistunut televisiohaastatteluun keskimäärin kerran kolmen vuoden aikana. Radiohaastatteluihin osallistuminen on

kokonaisuudessaan hiukan yleisempää. Niihin johtavista sosiaalityöntekijöistä lähes viidesosa (18,7 %) on osallistunut noin kerran kolmen vuoden aikana. Eniten haastatteluita johtavat sosiaalityöntekijät antoivat sanomalehdissä: yli puolet (57,4 %) on antanut haastattelun vähintään kerran viimeisen kolmen vuoden aikana. Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät osallistuivat haastatteluihin huomattavasti harvemmin.

Kaikkein vähäisimpään rooliin oikeudenmukaisuustyön keinoista jää kansalaisaktivismi, jolla tässä kyselyssä tarkoitetaan mielenosoitukseen osallistumista. Kansalaisaktivismiin, kuten myös muihin kansalais toiminnan muotoihin, sosiaalityöntekijät osallistuivat hyvin harvoin (ka. = 1,2; ks. kuvio 4). Noin joka kuudes (15,4 %) oli hyödyntänyt kansalaisaktivismia vähintään kerran kolmen vuoden aikana puolustaessaan heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luodessaan kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista epäkohdista.

Tässä luvussa rakenteellisen sosiaalityön teoreettis-käsitteellistä jäsenystä on tarkasteltu empiirisen aineiston avulla sekä rakenteellisen sosiaalityön määrällistä toteutumista. Ensinnäkin voidaan havaita, että kyselyn avulla ymmärrys rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä jäsenyi, kun Pohjolan teoreettis-käsitteellistä jäsenystä tarkasteltiin suhteessa Mullan (2007) sosiaalisten rakenteiden tasoihin. Toisekseen voidaan tulkita, että julkisella sektorilla toimivat sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista sosiaalityötä työssään ja kansalaistoimijoina vain vähän. Vahvimmin rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan sosiaalisten suhteiden tasolla inkluusiotyönä muiden rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden jäädessä toteutukseltaan vähäisiksi tai jopa hyvin vähäisiksi.

6.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat tekijät

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Sosiaalityöntekijän on tärkeä tunnistaa, mikä hänen työssään on rakenteellista sosiaalityötä. Lisäksi on tärkeää, että tutkimuksen avulla voidaan tuottaa tietoa, joka auttaa sosiaalityöntekijöitä tunnistamaan asioita, jotka mahdollistavat tai estävät rakenteellisen sosiaalityön toteutumista heidän omassa työssään. Seuraavaksi esitellään tekijöitä, jotka ovat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen, toisin sanoen: mitkä tekijät¹ ennustavat sitä, että sosiaalityöntekijä toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä. Jokaista rakenteellisen sosiaalityön yksittäistä osa-aluetta (ks. taulukko 1 luvussa 5) tarkastellaan erikseen. Tuloksia kuvataan yksityiskohtaisesti, jotta niin sosiaalityöntekijät kuin erilaisissa päättävissä asemissa toimivat tahot voisivat tunnistaa tekijöitä, joihin vaikuttamalla voidaan mahdollistaa ja edistää rakenteellisen sosiaalityön toteutumista.

1 Ennustavia tekijöitä käsitellään muiden muuttujien osalta jatkuvina muuttujina, mutta tiedon saamista ja välittämistä mittaavia muuttujia käsitellään kaksiluokkaisina muuttujina (ks. luku 4, taulukko 2).

6.1 Tietotyö

Tietotyö jakautuu tiedon saamiseen, palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon sekä yhteiskuntarakennetiedon tuottamiseen ja tiedon välittämiseen (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 5.1 tässä teoksessa). Näitä osa-alueita selitetään kyselytutkimuksen tutkimusasetelmassa kuvatulla tavalla (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 4 tässä teoksessa). Tiedon saamista selitetään erilaisilla sosiaalityön toimintaympäristöön liittyvillä tekijöillä ja tiedon tuottamisen osa-alueita sosiaalityön toimintaympäristöön liittyvien tekijöiden lisäksi eri tahoilta saadun tiedon määrällä. Tiedon välittämistä puolestaan selitetään toimintaympäristötekijöiden sekä eri tahoilta saadun tiedon määrän lisäksi tiedon tuottamisen useudella. Tietotyötä selittävät tekijät on esitelty kootusti taulukossa 1 (ks. tarkemmin liite 2)².

Taulukko 1. Tietotyötä selittävät tekijät

Tiedon saaminen	Palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottaminen
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	Saa tietoa yhteistyöverkostolta
Kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	Tutkimuksellinen osaaminen
Työn autonomia	Saa tietoa valvontaviranomaisilta
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta	Innovaatio-osaaminen
	Usko, että voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin työssään
Tiedon välittäminen	Yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen
Saa tietoa kansalaistoimijoilta	Resurssiosaaminen
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	Yhteiskunnallinen vaikuttaminen
Toimii johtavana sosiaalityöntekijänä	Saa tietoa yhteistyöverkostolta
Saa tietoa yhteistyöverkostolta	Saa tietoa valvontaviranomaisilta
Saa tietoa asiantuntijalähteistä	Ammattieettisten ristiriitojen kokeminen
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta	

Suurin osa (81,4 %) sosiaalityöntekijöistä saa eri tahoilta ja lähteistä vähintäänkin vähän tietoa (ka. > 2,0) asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä. Vahvimmin tätä ennustaa työyhteisön tuki: mitä enemmän työyhteisö tukee rakenteellisen sosiaalityön toteutusta, sitä enemmän tietoa saadaan. Lisäksi sosiaalityöntekijän rakenteellista sosiaalityötä kohtaan osoittama kiinnostus ja se, mitä selvempää hänelle on, miten sitä toteutetaan käytännössä,

2 Kunkin osa-alueen selittävät tekijät on mainittu ennustamisen voimakkuuden mukaisessa järjestyksessä. Toisin sanoen, ensimmäisenä mainittu tekijä on voimakkain ennustaja. Keskeiset tunnusluvut löytyvät liitteestä 2.

ennustaa tiedon saamista eri tahoilta. Myös työssä koettu autonomia eli se, että sosiaalityöntekijä saa vaikuttaa työnsä sisältöön ja määrään, ehtii tehdä työtehtävänsä työajan puitteissa, ehtii perehtyä työajalla ammat-
tikirjallisuuteen ja alan tutkimukseen sekä saa osallistua työajalla alan koulutukseen tai seminaareihin, ennustaa tiedon saamisen runsautta. (Ks. taulukko 1.)

Sosiaalityöntekijät tuottavat tietoa työssään eri tahoilta saamansa tiedon pohjalta. Asiakkaan tarpeisiin ja palvelujärjestelmään liittyvää tietoa tuotti 64 prosenttia vastaajista useammin kuin silloin tällöin (ka. > 3,0). Tätä ennustaa yhteistyöverkostoilta ja valvontaviranomaisilta saatu tieto: mitä enemmän työntekijä saa tietoa, sitä suuremmaksi kasvaa tiedon tuottamisen todennäköisyys. Tiedon saamisen lisäksi tutkimuksellinen osaaminen ja innovaatio-osaaminen osoittautuivat merkittäviksi palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottamista ennustaviksi tekijöiksi. Tutkimuksellinen osaaminen koostuu taidosta hyödyntää teorioita ja tutkimusta käytännön työssä, kyvystä arvioida uusien toimintakäytäntöjen vaikutuksia ja taidosta argumentoida näkemyksiä eri tietolähteitä hyödyntäen. Innovaatio-osaaminen koostuu kyvystä tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja kehittää vaihtoehtoisia toimintatapoja sekä rohkeudesta haastaa käytäntöjä, jos ne aiheuttavat epäoikeudenmukaisuutta. Myös usko siihen, että sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin työssään, lisää todennäköisyyttä tuottaa palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa. (Ks. taulukko 1.)

Yhteiskuntarakennetietoa useammin kuin silloin tällöin (ka. > 3,0) tuotti 23 prosenttia vastaajista. Merkittävimmäksi tätä ennustavaksi tekijäksi osoittautui resurssiosaaminen: mitä vahvemmin sosiaalityöntekijä osaa hyödyntää asemaansa sosiaalityön asiantuntijana sekä muiden toimijoiden osaamista sosiaalisten asioiden esille tuomisessa ja sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa sekä mitä paremmin hän hallitsee poliittisia vaikuttamiskeinoja, sitä todennäköisemmin työntekijä osallistuu yhteiskuntarakennetiedon tuottamiseen. Resurssiosaamisen ohella lähes yhtä merkittäväksi yhteiskuntarakennetiedon tuottamista ennustavaksi tekijäksi osoittautui kiinnostus yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan: jos työntekijä on kiinnostunut yhteiskuntatieteellisestä vaikuttamisesta kokien sen tärkeäksi osaksi sosiaalityötä, hän tuottaa yhteiskuntarakennetietoa todennäköisemmin kuin kollegansa, jotka eivät ole lainkaan kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Myös tiedon saami-

sen moniammatilliselta ja monitoimijaiselta yhteistyöverkostolta sekä erilaisilta valvontaviranomaisilta, kuten aluehallintovirastosta, Valviralta, eduskunnan oikeusasiamieheltä ja oikeuskanslerilta, havaittiin olevan merkittävä tiedon tuottamista ennustava tekijä. Myös työntekijät, jotka joutuvat työskentelemään ammattieettisten arvojensa kanssa ristiriidassa, tuottavat yhteiskuntarakennetietoa todennäköisemmin kuin ne työntekijät, jotka eivät koe ristiriitoja. (Ks. taulukko 1.)

Sosiaalityön arjessa olennaista on, että saatu ja tuotettu tieto ei jää sosiaalityöntekijän haltuun, vaan että se välittyy eri tahoille rakenteellisen sosiaalityön ja laajemmin eri yhteistyökumppaneiden käyttöön. Sosiaalityöntekijät välittävät yhteiskuntarakennetietoa paljon johdolle ja kohtuullisesti yhteistyöverkostolle. Myös palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa sosiaalityöntekijät välittävät eniten oman organisaation johdolle ja yhteistyöverkostolle, mutta määrällisesti vähemmän kuin yhteiskuntarakennetietoa. Muille tahoille niin yhteiskuntarakennetietoa kuin palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa välitetään vain vähän, jos lainkaan. Kokoisuutena tietoa välitetään eri tahoille vain vähän (ka. = 1,9).

Sosiaalityöntekijöistä reilu kolmasosa (34,6 %) välittää tietoa eteenpäin muille tahoille vähintäänkin vähäisissä määrin (ka. > 2,0). Tutkittaessa, mitkä tekijät tätä ennustavat, merkittäväksi osoittautui tietyiltä tahoilta saadun tiedon määrä: jos sosiaalityöntekijä saa edes vähän tietoa kansalaistoimijoilta, yhteistyöverkostolta ja asiantuntijälähteistä, hän välittää sitä todennäköisemmin myös eteenpäin. Myös johtavana sosiaalityöntekijänä toimiminen, sekä se, mitä enemmän sosiaalityöntekijä tuottaa yhteiskuntarakenteisiin liittyvää tietoa ja mitä varmempi käsitys hänellä on siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan, ennustavat sitä, että hän myös välittää tietoa eteenpäin. (Ks. taulukko 1.)

6.2 Inklusiotyö

Seuraavaksi tarkastellaan, mitkä tekijät ennustavat sitä, että sosiaalityöntekijä toteuttaa inklusiotyön tehtäväalueisiin kuuluvia osa-alueita eli tietoisuustyötä, valtaistamistyötä ja osallistavaa kehittämistyötä useammin kuin silloin tällöin (ka. > 3,0) sekä yhteistyötä useammin kuin harvoin (ka. > 1,5) (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 5.2 tässä teoksessa). Näitä osa-alueita selitetään toimintaympäristötekijöiden lisäksi

eri tahoilta saadun tiedon määrällä ja tiedon tuottamisen useudella. Taulukossa 2 on esitelty inklusiotyötä selittävät tekijät osa-alueittain (ks. tarkemmin liite 2).

Taulukko 2. Inklusiotyötä selittävät tekijät

Tietoisuustyö	Valtaistamistyö
Toimii asiakastyön tehtävissä	Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa
Saa tietoa yhteistyöverkostolta	Innovaatio-osaaminen
Yhteiskuntatieteellinen osaaminen	
Innovaatio-osaaminen	
Tuottaa palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa	
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	Yhteisötyö
	Sosiaalityön työkokemus
Osallistava kehittäminen	Työskentelykunnan väestöpohja (pieni)
Innovaatio-osaaminen	Saa tietoa kansalaistoimijoilta
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa
Saa tietoa yhteistyöverkostolta	Saa tietoa yhteistyöverkostolta
Toimii johtavana sosiaalityöntekijänä	Innovaatio-osaaminen
Työn autonomia	

Tietoisuustyötä voidaan tehdä vahvistamalla asiakkaiden tietoisuutta heidän elämäntilanteidensa rakenteellisista syistä, mutta myös lisäämällä tietoa esimerkiksi erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista. Vähintään silloin tällöin (ka. > 3,0) tietoisuustyötä teki 66 prosenttia vastaajista. Sen tekemistä ennustavat asiakastyössä toimiminen, yhteistyöverkostoilta saatava tieto, innovaatio-osaaminen, asiakkaisen tarpeisiin ja palvelujärjestelmän toimivuuteen liittyvän tiedon tuottaminen sekä työyhteisön tuki. Myös yhteiskuntatieteellinen osaaminen eli se, että sosiaalityöntekijä osaa yhdistää ihmisten elämäntilanteisiin liittyviä ongelmia yhteiskunnalliselle tasolle ja hahmottaa yhteiskunnallisten muutosten vaikuttavan ihmisten elämään, ennustaa tietoisuustyön tekemistä. (Ks. taulukko 2.)

Valtaistamistyötä sosiaalityöntekijät tekevät ohjaamalla asiakkaita toimimaan itse asioissaan eli esimerkiksi neuvomalla heitä antamaan palautetta sekä tekemään muistutuksia tai kanteluita kohdatessaan epäoikeudenmukaista kohtelua. Valtaistamistyötä vähintään silloin tällöin (ka. > 3,0) teki 46 prosenttia vastaajista. Sen toteuttamista ennustaa kaksi tekijää: mitä enemmän sosiaalityöntekijä tuottaa yhteiskuntarakennetietoa sekä mitä vahvempi vastaajan innovaatio-osaaminen on, sitä suurem-

maksi kasvaa todennäköisyys tehdä valtaistamistyötä useammin kuin silloin tällöin (ks. taulukko 2).

Osallistavaa kehittämistyötä sosiaalityöntekijät tekevät yhdessä asiakkaiden ja yhteistyöverkoston kanssa parantamalla esimerkiksi palvelujärjestelmän toimivuutta, mutta yleisemminkin pyrkimällä muuttamaan esimerkiksi asenneilmapiiriä hyväksyvämmäksi. Vähintään silloin tällöin (ka. > 3,0) työtä teki kolmasosa (32,5 %) vastaajista ja sen toteuttamista ennustaa muun muassa työtehtävä: johtavat sosiaalityöntekijät tekevät osallistavaa kehittämistyötä todennäköisemmin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Lisäksi innovaatio-osaaminen, yhteistyöverkostoilta saatavan tiedon runsaus, yhteiskuntarakennetiedon tuottamisen useus ja se, mitä enemmän sosiaalityöntekijä arvioi voivansa vaikuttaa muun muassa työnsä määrään ja sisältöön, sitä todennäköisemmin hän tekee osallistavaa kehittämistyötä. (Ks. taulukko 2.)

Harvimmin inklusiotyön muodoista tehtiin yhteisötyötä, jota tehdään jalkautumalla kohtaamaan ihmisiä ja tiedottamalla heille esimerkiksi vaikuttamismahdollisuuksista oman asuinympäristön yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden kehittämiseksi. Vastaajista puolet (49,5 %) ilmaisi tekevänsä yhteisötyötä useammin kuin harvoin (ka. > 1,5). Yhteisötyön tekemisen useutta ennustavat kunnan tai kuntayhtymän koko, työkokemus, kansalaistoimijoilta ja yhteistyöverkoston saatavan tiedon määrä, innovaatio-osaaminen sekä yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen (ks. taulukko 2). Näin ollen pienissä, alle 10 000 asukkaan kunnissa työskentelevät sosiaalityöntekijät jalkautuvat kohtaamaan kuntalaisia matalan kynnyksen kohtaamispaikoille tai erilaisiin tapahtumiin sekä pyrkivät vahvistamaan asukkaiden osallistumisen mahdollisuuksia todennäköisemmin kuin asukasluvultaan suurimmilla paikkakunnilla työskentelevät sosiaalityöntekijät. Mitä suuremmalla paikkakunnalla sosiaalityöntekijä työskentelee, sitä epätodennäköisemmin hän tekee yhteisötyötä. Työskentelykunnan väestöpohjan ohella yhteisötyön tekemisen todennäköisyyttä lisäsi sosiaalityöntekijälle kertynyt sosiaalityön työkokemus. Todennäköisyys vahvistui 25 työkokemusvuoteen asti. Näiden ohella todennäköisyyttä toteuttaa inklusiotyötä yhteisötyön osa-alueella kasvattivat kansalaistoimijoilta ja yhteistyöverkostoilta saatava tiedon määrä samoin kuin yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen sosiaalityön asiakaspäätösten, lainsäädännön ja poliittisen päätöksenteon seurauksista sekä perus- ja yhdyskuntarakennepalveluiden epäkohdista.

Lisäksi innovaatio-osaaminen eli kyky tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä, taito kehittää vaihtoehtoisia toimintatapoja sekä rohkeus haastaa epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia käytäntöjä, kasvattavat todennäköisyyttä jalkautuvan yhteisötyön toteuttamiseen.

6.3 Strategiatyö

Strategiatyö pitää sisällään reformityön, sosiaalipoliittisen työn ja kansalaisvaikuttamisen osa-alueet (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 5.3 tässä teoksessa). Näitä osa-alueita selitetään toimintaympäristötekijöiden lisäksi eri tahoilta saadun tiedon määrällä ja tiedon tuottamisen useudella. Taulukossa 3 on kootusti esitelty strategiatyön osa-alueita selittävät tekijät (ks. tarkemmin liite 2).

Taulukko 3. Strategiatyötä selittävät tekijät

Reformityö	Sosiaalipoliittinen työ
Toimii johtavana sosiaalityöntekijänä	Työskentelykunnan väestöpohja (pieni)
Innovaatio-osaaminen	Sosiaalityön työkokemus
Tuottaa palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa	Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa
Saa tietoa asiantuntijälähteistä	Saa tietoa valvontaviranomaisilta
Saa tietoa yhteistyöverkostolta	Saa tietoa asiantuntijälähteiltä
Ammattieettisten ristiriitojen kokeminen	Saa tietoa yhteistyöverkostolta
Kansalaisvaikuttaminen	Innovaatio-osaaminen
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	Resurssiosaaminen
Resurssiosaaminen	

Reformityötä sosiaalityöntekijät toteuttavat tekemällä ehdotuksia esimerkiksi toimintakäytäntöjen muuttamiseksi ja uusien palveluiden järjestämiseksi. Reformityötä tehtiin strategiatyön osa-alueista useimmin, puolet (50,2 %) vähintäänkin silloin tällöin (ka. > 3,0). Vahvimmin reformityön toteuttamista ennustaa sosiaalityöntekijän työtehtävä: johtavat sosiaalityöntekijät tekevät reformityötä todennäköisemmin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Työtehtävän lisäksi tiedon saaminen asiantuntijälähteiltä ja yhteistyöverkostoilta, palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottaminen, innovaatio-osaaminen sekä koetut ammattieettiset ristiriidat lisäävät todennäköisyyttä sille, että

sosiaalityöntekijä toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä reformityön osa-alueella (ks. taulukko 3). Käytännön työssä tämä konkretisoituu ehdotuksina työyhteisön toimintakäytäntöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön tai moniammatillisten ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi, uusien palveluiden järjestämiseksi tai etuuksien uudenlaiseksi kohdentamiseksi.

Sosiaalipoliittista työtä tehdään vaikuttamalla muun muassa toimintaa linjaaviin strategioihin, hyvinvointikertomuksiin ja lainsäädäntöön. Sosiaalityöntekijöistä vähän yli puolet (53,0 %) tekee sosiaalipoliittista työtä edes joskus (ka. > 1,5). Tätä ennustavat työskentelykunnan väestöpohjan koko, työkokemusvuodet, yhteiskuntarakennetiedon tuottaminen, innovaatio- ja resurssiosaaminen sekä valvontaviranomaisilta, asiantuntijalähteistä ja yhteistyöverkostolta saadun tiedon määrä (ks. taulukko 3). Tiedon saaminen valvontaviranomaisilta, yhteistyöverkostoilta ja asiantuntijalähteistä sekä resurssiosaaminen mahdollistavat yhteiskuntarakennetiedon tuottamisen ja siten näyttävät yhdessä mahdollistavan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista sosiaalipoliittisen työn saralla. Myös kertyneiden työvuosien määrä, työskentely pienissä alle 50 000 asukkaan kunnissa ja kuntayhtymissä sekä innovaatio-osaaminen ennustavat sosiaalipoliittisen työn tekemistä.

Reilu kolmasosa (39,7 %) sosiaalityöntekijöistä on harjoittanut kansalaisvaikuttamista vähintäänkin kerran edellisten kolmen vuoden aikana (ka. > 1,0), esimerkiksi tehnyt kuntalaisaloitteen tai toiminut aktiivisena jäsenenä kansalais- tai ammattijärjestössä tai kunnallispoliitikkona. Tutkimuksessa havaittiin, että kiinnostus yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja resurssiosaaminen nostavat todennäköisyyttä tehdä kansalaisvaikuttamista (ks. taulukko 3). Toisin sanoen, mitä vahvempi sosiaalityöntekijän kiinnostus yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan on ja mitä taitavammin hän osaa hyödyntää sosiaalityön asiantuntija-asemansa lisäksi muiden toimijoiden osaamista sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa, sitä todennäköisemmin hän osallistuu kansalaisvaikuttamiseen.

6.4 Oikeudenmukaisuustyö

Sosiaalityöntekijät herättävät keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustamalla heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luo-

malla kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista epäkohdista. Herättääkseen keskustelua tärkeistä asioista sosiaalityöntekijät käyttävät oikeudenmukaisuustyön keinoina kehittämis- ja tutkimustoimintaa, kirjoittamista, haastatteluita, kansalaisaktivismia ja järjestötoimintaa (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 5.4 tässä teoksessa). Sosiaalityöntekijät hyödynsivät erilaisia oikeudenmukaisuustyön keinoja rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisessa hyvin harvoin, keskimäärin jopa harvemmin kuin kerran vuodessa. Kehittämis- ja tutkimustoimintaa edes kerran kolmessa vuodessa teki 63 prosenttia vastaajista, kirjoittamista 57 prosenttia, haastatteluihin osallistumista 38 prosenttia, järjestötoimintaa 33 prosenttia ja kansalaisaktivismia toteutti 15 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi tarkastellaan, mitkä tekijät ennustavat sitä, että sosiaalityöntekijä hyödyntää erilaisia oikeudenmukaisuustyön keinoja rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisessa edes kerran kolmen vuoden aikana (ka. > 1,0). Taulukossa 4 on esitelty kootusti oikeudenmukaisuustyötä selittävät tekijät (ks. tarkemmin liite 2).

Taulukko 4. Oikeudenmukaisuustyötä selittävät tekijät

Kehittämis- ja tutkimustoiminta	Haastatteluihin osallistuminen
Saa tietoa valvontaviranomaisilta	Resurssiosaaminen
Saa tietoa asiantuntijalähteiltä	Sosiaalityön työkokemus
Tutkimuksellinen osaaminen	Toimii johtavana sosiaalityöntekijänä
Itseymmärrys	
Toimii johtavana sosiaalityöntekijänä	Järjestötoiminta
Työskentelykunnan väestöpohja (suuri)	Saa tietoa asiantuntijalähteiltä
	Poliittinen kiinnostus
Kirjoittaminen	
Saa tietoa asiantuntijalähteiltä	Kansalaisaktivismi
Innovaatio-osaaminen	Työskentelykunnan väestöpohja (suuri)
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	Poliittinen kiinnostus
Poliittinen kiinnostus	

Tutkimuksen tulosten perusteella sosiaalityöntekijöiden osallistumista kehittämis- ja tutkimustoimintaan ennustavat työtehtävä, työskentelykunnan väestöpohja, tutkimuksellinen osaaminen, sosiaalityöhön liittyvä itseymmärrys sekä tiedon saaminen valvontaviranomaisilta ja asiantuntijalähteiltä (ks. taulukko 4). Johtavina sosiaalityöntekijöinä

työskentelevät osallistuvat kehittämis- ja tutkimustoimintaan todennäköisemmin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Myös suurissa kunnissa tai kuntayhtymissä työskentelevät osallistuvat kehittämis- ja tutkimustoimintaan todennäköisemmin kuin pienimmissä alle 10 000 asukkaan kunnissa ja kuntayhtymissä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Mitä enemmän sosiaalityöntekijä saa tietoa asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta sekä mitä monipuolisemmin hän osaa hyödyntää teorioita ja tutkimusta käytännön työssä, arvioida uusien toimintakäytäntöjen vaikutuksia ja argumentoida näkemyksiä eri tietolähteitä hyödyntäen, sitä suuremmaksi kasvaa todennäköisyys sille, että hän osallistuu kehittämis- ja tutkimustoimintaan. Myös vahva sosiaalityön itseymmärrys eli se, että sosiaalityöntekijä hahmottaa rakenteellisen sosiaalityön yksilökohtaisen työn rinnalle ja sen jatkumoksi sekä osaksi sosiaalityön kokonaisvaltaista orientaatiota, kasvattaa todennäköisyyttä osallistua kehittämis- ja tutkimustoimintaan.

Tarkasteltaessa, mitkä eri tekijät ennustavat aktiivisuutta sosiaalisessa mediassa, sanomalehdissä sekä ammatillisissa ja tieteellisissä lehdissä kirjoittamista ja miten, havaittiin, että asiantuntijatahoilta saatavan tiedon määrä on vahvin kirjoittamisen todennäköisyyttä kasvattava tekijä. Asiantuntijatahoilta saatavan tiedon määrän lisäksi innovaatio-osaaminen sekä kiinnostus yhteiskunnallista vaikuttamista ja politiikkaa kohtaan kasvattavat yhdessä todennäköisyyttä hyödyntää kirjoittamista oikeudenmukaisuustyön keinona. Johtava asema, työkokemusvuodet ja resurssiosaaminen eli taito hyödyntää sosiaalityön asiantuntija-asemaa ja muiden toimijoiden osaamista sosiaalisten asioiden esille tuomisessa ja sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa kasvattavat puolestaan todennäköisyyttä osallistua sanomalehti-, radio- ja televisiohaastatteluihin. (Ks. taulukko 4.)

Kuten strategiатыöhön lukeutuvan kansalaisvaikuttamisen kohdalla, myös järjestötoiminnan osalta havaittiin, että analyysissa mukana olleet muuttujat eivät työaikana toteutettavan rakenteellisen sosiaalityön tavoin osoittautuneet merkittäviksi kansalaistoimintaan osallistumista selittäviksi tekijöiksi. Vahvimmin sosiaalityöntekijän järjestötoimintaan osallistumista ennustaa tiedon saaminen asiantuntijalähteiltä sekä poliittinen kiinnostuneisuus: mitä enemmän sosiaalityöntekijä saa tietoa asiantuntijalähteiltä ja mitä kiinnostuneempi hän on politiikasta, sitä todennäköi-

semmin hän osallistuu oikeudenmukaisuutta edistävän järjestön toimintaan (ks. taulukko 4). Sen sijaan kansalaisaktivismiin eli tässä tapauksessa mielenosoituksiin sosiaalityöntekijät osallistuvat todennäköisemmin, jos he työskentelevät yli 100 000 asukkaan kunnassa ja ovat kiinnostuneita politiikasta (ks. taulukko 4).

Tulosten pohjalta käy ilmi, että rakenteellisen sosiaalityön eri tehtäväalueita ja niiden osa-alueita selittävät osin samat mutta osin eri tekijät. Tämän voidaan tulkita kertovan siitä, että rakenteellisen sosiaalityön eri osa-alueilla on erilaisia niiden toteuttamiseen yhteydessä olevia toimintamekanismeja. Näiden ennustavien tekijöiden pohjalta voidaan sekä kansallisen ja paikallisen ohjauksen että rakenteellisen sosiaalityön johtamisen avulla suunnitelmallisesti vahvistaa edellytyksiä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle.

7.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävät tekijät

Santra Ruonakangas & Sirpa Kannasoja

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaiset tekijät estävät sosiaalityöntekijöitä tekemästä rakenteellista sosiaalityötä. Tieto estävistä tekijöistä on tärkeää, jotta eri toimijoiden on mahdollista tehdä vaikuttavia toimia esteiden poistamiseksi tai ainakin vähentämiseksi. Näin toimien rakenteellisen sosiaalityön tekeminen mahdollistuisi jokaisen sosiaalityöntekijän työnkuvassa.

Kyselytutkimukseen osallistuneita sosiaalityöntekijöitä pyydettiin avokysymyksellä kuvailemaan rakenteellisen sosiaalityön tekemisen suurimpia esteitä. Vastaukset analysoitiin aineistolähtöisesti (ks. tarkemmin Kannasoja & Ruonakangas, luku 4.5 tässä teoksessa).

Taulukko 1. Rakenteellisen sosiaalityön esteet (mainintojen määrän prosentuaalisessa järjestyksessä)

Organisaatio (67,4 %)	Resursointiin liittyvät puutteet ja haasteet (54,2 %)	Rakenteelliseen sosiaalityöhön ei resursoita (32,5 %) Resurssien ja työmäärän epäsuhta (27,2 %) Kehittämiseen ja suunnitteluun ei resursoita (7,7 %) Säästö- ja tehokkuuspaineet (5,1 %)
	Rakenteellisen sosiaalityön organisointiin liittyvät puutteet (29,1 %)	Puutteet rakenteellisen sosiaalityön johtamisessa (13,5 %) Tietotyön jäsenymättömyys osana organisaation toimintaa (7,9 %) Puuttuva toimintasuunnitelma (7,0 %) Rakenteellisen sosiaalityön jäsenymättömyys osana julkishallinnollista työtä (5,8 %) Rakenteellisen sosiaalityön keskustelukulttuurin puuttuminen (5,0 %) Rakenteellisen sosiaalityön jäsenymättömyys osana sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvaa (3,2 %) Rakenteellisen sosiaalityön kehittämishankkeiden irrallisuus (0,7 %)
	Monitoimijaisen yhteistyön puute (9,1 %)	Hallintorajat ylittävän yhteistyön vähäisyys (5,0 %) Sosiaalityöntekijöiden, johdon ja poliittisten päättäjien välinen vuorovaikutus (2,1 %) Sosiaalityön sisäisen yhteistyön vähäisyys (1,5 %) Yhteistyön vähäisyys kuntalaisten kanssa (1,2 %) Yhteisen keskustelun ja kehittämisen mahdollistavien foorumien puute (0,9 %)
	Vaikuttamismahdollisuuksiin liittyvät haasteet (6,3 %)	Vaikuttamisväylien puuttuminen (4,4 %) Hiijentämisen kulttuuri (2,2 %)
	Joustamattomat rakenteet ja käytännöt (4,3 %)	Byrokraattinen organisaatorakenne (3,9 %) Vakiintuneet toimintakäytännöt (0,3 %)
Professio (22,1 %)	Rakenteellisen sosiaalityön osaamisen puutteet (13,5 %)	Vaikuttamiseen liittyvän osaamisen puute (5,1 %) Rohkeuden puute toimia mandaatin edellyttämällä tavalla (5,0 %) Käsitys rakenteellisesta sosiaalityöstä puutteellista (4,8 %) Koulutuksen puute (1,2 %)
	Professionaalisen tuen puute (8,4 %)	Hiijaisuuden kulttuuri (2,6 %) Kollegoiden tuen puute (2,6 %) Yksilökohtaiseen työskentelyyn painottuva toimintakulttuuri (2,6 %) Ohut käytännön ja tutkimuksen suhde (1,5 %)
	Henkilökohtaiset syyt (4,8 %)	Motivaation puute (3,1 %) Leimaantumisen pelko (2,4 %)
Yhteiskunta (15,2 %)	Haasteet sosiaalityön asemassa osana sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää (12,5 %)	Haasteet sosiaalityön resursointiin ja työskentelyolosuhteisiin liittyen (9,1 %) Päätöksentekijöiden tiedon puute (2,1 %) Heikko sosiaalityön asema palvelujärjestelmässä (1,4 %) Riittämätön kansallinen ohjaus (0,5 %)
	Yhteiskunnallinen asenneilmapiiri (3,8 %)	

Lähes seitsemänkymmentä prosenttia vastaajista (67,4 %) nosti esiin esteiden olevan yhteydessä organisaatioon, jossa sosiaalityöntekijät työskentelevät. Reilu viidesosa (22,1 %) ilmaisi esteiden johtuvan profession sisäisistä tekijöistä ja vajaa kuudesosa (15,2 %) yhteiskunnallista tekijöistä. (Ks. taulukko 1.) Tulokset avataan sisällöllisessä järjestyksessä siten, että ensin kuvataan vastaajien esiin nostamia yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka yhteiskunnallisena kontekstina (Mullaly 2007) ovat vaikuttamassa organisaatioiden, mutta myös profession tasolla esiintyviin esteisiin. Toisena kuvataan organisaatioihin liittyvät rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet, ja koska lopulta niin yhteiskunnallinen kuin organisatorinenkin konteksti ja niistä nousevat rakenteellisen sosiaalityön tekemistä haastavat tekijät ovat vaikuttamassa itse profession mahdollisuuksiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä, professiotasolla ilmenevät esteet kuvataan viimeisenä.

7.1 Yhteiskuntaan liittyvät rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet

Sosiaalityöntekijöiden mainitsemat yhteiskunnalliset esteet jakautuvat *yhteiskunnallisesta asenneilmapiiristä* johtuviin esteisiin sekä haasteisiin, jotka liittyvät *sosiaalityön asemaan osana sosiaali- ja terveystaloustalouden järjestelmää* (ks. taulukko 1). Sosiaalityöntekijöiden mukaan *yhteiskunnassamme vallitseva asenneilmapiiri* ei ole suosiollinen sosiaalityöhön liittyville sosiaalisia ongelmia ja erilaisia yhteiskunnallisia epäkohtia esiin nostaville kysymyksille (ks. myös Ruonakangas 2021, 72). Sosiaalityöntekijät nostivat esiin yhteiskunnassamme vallitsevan uusliberalistisen arvopohjan, yksilönvastuuta korostavan yhteiskuntapolitiikan ja uuden julkisjohtamisen (NPM). Näistä juontuvat taloudelliset tehokkuusvaatimukset (ks. mm. Niiranen 2002; Juhila 2006; Julkunen 2001) heijastuvat väistämättä myös sosiaali- ja terveystaloustalouden organisoimiseen asettaen reunaehdot sosiaalityön kaksoissidoksen mukaisen yhteiskunnallisen tehtävän ja rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen (ks. myös Mänttari-van der Kuip 2013; 2022).

Mielestäni karu yksilöllisyyttä ja yksilön vastuuta korostava niukka linja, yhteiskunnalliset muutokset ja asiakaskunnan ”huonovointisuus” tai kyvyttömyys toimia. Ei oteta huomioon, vaan koko ajan korostuu talous ja niukkuus. Mielestäni uusliberalismi on voimakkaana ilmiönä osan sosiaalialan ammattihenkilöiden työotteessa, ja kunnat säästävät ja tarkkailevat tehokkuutta. Miten sosiaalityön tehokkuutta ja vaikuttavuutta mitataan? (Vastaaja 480.)

Vastaajien mukaan valtaapitävät ovat tietoisia erilaisista rakenteellisista epäkohdista, mutta he eivät kuitenkaan tunnu olevan halukkaita ratkaisemaan yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia rakenteellisia ongelmia.

Olen monta kertaa ajatellut erinäisistä epäkohdista, että laitanko viestiä ylimmälle johdolle, teenkö kantelun Aville, kirjoitanko lehteen, lähetänpö sähköpostia ministerille, otanko yhteyden MOT-ohjelman toimittajaan jne., mutta se on jäänyt, koska oletan ja osin tiedän,

että valtaa käyttävät tietävät epäkohdista, mutta niille ei jostain syystä haluta tehdä mitään (Vastaaja 305).

Aineisto-ote kuvastaa sosiaalityöntekijän näkemystä siitä, että yhteiskunnallisessa valta-asemassa olevien päätöksenteko myötäilee yhteiskunnassamme vallitsevaa ideologiaa ja asenneilmapiiriä asettaen reunaehdoja myös sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa tavoittelevan sosiaalityön kaksoissidoksen mukaisen yhteiskunnallisen tehtävän toteuttamiselle.

Se, että sosiaalityö toimii osana julkista sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmää, luo tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan jännitteitä myös rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle. *Sosiaalityön asemaan osana sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmää liittyvät rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet jakautuvat sosiaalityöntekijöiden vastauksissa sosiaalityön resursointiin ja työskentelyolosuhteisiin liittyviin haasteisiin, päätöksentekijöiden tiedon puutteeseen, sosiaalityön heikkoon asemaan palvelujärjestelmässä ja riittämättömään kansalliseen ohjaukseen.*

Noin kymmenesosa sosiaalityöntekijöistä tuo esille yleisesti *sosiaalityön resursointiin ja työskentelyolosuhteisiin liittyvät haasteet* yhtenä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteenä. Vastaajien kuvaamat sosiaalityön resursointiin liittyvä tekijät vahvistavat käsitystä siitä, että jos niin yhteiskunnan kuin palvelujärjestelmänkin sosiaalityölle osoittamat resurssit ovat riittämättömät, sosiaalityön toiminta jää reaktiiviselle tasolle (ks. Carniol 1992; Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019; Mänttären van der Kuip 2022). Sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan heillä ei ole nykyisessä työtilanteessaan mahdollisuutta kehittää sosiaalityötä rakenteellisen sosiaalityön keinoin, sillä heidän työaikansa kohdentuu lähes yksinomaan yksilötasolla tapahtuvaan työhön (ks. myös Ruonakangas 2021).

Sosiaalityöntekijöiden työaika kuluu täysin perheiden ja yksilöiden kanssa tehtävään asiakastyöhön. Rivityöntekijällä ei ole aikaa tehdä sosiaalista raportointia, tutkimusta, vaikuttamistyötä eikä kehittämistyötä. (Vastaaja 525.)

Työn kuormittavuus ja kiire. Jatkuvasti reaktiivisessa työtilanteessa kehittäminen ja muun kuin suoran asiakastyön miettiminen on haasteellista ja käytännössä mahdotonta. (Vastaaja 253.)

Puutteellisen resurssoinnin lisäksi sosiaalityöntekijät ilmaisevat myös muiden *työskentelyolosuhteisiin liittyvien tekijöiden*, kuten kohtuuttomasta työmäärästä ja pitkäkestoisesta stressistä aiheutuvien työhyvinvoinnin vajeiden sekä sosiaalityöntekijöiden puutteellisen autonomisen aseman, estävän rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

Omalla kohdallani myös asiakastyön ja perustehtävän hoitamisen kuormittavuus aiheuttaa sitä, ettei kapasiteetti riitä enää ajattelutyöhön ja rakenteelliseen sosiaalityöhön (Vastaaja 432).

Tutkimustulosten perusteella jo ennestään niukkojen resurssien täysimittaista käyttöä haastavat kelpoisuusehdot täyttävien sosiaalityöntekijöiden saatavuuteen, pysyvyyteen ja vaihtuvuuteen liittyvät ongelmat. Ei ole yllättävää, että osa sosiaalityöntekijöistä on sitä mieltä, että nykyisiä resursseja olisi mahdollista kohdentaa nykyistä vaikuttavammin. (Ks. myös Mänttari–van der Kuip 2022; Ruonakangas 2021.)

Lastensuojelun valtava työvoimapula ja alati vaihtuvat työntekijät. Nämä osittain ovat syynä suuriin asiakasmääriin ja keskittymiseen vain kiireellisimpien asioiden hoitoon. Työntekijöillä halukkuutta tehdä vaikuttavampaa työtä niin yksittäisten asiakkaiden kuin rakenteidenkin suhteen, mutta työn arki ei sitä mahdollista tällä hetkellä. (Vastaaja 543.)

Myös *päätöksentekijöiden tiedon puute* nähtiin yhtenä yhteiskunnallisen tason rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteenä. Yhteiskunnalliset rakenteet ja sosiaaliset ongelmat ovat niin monisyisiä, että päättäjien on vaikea tunnistaa rakenteellisten tekijöiden seurauksia asiakkaiden ja asukkaiden elämässä, eikä siten myöskään näiden tekijöiden kustannusvaikutuksia julkisen sektorin toimintaan. Sosiaalityöntekijät tuovat esille, että päätöksentekijät pyrkivät löytämään lyhyt sykliä taloudellisia ratkaisuja sen sijaan, että päätöksenteossa pohdittaisiin kokonaisvaltaisesti pitkän aikavälin sosiaalisia vaikutuksia.

Rakenteellista sosiaalityötä ja sen mahdollisuuksia ei tunnisteta organisaatiossa tai kunnallisessa päätöksenteossa tai se ei tarjoa päättäjien ja talouden lyhytsyklisestä näkökulmasta säästöjä tarpeeksi nopeasti (Vastaaja 404).

Kaupungissa on monta kerrosta esimiehiä ja päätöksenteko on niin monen portaan takana, että asioista päättää sellaiset ihmiset, jotka eivät tiedä käytännön arjen mahdollisuuksista ja haasteista. (Vastaaja 527.)

Sosiaalityöntekijät ilmaisivat *sosiaalityön heikkoon asemaan palvelujärjestelmässä* liittyviä yhteiskunnallisen tason rakenteellisen sosiaalityön esteitä (ks. myös Ruonakangas 2021). Eräs tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä kuvasi tätä seuraavasti: “*Sosiaalityöllä ei ole riittävästi valtaa määritellä professionaalista asemaansa, ja lisäksi vallitsevat institutionaaliset valtarakenteet eivät mahdollista sitä, että sosiaalisia ongelmia käsittelevään tietoon suhtauduttaisiin riittävän vakavasti.*” (Vastaaja 255). Osa tutkimukseen osallistuneista toi esille, että sosiaalityön on vaikea ottaa yhteiskunnallisen tehtävänsä vaatimaa tilaa rakenteellisen sosiaalityön keinoin, koska sosiaalinen näkökulma ja siten myöskään sosiaalihuollon kysymykset eivät tule terveydenhuollon rinnalla kuulluiksi ja huomioituiksi palvelujärjestelmässä.

Sote-yhteistyössä sosiaali on jäänyt terveyden alle – emme tule enää kuulluksi, terveydenhuolto kuullaan ja ratkaisut tehdään terveydenhuolto edellä ja sosiaalihuollolta ei edes kysytä enää mitään. Tämä oli oikeudenmukaisempaa/tasapuolisempaa kuntatasolla. Miten siis tehdä rakenteellista työtä, kun meitä ei enää ole olemassa? Miten äänemme kuuluisi, kun kukaan ei kuuntele/kysy? (Vastaaja 191.)

Myös *riittämätön rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistuva kansallinen ohjaus* (ks. myös Juurikkala 2022, 23) koettiin yhtenä yhteiskunnalliselta tasolta tulevana rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävänä tekijänä. Esimerkiksi “*epäselvä lainsäädäntö (esim. resurssien perustelu ja riittämätön ohjaus yhdenmukaisista käytännöistä valtion tasolta)*” (Vastaaja 3) mainittiin rakenteellisen sosiaalityön esteenä, samoin kuin “*se, ettei kukaan sitä vaadi. ... Suurin ongelma on se, ettei lakisäätteistä velvollisuutta johdon taholta*

vaadita, eikä sitä myöskään valvovat tahot (esim. AVI) toimijoilta odota.” (Vastaaaja 363). Tutkimukseen osallistuneet kuvaavat sosiaalihuoltolakiin kirjattun rakenteellisen sosiaalityön vastuutahon määrittelemättömyyttä. Kansallisen ohjauksen puutteesta kertovat osaltaan myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen keväällä 2021 toteuttaman rakenteellisen sosiaalityön kansallisen kuntakyselyn tulokset (Liukko ym. 2022a).

7.2 Organisaatioon liittyvät rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet

Organisaatioon liittyvät esteet muodostavat suurimman (67,4 %) rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävän teemallisen kokonaisuuden. Ne jakautuvat sosiaalityöntekijöiden vastauksissa *resursointiin liittyviin puutteisiin ja haasteisiin, rakenteellisen sosiaalityön organisointiin liittyviin puutteisiin, monitoimijaisen yhteistyön puutteisiin, vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviin haasteisiin sekä joustamattomiin käytäntöihin ja rakenteisiin* (ks. taulukko 1).

Lähes kolmasosa sosiaalityöntekijöistä mainitsi organisaatioon kytkeytyväksi rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estäviksi tekijöiksi erilaiset *rakenteellisen sosiaalityön organisointiin liittyvät puutteet*. Organisoinnin puutteet ilmenevät sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä ensinnäkin siten, että *rakenteellinen sosiaalityö ei jäsenny osana julkishallinnollista työtä* (ks. myös Liukko ym. 2022a; Ruonakangas 2021; Roitto 2020; Poikselkä 2019; Heinonen 2016).

Rakenteellista sosiaalityötä ei ole tunnistettu organisaatiossamme yhdeksi tärkeäksi ja lain velvoittamaksi tehtäväksi sosiaalihuollossa. Rakenteellisesta sosiaalityöstä ei puhuta, sitä ei ole sellaisenaan kirjattu sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuviin. Rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle ei ole luotu rakenteita, eikä siihen ole varattu työaikaa. (...) Rakenteellisen sosiaalityön tekeminen jää yksittäisen tiimin ja sen esimiehen innostuksen ja voimien varaan. (Vastaaaja 121.)

Koska rakenteellinen sosiaalityö ei jäsenny osana julkishallinnollista työtä, rakenteelliselle sosiaalityölle ei ole myöskään *laadittu toimin-*

tasuunnitelmaa ja siltä puuttuu johtaminen (ks. myös Ruonakangas 2021, 68; Roitto 2020, 70). Näin ollen ei ole yllättävää, että rakenteelliseen sosiaalityöhön sisältyvä *tietotyö ei myöskään hahmotu osana organisaatioiden toimintaa*.

Rakenteellisen sosiaalityön pitäisi sisältyä yhtenä osana koko asiakasprosessiin ja tiedon tuottamisen rakenteellisesta sosiaalityöstä pitäisi olla käytettävissä tietojärjestelmissä jo sisään rakennettuina, jotta rakenteellista tietoa voisi helposti hyödyntää eri vaikuttamisenareenoilla (Vastaaja 90).

Myös tietojärjestelmien kehittymättömyys estää rakenteellisen sosiaalityön tietotyön suunnitelmallista tekemistä. Nykyiset asiakastietojärjestelmät eivät sosiaalityöntekijöiden mukaan mahdollista systemaattista tiedon keräämistä (ks. myös Roitto 2020, 74, 76; Ruonakangas 2021, 68). Tietojärjestelmien sijaan tietoa kerätään manuaalisesti laskemalla ja arvioimalla. Kerätty tieto on pirstaleista ja jää irralliseksi, eikä tieto ole kansallisesti yhtenäistä (ks. Liukko ym. 2022a, 152; Partanen ym. 2022, 41, 44, 56). Näin ollen tiedon hyödyntäminen jää epäsystemaattiseksi eikä tietoa saada hyödynnettyä tehokkaasti tiedolla johtamisessa, päätöksenteossa ja palvelujärjestelmän kehittämisessä.

Rakenteellisen sosiaalityön jäsentymättömyys osana julkihallinnollista työtä sekä rakenteellisen sosiaalityön toimintasuunnitelman ja johtamisen puuttuminen ovat mitä ilmeisimmin yhteydessä myös muihin sosiaalityöntekijöiden esille nostamiin organisatorisiin rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteisiin, kuten *rakenteellisen sosiaalityön keskustelukulttuurin puuttumiseen* (ks. myös Ruonakangas 2021, 68) ja *rakenteellisen sosiaalityön jäsentymättömyyteen osana sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvaa* (ks. myös Roitto 2020, 73; Ruonakangas 2021, 68).

Työnantaja ei tunnista rakenteellista sosiaalityötä ja sen tärkeyttä, ja anna sen tekemiselle ja keskustelulle aikaa työyhteisössä (Vastaaja 582).

Jos organisaatiosta puuttuu rakenteellisen sosiaalityön toimintasuunnitelma ja sovitut käytännöt sekä niiden johtaminen, organisaatioon

ei ole päässyt muotoutumaan rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuria, joka synnyttäisi ja pitäisi yllä keskustelua rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen tavoitteista. Rakenteellisen sosiaalityön organisatorisen tehtäväksiannon puuttuessa sosiaalityöntekijöiden on vaikea löytää tilaa rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle, etenkin kun rakenteellista sosiaalityötä ei ole määritelty sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvaan kuuluvaksi, eikä sen tekemiseen ole osoitettu työaika.

Rakenteellista sosiaalityötä on tehty tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan erilaisissa kehittämishankkeissa, sillä osa sosiaalityöntekijöistä näki *rakenteellisen sosiaalityön kehittämishankkeiden irrallisuuden* yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteeksi. On tulkittavissa, että rakenteellisen sosiaalityön kehittämishankkeet eivät integroidu pysyväksi osaksi palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjen kehittämistä (ks. myös Ruonakangas 2021; Roitto 2020, 82).

Yleensä nämä rakenteellisen sosiaalityön asiat ovat kehittämishankkeita tai aloitteita viedä asioita makrotasolla eteenpäin (Vastaaja 539).

Yli puolet sosiaalityöntekijöistä ajattelee organisaatioon liittyvien rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteiden johtuvan *resursointiin liittyvistä puutteista ja haasteista*. Resursoinnin puutteisiin liittyen joka kolmas sosiaalityöntekijä mainitsi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteeksi sen, että nimenomaan *rakenteelliseen sosiaalityöhön ei resursoida* joko riittävästi tai ollenkaan (ks. myös Baltzar 2016, 63; Roitto 2020, 74, 82; Kuisti 2021, 16; Ruonakangas 2021, 70). Sosiaalityöntekijöiden mukaan heillä ei ole mahdollisuutta tehdä rakenteellista sosiaalityötä osana työtehtäviään, koska työaika kohdistuu yksinomaan asiakas- ja perhekohtaiseen työskentelyyn.

Se, ettei sille ole mahdollistettu resursseja eikä rakenteita organisaatiossa (Vastaaja 39).

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistettujen resurssien puutteen lisäksi reilu neljäsosa sosiaalityöntekijöistä toi esille, että yleensä ottaen sosiaalityön *resurssien ja työmäärän epäsuhtaisuus* estää rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Niin asiakastyössä kuin johtavina sosiaalityön-

tekijöinä työskentelevät sosiaalityöntekijät kokevat työmäärän kohtuuttomana. Niukkojen resurssien koetaan menevän lähes yksinomaan määräaika sidottuun palvelutakuun alaiseen työskentelyyn. Näin ollen sosiaalityötä leimaa reaktiivinen työskentelyote, eikä ennaltaehkäisevälle suunnitelmalliselle työskentelylle tunnu löytyvän tilaa (ks. myös Mänttären van der Kuip 2022, 38; 2013, 17; Baltzar 2013, 50, 63; Roitto 2020, 82; Ruonakangas 2021 70, 79).

Vähäiset resurssit; rakenteellista sosiaalityötä tehdään asiakastyön ohella, ja kun asiakkaita on enemmän kuin ehtii tehdä, ei aikaa jää rakenteelliselle työlle riittävästi (Vastaja 283).

Sosiaalityöntekijöiden resursseihin liittyvien näkemysten perusteella ei ole yllättävää, että sosiaalityöntekijät nostavat esille rakenteellisen sosiaalityön tekemisen yhtenä merkittävänä esteenä myös sen, että *kehittämiseen ja suunnitteluun ei resursoida*. Kuten pienen kunnan aikuissosiaalityöntekijä kommentoi: *“Ajan puute, tehdään vain välttämättömimmät, kiireelliset asiat. Työn kehittämiseen ei varata aikaa.”* (Vastaja 153.) Työ täyttyy byrokraattisilla tehtävillä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolissani kontaktipintani kehittämistyöhön on työn puitteissa lähes olematon. (...) Työntekijät kuormittuvat toimeenpanoroolissa byrokratialla, jossa ei suosita ihmettelystä, vaan olemassa olevien ohjeiden rivakkaa toimeenpanoa. (Vastaja 316.)

Myös sosiaalityöhön kohdistuvat *säästö- ja tehokkuuspaineet* koettiin yhtenä merkittävimmistä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen esteistä (ks. myös Baltzar 2016, 63; Poikselkä 2019, 50). Sosiaalityöntekijät toivat esille, että poliittiset päättäjät ja sosiaali- ja terveystalouden ylin johto odottavat sosiaalityöltä nopeita säästötoimenpiteitä, eikä päätöksenteossa myöskään huomioida rakenteellisen sosiaalityön pitkän aikavälin mahdollisuuksia vaikuttaa alueen asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Sosiaalityöntekijät korostivat, että sosiaalityön tuloksellisuutta ei tulisi mitata ainoastaan toteutuneen asiakastyön määrällä tai arvioida yksinomaan taloudellisista resursseista käsin (ks. Mänttären van der-Kuip 2013, 16). Kuten Mänttären van der-Kuip (2013, 16)

on todennut, tämän kaltaiset käytännöt voivat pahimmillaan kaventaa sosiaalityön todellisia tavoitteita ja ohentaa sosiaalityön eetosta.

Kunnallisella puolella johdon näköalattomuus sosiaalityön vaikuttavuutta kohtaan. Sosiaalityön vaikuttavuutta ei tunnisteta, sitä ei arvosteta, eikä siihen anneta rahaa, eikä aikaa. Ylin johto ei ole kiinnostunut sosiaalityöstä muussa kuin säästämielessä – missä asioissa vielä sosiaalityössä voitaisiin säästää? (Vastaaja 463.)

Vain määräaikoihin sidottua työtä seurataan, määräajoissa pysyminen ja muut mitattavat työt tuntuvat olevan tärkeitä (Vastaaja 29).

Lähes kymmenesosa sosiaalityöntekijöistä nimesi yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen suurimmista esteistä *monitoimijaisen yhteistyön puutteen*, joka tuli esille *sosiaalityöntekijöiden, johdon ja poliittisten päättäjien välisen vuorovaikutuksen vähäisyytenä* (ks. Poikselkä 2019), *sosiaalityön eri tehtäväalueiden sisäisen yhteistyön vähäisyytenä* (ks. Baltzar 2016, 64), *hallintorajat ylittävän yhteistyön vähäisyytenä*, *kuntalaisten kanssa tehtävän yhteistyön vähäisyytenä* (ks. Ruonakangas 2021, 72) sekä *yhteisen keskustelun ja kehittämisen mahdollistamien foorumien puutteena*. Sosiaalityöntekijät toivat monitoimijaisen yhteistyön näkökulmasta esille myös sen, että rakenteellisten muutosten suunnittelu ja arviointi tulisi toteuttaa nykyistä vahvemmassa vuorovaikutuksessa yhteiskunnan eri toimijoiden kesken. Näin taloudelliset ja inhimilliset tekijät tulisivat nykyistä kokonaisvaltaisemmin huomioiduksi.

Yhteiskunnan eri toimijat eivät ole riittävän aktiivisessa vuorovaikutuksessa, jotta muutoksia voitaisiin toteuttaa. Jokainen kehittää omaa työtään, rakenteellinen sosiaalityö vaatisi muutoksia laajemmin. (Vastaaja 373.)

Rakenteellinen ajattelu tulisi tapahtua läpileikkaavasti kuntaorganisaatioissa. Sektoreiden rajojen ylittäminen tulisi olla helpompaa. On melko erikoista ajattelua ja toimintaa, että eri sektorit sysäävät kustannuksia toisille sektoreille, jotta heidän oma toimintansa näyttäisi tilastoissa hyvältä. Näin ollen tuotetaan epäoikeudenmukaisia palve-

luita ja luodaan eriarvoisuutta tuottavia rakenteita. Loppujen lopuksi, kaikki säästöt ja kulut heijastuvat kuntalaisten hyvinvointiin. (Vastaaja 514.)

Kuten Pohjola (2011) ja Muotka (2013) ovat asian esittäneet, palvelujärjestelmän kehittäminen edellyttää tiivistä yhteistyötä ja verkostoitumista yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Kuitenkin erilaiset *joustamattomat rakenteet ja käytännöt*, muun muassa *vakiintuneiden toimintakäytäntöjen* ja *byrokraattisten organisaatorakenteiden* nähtiin estävän rakenteellisen sosiaalityön tekemistä. Byrokraattiseen organisaatorakenteeseen liittyvät tekemisen esteet liittyvät sosiaalityöntekijöiden mukaan muun muassa organisaation hierarkkiseen rakenteeseen, asioiden hitaaseen etenemiseen ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen odotteeseen. Tällöin myös yhteistyö on vaarassa lamaan.

Lisäksi *vaikuttamismahdollisuuksiin liittyvät haasteet*, kuten *vaikuttamisväylien puuttumisen* ja *hiljentämisen kulttuurin* koettiin estävän rakenteellisen sosiaalityön tekemistä. Osa sosiaalityöntekijöistä toi esille näkemyksenään, että sosiaalityöntekijöitä ei kuulla organisaatioissa sosiaalisesti kestävä päätöksenteon tukena.

Johto tai esihenkilöt eivät ole kiinnostuneita tai kuuntele asiakkaiden/potilaiden kanssa päivittäin työskentelevien tiedosta ja näkemyksistä esim. sosiaalisiin ongelmiin liittyen. Isompia päätöksiä ja linjauksia tehdessä ei selvitetä tai pysähdytä miettimään, miten ne käytännössä vaikuttavat etenkin heikoimmassa asemassa olevien asemaan ja elämään. Sitten asiakkaita autetaan ja tuetaan ”korjaamaan” näiden seurauksia omassa elämässään. Usein sosiaalityön ”edustajat” ovat esihenkilöitä tai päälliköitä, jotka ovat etäännyneet jo vuosia sitten asiakkaiden arjesta ja siitä saatavasta tiedosta. (Vastaaja 450.)

Sosiaalityöntekijöiden esille nostamat vaikuttamisväylien puuttumiseen liittyvät haasteet kuvaavat sitä, että ainakin osalla asiakastyötä tekevistä sosiaalityöntekijöistä on tunne, etteivät he tule kuulluksi, eikä heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa kuntalaisten elinolosuhteita muotoileviin poliittisiin ja instituutionaalisiin päätöksiin. Myös Ruonakankaan (2021) tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijät kokevat,

ettei heillä ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa organisaatioidensa päätöksentekoprosesseihin.

Hiljentämisen kulttuuria sosiaalityöntekijät kuvasivat muun muassa siten, että *“työntekijän oletetaan olevan lojaali työnantajaa kohtaan, mikä vaikeuttaa rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista, vaikka kyseessä ei olisi edes työskentelyorganisaatioon liittyvä ongelma”* (Vastaja 456). Erittäin kuvaava esimerkki hiljentämisen kulttuuria tuottavista toimintakäytännöistä on seuraava keskikokoisen kunnan sosiaalityöntekijän kuvaus tapahtuneesta: *“Kerran käytin ilmoitusvelvollisuuttani ja ”ilmiannoin” työpaikkani tilanteen sote-lautakunnan puheenjohtajalle, tästä tuli paha silmää johdolta ja lähiesimieheni sai nuhteet, kun ei pidä työntekijäänsä kurissa.”* (Vastaja 437.)

Julkisuustyöhön liittyen osa sosiaalityöntekijöistä nosti esiin sen, että työskentelyorganisaatio ei tue sosiaalityöntekijöitä epäkohtien esille tuomisessa (ks. myös Tiitinen 2019, 93–94). Osa toi esille, että heidän on pitänyt hyväksyttää tiedotusvälineisiin kirjoittaminen tai haastattelukutsu ylimmässä johdossa.

Esimiestyössä otettiin käyttöön ennakkosensuuri: kaikki kirjoitukset tiedotusvälineisiin pitää hyväksyttää ylimmällä johdolla ennen julkaisua. Samanaikaisesti esimiehiä kiellettiin vastaamasta toimittajien haastattelukutsuihin – kaikki toimittajien yhteydenotot on ohjattava ylimpään johtoon. (Vastaja 26.)

Osa sosiaalityöntekijöistä oli kokenut suoranaista vaientamista tuoden esille, että organisaation johto oli kieltänyt sosiaalityöntekijöitä ottamasta kantaa tai ilmaisemasta mielipiteitään sosiaalityöhön liittyvistä asioista julkisilla ja poliittisilla sekä kansalaisjärjestöjen areenoilla ja toimintakentillä (ks. myös Tiitinen 2019, 55, 90; Simola 2018).

Talon johto on kieltänyt yksittäisiä työntekijöitä ottamasta kantaa millään muotoa sosiaalipalveluiden tilaan ja tasoon edes yleisellä tasolla lehdistä, poliittisissa piireissä taikka kansalaisjärjestöissä. Tästä esimerkkinä työntekijä sai kirjallisen varoituksen kerrottuaan työnsä vaikeuksista. Työntekijöille on sanottu, että johto on ainoa taho, jolla on oikeudet kommentoida sosiaalipalveluita julkisesti. Näin sosi-

aalipalveluiden todellinen tilanne ja ongelmat eivät tule esille missään instanssissa, kuten poliittiset päättäjät, kansalaisjärjestöt taikka AVI ja Eduskunnan oikeusasiamies, koska kukaan ei yksinkertaisesti uskalla avata suutaan. (Vastaaja 344.)

Kaiken kaikkiaan organisatorinen vaikuttamisväylien puuttuminen ja julkisuustyöhön liittyvä hiljentämisen kulttuuri estävät sosiaalityössä havaittujen ongelmallisten tilanteiden potentiaalista poliittista ja julkista tunnustamista. Sosiaalityöntekijöiden esille tuomat rakenteellisen sosiaalityön haasteet kuvaavat sitä käytännön tosiasiaa, että sosiaalityön asema osana julkisen järjestelmän instituutionaalisia rakenteita ei ole ristiriidaton. Sosiaalityöntekijöiden organisatorinen toimintamahdollisuuksien kaventaminen on omiaan heikentämään demokraattisen yhteiskunnan toteutumista (ks. Keränen 2013; Palonen ym. 2019). Edes välillinen osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon, tiedon tuottaminen ja sosiaalisten vaikutusten arviointi sekä heikossa elämäntilanteessa elävien ihmisten äänen kuuluviin saaminen edesauttaisivat rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden ja demokraattisen yhteiskunnan toteutumista (ks. Keränen 2013; Palonen ym. 2019).

7.3 Sosiaalityön profession liittyvät rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet

Reilu viidesosa vastaajista mainitsi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteiden liittyvän *sosiaalityön profession*. Profession liittyvät esteet jakautuvat sosiaalityöntekijöiden vastauksissa *rakenteellisen sosiaalityön osaamisen puutteisiin, professionaalisen tuen puutteeseen ja sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisista syistä johtuviin esteisiin* (ks. taulukko 1).

Lähes 15 prosenttia vastaajista ilmaisi *rakenteellisen sosiaalityön puutteelliseen osaamiseen* liittyviä mainintoja profession sisäisenä rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävänä tekijänä (ks. myös Ruonakangas 2021). Osaamisen puutteet liittyvät sosiaalityöntekijöiden mukaan ensinnäkin *puutteelliseen vaikuttamisaamiseen*, jonka seurauksena esimerkiksi yksilöiden ongelmien yhteiskunnalliset yhteydet ja rakenteellisen vaikuttamisen mahdollisuudet voivat jäädä tunnistamatta (ks. Tiitinen 2019;

Kaihluvirta–Häikiö 2022). Vaikuttamisosaamiseen liittyvät puutteet ovat yhteydessä myös siihen, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu rohkeutta tuoda esille havaitsemiaan sosiaalisia ja yhteiskunnallisia epäkohtia.

Ajattelen, että me sosiaalityöntekijät miellämme rakenteellisen sosiaalityön joksikin erittäin vaativaksi ja vaikeaksi asiaksi, johon ei ehkä ole riittävästi osaamista. Omalla kohdallani ainakin on näin. Puuttuu rohkeutta viedä niitä omia ajatuksiani ja huomiotani eteenpäin, joita jatkuvasti asiakas- ja verkostotyössä saan, jos minulla ei ole heti täydellistä ehdotusta asian/tilanteen korjaamiseksi tai muuttamiseksi. (Vastaaja 176.)

Osa tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä mainitsikin osaamiseen liittyväksi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteeksi *koulutuksen puutteen* niin tutkintoon johtavassa koulutuksessa kuin lisäkoulutuksessakin.

Itse rakenteellisen työn koulutus. Itse en ole saanut rakenteelliseen työhön mitään koulutusta, joten on todella vaikea sitä myöskään toteuttaa. (Vastaaja 51.)

Ongelmaksi nähtiin, että professiolta itseltään *puuttuu jaettu käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä* eli siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi käytännössä toteuttaa (ks. Baltzar 2013). Tutkimustulos ei ole yllättävä, sillä rakenteellista sosiaalityötä on kritisoitu siitä, että sen teoreettiset näkökulmat eivät ole riittävällä tavalla pystyneet konkretisoimaan, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännön sosiaalityössä (ks. Payne 2021, Chan 2018). Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvän empiirisen tutkimuksen vähäisyys on myös omalta osaltaan vaikuttanut siihen, että sosiaalityön professiolle ei ole muodostunut jaettua käsitystä rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä (ks. Chan 2018). Vastaajat toivat esille, että rakenteellinen sosiaalityö käytännön toimintana mielletään usein hyvin suppeasti lähinnä sosiaalisiksi raportoinniksi. Sosiaalityöntekijöiden mukaan käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä on puutteellista sosiaalityöntekijöiden lisäksi organisaatioiden muilla toimijoilla, kuten sosiaali- ja terveystalveluiden johdolla ja poliittisilla päättäjillä (ks. myös Liukko ym. 2022a, 34).

Kukaan ei tunnu tietävän, mitä rakenteellinen sosiaalityö on ja miten se liittyy mihinkään. Tietoa puuttuu rivityöntekijöiltä korkeimpaan poliittiseen ja virkamiesjohtoon saakka. (Vastaaja 443.)

Osa tutkimukseen osallistuneista ilmaisi rakenteellisen sosiaalityön osaamiseen liittyväksi esteeksi myös *rohkeuden puutteen toimia professionilta saadun mandaatin edellyttämällä tavalla* (ks. myös Ruonakangas 2021; Tiitinen 2019). Sosiaalityöltä professiona kaivattiin muun muassa nykyistä vahvempaa kriittistä ja yhteiskunnallisia epäkohtia esille nostavaa työskentelyä.

Osittain kyse on myös sosiaalityöntekijöiden ammattikuntaa ja naisvaltaisia aloja ylipäättäen vaivaavasta kiltteydestä sekä yleisestä suomalaisesta mentaliteetista, joihin ei yleensä kuulu asioista kiistely, väittely, eikä niiden voimallinen ajaminen. Asioita kritisoiva ja uudistuksia voimallisesti ajava sosiaalityöntekijä voi myös helposti joutua esimerkiksi ylemmän tahon tai yhteistyötahojen hampaisiin muun muassa edellä mainituista syistä. (Vastaaja 109.)

Rakenteellinen sosiaalityö ei ole yksin tehtävää työtä. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat sekä professionaalista että kollegiaalista tukea yhteiskunnallista muutosta tavoittelevan työskentelynsä tueksi. Siksi ei ole yllättävää, että *professionaalisen tuen puute* nähdään yhtenä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen merkittävänä esteenä (ks. myös Ruonakangas 2021). Teemallisena kokonaisuutena professionaalisen tuen puute koostuu sosiaalityön sisällä vallitsevasta *hiljaisuuden kulttuurista, kollegoiden tuen puutteesta, heikosta itseymmärryksestä* sekä *ohuesta käytännön ja tutkimuksen suhteesta*, jotka kaikki omalta osaltaan estävät rakenteellisen sosiaalityön tekemistä.

Osa tutkimukseen osallistuneista ilmaisi, että sosiaalityön professionissa vallitseva *hiljaisuuden kulttuuri* estää rakenteellisen sosiaalityön tekemistä (ks. myös Tiitinen 2019). Kun sosiaalityöntekijät eivät ole kovin aktivoituneita ottamaan yhteiskunnallisesti kantaa, se omalta osaltaan ylläpitää sitä, että sosiaalityön, mukaan lukien rakenteellisen sosiaalityön, tunnettavuus ei ole kovin vahvaa alan ulkopuolella.

Sosiaalityöntekijöiden näkemysten perusteella näyttää, että rakenteelliseen sosiaalityöhön on vaikea saada professionaalista tukea myös siitä

syystä, että *sosiaalityön toimintakulttuuri painottuu yksilökohtaiseen työskentelyyn* ja rakenteellinen sosiaalityö nähdään irrallisena muusta sosiaalityöstä (ks. myös Ruonakangas 2021, 88; Poikselkä 2019, 45, 56). Sosiaalityöntekijät näkevätkin, että rakenteellinen sosiaalityö tulisi ymmärtää osana kokonaisvaltaista sosiaalityön orientaatiota.

Rakenteellisen sosiaalityön merkitystä ei tunnisteta perheneuvolatyössä. Keskitytään ihmisten henkilökohtaisiin ongelmiin, eikä aina havaita niiden yhteyttä yhteiskunnalliseen tilanteeseen. (Vastaaja 88.)

Yksilökohtaiseen työskentelyyn painottuvan työorientaation takia ei ole yllättävää, että sosiaalityöntekijät nimeävät *kollegoiden tuen puutteen*, mukaan lukien työyhteisön sitoutumattomuuden yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön tekemisen merkittävistä esteistä (ks. Savola 2016, 56; Poikselkä 2019, 48). On ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijöiden on vaikea saada kollegiaalista tukea työkavereiltaan ja esihenkilöltään rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen ja kehittämiseen, koska työyhteisöihin ja organisaatioihin ei ole päässyt muodostumaan rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuria.

Kokemukseni mukaan rakenteellinen sosiaalityö on usein yksittäisen työntekijän omasta mielenkiinnosta ja aktiivisuudesta riippuvaa, jolloin rakenteelliselle sosiaalityölle ei ole varattu työaikaa eikä sille välttämättä ole työyhteisön tai esihenkilön tukea (Vastaaja 128).

Käytännön ja tutkimuksen suhteeseen liittyen sosiaalityöntekijät ajattelevat, että käytännön työskentelystä puuttuu usein teoria- ja tutkimusperusteisuus (ks. Kuisti 2021, 27), kuten eräs sosiaalityöntekijä kommentoi: *“Akateemisen sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön sosiaalityön välillä on iso kuilu. Asiakastyöntekijät ja tutkimuksellisesti tai rakenteellisesti argumentoivat eriytyvät.”* (Vastaaja 125.) Toisaalta sosiaalityöntekijät nostivat esiin sen, että heillä *“ei löydy sijaa tutustumiseen julkaisuihin tai osallistua koulutuksiin kuin aivan minimisti”* (Vastaaja 572). Lisäksi vaikuttavuustutkimuksen ja kvantitatiivisen tutkimuksen puute nostettiin esille rakenteellisen sosiaalityön esteinä.

Yllättävänkin moni sosiaalityöntekijä mainitsi *henkilökohtaiset syyt* rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estäväksi tekijäksi. Lähes viisi pro-

senttia ilmaisi *motivaation puutteen* tai *henkilökohtaisen leimaantumisen pelon* estävän rakenteelliseen sosiaalityöhön tarttumista (ks. myös Tiitinen 2019; Simola 2018; Ruonakangas 2021).

Leimautumisen pelko vaikuttaa ko. työn tekemiseen. (Vastaaja 180.)

Valittajan maineen saamisen pelko/aikaisemmat kokemukset estävät ainakin minua. (Vastaaja 440.)

Kun rakenteellisen sosiaalityön professionaalisen tason tekemisen esteitä tarkastelee kokonaisuutena, tulevat myös rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estävät henkilökohtaiset syyt paremmin ymmärretyiksi. Tutkimustulokset osoittavat, että rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuurin ja kollegiaalisen tuen puuttuessa, rakenteellinen sosiaalityö näyttää jäävän lähinnä yksittäisten sosiaalityöntekijöiden aktiivisuuden varaan. On ymmärrettävää, että yksin toimiessaan sosiaalityöntekijöillä ei ole rohkeutta toimia sosiaalityön mandaatin mukaisella tavalla ja he eivät uskalla esimerkiksi leimaantumisen pelossa nostaa havaitsemiaan rakenteellisia epäkohtia esille (ks. myös Tiitinen 2019; Ruonakangas 2021).

Sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet tuottavat omalla tavallaan karua kuvaa rakenteellisen sosiaalityön erilaisista toimintaympäristöistä. Ne ovat kuitenkin hyvin havainnollistavia ja informatiivisia tekijöitä, joihin on mahdollista vaikuttaa rakenteellisen sosiaalityön keinoin. Ne eivät ole yksittäisten sosiaalityöntekijöiden ratkaistavissa, vaan ne edellyttävät laajempia yhteiskunnallisia ja sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmään liittyviä toimenpiteitä, unohtamatta sosiaalityön profession kehittämistä. Siten kiinnostavaa on, millaisia kehittämissuhteita sosiaalityöntekijät esittävät rakenteellisen sosiaalityön tilanteen parantamiseksi.

8.

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä

Santra Ruonakangas & Sirpa Kannasoja

Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä. Tutkimukseen osallistuneita sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kuvailemaan, miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi heidän näkemystensä mukaan kehittää. Kyselylomakkeen avokysymyksellä kerätyt vastaukset analysoitiin aineistolähtöisesti (ks. tarkemmin Kannasoja & Ruonakangas, luku 4.5 tässä teoksessa).

Taulukko 1. Rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen (mainintojen määrän prosentuaalisessa järjestyksessä)

Organisaatio (48,0 %)	Rakenteellisen sosiaalityön organisointia vahvistamalla (35,9 %)	Rakenteellisen sosiaalityön resurssit (18,8 %) Vaikuttamisen väylät (8,7 %) Rakenteellinen sosiaalityö osana sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvaa (8,2 %) Rakenteellisen sosiaalityön johtaminen (7,0 %) Rakenteellisen sosiaalityön toimintasuunnitelma (5,3 %) Sosiaalityöntekijöitä rakenteellisen sosiaalityön kehittäjätehtäviin (2,9 %) Rakenteellinen sosiaalityö osana julkishallinnollista työtä (2,4 %) Rakenteellisen sosiaalityön toimijoiden roolit (0,5 %)
	Rakenteellisen sosiaalityön menetelmiä kehittämällä (17,6 %)	Tietotyö (6,8 %) Reformityö (6,5 %) Sosiaalipoliittinen työ (2,7 %) Yhteisötyö (2,2 %) Tietojärjestelmät (2,1 %) Kansallinen tieto (0,9 %) Kansalaisvaikuttaminen (0,9 %)
	Monitoimijaisia yhteistyötä vahvistamalla (10,6 %)	Sosiaalijohdon ja poliittisten päättäjien kanssa tehtävä yhteistyö (4,4 %) Asiakkaiden kanssa tehtävä yhteistyö (2,9 %) Foorumit yhteiselle keskustelulle ja kehittämiselle (2,7 %) Sosiaalityön eri tehtäväalueiden välinen yhteistyö (1,2 %) Kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö (0,7 %)
Professio (19,7 %)	Professiota kehittämällä (11,6 %)	Julkisuustyö (4,1 %) Rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuri (3,6 %) Profession kollektiivinen tuki (2,7 %) Uudistava työote (1,5 %) Kehittäminen ja tutkimus (1,4 %)
	Rakenteellisen sosiaalityön osaamista vahvistamalla (9,6 %)	Sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön itseyttäminen (5,3 %) Rakenteellisen sosiaalityön koulutus (3,4 %) Sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön ammatillinen osaaminen (2,6 %)
Yhteiskunta (15,0 %)	Rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistaminen ja kirkastaminen osana sosiaali- ja terveyspalveluja (15,0 %)	Sosiaalityön resurssit ja työskentelyolosuhteet (7,4 %) Sosiaalityön yhteiskunnallinen asema (6,0 %) Kansallinen ohjaus (3,2 %)
	Yhteiskunnallinen asenneilmapiiri (0,9 %)	

Lähes puolet (48,0 %) tutkimukseen osallistuneista nosti esiin, että rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää organisaatiota kehittämällä. Tässä yhteydessä organisaatioilla tarkoitetaan niitä julkisen järjestelmän organisaatioita, joissa sosiaalityö hoitaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Viidennes (19,7 %) sosiaalityöntekijöistä kehittäisi rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityön professiota kehittämällä ja vajaa viides (15,0 %) yhteiskuntaan vaikuttamalla ja yhteiskunnan rakenteita kehittämällä. (Ks. taulukko 1.) Tulokset avataan sisällöllisessä järjestyksessä siten, että ensin kuvataan vastaajien esiin nostamia yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka yhteiskunnallisena kontekstina (Mullaly 2007) ovat vaikuttamassa organisaatioiden, mutta myös profession tasolla tapahtuvaan kehittämiseen. Toisena kuvataan organisaatioihin liittyvät kehittämissuhteet. Profession kehittäminen kuvataan viimeisenä, koska lopulta niin yhteiskunnallinen kuin organisatorinen konteksti ja kehittäminen ovat vaikuttamassa sosiaalityön mahdollisuuksiin ja sosiaalityön arvoista nousevan professionaalisen mandaatin mukaisesti tavoitteisiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä.

8.1 Yhteiskunnallisella tasolla tapahtuva kehittäminen

Vajaa kuudesosa (15,0 %) sosiaalityöntekijöistä toi esille, että rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää *yhteiskuntaan vaikuttamalla ja yhteiskunnan rakenteita kehittämällä*. Yhteiskunnallisella tasolla tapahtuva rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen edellyttää sosiaalityöntekijöiden mukaan *yhteiskunnallisen asenneilmapiirin muokkaamista sekä rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistamista ja kirkastamista osana sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää* (ks. taulukko 1).

Rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistaminen ja kirkastaminen osana sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää edellyttää sosiaalityöntekijöiden mukaan ennen kaikkea *sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman, rakenteellisen sosiaalityön kansallisen ohjauksen sekä sosiaalityön resurssien ja työskentelyolosuhteiden vahvistamista*. Sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman vahvistamisella sosiaalityöntekijät tarkoittavat muun muassa sosiaalityön asiantuntijaroolin vahvistamista sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä, mutta myös laajemmin yhteiskunnassa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan olennaista olisi vahvistaa myös eri yhteiskunnallisten toimijoiden ymmärrystä rakenteellisen sosiaalityön yhteiskunnallisesta merkityksestä ja sen mahdollisuuksista vaikuttaa yksilöiden ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat sosiaalityön profession omaa aktiivisuutta ja määrätietoista vaikuttamista sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman muuttamiseksi.

Laajempi yhteiskunnallinen muutos sosiaalityön resursseihin ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden profiilin nostaminen muiden asiantuntijaprofessioiden rinnalle. (...) Asiantuntijuutemme on tuntematonta laajemmassa kontekstissa. (Vastaaja 375.)

Sosiaalityön asemaa tulisi vahvistaa siten, että se tulisi esiin päättäjien puheissa ja politiikassa enemmän. Sosiaalityön uraverkosto on hyvä esimerkki, että joukossa on voimaa, mutta vielä tarvitaan enemmän. (Vastaaja 231.)

Kansallista ohjausta kaivattiin etenkin rakenteellisen sosiaalityön kansallisen toimintamallin luomiseen, rakenteellisen sosiaalityön kansallis-

ten työryhmien perustamiseen ja koordinointiin, hyvien olemassa olevien toimintamallien ja käytäntöjen jakamiseen sekä rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanon valvontaan.

Tulisi tehdä selkeää valtakunnallista ohjausta kuntiin / sosiaalipalveluita tuottavalle taholle siitä, mitä asioita kunnissa pitää tehdä rakenteellisen sosiaalityön osalta. Tämä on mielestäni ainoa keino, että käytännöt olisivat esim. yhteneviä ja vertailukelpoisia. (Vastaja 582.)

Valtakunnallisesti tulisi olla enemmän esimerkkejä rakenteellisen työn toteuttamisesta käytännössä, sosiaalinen raportointi ei ole yhtä kuin rakenteellinen sosiaalityö, vaikka tällaista viestiäkin on annettu (Vastaja 392).

Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kansallisen rakenteellisen sosiaalityön kehittämisohjelmaan sisältyvän selvityksen tulokset osoittavat, että sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuussa olevat hyvinvointialueet tarvitsevat rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoon ja kehittämiseen vahvaa kansallista ohjausta ja tukea niin lainsäädännön tulkintaan, sosiaali- ja terveystalouden organisaatioiden toimintaan, toimintamallien luomiseen sekä menetelmien kehittämiseen ja käyttöön kuin myös tiedonhallintaan (ks. Liukko ym. 2022a, 78). Kuten Sosiaali- ja terveystalouden ministeriön sosiaalineuvos Virva Juurikkala (2022, 23) on todennut, sosiaali- ja terveystalouden meneillään oleva uudistus on merkittävä mahdollisuus rakenteellisen sosiaalityön uudelle kansalliselle kehittämiselle, etenkin tiedolla johtamisen ja vaikuttavuuden parantamisen näkökulmasta. Jotta rakenteellisen sosiaalityön on mahdollista toteuttaa kokonaisvaltaisesti kaksoissidoksensa mukaista yhteiskunnallista tehtäväänsä niin yksilöihin kuin yhteiskuntaan suuntautuvana työnä (ks. Pohjola 2011), sosiaalityö tarvitsee tehtävänsä toteuttamiseen riittävät taloudelliset ja inhimilliset resurssit. Alimitoitettujen resurssien varassa toimiessaan vaarana on, että sosiaalityön resurssit kohdentuvat yksinomaan yksilökohtaiseen työhön (ks. Carniol 1992; Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019). Tämän osoittaa myös Poikselän (2019, 50) tutkielman tulokset. Tutkimukseemme osallistuneet sosiaalityöntekijät toivatkin esille, että rakenteellisen sosiaalityön aseman vah-

vistaminen ja kirkastaminen osana sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmää edellyttää sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman ja rakenteellisen sosiaalityön kansallisen ohjauksen vahvistamisen lisäksi sosiaalityön resurssien ja sosiaalityön työskentelyolosuhteiden parantamista.

Resursseihin liittyen sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että laillistettuja sosiaalityöntekijöitä olisi valtakunnallisesti riittävästi saatavilla. Lisäksi työ määrän tulisi olla kohtuullinen, jotta sosiaalityöntekijät voisivat työssään hyvin ja että heillä jäisi aikaa ja voimavaroja myös rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen.

Huolehtia, että kelpoisuudet täyttäviä sosiaalityöntekijöitä on riittävästi saatavana (Vastaaja 335).

Sosiaalityöntekijöiden hyvinvointiin ja jaksamiseen pitäisi saada lisää panostusta. Kun työntekijät jaksavat paremmin ja asiakasmäärä on kohtuullinen, jää sosiaalityöntekijöille paremmin aikaa rakenteelliseen kehittämiseen. (Vastaaja 538.)

Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että lainmukainen lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoitus (Lastensuojelulaki 2007/417, 13 b §) laajennettaisiin koskemaan myös muita sosiaalityön tehtäväalueita, kuten aikuissosiaalityötä.

Sosiaalityön kaksoissidoksen mukaisen yhteiskunnallisen tehtävän edellyttämien resurssien vahvistamisen lisäksi sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat nykyisten olemassa olevien resurssien suunnitelmallisempaa ja vaikuttavampaa käyttöä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heillä itsellään tulisi olla näkemystä, miten resursseja voisi kohdentaa nykyistä vaikuttavammin.

Pitäisi olla muutakin kuin lisäresurssin huutamista, pitäisi olla itselläkin näkemystä, kuinka nykyisiäkin resursseja uudelleen kohdistamalla saataisiin enemmän vaikutuksia aikaan (Vastaaja 201).

Myös Liukon ym. (2022a, 76) selvityksen tulokset vahvistavat käsitystä, että rakenteellisen sosiaalityön toteuttaminen ja kehittäminen vaativat jatkossa nykyistä suunnitelmallisempaa sosiaalityön resursointia.

Yhtenä keinona tässä on sosiaalityöntekijöiden esiin nostama yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin vaikuttaminen. Yhteiskunnallisen asenneilmapiirin muokkaamisella sosiaalityöntekijät tarkoittavat yhteiskunnassa vallitsevan asenne- ja arvomaailman muokkaamista siten, että se tulee suosiollisemmaksi rakenteelliselle sosiaalityölle, joka pyrkii muuttamaan yhteiskuntaa sosiaalityön kohteena olevien ihmisryhmien ja kohdeilmioiden kannalta suosiollisemmaksi. Seuraavassa aineistotteessa tutkimukseen osallistunut sosiaalityöntekijä kuvaa yhden hankkeen konkreettisia toimenpiteitä, joilla on lähdetty suunnitelmallisesti muuttamaan sosiaalityön toimintakäytäntöjä ja jolla voi myös olla heijastevaikutuksena lähitoimintaympäristön ja mahdollisesti laajempikin yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutos.

Meillä on (...)hanke meneillään. Hankkeessa kehitetään sosiaalista raportointia ja tietoa asiakkaiden tilanteesta kerätään nyt systemaattisemmin sähköisiä työvälineitä hyödyntäen. Hankkeessa kehitetään tiedottamista ja vaikuttamista, vaikuttavuuden tiedostamista sekä mediaosaamista. Syrjiviä toimintakäytäntöjä muutetaan ja työohjeita päivitetään. Meillä kannanottoja on vastaanotettu esimerkiksi yhdistykseltä, päihdeasiamieheltä (...) ja AVIsta. Organisaatiostamme on valittu edustajat kuntien HYTE-työryhmiin. Jalkautumista on lisätty organisaatiossamme. Kontakteja on lisätty esimerkiksi kolmannelle sektorille ja seurakuntaan. Jatkamme rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen parissa, hanketyö on siinä oleellisesti mukana. (Vastaaja 458.)

On tärkeää, että sosiaalityö professiona pyrkii määrätietoisesti vaikuttamaan yhteiskunnalliseen arvo- ja asenneilmapiiriin tehden näkyväksi myös rakenteellisen sosiaalityön tavoitetta ja merkitystä kansalaisten hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen eheyden edistämisessä. Siten myös sosiaalityö voisi saada nykyistä vahvemmin tuekseen niin taloudellista kuin inhimillistäkin resurssia.

8.2 Organisaation tasolla tapahtuva kehittäminen

Toinen sosiaalityöntekijöiden esiin nostama rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen teemallinen kokonaisuus on *organisaation tasolla tapahtuva kehittäminen*. Noin puolet (48 %) tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä tuo esille, että rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää kehittämällä niitä organisaatioita, joissa sosiaalityö toteuttaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Organisaation kehittämiseen kohdentuvat toimenpide-ehdotukset jakautuvat sosiaalityöntekijöiden vastauksissa *rakenteellisen sosiaalityön organisoinnin vahvistamiseen, rakenteellisen sosiaalityön menetelmälliseen kehittämiseen ja monitoimijaisen yhteistyön vahvistamiseen* (ks. taulukko 1).

Rakenteellisen sosiaalityön organisoinnin vahvistamiseen liittyen sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että *rakenteellinen sosiaalityö integroidaan osaksi julkishallinnollista työtä*.

Ottaa rakenteellinen sosiaalityö osaksi hyvinvoinnin rakentamista ja ongelmien ennaltaehkäisyä läpäisyperiaatteella kaikessa päätöksenteossa ja organisaatioiden käytännöissä (Vastaaaja 24).

Sosiaalityöntekijöiden mukaan rakenteellinen sosiaalityö tulisi sisällyttää nykyistä vahvemmin osaksi hyvinvointipalveluiden suunnittelun, päätöksenteon ja toimeenpanon kokonaisuutta. Kysymys on ajankohtaisempi kuin koskaan. Kuten myös Ruonakangas (2021; 2022, 53) on tutkielmansa tulosten perusteella todennut, sosiaali- ja terveyspalveluiden siirryttyä hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle ajankohtainen ratkaistava kysymys liittyy siihen, millainen rooli rakenteelliselle sosiaalityölle muotoutuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuudessa hyvinvointialueille siirtyvien ja kuntiin jäävien palveluiden yhdyspintatyöskentelyssä ja poikkihallinnollisessa tiedontuotannossa, toimeenpanossa, päätöksenteossa ja johtamisessa.

Niin ikään rakenteellisen sosiaalityön organisointiin liittyen sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että rakenteelliselle sosiaalityölle määriteltäisiin selkeä *toimintasuunnitelma* ja sen *johtaminen*. Sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat sekä strategisen että operatiivisen tason toimintasuunnitelmaa. Rakenteellisen sosiaalityön johtamista kaivattiin niin poliitti-

selta tasolta kuin organisaation johdolta ja lähiesihenkilöiltäkin. Tämän lisäksi työyhteisöissä tulisi sopia rakenteellisen sosiaalityön konkreettisista käytännöistä ja toimintasuunnitelman mukaisista työskentelyn painopistealueista (ks. myös Roitto 2020, 82).

Se [rakenteellinen sosiaalityö] tulisi ottaa asiakastyön rinnalle yhdeksi ykkösprioriteetiksi, tehdä strategia sen toteuttamiseksi ja suunnitella organisaatiotasoisesti, miten, millä keinoin ja resurssein sitä tehdään kussakin toiminnossa. Rakenteellisen sosiaalityön strategian toimeenpanoa tulisi valvoa esim. kunnissa johtoryhmä- tai jopa valtuustotasoisesti. (Vastaaja 107.)

Tarvittaisiin rakenteellisen sosiaalityön mukaan ottamista keskijohdon johtamisstrategiaan, ei vain kaupungin johdon tasolle. Keski-johto ja lähiesihenkilöt ovat avainasemassa rakenteellisen sosiaalityön juurruttamisessa. (Vastaaja 242.)

Myös Liukon ym. (2022a, 76) kansallisen selvityksen tulokset osoittavat, että järjestämisvastuussa olevat julkisen sektorin toimijat kaipaavat tukea kansallisen strategian ja toimeenpanosuunnitelman sekä yhdenmukaisten rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen muodossa.

Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät eivät kaivanneet rakenteellisen sosiaalityön organisoinnin vahvistamista ainoastaan toimintasuunnitelman laatimiseen ja sen johtamiseen, vaan laajemminkin rakenteellisen sosiaalityön toimintamahdollisuuksien luomiseen (ks. Pohjola 2011). Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että *rakenteellinen sosiaalityö kirjattaisiin osaksi jokaisen sosiaalityöntekijän tehtävänkuvaan ja että rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdennettaisiin resursseja.*

Sen tulee olla kaikkien sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvaan kuuluva työ, ei vain nimettyjen kehittäjätyöntekijöiden tai esihenkilön tonttia (Vastaaja 383).

Johdon tulisi linjata rakenteelliselle sosiaalityölle työaikaa ja luoda rakenteet sen toteuttamiselle (Vastaaja 267).

Kirjaamalla rakenteellinen sosiaalityö osaksi jokaisen sosiaalityön tehtäväkuvaan (ks. myös Poikselkä 2019, 60) rakenteellinen sosiaalityö saataisiin tuotua osaksi sosiaalityöntekijöiden jokapäiväistä työtä ja sen asemaa saataisiin vahvistettua yksilökeskeisen työskentelyn rinnalla ja jatkumona. Yhtä lailla rakenteellisen sosiaalityön resursointi loisi edellytyksiä rakenteellisen sosiaalityön suunnitelmalliseen kehittämiseen ja toteuttamiseen osana sosiaalityöntekijöiden työtehtäviä.

Organisaatiot seuraavat ja tilastoivat sosiaalityön tehokkuutta ja työsuorituksia hyvinvointiliberaalin hallintokäytännön mukaisesti yksilökohtaiseen työskentelyyn kohdistuvien suoritteiden perusteella. Siten on ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijät kaipaavat työskentelyorganisaatiolta konkreettista tukea rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistettavan työajan määrittelyssä. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät toivat esille epävarmuutta siitä, paljonko heidän on mahdollista varata työaika rakenteelliseen työskentelyyn.

Tarvitaan myös ylemmän johdon tuki sekä osoitettu aika, jonka voi käyttää rakeen (Vastaaja 239).

Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat rakenteellisen sosiaalityön toimintasuunnitelmaa ja sen johtamista, rakenteellisen sosiaalityön resursoinnin vahvistamista sekä rakenteellisen sosiaalityön sisällyttämistä jokaisen sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvaan osana rakenteellisen sosiaalityön organisoinnin vahvistamista, sosiaalityöntekijät kaipasivat organisaation johdolta ja lähiesihenkilöiltä konkreettista kannustusta ja rohkaisua rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen ja kokeilevaan kehittämiseen (ks. myös Ruonakangas 2021; Roitto 2020, 73, 82). He myös toivoivat työntekijöiden näkemysten nykyistä vahvempaa huomioon ottamista.

Sosiaalityön johdon tulisi tuoda rakenteelliseen sosiaalityöhön enemmän mahdollisuuksia ja innostaa työyhteisöjä tekemään rakenteellista sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä ja näkemyksiä tulisi enemmän kuulla ja huomioida työyhteisöissä. (Vastaaja 362.)

Rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä organisaation tasolla tulisi kohdistaa sosiaalityöntekijöiden mukaan myös *vaikuttamisväylien luomiseen* (ks. myös Ruonakangas 2021). Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että sosiaalityöntekijöiden yhteiskuntatieteellinen osaaminen ja sosiaalityön asiantuntijuus hyödynnettäisiin nykyistä vahvemmin esimerkiksi hyvinvointisuunnitelmien ja -kertomusten laatimisessa, sosiaali- ja terveystalouden päätöksenteossa ja vaikuttavuuden arvioinnissa. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että organisaatioiden esihenkilöt ja johto rohkaisivat sosiaalityöntekijöitä nostamaan havaittuja epäkohtia esille sekä kannustaisivat osallistumaan julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Väylä selkeämmäksi, miten sosiaalityössä kohdatut epäkohdat saadaan ylimmän johdon lisäksi myös lautakuntien ja päättäjien tietoon. Sosiaalinen raportointi, siihen tulisi varata enemmän resursseja ja sen tekemistä tulisi kehittää, jotta sosiaalityön arki ja rakenteellinen työ tulisi näkyviin myös yhteiskunnalle. (Vastaja 148.)

Johdon taholta kehittämismyönteisen ilmapiirin luominen, joka rohkaisee myös kritiikin esiin tuomiseen ilman leimautumisen pelkoa (Vastaja 558).

Osa tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä toi esille, että organisaatioissa tulisi nimetä *sosiaalityöntekijöitä rakenteellisen sosiaalityön kehittäjätehtäviin*. Aineiston perusteella näyttää sille, että joillakin alueilla rakenteellisen sosiaalityön työryhmiä onkin perustettu, mutta edelleen toivottiin jo nimettyjen kehittäjäsosiaalityöntekijöiden roolin vahvistamista rakenteellisen sosiaalityön eteenpäin viemisessä. Silloin kun organisaatioissa oli nimettyjä kehittäjäsosiaalityöntekijöitä, he olivat tukenneet rakenteellisen sosiaalityön käytäntöjen vahvistamista ja eteenpäin viemistä. (Ks. myös Roitto 2020, 82). Aineiston keruun ajankohdan eli vuoden 2021 touko–elokuussa sosiaalityöntekijät suuntasivat ajatuksiaan jo tulevaan ja toivoivat, että hyvinvointialueille perustettaisiin rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistuvia työtehtäviä.

Lähes viidesosa sosiaalityöntekijöistä toi vastauksissaan esille, että rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää organisaatioissa *rakenteellisen*

sosiaalityön menetelmiä kehittämällä. Sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esille *tietotyön, reformityön, sosiaalipoliittisen työn, yhteisötyön ja kansalaisvaikuttamisen* sisältöjä. *Tietotyötä* sosiaalityöntekijät kehittäisivät vahvistamalla tiedon tuottamisen, välittämisen ja hyödyntämisen prosesseja ja rakenteita niin paikallisella, alueellisella kuin kansallisellakin tasolla. Sosiaalityössä syntynyttä tietoa tulisi sosiaalityöntekijöiden mukaan välittää nykyistä suunnitelmallisemmin myös sosiaalihuollon ulkopuolisille toimijoille. Tietotyön kehittämiseen sisältyvänä kokonaisuutena sosiaalityöntekijät nostivat esille tietotyötä tukevien tietojärjestelmien, mukaan lukien asiakastietojärjestelmien kehittämistarpeet (ks. myös Roitto 2020, 86).

Enemmän sosiaalista raportointia, tietoa päätöksentekijöille, sosiaalityön ammattilaisten osallistamista ja näkemysten ja tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa sekä organisaation, että yhteiskunnan tasolla (Vastaaja 26).

Tietojärjestelmät ajan tasalle tämän rakenteellisen työn/tiedon tuottamisen osalta päätöksentekoon yms. kentille (Vastaaja 244).

Tiedon tuottamisen ja siihen liittyvien tietojärjestelmien kehittäminen ovatkin rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta keskeisiä, koska ne luovat pohjan rakenteellisen sosiaalityön tiedon hyödyntämiseen osana sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden tiedolla johtamisen rakenteita (ks. myös Liukko 2022a, 75).

Reformityön osalta sosiaalityöntekijät toivat esille muun muassa ennaltaehkäisevän työn ja poikkihallinnollisen yhteistyön kehittämisen. Vastauksissa korostuivat yhteinen kehittäminen ilman kilpailua ja taloudellisia raja-aitoja, jolloin tavoitteena näyttäytyy niin taloudellinen kokonaisyöty kuin asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvointivaikutukset. *Sosiaalipoliittisen työn* osalta sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että sosiaalityön tietoa hyödynnettäisiin nykyistä vahvemmin hyvinvointipalveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä sekä päätöksentekoon vaikuttamisessa.

Enemmän yhteistä keskustelua ja talouden suunnittelua siten, että taloutta suunnitellaan yhteisesti, ei ns. kilpailen, kuka säästää eniten

tai kuka pysyy budjetissa. Pohdittaisiin vaikutuksia ja vertailtaisiin palveluiden tuottamista eri kohdissa ja eri keinoilla. (Vastaaaja 79.)

Yhteisötyöhön liittyen sosiaalityöntekijät näkivät tarpeellisena kehittää jalkautuvaa sosiaalityötä, ryhmämuotoisia palveluita sekä kuntalaisille tiedottamista. Vapaa-ajalla toteutettavan *kansalaisvaikuttamisen* osalta kävi ilmi, että yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja politiikkaan olisi tärkeä saada mukaan sosiaalityötaustaisia henkilöitä. Osa tutkimukseen osallistuneista toikin esille, että asiaan voi jokainen sosiaalityöntekijä halutessaan itse vaikuttaa asettumalla ehdokkaaksi, mutta myös äänestämällä vaaleissa ehdokkaiksi asettuneita sosiaalityöntekijöitä.

Yhä kompleksisemmiksi muuttuvien yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtäminen ja niistä aiheutuvien sosiaalisten seurausten ratkaiseminen vaatii kykyä tarkastella asioita laaja-alaisesti eri toimijaryhmien näkökulmista. Kuten Laurila (2020) sekä Mönkkönen ja Kekoni (2020) kuvaavat, sosiaalisten muutosten eteenpäin vieminen tarvitsee tuekseen monitoimijaisessa yhteistyössä muodostuvaa kollektiivista asiantuntijuutta, moninaisen tiedon ja asiantuntijuuden vaihtoa sekä samaan suuntaan toimimista ja vaikuttamista. Sosiaalityöntekijät nostivatkin yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen kohteeksi *monitoimijaisen yhteistyön vahvistamisen*.

Sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esille, että monitoimijaista yhteistyötä tulisi tiivistää etenkin *sosiaalityöntekijöiden, sosiaalijohdon ja poliittisten päättäjien välillä, sosiaalityön eri tehtäväalueiden välillä* sekä palvelujärjestelmän ammatillisten toimijoiden ja *asiakkaiden ja kansalaisjärjestöjen välillä*.

Sosiaalityöntekijöiden sekä *sosiaalijohdon ja poliittisten päättäjien kanssa tehtävän yhteistyön* tiivistämiseen liittyen sosiaalityöntekijät kaipaivat etenkin kaksisuuntaisen tiedon välittämisen vahvistamista. Sosiaalityöntekijöiden esille nostamien asioiden perusteella näyttää, että sosiaalityöntekijöiden johdolle tuottama tieto ei palaudu takaisin sosiaalityöntekijöille. Tilanteen vuoksi sosiaalityöntekijöille jää epäselväksi, miten kerättyä tietoa hyödynnetään, mihin tiedon avulla pyritään vaikuttamaan tai millaisia muutoksia tiedon avulla on mahdollisesti saavutettu.

Nyt tieto monesti jää meidän yksikön työntekijöiden ja esihenkilön käymiin keskusteluihin ja en osaa sanoa etenevätkö asiat siitä, miten

ylös vai ei. Jos kyse on selvästä käytännöntason ongelmasta, johon voidaan melko matalalla organisaatiotasolla puuttua, niin asioihin saatu yleisesti ottaen melko hyvin vastetta. Isommista yhteiskunnallisista linjoista johtuvat ongelmat todennäköisesti jäävät sikseen, koska ei voida alatasolla tehdä päätöksiä. (Vastaaja 223.)

Tiedottamisen kehittäminen niin, että jokainen sosiaalityöntekijä on tietoinen siitä, millaista keskustelua johdon ja kuntapäätäjien kanssa käydään, mitkä omassa kunnassa ovat ajankohtaisia asioita, mahdollisuus olla vaikuttamassa asioihin (Vastaaja 98).

Sosiaalityöntekijöiden mukaan avointa vuorovaikutusta ja tiedon välittämisen käytäntöjä tulisi lisätä sosiaalityöntekijöiden sekä hallinnollisen johdon ja poliittisten päättäjien välillä, jotta sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus olla ainakin välillisesti vaikuttamassa organisaation päätöksentekoon ja poliittisen päätöksenteon linjauksiin.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan monitoimijaista yhteistyötä on tarpeen vahvistaa myös *sosiaalityön eri tehtäväalueiden välillä*. Sosiaalityöntekijät esittivät muun muassa, että rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamisessa, tiedolla vaikuttamisessa ja palvelujärjestelmän kehittämisessä olisi tärkeä tehdä yhteistyötä eri tehtäväalueiden, kuten sosiaalihuollon peruspalveluiden ja erityispalveluiden välillä. Sosiaalityöntekijät näkevät, että yhteistyön avulla olisi mahdollista kehittää muun muassa palveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta.

Tärkeää olisi ainakin myönteinen asenne kehittämistyöhön [sosiaalityön] eri tehtäväalueiden välillä ja ymmärrys, että yhteistyökäytäntöjä kehittämällä voitaisiin mahdollisesti myös säästää tai ainakin parantaa asiakkaiden saamia palveluita ja yhdenvertaisuutta (Vastaaja 340).

Sosiaalityöntekijät toivatkin esille, että palvelujärjestelmää tulisi kehittää nykyistä vahvemmassa *yhteistyössä asiakkaiden, kokemusasiiantuntijoiden, kehittäjäasiakkaiden ja erilaisten asiakasraatien kanssa*, jotta palvelut vastaisivat paremmin asiakkaiden tarpeita. Myös *kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön tiivistäminen* koettiin tärkeäksi.

Itse vahvistaisin monialaisissa verkostoissa tehtävää työtä, kehittäisin palveluprosesseja (mihin sosiaali- ja terveydenhuollon yhdistäminen antaisiin oivan mahdollisuuden), ottaisin rohkeammin palveluiden käyttäjät mukaan kehittämään kuntatason palveluita (Vastaaja 305).

Sosiaalityöntekijöiden näkemykset vahvistavat käsitystä rakenteellisesta sosiaalityöstä kansalaiskeskeisenä työnä (ks. Matthies & Närhi 2014).

Myös *yhteisen keskustelun ja kehittämisen mahdollistavat foorumit* nähtiin yhtenä tärkeänä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen yhteistyömuotona. Erilaiset osallisuutta tukevat foorumit ovatkin tärkeitä deliberaatiivisen demokratian toimintamuotoja, sillä ne tarjoavat eri toimijoille mahdollisuuden tasa-arvoiselle kohtaamiselle ja avoimelle poliittiselle keskustelulle (ks. Raisio & Vartiainen 2011; Gül 2019; Fung 2020), ja siten areenan erilaiset näkökulmat huomioon ottavalle yhteiselle kehittämiselle.

8.3 Profession tasolla tapahtuva kehittäminen

Rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen kolmas teemallinen kokonaisuus eli *profession tasolla tapahtuva kehittäminen* jakautuu *profession kehittämiseen* ja *rakenteellisen sosiaalityön osaamisen vahvistamiseen* (ks. taulukko 1). Viidesosa (19,7 %) sosiaalityöntekijöistä toi esille, että rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen edellyttää sosiaalityön professiolta *rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuurin, profession kollegiaalisen tuen, uudistavan työtteen, kehittämisen ja tutkimuksen sekä julkisuustyön vahvistamista*. Rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa koskevien tutkimustulosten perusteella on selvää, että rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan yhteiskunnassamme vielä hyvin vähäisesti (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luku 5 tässä teoksessa; myös Simola 2018; Poikselkä 2019; Raitto 2020, Ruonakangas 2021). Tulokset rakenteellisen sosiaalityön nykytilasta selittävät ainakin osaltaan sitä, miksi sosiaalityön profession sisälle ei ole päässyt muodostumaan vahvaa rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuria ja miksi rakenteelliseen sosiaalityöhön on vaikea saada kollegiaalista tukea. Sosiaalityöntekijät toivatkin esille, että rakenteellisen sosiaalityön

kehittäminen edellyttää rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuurin synnyttämistä ja ylläpitämistä yhteisen keskustelun ja toimintatapojen kehittämisen avulla.

Ottamalla se yhdeksi kehittämiskohteeksi ts. puhumalla rakenteellisesta sosiaalityöstä. Pohtimalla organisaatiossa, miten juuri meillä voitaisiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä. (Vastaja 492.)

Kollegiaalista tukea kaivattiin myös sosiaalityöstä esille nousseiden asioiden eteenpäin viemiseen (ks. myös Ruonakangas 2021, 71–72).

Yhteisissä yksikön palaverissa rakenteelliset kysymykset olisi hyvä ottaa joka kerta keskusteluun ja sopia, miten asioita viedään eteenpäin. Edellyttää sitä, että kaikki ymmärtävät asian tärkeyden ja merkityksen ja tuovat asioita yhteiseen pohdintaan. Tällöin ei tarvitsisi myöskään lähteä yksin tekemään muutostyötä, vaan olisi kollegiaalinen tuki taustalla ja voidaan jakaa toimenpiteitä. (Vastaja 111.)

Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että rakenteellisen sosiaalityön professionaalista asiantuntijuutta vahvistetaan *kehittämisen ja tutkimuksen avulla*. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että käytännön ja tutkimuksen yhteistyölle luotaisiin nykyistä vahvemmat rakenteet jo koulutusvaiheessa esimerkiksi rakenteellisen sosiaalityön opintoihin liittyvien työelämäprojektien avulla. Käytännön ja tutkimuksen suhteen vahvistamiseen liittyen sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että tutkittua tietoa rakenteellisista ongelmista olisi hyödynnettävissä käytännön muutostyöskentelyn ja vaikuttamisen tukena sekä laajemminkin sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän ja yhteiskunnan kehittämisessä.

Sosiaalityön tutkimuksen lisääminen yhteiskunnan rakenteiden tuomista ongelmista. Tutkitun tiedon hyödyntäminen käytännön sosiaalityössä. (Vastaja 416.)

Osa sosiaalityöntekijöistä kaipasi rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen tueksi *uudistavaa työtettä*. Sosiaalityöntekijät toivoivat kollegoiltaan nykyistä aktiivisempaa, kehittämismyönteisempää ja rohkeampaa ajattelua ja asioiden esille tuomista.

Muutosten tulisi käynnistyä arjen toiminnallisten rakenteiden vähittäisestä muuttamisesta ”kokeilukulttuuria” vahvistamalla (Vastaaja 255).

Aktiivisesti pohtia työyhteisössä uusia rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen tapoja, rohkeampaa otetta, luovuuden ja innovatiivisuuden lisääminen (Vastaaja 124).

Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityön profession on lisättävä yhteiskunnallista näkyvyyttä. Näkyvyyttä tulisi vahvistaa *julkisuustyön* avulla tuoden rakenteellista sosiaalityötä osaksi yhteiskunnallista keskustelua.

Median avulla, tuomalla mediassa esille kunnallisen sosiaalityön hyvää vaikuttavuutta yhteiskunnassa ja korostamalla sosiaalityöntekijöiden asiantuntemusta. Media voisi tuoda kunnan sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä aivan eri tavalla esiin kuin mitä nyt tapahtuu. (Vastaaja 427.)

Kuten Tiitinen (2019) ja Pyykkö (2020) esittävät, julkisuustyöhön lukeutuvan mediavaikuttamisen avulla sosiaalityöntekijöiden olisi mahdollista ottaa erilaisia yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta synnyttäviä tilanteita julkisesti käsiteltäväksi. Ongelmallisiksi havaittujen tilanteiden esille nostaminen on edellytys sille, että yhteiskunnalliset epäkohdat voivat tulla julkisesti tunnustetuiksi ja käsitellyiksi poliittisina kysymyksinä (ks. Keränen 2013, 93; Palonen ym. 2019). Ilman asioiden politisointia rakenteellisen sosiaalityön tavoitteleva yhteiskunnallinen ja sosiaalinen muutos on kapea-alaista.

Noin kymmenesosa tutkimukseen osallistuneista toi esille, että osana rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä on tärkeä vahvistaa sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön osaamista (ks. Tiitinen 2019; Roitto 2020; Ruonakangas 2021). Osaamisen vahvistaminen jakautuu tutkimukseen osallistuneiden vastauksissa *sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön itseymmärryksen, rakenteellisen sosiaalityön koulutuksen ja sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön ammatillisen osaamisen vahvistamisen tarpeisiin.*

Kuten aikaisemmin on jo todettu, rakenteellista sosiaalityötä on kritisoitu siitä, että sen teoreettinen keskustelu ei ole pystynyt tarjoamaan välineitä siihen, miten rakenteellista sosiaalityötä on mahdollista tehdä käytännössä (ks. Payne 2021; Chan 2018). Rakenteellisen sosiaalityön itseymmärrykseen liittyen osa sosiaalityöntekijöistä toikin esille, että heille on epäselvää, mitä rakenteellisen sosiaalityön käytäntö on (ks. myös Poikselkä 2019, 55).

Se on lakisäateistä, mutta monissa organisaatioissa ei tiedetä, mitä se on ja miten sitä pitäisi tai edes voisi tehdä (Vastaaja 66).

Rakenteellisen sosiaalityön itseymmärryksen vahvistamiseksi sosiaalityön profession sisällä on tärkeä luoda kokonaisvaltaista käsitystä rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksesta.

Rakenteellinen sosiaalityö -käsitteenä on hankala, voisi aloittaa käsitteen purkamisesta (Vastaaja 222).

Tulisi lisätä tietoa siitä, mitä se eri sektoreilla on, miten sitä voitaisiin kehittää ja tuoda tieto lähemmäs toimijoita (Vastaaja 316).

Rakenteellisen sosiaalityön ammatilliseen osaamiseen liittyen sosiaalityöntekijät ilmaisivat kaipaavansa etenkin sosiaalipoliittisen, mediaosaamisen ja sosiaalityön johtamisosaamisen vahvistamista. Sosiaalityöntekijät toivoivat rakenteellisen sosiaalityön koulutuksen lisäämistä jo sosiaalityön maisterivaiheen opinnoissa. Täydennyskoulutusta toivottiin niin asiakastyössä kuin johtavina sosiaalityöntekijöinä toimiville. (Ks. myös Kairala ym. 2012; Kuisti 2021.)

Rakenteellinen sosiaalityö pakolliseksi ja kattavaksi opintokokonaisuudeksi kaikkiin sosiaalityön ja sosiaalialan opintoihin yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin, jotta ydinajatus rakenteellisesta, progressiivisesta ja kriittisestä sosiaalityöstä alkaisi vallata alaa, ja ehkä jossain vaiheessa muodostuisi vallitsevaksi paradigmaksi sosiaalityössä. (Vastaaja 443.)

Rakenteellisen sosiaalityön tekeminen vaatii ennen kaikkea hyvää johtamista ja strategista osaamista johtoportaalta. Suomessa monella-kaan sosiaalialan johtajalla ei ole erityistä johtamiskoulutusta tai se on varsin vaatimatonta, samoin kuin johtamiskokemus. (Vastaaja 109.)

Kaiken kaikkiaan sosiaalityö professiona tarvitsee jaetun käsityksen rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä ja yhteisen linjan rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen. Tutkimustiedon sekä kriittisen reflektion kautta on mahdollista löytää ymmärrystä rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen käytännön sovelluksista. Riittävällä kansallisella ohjauksella ja sosiaalityön resursoinnilla luodaan tilaa kehittää rakenteellisen sosiaalityön organisointia ja toteutusta osana sosiaali- ja terveystalouden kokonaisuutta. Paitsi tutkimustiedon, myös käytännön kokeilevan kehittämisen ja monitoimijaisen yhteistyön tiivistämisen myötä luodaan rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuria ja vahvistetaan sosiaalityön profession kokonaisvaltaista työorientaatiota. Professionaalisen itseymmärryksen kehittämisen kautta sosiaalityön on mahdollisuus ottaa yhteiskunnallinen paikkansa ja vahvistaa rakenteellisen sosiaalityön asemaa sosiaali- ja terveystaloudjärjestelmässä. Tällöin kehittyy myös varmuus toimia monialaisesti ja monitoimijaisesti erilaisilla foorumeilla, jolloin eri toimijoille syntyy jaettu käsitys yhteisestä päämäärästä: kansalaisten hyvinvoinnin edistämisestä.

9.

Yhteenveto: sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toimijoina

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Tämän luvun tarkoituksen on muodostaa synteesiä kyselyaineiston tuloksista sekä tulkita tuloksia suhteessa aikaisempaan tutkimustietoon (ks. luvut 4–8 tässä teoksessa). Aluksi tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön toteutumista suhteessa sosiaalisiin rakenteisiin, sitten sen toteutumisen mahdollistumista, esteitä ja kehittämistä. Lopuksi pohditaan tutkimuksen rajoitteita, jotta lukija voi arvioida tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä.

9.1 Rakenteellisen sosiaalityön toteutuminen rakenteissa

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että sosiaalityöntekijöiden keskuudessa on valtava potentiaali rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle ja kehittämiselle (ks. myös Nilsen 2016, 43–49). Tulokset rakenteellisen sosiaalityön toteutumisesta eivät kuitenkaan vastaa sosiaalityönte-

kijöiden rakenteellista sosiaalityötä kohtaan kokemaa kiinnostusta (ks. myös Simola 2018). Tulokset osoittavat, että rakenteellinen sosiaalityö ei kokonaisuudessaan ole vahva osa sosiaalityöntekijöiden jokapäiväistä työtä. Niin tietotyön, inklusiotyön, strategiatyön, mutta erityisesti oikeudenmukaisuustyön (ks. Pohjola 2011) osalta rakenteellista sosiaalityötä tehdään pääosin vain silloin tällöin, harvoin tai hyvin vähäisissä määrin. Rakenteellisen sosiaalityön yksittäisiä tehtäväalueita tarkasteltaessa havaittiin, että ainoastaan inklusiotyöhön sisältyvä tietoisuustyö ja valtaistamistyö sekä strategiatyöhön sisältyvä reformityö näyttäytyivät vahvimmin toteutuvina rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueina, niitäkin sosiaalityöntekijät toteuttivat kuitenkin vain melko usein.

Voidaankin todeta, että sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä vahvimmin sosiaalisten suhteiden tasolla tapahtuvassa asiakaskohtaisessa työssä (ks. Mullaly 2007). Tämä tapahtuu esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden pyrkiessä paljastamaan asiakkaille heidän elinolosuhteidensa sosiaalisia ja rakenteellisia yhteyksiä (unmasking structures, ks. Carniol, 1992). Näin myös yksilökohtainen asiakastyö määrittyy osaksi rakenteellista sosiaalityötä. On tärkeä huomata, että vaikka asiakkaiden tietoisuuden lisäämisen avulla on mahdollista purkaa yksilöiden toimintakyvyn kannalta haitallisia ajatusmalleja (ks. Mullaly & Dupré 2019, 303–309), sen avulla ei ole mahdollista purkaa niitä tosiasiallisia rakenteellisia juurisyitä, jotka aiheuttavat yksilötason sosiaalisia ongelmia (ks. Moreau 1979; Carniol 1992). Rakenteiden paljastamisen lisäksi sosiaalityöntekijät puolustavat asiakkaiden oikeuksien toteutumista (defence, ks. Carniol, 1992; ks. myös Pohjola 2011) sekä tarjoavat tietoa kollektiivista tietoisuutta vahvistavasta vertaistoiminnasta tai osallisuutta tukevasta yhdistystoiminnasta (collective consciousness, ks. Carniol 1992).

Asiakaskohtaisen valtaistamisen lisäksi tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät pyrkivät vahvistamaan alueen asukkaiden osallisuutta muokkaamalla vallitsevaa asenneilmapiiriä eri väestöryhmille solidaarisemmaksi. Vaikka sosiaalityöntekijät tekevät jonkin verran palvelujärjestelmän toimivuuteen liittyvää kehittämistyötä asiakkaiden ja yhteistyöverkojen kanssa, sosiaalityöntekijät eivät juurikaan tee yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tai poliittiseen muutokseen (political change, ks. Carniol, 1992, Pohjola 2011) suuntautuvaa työtä, eten-

kään yhteistyössä kansalaistoimijoiden, kuten kokemusasiantuntijoiden, asiakasneuvostojen tai kansalaisjärjestöjen kanssa. Kuten Moreau (1979) ja Carniol (1992) ilmaisevat, vaikuttamisen tulisi tapahtua ensisijaisesti suhteessa primäärisiin rakenteisiin eli esimerkiksi rasismiin ja kapitalismiin ja vasta toissijaisesti sekundäärisiin rakenteisiin, kuten mediaan ja byrokratiaan: ensisijaisilla rakenteilla ajatellaan olevan merkittävämpi vaikutus toissijaisiin rakenteisiin kuin päinvastoin.

Sosiaalisissa suhteissa toteutettavan rakenteellisen sosiaalityön lisäksi tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä jonkin verran instituutioiden tasolla (ks. Mullaly 2007) tehdessään reformityötä (ks. Pohjola 2011) eli kehittäessään oman työyhteisönsä, sosiaalityön eri tehtäväalueiden välisen yhteistyön sekä monialaisten ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjä. Vaikka työyhteisöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittäminen näyttää selkeästi olevan keskeinen osa etenkin johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä, sosiaalityöntekijät eivät osallistu palvelujärjestelmätasoiseen kehittämiseen eivätkä poliittiseen muutokseen (policy/politics, ks. Kokkonen, luku 3.2 tässä teoksessa) pyrkivään yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Ks. myös Ruonakangas 2021.) Ideologiatasoon eli ideologioihin, arvoihin ja uskomusjärjestelmiin suuntautuvaa rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityöntekijät eivät tee juuri lainkaan. Esimerkiksi suurelle yleisölle kohdistettua julkisuustyötä sekä vapaa-ajalla toteutettavaa sosiaalityön arvopohjan mukaista kansalaistoimintaa sosiaalityöntekijät tekevät hyvin vähän, jos lainkaan (ks. myös Poikselkä 2019, 56).

Tieto – sen saaminen, tuottaminen, hyödyntäminen ja sen avulla vaikuttaminen – on sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivän rakenteellisen sosiaalityön edellytys (ks. Pohjola 2011). Silti tietotyö ei näyttäydy keskeisenä osana sosiaalityöntekijöiden työtä (vrt. Rajala 2022; Roitto 2020; Heinonen 2016). Vaikka sosiaalityöntekijät kirjaavat asiakastietojärjestelmään asiakkaisiinsa liittyvää yksilökohtaista tietoa, tulosten mukaan he eivät juurikaan tuota analysoitua rakenteellista tietoa: yli puolet sosiaalityöntekijöistä ei tuottanut lainkaan analysoitua tietoa tai tuottivat sitä ainoastaan silloin tällöin. Tarkasteltaessa tiedon saamista ja välittämistä sosiaalityöntekijöiden ja monitoimijaisten verkostojen välissä, huomataan, että sosiaalityöntekijät saavat eniten

tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä suoraan asiakkailta ja asiakkaiden asioissa toimivilta yhteistyöverkostoilta. Organisaation johdolta sekä kansalaistojen toimijoilta, joihin kansalaisjärjestöt ja poliittiset päättäjätkin lukeutuvat, sosiaalityöntekijät saavat tietoa harvemmin. Tuottamaansa tietoa sosiaalityöntekijät välittävät eniten organisaation johdolle sekä asiakkaille ja yhteistyöverkostoille, sen sijaan kansalaisjärjestöille ja poliittisille päätöksentekijöille sosiaalityöntekijät eivät välitä tietoa juuri lainkaan (ks. myös Nilsen 2016, 67).

Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että sosiaalityön kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallinen tehtävä (ks. Carniol 1992, 1–18; Mullaly 2007, 245; Pohjola 2011, 207) kohdentuu tällä hetkellä lähes yksinomaan yksilöiden ja ryhmien kanssa tehtävään valtaistamistyöhön, eikä niinkään ennaltaehkäisevästi hyvinvointia, sosiaalista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta mahdollistaviin yhteiskunnan ja instituutioiden rakenteisiin (ks. myös Ruonakangas 2021). Sosiaalityön kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallinen tehtävä ja rakenteellisen sosiaalityön mission mukainen systeeminen muutos edellyttävät sosiaalityöltä jatkossa nykyistä huomattavasti vahvempaa työskentelyn kohdistamista kaikkiin yhteiskunnallisiin ja instituutionaalisiin rakenteisiin (ks. Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019), jotka tukevat kansalaisten hyvinvointia, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa.

9.2 Rakenteellisen sosiaalityön mahdollistuminen toimintaympäristöissään

Tässä alaluvussa tulkitsemme aiemmin esitettyjä tuloksia rakenteellisen sosiaalityön eri tehtäväalueiden toteutumisen (ks. luku 5 tässä teoksessa, kuviot 1–4) ja tehtäväalueiden toteutumisesta selittävien tekijöiden osalta (ks. luku 6 tässä teoksessa, taulukot 1–4 sekä liite 2). Nostamme esiin mahdollisia selitysmalleja, joiden kautta hahmottuu rakenteellisen sosiaalityön laajempi kehys eli se, millaisissa toimintaympäristöissä ja olosuhteissa rakenteellisella sosiaalityöllä on hyvät mahdollisuudet päästä toteutumaan ja kehittymään potentiaaliinsa. On hyvä muistaa, että tulkinnoissa ei ole kyse kausaalisista tuloksista, vaan yhteyksiä pohtivista tulkinnoista.

Tietotyö

Sosiaalityöntekijät saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä monilta eri tahoilta. Ne sosiaalityöntekijät, joilla on vahva käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä, ovat kiinnostuneita rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä, kokevat saavansa työyhteisöltään tukea rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen ja joilla on riittävästi päätösvaltaa oman työnsä sisältöihin ja aikatauluttamiseen, toimivat säännöllisesti asiakastyöhön liittyvissä monitoimijaisissa yhteistyöverkostoissa ja tekevät myös yhteistyötä kansalaistoimijoiden, valvontaviranomaisten, korkeakoulujen ja osamiskeskusten kanssa.

Sosiaalityöntekijät tuottavat saamansa tiedon pohjalta useammin *asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään* kuin *yhteiskuntarakenteisiin* liittyvää tietoa. Eri tahoilta ja lähteistä saatu tieto voi kuitenkin yhdessä erilaisen työn sisältöihin ja toteutukseen liittyvien odotusten kanssa tuottaa sosiaalityöntekijöille tunteen, että he joutuvat työskentelemään ristiriidassa ammattieettisten arvojensa kanssa. Jos sosiaalityöntekijän kokemiin ammattieettisiin ristiriitoihin yhdistyy henkilökohtainen kiinnostus yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan ja se, että työntekijä osaa hyödyntää sosiaalityön professionaalista asiantuntija-asemaansa sosiaalisten näkökulmien esiin tuomisessa, se kannustaa työntekijää myös tuottamaan tietoa erilaisista rakenteellisista tekijöistä, kuten esimerkiksi asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavista seurauksista.

Sen sijaan asiakkaan tarpeisiin ja palvelujärjestelmään liittyvän tiedon tuottamiseen sisältyy erilainen tietoon ja osaamiseen liittyvä prosessi. Jos työntekijä osaa saamansa tiedon avulla tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmää sekä rohkenee haastaa niitä yhdistämällä ja hyödyntämällä teorioita ja tutkimustietoa käytännön työhön, hän myös todennäköisesti tuottaa asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään kiinnittyvää tietoa.

On olennaista, että sosiaalityöntekijöiden saama ja tuottama tieto ei jää vain heidän itsensä haltuun, vaan että *tietoa välitetään* myös eteenpäin. On oletettavaa, että nimenomaan työtehtävistään ja roolistaan johtuen johtavassa asemassa työskentelevät sosiaalityöntekijät välittävät eri

tahoilta, erityisesti kansalaistoimijoilta, yhteistyöverkostoilta ja asiantuntijoilta saamaansa tietoa sekä tuottamaansa yhteiskuntarakenteisiin kiinnittyvää tietoa eteenpäin useammin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät (ks. Nilsen 2016, 64). Myös se, mitä vahvempi käsitys sosiaalityöntekijällä itsellään on rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksesta, näyttää tukevan rakenteellisen sosiaalityön tiedon välittämistä. Tulokset kertovat siitä, että tietotyötä tekevät sosiaalityöntekijät, joilla on halua tehdä yhteiskunnallista muutostyötä asiakkaiden ja kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. He myös tunnistavat tietotyön merkityksen rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi.

Inklusiotyö

Inklusiotyöhön sisältyvää *tietoisuustyötä* toteuttavat ne asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät, jotka saavat tukea työyhteisöltään ja tietoa yhteistyöverkostoiltaan ja jotka tarkastelevat kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmiä, haastavat niitä sekä yhdistävät ihmisten elämäntilanteita yhteiskunnallisten rakenteiden tasolle ja tämän osaamisen kautta tuottavat asiakkaaseen ja palvelujärjestelmän toimintaan liittyvää tietoa. Tällöin he keskustelun ja tiedottamisen avulla vahvistavat asiakkaiden tietoisuutta heidän elämäntilanteiden rakenteellisista syistä ja tarjoavat tietoa erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista, kuten vertaistuesta ja osallisuutta tukevasta yhdistystoiminnasta.

Myös *valtaistamistyö* inklusiotyön osana näyttää toteutuvan sosiaalityöntekijöiden työssä kohtalaisen vahvasti. Sen sijaan *osallistavaa kehittämistyötä* sosiaalityöntekijät tekevät keskimäärin vain silloin tällöin. Osallistavan kehittämistyön ja valtaistamistyön taustalla näyttää olevan samankaltaisia mahdollistavia tekijöitä. Ne sosiaalityöntekijät, jotka tuottavat tietoa ajankohtaisista sosiaalista ilmiöistä ja rakenteellisista tekijöistä, kuten esimerkiksi asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon seurauksista ja joilla on kykyä tarkastella olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmiä kriittisesti sekä rohkeutta haastaa niitä, hyödyntävät yhteiskuntatieteellistä osaamistaan valtaistamistyöhön. Kun edellisten valtaistamistyötä mahdollistavien tekijöiden lisäksi sosiaalityöntekijä työskentelee johtavassa asemassa ja saa tietoa yhteistyöver-

kostolta ja hänellä on riittävästi autonomiaa tehdä päätöksiä omaan työhönsä liittyen, kuten esimerkiksi siihen, miten hän työaikaansa käyttävät, hän myös hyödyntää osaamistaan osallistavaan kehittämistyöhön.

Yhteisötyö näyttää mahdollistuvan vahvimmin pienemmissä kunnissa tai kuntayhtymissä, vaikka sitä tehdään niissäkin harvoin. Pitkä sosiaalityöstä karttunut kokemus auttaa luomaan tiiviitä vuorovaikutussuhteita niin kansalaistoimijoihin kuin yhteistyöverkostoihinkin. Ne sosiaalityöntekijät, jotka osaavat tarkastella kriittisesti palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä sekä uskaltavat haastaa niitä, myös tuottavat tietoa ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä ja rakenteellisten tekijöiden, kuten asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon seurauksista. Sosiaalityöntekijät hyödyntävät työssään kertynyttä tietovarantoaan yhteisötyöhön jalkautuessaan kohtaamaan kuntalaisia erilaisiin tilaisuuksiin ja tiedottaessaan palveluista ja alueen ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä. Yhteisötyötä tehdessään sosiaalityöntekijät osallistuvat myös yhdyskuntarakenteiden kehittämiseen ja luovat asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa asuinalueiden toimivuuteen. Pitkä sosiaalityön työkokemus ja pienessä kunnassa työskentely näyttävät mahdollistavan tällaisen ehkä arkisiinkin kohtaamisiin perustuvan yhteisötyön.

Strategiatyö

Sosiaalipoliittista työtä sosiaalityöntekijät tekevät erittäin harvoin. Sen tekemisen mahdollistavat samankaltaiset tekijät kuin yhteisötyön tekemisen. Näin ollen pitkä työkokemus ja pienellä paikkakunnalla työskentely edesauttavat tiiviiden verkostoyhteistyörakenteiden luomisessa sekä tukevat sosiaalityöntekijöiden tiedon saantia myös asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta. Eri toimijoilta saamaansa tietoon pohjautuen sosiaalityöntekijät tarkastelevat kriittisesti palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä pyrkien myös muuttamaan niitä sekä tuottavat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvää analysoitua tietoa. Heillä on myös taitoa hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta rakenteellisen muutostyöskentelyn tavoitteiden saavuttamiseksi. Käytännössä he siis tekevät kehittämis- ja muutosehdotuksia kunnan johtaville viranhaltijoille tai poliittisille päätöksentekijöille, vaikuttavat hyvinvointistrategioihin ja

hyvinvointikertomuksiin sekä osallistuvat erilaisiin selvitystyöryhmiin ja lainsäädännön kehittämiseen (ks. myös Pohjola 2011, 218–220).

Strategiatyöhön sisältyvä *reformityö* on selkeästi keskeinen osa etenkin johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä. Johtavat sosiaalityöntekijät tekevät reformityötä suhteellisen usein. Etenkin ne johtavat sosiaalityöntekijät, jotka saavat tietoa yhteistyöverkostoilta ja asiantuntijalähteistä ja jotka osaavat tarkastella kriittisesti palvelujärjestelmää ja siellä vallitsevia toimintakäytäntöjä ja joilla on riittävästi rohkeutta haastaa niitä, myös tuottavat tietoa asiakkaiden tarpeista ja palvelujärjestelmän toimivuudesta. Näyttää, että toimintakäytäntöjen kriittinen tarkastelu ja niiden haastaminen on seurausta sosiaalityöntekijöiden kokemista ammattieettisistä ristiriidoista tai vaihtoehtoisesti ne tuottavat sosiaalityöntekijöille ammattieettisiä ristiriitoja. Joka tapauksessa ne sosiaalityöntekijät, jotka kokevat työssään ammattieettisiä ristiriitoja, tekevät reformityötä enemmän kuin kollegansa, jotka eivät koe ammattieettisiä ristiriitoja niin paljon. Reformityötä tehdessään sosiaalityöntekijät esittävät ehdotuksia työyhteisön toimintakäytäntöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi sekä tekevät ehdotuksia uusien palveluiden järjestämisestä ja etuuksien uudentamisesta kohdentamisesta (ks. myös Pohjola 2011, 216).

Niin ikään strategiatyöhön sisältyvää *kansalaisvaikuttamista* sosiaalityöntekijät toteuttavat selkeästi hyvin harvoin. Se ei ensisijaisesti sisälly sosiaalityöntekijän työtehtäviin, vaan sitä toteutetaan vapaa-ajalla enemmänkin kansalaisen kuin viranomaisen tai ammattilaisen roolissa (ks. Mullaly 2007; myös Mullaly & Dupré 2019; Weiss-Gal 2017; Poikselkä 2019). Kansalaisvaikuttamiseen lukeutuvaa rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan esimerkiksi tekemällä kuntalaisaloitteita tai toimimalla kunnallispoliitikkona tai kansalais- tai ammattijärjestön aktiivisena jäsenenä. Ne sosiaalityöntekijät, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osaavat hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta sosiaalityön yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamisessa, hyödyntävät kansalaisvaikuttamisen keinoja edistääkseen sosiaalityön arvojen mukaista tehtävää.

Oikeudenmukaisuustyö

Sosiaalityöntekijät tekevät oikeudenmukaisuustyötä eli puolustavat heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luovat kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista epäkohdista erittäin vähän, kun sitä tarkastellaan *kirjoittamisen, haastatteluiden, kehittämis- ja tutkimustoiminnan, järjestötoiminnan sekä kansalaisaktiivisuuden keinoin* toteutettuna. Ne johtavat sosiaalityöntekijät, jotka työskentelevät isoissa kunnissa tai kuntayhtymissä ja jotka ovat omaksuneet vahvan käsityksen rakenteellisesta sosiaalityöstä osana sosiaalityön kokonaisvaltaista orientaatiota ja osaavat yhdistää asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta saamaansa tietoa tutkimustietoon, myös hyödyntävät *kehittämis- ja tutkimustoimintaa* sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi.

Haastatteluihin osallistuminen näyttää olevan osa pitkän työkokemuksen omaavien johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä. He osaavat kenties muutaman vuoden työskennelleitä sosiaalityöntekijöitä paremmin hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ks. Nilsen 2016, 71.) Luultavasti siksi kokeneet sosiaalityöntekijät osaavat myös hyödyntää radio-, televisio- ja sanomalehtihaastatteluita osana yhteiskunnallista vaikuttamista ja muutostyöskentelyä. Tosin johtavatkaan sosiaalityöntekijät eivät anna haastatteluita kovin usein: keskimäärin vain kerran vuodessa. On oletettavaa, että ainakin suurissa organisaatioissa haastatteluiden antaminen on voitu keskittää johtaville viranhaltijoille, jolloin virallisten lausuntojen antaminen ja julkisuustyö ei varsinaisesti kuulu sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden määritelyihin tehtävänkuvuihin. Tällaisen julkisuustyön avulla kuitenkin olisi mahdollista jakaa tietoa paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti sosiaalityön kohdeilmioista, yhteiskunnallisista epäkohdista, sosiaalityöstä sekä palvelujärjestelmästä ja sen toimivuudesta.

Järjestötoimintaan eli sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävän järjestön toimintaan osallistuvat etenkin ne sosiaalityöntekijät, joilla on vahva poliittinen kiinnostus ja jotka saavat tietoa erityisesti erilaisista asiantuntijalähteistä, kuten ammattilehdistä, alan koulutuksista, osamiskeskuksilta ja korkeakouluilta. Sosiaalityöntekijät tekevät poliittista vaikuttamista järjestöjen kautta pyrkiessään muuttamaan ympäröivän

yhteiskunnan rakenteita, koska muita poliittisen vaikuttamisen väyliä ei kenties koeta itselle niin ominaisiksi tai mahdollisiksi väyliksi. Kuitenkin ne sosiaalityöntekijät, jotka ovat kiinnostuneita politiikasta, toteuttavat *kansalaisaktivismia*. Myös työskentely yli 100 000 asukkaan kunnassa mahdollistaa: isommilla paikkakunnilla kansalaisaktiivismin mahdollistavia mielenosoituksia järjestetään todennäköisemmin kuin pienillä paikkakunnilla.

Kirjoittamista rakenteellisen sosiaalityön keinona hyödynsivät vahvimmin ne sosiaalityöntekijät, jotka olivat kiinnostuneita politiikasta. Poliittisen kiinnostuneisuutensa lisäksi esimerkiksi ammatillisiin tai tieteellisiin lehtiin kirjoittavia sosiaalityöntekijöitä yhdisti se, että he saivat tietoa erityisesti asiantuntijalähteistä ja se, että he muodostamansa tietoperustan avulla kykenevät tarkastelemaan kriittisesti ja tarpeen vaatiessa myös rohkenevat haastamaan ympäröiviä yhteiskunnallisia rakenteita.

Järjestötoimintaa, kansalaisaktivismia ja kirjoittamista oikeudenmukaisuustyön keinoina käyttäviä sosiaalityöntekijöitä yhdistää poliittinen kiinnostuneisuus. Mielenkiintoista on, että politiikasta kiinnostuneet sosiaalityöntekijät ovat löytäneet erilaisia keinoja tuoda esille ja herättää keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista sekä pyrkii vaikuttamaan niihin. Kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijät näyttävät toteuttavan oikeudenmukaisuustyötä rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueena vain vähäisesti, kun sen kohteena on suuri yleisö ja vaikuttaminen kohdentuu ideologiseen tasoon arvoineen ja uskomusjärjestelmiin (ks. Mullaly 2007).

Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä selittäviksi tekijöiksi useilla eri rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueilla osoittautui erityisesti tiedon saaminen erilaisilta tahoilta ja lähteistä sekä innovaatio-osaaminen eli kyky tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja kehittää vaihtoehtoisia toimintatapoja sekä rohkeus haastaa epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia käytäntöjä. Myös pitkä työkokemus ja se, että sosiaalityöntekijä työskentelee johtavana sosiaalityöntekijänä näyttävät mahdollistavan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueesta riippuen joko pienessä tai isossa kunnassa työskentely mahdollistavat inkluusiotyön, strategiatyön ja oikeudenmukaisuustyön tekemistä: pienessä kunnassa työskentely mahdollistaa yhteistyön ja sosiaalipoliittisen työn toteuttamista, kun puolestaan

isossa kunnassa työskentely näyttää mahdollistavan kehittämisen- ja tutkimustoimintaan osallistumista ja kansalaisaktivismia.

Kun rakenteellisen sosiaalityön toteutumista mahdollistavia tekijöitä tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön muutostyöskentelyn eri yhteiskunnallisilla tasoilla (ks. Mullaly 2007) huomataan, että sosiaalisten suhteiden, instituutioiden sekä ideologioiden ja arvojen tasolla rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat eri tekijät. Asiakkaiden parissa tehtävälle inkluusiotyölle ja sosiaalisten suhteiden tasolla toimivien institutionaalisten käytäntöjen tasolla toteutettavalle strategiatyölle yhteistä on sosiaalityöntekijän asiakkailta ja heidän monitoimijaiselta verkostoltaan saama tieto sekä asiakkaaseen, palvelujärjestelmään ja yhteiskuntarakenteisiin liittyvän tiedon tuottaminen. Kun tarkastellaan muun muassa sosiaali- ja terveystyöjärjestelmätasolla toteutettavaa strategista ja sosiaalipoliittista työtä ja ideologiatasolla toteutettavaa oikeudenmukaisuustyötä, voidaan havaita, että niille yhteistä on asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta saatu tieto sekä se, että sosiaalityöntekijä osaa hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta, sosiaalityön professionaalista asemaa sekä poliittisia vaikuttamiskeinoja sosiaalisten asioiden esille tuomisessa ja sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa.

Rakenteellisen sosiaalityön perusehtona voidaan pitää tietoa ja sitä, että tietoa saadaan rakenteellisen sosiaalityön käyttöön mahdollisimman laaja-alaisesti erilaisista tietolähteistä ja eri toimijoilta. Tulosten perusteella voidaan todeta, että tiedon saamista mahdollistavina tekijöinä ovat rakenteellisen sosiaalityön sisältöön, työn toteutukseen ja tukeen liittyvät tekijät. Näitä tekijöitä ovat sosiaalityöntekijän käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksesta sekä sosiaalityöntekijän työn autonomia eli se, että sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa työnsä sisältöön ja määrään sekä se, että hän ehtii tehdä työnsä työajan puitteissa, ehtii perehtyä työajallaan ammattikirjallisuuteen ja tutkimukseen sekä hänellä on lupa osallistua työajallaan alansa koulutuksiin ja seminaareihin. Myös sosiaalityöntekijän rakenteellista sosiaalityötä kohtaan kokemus kiinnostus ja työyhteisöltä rakenteelliseen sosiaalityöhön saatu tuki näyttävät mahdollistavan tiedon saamista ja siten rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

9.3 Rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet rakenteellisen kehittämisen kohteina

Seuraavaksi teemme tulkintaa siitä, mitkä tekijät sosiaalityöntekijöiden mukaan estävät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ja millaisia ehdotuksia he tekevät rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseksi. Kiinnostavaa on, että valtaosa esteistä ja kehittämissuhteista kohdentuu organisaatiotasolle, kun professio- ja yhteiskuntatasolle kohdentuvat esteet ja kehittämissuhteet jäävät selkeästi vähäisemmiksi. Tosin tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä sosiaalityöntekijät tekevät rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä sitä estäviin ja mahdollistaviin tekijöihin liittyviä huomioita siitä kontekstista käsin, jossa he toimivat. Näin ollen sosiaalityöntekijät tekevät arjen työhön liittyviä havaintoja siitä, mitkä tekijät ovat jokapäiväisesti lähellä ja läsnä ja vaikuttavat omaan työhön omassa organisaatiossa ja miten niihin tekijöihin olisi mahdollista vaikuttaa toimintaa ja järjestelmää kehittämällä.

Sosiaalityöntekijät raportoivat paljon erilaisia rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteitä. Eniten esteitä nähtiin organisaatiossa, jossa sosiaalityö toteuttaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Useimmin sosiaalityöntekijät mainitsivat erilaisia resurssintarpeita liittyviä puutteita, esimerkiksi laillistettujen sosiaalityöntekijöiden riittämättömyydestä aiheutuva kohtuuton työmäärä, mutta myös sen, että rakenteelliseen sosiaalityöhön ei kohdisteta resursseja joko ollenkaan tai ainakaan riittävästi. Kaiken kaikkiaan julkisessa sosiaali- ja terveystalouden järjestelmässä työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat erilaisten säästö- ja tehokkuuspaineiden puristuksissa, eivätkä he ehdi kehittää työtään tai muuttaa sosiaalityön professionaalista työn tekemisen tapaa yksilökohtaista työorientaatiota kokonaisvaltaisemmaksi ja rakenteelliseen muutostyöskentelyyn suuntautuvammaksi. Riskinä on, että sosiaalityön toiminta jää reaktiiviselle tasolle (ks. Carniol 1992; Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019; Mänttari-van der Kuip 2022).

Sosiaalityöntekijät kuvasivat jäävänsä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen ja kehittämisen kanssa organisaatioissa yksin. Ongelmaksi nähtiin rakenteelliselta sosiaalityöltä puuttuva strategia ja toimintasuunnitelma sekä johtamisen puute. Riittämätön johtaminen ei ole mahdollistanut työyhteisöihin keskustelukulttuuria, joka tukisi rakenteellisen sosiaali-

työn toteuttamista yhdessä kollegoiden kanssa. Myös kehittämishankkeet ovat jääneet irrallisiksi, eivätkä ne ole onnistuneet juurruttamaan tietoa tai toimintakäytäntöjä osaksi palvelujärjestelmää ja sosiaalityön käytäntöjä.

Moni tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä mainitsi yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön esteistä puutteellisen monitoimijaisen yhteistyön, jonka koettiin toteutuvan heikosti niin sosiaalityöntekijöiden, johdon ja poliittisten päättäjien, sosiaalityön eri tehtäväalueiden ja poikkihallinnollisen yhteistyön kuin asiakkaiden ja kansalaistoimijoiden kanssa tehtävän yhteistoiminnan osalta. Eri toimijoiden väliselle keskustelulle ei tunnu löytyvän yhteistä käytäntöä, väylää tai foorumia.

Myös vaikuttamisen väylät nähtiin puutteellisina rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Osa sosiaalityöntekijöistä oli kokenut suoranaista hiljentämistä pyrkiessään tuomaan esille työssä havaittuja epäkohtia (ks. myös Tiitinen 2019, 112). Voi olla, että sosiaali- ja terveystaloudissa julkisuustyö on linjattu työnjaollisesti esimerkiksi johtajien tehtäväksi. Tällöin pohdittavaksi tulee se, onko erilaisten ongelmallisten ja siten mahdollisesti myös rakenteellisten asioiden nostaminen julkiseen keskusteluun vain johtajien tehtävä, mikä osittain rajaa rakenteellisen sosiaalityön asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden tehtävien ulkopuolelle. Rakenteellisten asioiden julkiseen keskusteluun nostamiseen ja keskustelun käymiseen – eli politisointiin – tulee olla mahdollisuus kaikilla. Sosiaalityöntekijät kuitenkin näkivät, että organisaatioiden byrokrattisia ja vakiintuneita toimintakäytäntöjä on vaikea muuttaa.

Sosiaalityön professio myös itsessään tuottaa esteitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle. Osa tutkimukseen osallistuneista ajatteli, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu riittävä rakenteellisen sosiaalityön osaaminen, esimerkiksi sosiaalipoliittiseen työskentelyyn ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyen tai että sisällöllinen käsitys rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen käytännöistä on puutteellista. Myös rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvässä koulutuksessa nähtiin puutteita. Profession sisällä ilmenevät osaamiseen ja koulutukseen liittyvät vajeet vaikuttavat varmasti ainakin osittain siihen, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävää rohkeutta toimia sosiaalityön professionaalisen mandaatin edellyttämällä tavalla. Tähän vaikuttaa omalta osaltaan myös vastaajien esille tuoma yksilökohtaiseen työskentelyyn painottuva toiminta-

kulttuuri ja se, että sosiaalityöntekijät eivät koe saavansa kollegoiltaan tukea rakenteellisen sosiaalityön sisällöllisiin pohdintoihin ja käytännön toteuttamiseen. Mikäli käytännön ja tutkimuksen suhde jää ohueksi, eikä kollegoilta saa riittävästi tukea rakenteellisen työn tekemiseen, se voi johtaa yksilötasolla sosiaalityöntekijöiden kuvaamaan motivaation puutteeseen tehdä rakenteellista sosiaalityötä. Myös pelko leimaantumista hankalaksi sosiaalityön edustajaksi pitää yllä profession sisäistä hiljaisuuden kulttuuria, mutta myös organisaation sisäisen keskustelukulttuurin jähmeyttä. Yhtenä ratkaisuna on asioiden ajaminen yhteisellä rintamalla, jolloin yksittäisen sosiaalityöntekijän ei tarvitse pelätä leimaantumista. Tosin tämä ei poista sitä rakenteellista ongelmaa, josta leimaantumisen pelko johtuu. Siten tiedon puutteen ja asenteiden tulee muuttua niin organisaatio-, profesio- kuin yhteiskunnallisellakin tasolla.

Edelliseen suhteutettuna on ymmärrettävää, että yhteiskunnallisen tasoon sisältyvä vallitseva yhteiskunnallinen asenneilmapiiri nähtiin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen esteenä. Mikäli sosiaalityöntekijä ajattelee, että ongelmien esiin nostaminen yhteiskunnan eri toimijoille ei kannata eikä tuota toivottua tulosta, koska kukaan ei kuitenkaan halua tehdä asioille mitään tai sosiaalityöntekijä tulee profession edustajana tai jopa henkilökohtaisesti leimatuksi, tämä kuvastaa yhteiskunnallista välinpitämättömyyttä sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta synnyttäviä tai ylläpitäviä rakenteellisia tekijöitä kohtaan. Se kuvastaa myös sitä, miten voimattomaksi sosiaalityöntekijä tuntee itsensä ja edustamansa profession. Voimattomuutta korostaa kansallisen ohjauksen puute, etenkin se, että sosiaalityöntekijät eivät tiedä, millaisin sisällöin rakenteellista sosiaalityötä odotetaan tehtävän, kenen vastuulla sen tekeminen on ja miten rakenteellista sosiaalityötä johdetaan. Sosiaalityöntekijät pitivätkin tärkeänä, että rakenteellisesta sosiaalityöstä luotaisiin yhteistä ymmärrystä ja toimintakulttuuria sekä sille määriteltäisiin organisaatiokohtainen toimintasuunnitelma ja johtaminen. Näin rakenteellinen sosiaalityö tulisi osaksi sosiaalityöntekijöiden tehtäviä ja sen toteuttamisesta organisaatioiden, johtajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteinen asia.

Yhteiskunnallisen asenneilmapiirin lisäksi muina rakenteellisen sosiaalityön yhteiskunnallisen tason estävinä tekijöinä sosiaalityöntekijät kuvasivat sosiaalityön heikkoa asemaa palvelujärjestelmässä. Vastaa- jien mukaan sosiaalityön on vaikea saada ääntään kuuluviin sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmässä terveydenhuollon hallitsevan edustuksen ja

professionaalisen aseman vuoksi. Tällöin esimerkiksi sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvä tieto voi jäädä huomiotta tai merkityksettömämmäksi terveydenhuollon tietoon nähden. Myöskään päätöksentekijöiden tiedon puute ei vahvista sosiaalityön asemaa palvelujärjestelmässä, varsinkaan jos päättäjillä ei ole riittävää ymmärrystä esimerkiksi sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutuksista kuntalaisten ja kansalaisten elämään.

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset siihen, miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää, liittyvät pitkälti heidän esiin nostamiinsa rakenteellisen sosiaalityön tekemisen merkittävimpiin esteisiin. Näyttää siis siltä, että rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet muuttuvat rakenteelliseksi kehittämisehdotuksiksi. Tosin uusiakin avauksia löytyy.

Yhteiskunnallisella tasolla kehittämisehdotukset noudattavat samaa linjaa esteiden kanssa eli sosiaalityöntekijät nostivat esiin sekä yhteiskunnalliseen ilmapiiriin vaikuttamisen että rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistamisen ja kirkastamisen osana sosiaali- ja terveystalviteita. Organisaatiotasolla kehittämisen nähtiin tapahtuvan rakenteellisen sosiaalityön organisointia vahvistamalla, sen menetelmiä kehittämällä ja monitoimijaista yhteistyötä vahvistamalla. Kiinnostavaa on se, että esteiksi koetut resursoinnin puutteet ja haasteet liittyvät laajasti sosiaalityön reunaehtoihin ja toimintamahdollisuuksiin, kun puolestaan kehittämistä tulisi kohdentaa nimenomaan rakenteellisen sosiaalityön resursseihin. Sosiaalityöntekijät toivat erittäin vahvasti esille sitä, että rakenteellinen sosiaalityö tarvitsee henkilömitoituksen takaamaan riittävät ajalliset resurssit rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen osana sekä sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvaa että erillisiä kehittäjätehtäviä. Organisaatiotasolta toimintasuunnitelmaa ja rakenteellisen sosiaalityön johtamista pidettiin lähtökohtana rakenteellisen sosiaalityön toteutumiseksi ja kehittämiseksi.

Sosiaalityöntekijät esittivät vastauksissaan myös rakenteellisen sosiaalityön menetelmiin liittyviä kehittämisehdotuksia. Tietotyö prosessina, reformityö, sosiaalipoliittinen työ, yhteisötyö, kansalaisvaikuttaminen sekä kansallisen tiedon tuottaminen ja rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamista tukevien tietojärjestelmien kehittäminen vahvistaisivat sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön sisällöllistä ja käytäntölähtöistä osaamista sekä työn prosesseja ja vaikuttavuutta.

Rakenteellinen sosiaalityö ja sen kehittäminen eivät kuitenkaan tapahdu pelkästään sosiaalityön keskuudessa, vaan siihen tarvitaan monitoimijaista yhteistyötä. Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi ja kehittämiseksi vaaditaan yhteisiä keskustelufoorumeita sekä yhteistyötä asiakkaiden, kansalaistoimijoiden, sosiaalityön eri tehtäväalueiden, poikkihallinnollisten toimijoiden sekä hyvinvointipalveluiden johdon ja poliittisten päättäjien välillä. Yhteisen, monia näkökulmia mahdollistavan keskustelun avulla niin rakenteellisessa sosiaalityössä kuin sosiaalisissa ja yhteiskunnallisissa rakenteissa on mahdollista saavuttaa muutoksia ja vaikutuksia, jotka edistävät sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja vähentävät yhteiskunnallista eriarvoisuutta vahvistaen kuntalaisten ja kansalaisten osallisuutta ja hyvinvointia.

Sosiaalityöntekijät kohdensivat myös itse professionalle kehittämistarpeita. He näkivät, että rakenteellisen sosiaalityön itseymmärrystä ja siihen liittyvää osaamista tulisi vahvistaa laaja-alaiseksi esimerkiksi koulutuksen avulla: ammattilaisten keskuuteen tarvitaan yhteistä ymmärrystä rakenteellisen sosiaalityön tavoitteista, sisällöistä, prosesseista, toimintakäytännöistä ja toimintamahdollisuuksista (ks. esim. Kairala ym. 2012). Näin ollen sosiaalityön professiota tulisi kehittää siten, että sosiaalityöntekijöillä olisi tukenaan vahva kehittäminen ja tutkimukseen sekä kokonaisvaltaiseen työorientaatioon pohjautuva rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuri, kollektiivinen tuki sekä lupa tehdä työtä tutkivan ja uudistavan työotteen keinoin tuoden rakenteellisia tekijöitä ja toiminnan kehittämisideoita julki. Sen sijaan henkilökohtaisten syiden, kuten motivaation puutteen ja leimautumisen pelon osalta sosiaalityöntekijöillä ei ollut kehittämisehdotuksia. Ehkä nämä tekijät tulevat henkilökohtaisesti niin lähelle, että ratkaisuja on vaikea pohtia. Ratkaisujen tulisi kuitenkin olla rakenteellisia, eikä niitä ole syytä säilyttää yksittäisten sosiaalityöntekijöiden ratkaistaviksi.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteinä organisaatiotasolla esiin nostetut joustamattomat rakenteet ja käytännöt sekä hiljentämisen kulttuuri jäivät kokonaan ilman ratkaisuja. Toisaalta onhan niin, että rakenteellinen sosiaalityö itsessään pyrkii muuttamaan joustamattomia rakenteita ja käytäntöjä samoin kuin mahdollistamaan äänen ja kuulluksi tuleminen hiljentämistä kohdanneille. Siten itse rakenteellinen sosiaalityö ja sen kehittäminen ovat osa ratkaisua.

Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet ja kehittämiskohteet tuottavat omalla tavallaan karua kuvaa rakenteellisen sosiaalityön erilaisista toimintaympäristöistä. Nämä erilaiset toimintaympäristöt, joissa rakenteellinen sosiaalityö toteutuu tai jotka sen toteuttamiseen vaikuttavat, ovat myös suhteessa toisiinsa. Yhteiskunnallisen tason esteet heijastuvat organisaation ja profession tasoille ja päinvastoin: se, mitä tapahtuu organisaatiotasolla, vaikuttaa myös profession ja yhteiskunnallisen tason toimintaympäristöihin, vaikkakin hitaammin ja epäsuoremmin (ks. Moreau 1979; Carniol 1992). Siten yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri esimerkiksi yksilön vastuuta korostavine asenteineen ja tehokkuusvaateineen asettaa sosiaalityön profession yksilökohtaisen toimintakulttuurin tuottajaksi ja organisaatiot säästö- ja tehokkuuspaineiden alaisuuteen. Vaarana on, että nämä asenteet ja painolastit muokkaavat niin sosiaalityön kuin rakenteellisenkin sosiaalityön käytäntöjä siten, että sosiaalityöntekijästä tulee ohjeistuksia noudattava byrokraattisen roolinsa toteuttaja ilman kriittistä omaan asiantuntijuuteen perustuvaa harkintavaltaa. Toisaalta kansallisella ohjauksella on paikkansa. Sen avulla on mahdollista vahvistaa rakenteellista sosiaalityötä osana sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän tiedolla johtamista ja päätöksentekoa sekä palvelujärjestelmän kehittämistä ja vaikuttavuuden arviointia. Sosiaalityöltä professiona tarvitaan kuitenkin kriittisyyttä. Vastavuoroinen yhteistyö eri toimijoiden kanssa sekä ongelmallisten asioiden ja tilanteiden esille nostaminen ja käsittely poliittisina kysymyksinä on edellytys sosiaaliselle ja yhteiskunnalliselle muutokselle. Siten organisaatiotasolla toimivilta sosiaalityöntekijöiltä ja professiosta itsestään tulee löytyä kriittisyyttä ja kollegiaalista voimaa vastustaa rakenteellisen sosiaalityön keinoin toisaalta organisaatiotasolla näkyviä tehokkuusvaateita ja toisaalta niiden taustalla olevaa yksilön vastuuta korostavaa poliittista asenneilmapiiriä ja asettua sosiaalityön mandaatin mukaisesti heikommassa asemassa olevien puolelle.

9.4 Huomioita kyselytutkimuksen rajoitteista

Tässä kyselytutkimuksessa yhdistimme Pohjolan (2011; 2014) rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueista ja toiminnan funktioista tekemän

jäsennyksen suhteessa Mullalyn (2007) ajatukseen yhteiskunnallisten rakenteiden eri tasoista. Näin ollen kyselylomaketta rakentaessamme inkluusiotyön ajateltiin toteutuvan ensisijaisesti sosiaalisten suhteiden tasolla, strategiatyön sosiaalisten instituutioiden tasolla ja oikeudenmukaisuustyön ideologioiden tasolla. Tämä tarkastelu toisaalta mahdollisti rakenteellisen sosiaalityön haltuun ottamisen ilmiönä ja siten eri tehtäväalueiden tarkemman jäsentämisen sisällöllisinä sosiaalityöntekijän työhön ja vapaa-ajan vaikuttamiseen sisältyvinä tehtävinä ja toimintoina suhteessa kunkin tehtäväalueen tavoitteeseen. Toisaalta tehtäväalueiden ja rakenteiden yhteistarkastelu kiteytti eri tehtäväalueita sisällöllisesti yhtenevämmiksi. Näin ollen esimerkiksi inkluusiotyön sitominen sosiaalisten suhteiden tasolle kasvokkaisissa kohtaamisissa tapahtuvaksi työksi ohjasi rakentamaan kyselyn kysymykset juuri tästä näkökulmasta suhteessa kansalaisten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseen yhteisöllisyyden painotus huomioiden. Toisaalta analyysien jälkeen kukin tehtäväalue täsmentyi vielä tarkemmiksi osa-alueiksi, joilla jokaisella on oma painotuksensa. Esimerkiksi inkluusiotyö jaottui sisällöllisesti tietoisuustyön, valtaistamistyön, osallistavan kehittämistyön ja yhteisötyön osa-alueisiin, strategiatyö reformityöhön, sosiaalipoliittiseen työhön ja kansalaisvaikuttamiseen sekä oikeudenmukaisuustyö erilaisiin keinoihin, joilla sosiaalityöntekijät pyrkivät herättämään keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista.

Jatkossa rakenteellisen sosiaalityön operationalisointiin on syytä edelleen kiinnittää huomiota. On tärkeä huomata, että rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet eivät toteudu puhtaasti vain yhdellä yksittäisellä yhteiskunnallisen rakenteen tasolla, vaan esimerkiksi oikeudenmukaisuustyötä voidaan tehdä ideologisen tason lisäksi myös suhteessa sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisten instituutioiden tasoihin. Eri tehtäväalueiden mukaisen rakenteellisen sosiaalityön toiminnan tarkastelu läpileikkaavasti kaikilla eri rakenteiden tasolla monimutkaistaisi tutkimusasetelmaa ja analyysia, mutta olisi tarpeellista rakenteellisen sosiaalityön yhä vahvemman käsitteellisen jäsentämisen sekä käytännön toiminnan ja tehtävien hahmottamisen vuoksi. Lisäksi tärkeää on ymmärtää, että sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellisen sosiaalityön eri osa-alueita erilaisin painotuksin. Näin ollen sosiaalityöntekijän yksittäisissä toimissa voi olla yhtä aikaa läsnä piirteitä esimerkiksi niin yhteisötyöstä kuin reformityöstäkin.

Yhtä lailla tärkeää on pohtia sitä, miten kyselylomakkeella onnistuttiin tavoittamaan rakenteellinen sosiaalityö ilmiönä. Tähän vaikuttaa olennaisesti se, miten paljon tutkittavaan ilmiöön liittyvää aiempaa tutkimusta on tehty tai miten teoreettiset lähestymistavat ovat pystyneet konkretisoimaan rakenteellisen sosiaalityön käytäntöä (ks. Payne 2021; Chan 2018). Kuten aikaisemmin on jo todettu, rakenteellisen sosiaalityön tutkimus on kaiken kaikkiaan vähäistä, etenkin siihen liittyvä empiirinen tutkimus. On hyvä huomata, että kyselytutkimuksessamme rakenteellisen sosiaalityön operationalisointi pohjautui vahvasti suomalaiseseen sosiaalityön perinteeseen, jossa julkisessa järjestelmässä toteutettava rakenteellinen sosiaalityö on nähty enemmänkin konventionaalisenä toimintana, progressiivisen ja radikaalin rakenteellisen sosiaalityön jäädessä olemattomaan osaan (ks. osio I). Kyselyn laadulliset tulokset osiossa III vahvistavat tätä käsitystä rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta (ks. myös Rajala 2022; Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Silti jatkossa on syytä tarkastella, miten radikaalin perinteen mukainen rakenteellinen sosiaalityö onnistutaan operationalisoimaan kyselylomakkeelle tämän toiminnan tavoitteiden ja sisällön ymmärtämiseksi osana eriarvoisuutta tuottavien ja oikeudenmukaisuutta estävien rakenteiden tunnistamista ja kokonaisuudessaan osana kansalaisten hyvinvoinnin edistämistä.

Rakenteellisen sosiaalityön operationalisointiin liittyen on hyvä huomata, että tutkimuksen tulosten pohjalta Pohjolan teoreettis-käsitteellinen rakenteellisen sosiaalityön jäsenitys täsmentyi, kun jäsenitystä tarkasteltiin suhteessa Mullalyn (2007) sosiaalisiin rakenteisiin (ks. luku 4.3 tässä teoksessa, kuvio 1). Yhdenmukaisena jaotteluna pysyi tietotyön, inklusiotyön, strategiatyön ja oikeudenmukaisuustyön jäsenitys. Sen sijaan näiden sisällöt täsmentyivät. Pohjola (2011) oli jakanut tietotyön kolmeen elementtiin tiedon tuotannon tehtävien mukaan: sosiaalialalyttikon, yhteiskuntakriittikon ja julkisuustyön tehtävät. Tässä tutkimuksessa tietotyö jakautui tiedon saamiseksi ja välittämiseksi sekä tiedon tuottamisen sisältöjen mukaisesti asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään liittyvään tietoon sekä yhteiskuntarakenteisiin liittyvään tietoon. Inklusiotyö puolestaan jakautui Pohjolalla (2011) yhteisötyöhön, osallisuustyöhön ja verkostoituvaan työhön, kun se tässä tutkimuksessa tarkentui yhteisötyöhön, osallistavaan kehittämistyöhön, tietoisuustyöhön

ja valtaistamistyöhön. Strategiatyö piti Pohjolan (2011) jaottelussa sisälleen reformityön, kehittävän, ennakoivan ja visioivan työn, kun tässä tutkimuksessa strategiatyö täsmentyi reformityöksi, sosiaalipoliittiseksi työksi ja kansalaistoiminnaksi. On hyvä huomata, että sosiaalipoliittinen työ oli Pohjolan (2011) jaottelussa oma erillinen rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita läpäisevä tehtävänsä, kun tässä tutkimuksessa se jäsenyi osaksi strategiatyötä. Huomionarvoista on, että Pohjolan jaottelussa johtamistyö oli toinen rakenteellista sosiaalityötä läpäisevistä tehtävistä, mutta tutkimusasetelman rakentamisvaiheessa se asemoitui rakenteellista sosiaalityötä selittäväksi tekijäksi, koska johtamisen avulla selkeästi vaikutetaan siihen, miten rakenteellinen sosiaalityö toteutuu. Samalla johtaminen on myös yksi rakenne, johon liittyen rakenteellisella sosiaalityöllä on mahdollisuus tehdä esimerkiksi vaikuttamistyötä. Oikeudenmukaisuustyö jakautui Pohjolan (2011) jaottelussa eettiseen työhön ja hyvinvointivastuuseen, joista eettisen työn Pohjola (2011) hahmotti sosiaalityötä yhdistävänä perustana. Näin myös eettinen työ läpäisee kaikki rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet. Tässä tutkimuksessa oikeudenmukaisuustyötä tarkasteltiin keinoina, joita sosiaalityöntekijät hyödynsivät puolustaessaan heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja luodessaan kuvaa esimerkiksi sosiaalityöstä ja erilaisista epäkohdista. Näin ajatellen sosiaalityöntekijät tekevät julkisuustyötä herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustaakseen heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja luodakseen kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä ja erilaisista epäkohdista. (Ks. luku 5 tässä teoksessa, taulukko 1.)

Tutkittaessa rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita ja niiden toteuttamiseen liittyviä selittäviä tekijöitä on syytä huomata, että jotain jää myös ottamatta huomioon. Esimerkiksi johtaminen, julkisen sektorin säästö- ja tehokkuuspaineet, kuulluksi tuleminen, muutoksen aikaansaaminen ja pelko ikävistä seurauksista olivat yhteydessä useisiin rakenteellisen sosiaalityön osa-alueisiin. Jostain syystä suuri osa kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli jättänyt vastaamatta osaan kyseisistä kysymyksistä. Näin ollen vastauksia näiden kysymysten osalta ei voitu käyttää analyyseissa selittävinä tekijöinä. Vastaamatta jättäminen herättää kysymyksen siitä, onko sosiaalityöntekijöiden ollut vaikea ottaa kantaa esimerkiksi siihen, tunnistaako esihenkilö rakenteellisen sosiaalityön

merkityksen tai viekö organisaation sosiaalipalveluiden johto sosiaalityöstä nostettuja huomioita eteenpäin. Kantaa on ollut vaikea ottaa kenties myös siihen, tulevatko sosiaalityöntekijöiden näkemykset kuulluiksi esimerkiksi organisaation johdossa tai poliittisessa päätöksenteossa tai ovatko tehdyt kehittämissuositukset saaneet aikaan muutoksia kunta-laisten osallistumismahdollisuuksissa, sosiaalityön toimintakäytännöissä tai poliittisissa linjauksissa. Ehkä näitä tekijöitä on vaikea arvioida, jos rakenteellisen sosiaalityön sisältö on epäselvä ja toimintakäytännöt ovat jäsentymättömiä, tai jos sosiaalityöntekijä ei tiedä, onko sosiaalityöntekijöiden esille nostamia huomioita viety organisaatiossa eteenpäin. Tulosten mukaan suurimmalle osalle sosiaalityöntekijöistä oli selvää, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä. Silti tulosten mukaan on yhtä selvää, että rakenteellinen sosiaalityö, sen jäsenyykset ja käytännön sovellukset kaipaavat edelleen konkretisoimista, jotta sosiaalityöntekijät voisivat toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä sen idean mukaisesti. Tulosten mukaan rakenteellisen sosiaalityön tarvitsee oman strategian toimintasuunnitelmiseen, mutta erityisesti myös johdon tuen toiminnalle.

OSIO III

RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOIMIJAT: NÄKÖKULMANA TAPAUSTUTKIMUS

Osiossa III rakenteellista sosiaalityötä tarkastellaan monitoimijuuden näkökulmasta. Osio paneutuu rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen erityisesti siitä näkökulmasta, millaisia mahdollisuuksia monitoimijuuden idean näkökulman sisällyttäminen osaksi rakenteellisen sosiaalityön toteutusta tarjoaa ja mitä tämä käytännössä edellyttää. Empiirisen aineiston muodostavat hankkeessa tarkastelun kohteena olleiden viiden toimijaryhmän fokusryhmähaastattelut.

Osion aloittavassa luvussa 10 luodaan teoreettista ymmärrystä monitoimijuudesta ja kuvataan tapaustutkimuksen toteutus. Tämän jälkeen eri ryhmien toimijuutta lähestytään haastatteluaineiston analyysissä keskeisiksi tunnistettujen teemojen kautta. Asiakkaiden näkökulmaa valottavassa luvussa 11 käsitellään oikeudenmukaisuuden toteutumiseen liittyviä kysymyksiä. Seuraavassa luvussa huomio suunnataan osallisuuteen ja kansalaisjärjestöjen rooliin sen toteuttajina. Poliittisia päättäjiä koskeva luku 13 analysoi poliittisen keskustelun ja päätöksenteon mahdollisuuksia talouskeskeisen ajattelun ja niukkojen resurssien puristuksessa. Sosiaalijohdon (luku 14) asemaa tutkiva luku korostaa heidän rooliaan sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden organisaation toimintaa ohjaavina managereina. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin pohjautuvassa luvussa 15 näkökulmana on radikaalisuuden tilat ja paikat julkisen sektorin sosiaalityössä. Osion päättävä yhteenveto (luku 16) kokoaa yhteen keskeiset tulokset ja näihin pohjautuen rakentaa käsitteellistä perustaa monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutukselle.

10.

Tapaustutkimuksen toteutus: monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

10.1 Monitoimijuus näkökulmana

Monitoimijuudesta on viimeaikaisessa hyvinvointipoliittisessa keskustelussa tullut lähes muotisana. Tähän ovat vaikuttaneet yhä kompleksisemmaksi muuttuva toimintaympäristö, jossa selviytyminen edellyttää jaettua asiantuntijuutta ja tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä (Kekoni ym. 2019), kuten myös huoli hyvinvointivaltion taloudellisen pohjan kestävydestä sekä laajemmin sen legitimitetistä (Matthies 2008). Väestön ikääntyessä, palvelutarpeiden lisääntyessä ja julkistalouden kasvun hidastuessa nykyisen kaltaisen palvelu- ja tukijärjestelmän ylläpitäminen on käynyt yhä vaikeammaksi. Valtiolla ja kunnilla perinteisesti ollutta vastuuta väestön hyvinvoinnista huolehtimisesta halutaan jakaa laajemmille hartioille. Osana tähän liittyviä pyrkimyksiä kansalais-

ten sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden toivotaan ottavan yhä suurempi vastuu niin palveluiden tuottajina ja kehittäjinä kuin yleisemmin hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä. Toisaalta kyse on myös sen ymmärtämisestä, että kaikkiin hyvinvointitarpeisiin ei voida vastata ammatillisen osaamisen keinoin – tai edes tunnistaa niitä. Jotta hyvinvointivaltio voisi täyttää oman tehtävänsä, sen on etsiydyttävä tiiviimpään kumppanuuteen kansalaisten kanssa. Tästä näkökulmasta monitoimijuuteen sisältyy mahdollisuuksia purkaa ja uudelleenorganisoida kansalaisten ja hyvinvointivaltion viranomaisjärjestelmien välisiä valtaasetelmia sekä vahvistaa aitoa, yksilön vapauksia ja toimijuutta tukevaa osallisuutta yhteiskunnassa (esim. Pestoff & Brandsen 2008, 3; Fledderus ym. 2014, 425).

Monenlaisista tarpeista ja odotuksista huolimatta monitoimijuuden käsite itsessään on edelleen epäselvä sekä vailla selkeää ja vakiintunutta määritelmää. Käsitteen loppuosa ”toimijuus” viittaa aktiiviseen toimintaan, jota luonnehtivat intentionaalisuus, osallisuus, vaikutusvalta ja valinnanvapaus. (Giddens 1984; Laurila 2020, 11.) Se konkretisoi osallisuutena yhteisölliseen toimintaan ja mahdollisuutena vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon. Rakenteistumisen teorian (Giddens 1984) mukaisesti tilanteesta ja toimijan pyrkimyksistä riippuen toimijuuden päämääränä voi olla vallitsevaan asioiden tilaan mukautuminen tai sen muuttaminen. Siihen, kumpi vaihtoehtoista valitaan, vaikuttavat yksilön henkilökohtaisten pyrkimysten ohella monet hänestä riippumattomat sekä hallitsemattomat ja ei-tarkoitukselliset asiat. Viime kädessä toimijuus määrittyy kuitenkin subjektiivisen kokemuksen kautta: missä määrin yksilö itse kokee, että hänellä on todellinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteistyöhön. (Laurila 2020, 11.)

Käsitteen alkuosa ”moni” vaihtaa näkökulmaa toimijuuden kollektiiviseen, yksilöitä sekä heidän muodostamiaan yhteisöjä yhdistävään puoleen. Erilaisia toimijoita yhdistävän toimijuuden lähtökohtana on ajatus siitä, että yksilöt tulevat osaksi yhteisiä päämääriä tavoittelevaa työskentelyä yksilöinä mutta ennen kaikkea edustamansa taustan, aseman ja roolien sekä näihin liittyvien pyrkimysten kautta (Laurila 2020, 11–12). Monitoimijuus on täten enemmän kuin yksittäisten yksilöiden toimimista yhdessä. Sitä voidaan luonnehtia kattokäsitteeksi, joka pitää sisällään erilaisia yhdessä toimimisen muotoja ja tasoja, ja johon liittyy kes-

keisesti yhteistyön, yhteisen tiedonmuodostuksen sekä moniäänisyyden tavoitteita (Kekoni ym. 2019; Mönkkönen & Kekoni 2020). Laurilaan (2008, 9–10; myös Saikku, Rajavaara & Seppälä 2017) nojautuen monitoimijuutta voidaan jäsentää neljän eri näkökulman kautta. Näissä yhdistyvät eri ammattiryhmien väliseen yhteistyöhön viittaava moniammatillisuus, erilaisten hallinto-, tiede- ja toimialojen ylittämistä korostava monialaisuus sekä yhteiskunnallisen toiminnan eri sektoreita läpileikkaava monisektorisuus. Neljäs keskeinen elementti on yhteisen toiminnan koordinoinnin vertikaalisen ulottuvuuden esiin nostava monitasoisuus, joka ilmenee tehtävien ja vastuiden jakona kansallisen, alueellisen sekä paikallisen tason toimijoiden kesken. (Mt.)

Edellä esitetyn pohjalta monitoimijuus voidaan kiteytetysti määrittellä yhteiskunnallisen toiminnan erilaisia sektoreita, kenttiä ja tasoja edustavien toimijoiden väliseksi tavoitteelliseksi toiminnaksi, jota ohjaa yhteinen ymmärrys tavoiteltavasta päämäärästä, ja jolle leimallista on erilaisia näkemyksiä ja intressejä yhdistävä vuorovaikutus (Laurila 2020, 11–12). Onnistuneen monitoimijaisen työskentelyn ehdot ovat pitkälti samoja, jotka Laura Bronstein (2003; ks. myös Kekoni ym. 2019) on laajassa kirjallisuuskatsauksessaan tunnistanut toimivan moniammatillisen sosiaalityön edellytyksiksi. Näistä ensimmäinen on yhteisessä prosessissa mukana olevien toimijoiden kyky ymmärtää oma roolinsa sekä tunnistaa ja tunnustaa toistensa asiantuntemus ja sen merkitys. Käytännössä kyse on pitkälti toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta. Tämä puolestaan luo edellytykset kehittää ja toteuttaa uudenlaisia toimintakäytäntöjä, joiden hyödyt ovat parempia kuin aiempien. Kolmas onnistuneen monitoimijaisen toiminnan osa-alue on joustavuus. Kun eri osapuolten vakiintuneet roolit hämärtyvät, he voivat omaksua uudenlaisia yhteisiä päämääriä palvelevia rooleja. Joustavuus on myös kykyä ja halua tehdä kompromisseja, jos tilanne niitä vaatii. Neljäs, tavoitteiden yhteinen omistajuus, korostaa sitä, että toimijat kantavat yhdessä vastuun niin tavoitteiden asettamisesta kuin niiden saavuttamisesta – ovat sitoutuneita yhteiseen prosessiin. Viimeisenä prosessin reflektointi muistuttaa siitä, että myös monitoimijaisessa työskentelyssä on tärkeä aika ajoin pysähtyä arvioimaan tehtyä yhteistyötä ja sen tuloksia. Näin niistä voidaan myös oppia tulevaisuutta varten.

Kuten edellä kuvattu hyvin osoittaa, monitoimijuus on luonteeltaan mitä suurimmissa määrin yhteistoiminnallista. Sen ytimessä on yhteis-

sen tehtävän ympärille syntyvä toiminta sekä vastavuoroista kommunikaatiota hyödyntävä dialogisuus. Parhaimmillaan monitoimijaisessa työskentelyssä tavoitetaan eri toimijoiden näkökulmat sekä kyetään oppimaan niistä: tilanteen asettamien vaatimusten mukaan liikutaan joustavasti erilaisten ammatillisten ja organisaatiokohtaisten alakulttuurien ja tiedon muotojen välillä. Olennaista on löytää yhdyspintoja, joissa tarkoituksenmukainen monitoimijainen yhteistyö ja vuorovaikutus voi toteutua (Kekoni ym. 2019).

Yhdyspinnalle pääsemiseksi on kuitenkin ylitettävä erilaisia rajoja. Kulttuurista rajojenylitys viittaa rohkeuteen perehtyä toisen alan tai sektorin toimintakulttuuriin ja työtapoihin sekä oppia niistä. Asenteellinen rajojenylitys puolestaan edellyttää valmiutta kyseenalaistaa aiempia oletuksia ja uskomuksia sekä katsoa asioita uudelta näkökulmasta – työntekijältä kykyä asettua asiakkaan rooliin tai poliittiselta päättäjältä sosiaalityöntekijän rooliin. Ammatillinen tai erilaisten asiantuntijuuksien välinen rajojenylitys rakentuu puolestaan aidolle halulle jakaa ja hyödyntää toisten osaamista. Toisen asiantuntijuus pitää nähdä mahdollisuutena ja omaa osaamista täydentävänä, ei sen uhkana. Neljänneksi tarvitaan myös monitoimijaisen yhteistyön esteitä raivaavaa rakenteellista rajojenylitystä. Käytännössä tämä tarkoittaa huolehtimista siitä, että erilaiset organisaatiokohtaiset säännöt ja toimintaohjeet eivät estä vaan pikemminkin kannustavat ja tukevat monitoimijaisesta työskentelyä. (Mt.; myös Mönkkönen & Kekoni 2020.)

Toteutuessaan monitoimijuuteen liittyy paljon vahvuuksia mukaan lukien moninaisen tiedon, ymmärryksen ja osaamisen jakaminen sekä mahdollisuus yhdistää erilaisia resursseja. Näiden ohella monitoimijuuteen ja sen toteutumiseen liittyy kuitenkin myös haasteita. Näistä keskeisin on se, että yhteisestä päämäärästä huolimatta eri toimijoilla ja toimijatasoilla saattaa olla hyvin erilaiset käsitykset keinoista, joilla päämäärää kohden voidaan edetä. Ristiriitojen olemassaolo on muistutus siitä, että monitoimijuus on luonteeltaan myös mitä suurimmassa määrin poliittista. Monitoimijuuden voimavara ei ole samanmielisyydessä vaan näkemysten eriävyydessä – erilaisten kokemusten ja mielipiteiden jakamisessa, kuulemisessa sekä näistä käytävässä yhteisessä keskustelussa. Parhaimmillaan monitoimijuus tuottaakin jotakin sellaista, mitä kukaan toimijoista ei olisi kyennyt yksinään saavuttamaan. (Laurila 2020, 11–12.)

Rakenteellisen sosiaalityön kriittiseen teoriaan paikantuvat lähtökohdat peräänkuuluttavat vahvasti erilaiset sektori- ja organisaatorajat ylittävää asiantuntijuutta. Tässä suhteessa monitoimijuuden idean voidaan katsoa edustavan paluuta rakenteellisen sosiaalityön juurille. (Mullaly & Dupré 2019, 340–361.) Se laajentaa käsitystä toimijuu-desta sosiaalityön ammattikunnan sekä sosiaalihuollon ja palvelujärjestelmän ulkopuolelle kiinnittyen näkemykseen siitä, että rakenteellista vaikuttamista tulee tehdä niin eri toimijoiden keskinäisessä yhteistyössä kuin osana niiden omaa toimintaa. Näin sekä palvelujärjestelmän sisä- ja ulkopuolella, mutta ennen kaikkea näitä yhdistävällä yhdyspinnalla. Monitoimijuus tekee mahdolliseksi ylittää suomalaisen viranomaiskeskeisen rakenteellisen sosiaalityön rajoituksia ja kehittää sitä suuntaan, jossa pystytään hyödyntämään kansainvälisen kriittisen ja radikaalin sosiaalityön perinteen keskeisiä vahvuuksia (Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019). Keskeistä on viranomaiskeskeisen policy-tyyppisen poliittisuuden ohella aktivoitua myös ristiriitoja ja erilaisia näkökulmia esiin nostavilla poliittisen toiminnan areenoilla.

10.2 Tapaustutkimuksen toteutus

MoRa-tapaustutkimusosiossa rakenteellisen sosiaalityön monitoimijaisuutta hyödyntävää kehittämispotentiaalia lähestytään kahdesta näkökulmasta. Julkisella sektorilla työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohto edustavat tutkimuksessa ammatillista näkemystä ja osaamista, joka tarkastelee asioita palvelujärjestelmän kontekstista käsin. Vastaavasti asiakkaiden, kansalaisjärjestöjen ja poliittisten päättäjien oletetaan tuovan kokonaisuuteen maallikonäkökulmaa, jossa sosiaalialan asiantuntijuuden sijaan painottuu kokemuksellinen ja paikallinen tieto sekä osaaminen. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että edellä kuvattu toimijaryhmäjako on jo lähtökohtaisesti varsin keinotekoinen. Se sivuuttaa sen tosiasian, että elävässä elämässä ihmiset toimivat varsin monenlaisissa rooleissa ja täten myös heidän käsityksensä ympäröivästä maailmasta samoin kuin toimijuutensa siinä muotoutuu yhdistelmänä erilaisista näkökulmista ja asiantuntijuuksista.

Tarkastelun empiirisen taustan muodostaa Jyväskylän ja Lapuan kaupungeissa sekä Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalouden

tayhtymä Soiten alueella toteutettu tapaustutkimus. Tutkimusalueiden valikointi tapahtui yhteistyössä MoRa-tutkimuksen osatoteuttajien Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Kosken sekä Pohjalaismaakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONetBOTNIA:n kanssa. Tutkimusalueet olivat erilaisia niin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämiskäytännöiltään kuin sosiodemografisilta piirteiltään. Tutkimus toteutettiin ajallisesti ennen hyvinvointialueiden toiminnan käynnistämistä, jolloin 144 500 asukkaan Jyväskylän sekä 14 200 asukkaan Lapuan kaupungit järjestivät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut omille asukkaalleen. Maakunnallisena organisaationa toiminut Soite vastasi puolestaan palveluiden järjestämisestä kymmenen perustajajäsenkuntansa 78 000 asukkaalle.

Ennen tutkimuksen aloittamista alueiden sosiaali- ja terveystalvluista vastaavilta organisaatioilta haettiin ja saatiin tutkimuslupa. Tutkimus käynnistyi kartoituksella, jonka kautta luotiin alustava kuva alueista rakenteellisen sosiaalityön toimintaympäristöinä: keskeisistä sosiaalihuollon toimijoista sekä siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä sillä hetkellä toteutetaan ja millaisia erityisiä sosiaalisia kysymyksiä alueilla on nousut esiin. Tämä tapahtui perehtymällä organisaatioiden verkkosivuilla olevaan materiaaliin, kuten organisaatioiden esittelyt, toimintastrategiat, hyvinvointistrategiat sekä sosiaaliasiamiehen raportit. Tämän lisäksi kaikilla alueilla järjestettiin yhteistyössä paikallisen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa yhteistyöpalaverit, joihin kutsuttiin mukaan sosiaalihuollon johtavia viranhaltijoita. Tutkimushankkeen esittelyn ja suunnittelun ohella näissä keskusteltiin rakenteellisen sosiaalityön toteutuksesta sekä siitä, millaisia siihen kytkeytyviä kehittämishankkeita alueilla on menossa. Alkukartoitusvaiheen tuottama materiaali ja ymmärrys muodostivat lähtökohdan tutkimuksen seuraavalle vaiheelle, toimijaryhmäkohtaisille fokusryhmähaastatteluille. Myöhemmin haastatteluaineiston havaintoja tulkittaessa tutkimusalueista alkuvaiheessa saadut tiedot toimivat reflektiopintana, joka auttoi ymmärtämään analyysissä esiin nousseita näkökulmia ja teemoja.

Tapaustutkimuksen toisen ja aineiston keruun kannalta keskeisen vaiheen muodostivat kaikilla tutkimusalueilla viiden edellä mainitun toimijaryhmän kanssa toteutetut fokusryhmähaastattelut. Fokusryhmähaastattelu (*focus group interview/discussion*) on laadullinen tutkimusme-

netelmä, jota hyödynnetään yleisesti erilaisten palvelujen ja toimintakäytäntöjen kehittämiseen tähtäävissä tutkimuksissa. Sitä voi luonnehtia haastattelijan valikoidussa ryhmässä ylläpitämäksi ja ennalta sovitun haastattelurungon pohjalta toteutetuksi keskusteluksi, jossa kiinnostuksen kohteena ovat haastateltavien tutkittavaa ilmiötä koskevat näkemykset ja mielipiteet. Näitä kartoitetaan kysymällä miksi, kuinka, mitä ja miten. Ryhmätyöskentelylle luonteenomaisesti fokusryhmähaastatteluissa ei ole kyse yksilöllisistä mielipiteistä ja nostoista, vaan yhteisen ajattelun kautta prosessoiduista ajatuksista ja tämän kautta muotoutuvasta toimijaryhmäkohtaisesta tuotoksesta. (Mäntyranta & Kaila 2008.)

Fokusryhmähaastattelut järjestettiin kahdessa vaiheessa: ensimmäinen kierros maaliskuu-kesäkuussa 2021 ja toinen tammi-maaliskuussa 2022 (taulukko 1). Haastattelujen suunnittelu ja valmistelu tapahtui tapaus-tutkimusosuudesta vastanneiden kahden tutkijan sekä sosiaali- ja terveyspalveluorganisaatioista hankkeen yhteyshenkilöiksi lupautuneiden henkilöiden kanssa yhteistyössä. Toimijaryhmien erilaiset asemat sekä rooli suhteessa rakenteelliseen sosiaalityön kokonaisuuteen perustelivat sitä, että fokusryhmät koottiin toimijaryhmittäin. Pyrkimyksenä oli näin taata keskustelulle mahdollisimman tasavertaiset lähtökohdat, minkä lisäksi järjestely mahdollisti kunkin toimijaryhmän erityislaadun tunnistamisen. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon fokusryhmät koottiin siten, että osallistujat edustavat erilaisia sosiaalityön palvelu- ja tehtäväkenttiä. Tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolinen kuva siitä, miten rakenteellista sosiaalityötä julkisella sektorilla toteutetaan sekä millaisia kehittämistarpeita ja -potentiaalia siihen liittyy. Jako sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon välillä tehtiin siten, että sosiaalityöntekijöiden haastatteluun osallistui asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalijohdon haastatteluun sosiaalihuollossa strategisen tason tehtävissä toimivia johtajia, tyypillisesti sosiaali- ja palvelualuejohtajia, joiden työtehtäviin ei sisältynyt välitöntä asiakastyötä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta myös johtajien haastatteluun osallistuneilla oli sosiaalityön ammatillinen kelpoisuus sekä aikaisempaa työkokemusta sosiaalityöntekijänä toimimisesta. Molempien ryhmien kohdalla ensimmäiseen ja toiseen haastatteluun osallistuivat pääosin samat henkilöt.

Taulukko 1. Toimijaryhmäkohtaiset fokusryhmähaastattelut ja niiden tuottama aineisto

Haastateltavat	Jyväskylä	Lapua	Soite
Sosiaalityöntekijät 1.	6 osallistujaa, 81 min, 7 590 sanaa	6 osallistujaa, 75 min, 7 097 sanaa	6 osallistujaa, 83 min, 9 812 sanaa
Sosiaalityöntekijät 2.	5 osallistujaa, 85 min, 8 467 sanaa	5 osallistujaa, 79 min, 7 498 sanaa	6 osallistujaa, 86 min, 8 853 sanaa
Johtajat 1.	6 osallistujaa, 73 min, 8 124 sanaa	6 osallistujaa, 89 min, 9 652 sanaa	6 osallistujaa, 85 min, 8 330 sanaa
Johtajat 2.	8 osallistujaa, 86 min, 8 616 sanaa	6 osallistujaa, 94 min, 9 529 sanaa	5 osallistujaa, 85 min, 7 779 sanaa
Poliittiset päättäjät 1.	6 osallistujaa, 91 min, 9 789 sanaa	3 osallistujaa, 70 min, 7 241 sanaa	3 osallistujaa, 52 min, 5 155 sanaa
Poliittiset päättäjät 2.	5 osallistujaa, 82 min, 9 311 sanaa	Ei toteutunut	3 osallistujaa, 65 min, 6 553 sanaa
Asiakkaat 1.	4 osallistujaa, 79 min, 8 836 sanaa	3 osallistujaa, 88 min, 10 674 sanaa	8 osallistujaa, 95 min, 9 637 sanaa
Asiakkaat 2. (Vammaisneuvostot)	3 osallistujaa, 82 min, 7 262 sanaa	2 osallistujaa, 83 min, 8196 sanaa	4 osallistujaa, 83 min, 8 541 sanaa
Kansalaisjärjestöt 1. (Kansalaistoiminta)	8 osallistujaa, 89 min, 8 782 sanaa	5 osallistujaa, 88 min, 8 281 sanaa	a) 3 osallistujaa, 89 min, 8 456 sanaa b) 2 osallistujaa, 48 min, 5 170 sanaa
Kansalaisjärjestöt 2. (Palvelutuotanto)	2 osallistujaa, 64 min, 7 351 sanaa	3 osallistujaa, 62 min, 6 317 sanaa	4 osallistujaa, 87 min, 9 980 sanaa

Asiakkaiden toimijuutta tarkasteltiin ensimmäisellä haastattelukierroksella yksittäisten asiakkaiden ja toisella vammaisneuvostojen näkökulmasta. Ensimmäisen haastattelun osallistujien rekrytointi tapahtui sosiaalityöntekijöiden kautta siten, että he välittivät asiakkailleen sekä organisaatioissa toimiville asiakasraadeille, kehittäjäryhmille ja kokemusasiantuntijoille hankkeessa laadittua tutkimustiedotetta ja pyysivät asiasta kiinnostuneita ottamaan yhteyttä hankkeen tutkijoihin. Toisella kierroksella haastattelujen järjestämisessä yhteistyötahona olivat puolestaan vammaisneuvostojen puheenjohtajat, jotka välittivät kutsua eteenpäin neuvostojen jäsenille. Kaksi henkilöä osallistui sekä asiakkaiden että vammaisneuvostojen edustajien haastatteluun.

Asiakasryhmän tavoin myös kansalaisjärjestöjä edustaneet fokusryhmät koottiin tutkimuksen eri vaiheissa erilaisin perustein. Ensimmäisellä kierroksella mukana oli järjestöjä, joita yhdisti väljästi määritelty pyrkimys edistää alueen asukkaiden hyvinvointia. Haastateltavien löytämiseen saatiin apua paikallisilta verkostojärjestöiltä ja kansalaistoiminnan

kehittämisessä mukana olevilta toimijoilta. Toisella kierroksella haastateltaviksi pyydettiin edustajia järjestöistä, jotka sosiaalihuollon toimijat nimesivät keskeisiksi yhteistyökumppaneikseen palveluiden tuottajina.

Poliittisten päättäjien ryhmät koottiin Jyväskylässä ja Lapualla paikakuntien lautakuntatasoisista poliittisista päättäjistä: Jyväskylässä sosiaali- ja terveyslautakunnan ja Lapualla perusturvalautakunnan jäsenistä. Soitessa haastateltaviksi kutsuttiin ensin hallituksen jäsenet, mutta koska näistä vain muutama ilmaisi kiinnostuksensa, laajennettiin kutsu koskemaan myös valtuuston jäseniä. Lapualla toista haastattelua ei onnistuttu yrityksistä huolimatta järjestämään. Kahden haastattelukierroksen välillä järjestettiin kuntavaalit, joiden seurauksena ensimmäisen ja toisen kierroksen haastatteluihin osallistui pääosin eri henkilöt.

Ensimmäinen haastattelukierros oli luonteeltaan kartoittava, kun taas toinen keskittyi refleктоimaan ja täydentämään ensimmäisen kierroksen alustavia tuloksia. Haastattelukysymysten laadinnassa hyödynnettiin soveltuvin osin Pohjolan (2011; 2014) jaottelua rakenteellisen sosiaalityön neljästä tehtäväalueesta samoin kuin aiemman tutkimuskirjallisuuden kautta syntyneitä ymmärrystä siitä, mikä kunkin toimijaryhmän erityinen vahvuus monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutuksessa voisi olla. Toimintaympäristön erityispiirteisiin liittyneitä eroavaisuuksia lukuun ottamatta kunkin toimijaryhmän haastattelurunko oli kaikilla alueilla perusrakenteeltaan samanlainen. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohdon haastatteluissa käytettiin käsitettä ”rakenteellinen sosiaalityö”, joka haastattelujen aluksi määriteltiin väljästi rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen (ks. Pohjola 2011; Mullaly 2007) kautta. Koska rakenteellisen sosiaalityön – kuten osin myös sosiaalityön – käsite oli sosiaalityön ulkopuolisille toimijaryhmille usein vieras, pyrittiin sitä kaksoissidos-määrittelyn lisäksi haastattelujen kuluessa konkretisoimaan toiminnan yleisten päämäärien kautta. Rakenteellisen sosiaalityön kuvattiin liittyvän läheisesti ”toimintaan, jolla pyritään vahvistamaan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja poistamaan eriarvoisuutta”, ”ennaltaehkäisevään (sosiaali)työhön”, ”asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseen” sekä ”matalan kynnyksen palveluihin”.

Haastatteluajankohtana vallinneen koronatilan vuoksi haastattelut toteutettiin Zoom-verkkokokouksina. Molemmat kirjoittajat olivat kahta poikkeusta lukuun ottamatta mukana kaikissa haastatteluissa. Tutkijoiden keskinäinen työnjako toteutettiin siten, että kyseisestä työpake-

tista vastuussa ollut tutkija toimi päähaastattelijana, joka esitti kysymykset ja ohjasi keskustelun kulkua. Apuhaastattelijan huolehti puolestaan tekniikan toimivuudesta, jakoi puheenvuoroja, havainnoi haastattelun etenemistä sekä fasilitoi keskustelua täydentävillä kysymyksillä. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin siihen, että myös hiljaisempien osallistujien näkemykset ja mielipiteet saisivat keskustelussa tilaa. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Ensimmäisen ja toisen haastattelukierroksen välillä syksyllä 2021 kaikilla kolmella tapaustutkimusalueella järjestettiin työseminaarin nimellä kulkeneet tilaisuudet. Näihin kutsuttiin mukaan haastatteluihin osallistuneet henkilöt sekä laajemmin rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä kiinnostuneita toimijoita. Tilaisuuksissa esiteltiin ensimmäisen haastattelukierroksen alustavia tuloksia ja reflektoitiin näitä osallistujien kanssa. Tämän lisäksi osallistujat työstivät pienryhmissä kolmea analyysissä esiin nousutta keskeistä teemaa: hyvin- ja pahoinvointia kuvaava tieto ja sen välittäminen päätöksentekoon, resurssiniukkuus ja kuinka siitä aiheutuvia esteitä voidaan ylittää sekä eri toimijaryhmien keskinäisen vuorovaikutuksen kehittäminen. Työseminaarit auttoivat tarkentamaan sekä ymmärtämään syvällisemmin aineistossa esiin nousseita teemoja ja tukivat siten toiselle haastattelukierrokselle valmistautumista. Tämän lisäksi tilaisuuksiin liittyi rakenteelliselle sosiaalityölle luontainen elementti, jonka mukaisesti tutkimuksen tehtävänä on paitsi tuottaa tietoa, myös lisätä tietoisuutta ja vahvistaa erilaisista taustoista tulevien ihmisen osallisuutta ja keskinäistä vuorovaikutusta (ks. Healy 2001, 96).

Haastattelujen tavoin myös aineiston analyysi toteutettiin toimijaryhmäkohtaisesti kahdessa toisiinsa kiinteästi kytkeytyneessä vaiheessa. Analyysimenetelmänä sovellettiin teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Analyysiprosessi eteni pelkistämisen, ryhmitteilyn ja luokittelun kautta yksittäisistä havainnoista kohden teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Mt. 2018, luku 4). Analyysin toteutusta ohjasivat väljästi kysymykset: 1) Millaisena rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet, tehtävät sekä toteutusta estävät ja edistävät tekijät näyttävät kunkin toimijaryhmän näkökulmasta? 2) Millaisena eri toimijat näkevät omaan erityiseen asiantuntijuuteen ja osaamiseen pohjautuvan roolinsa osana monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuutta? Käytännössä ensimmäisen kierroksen aineisto rakensi alustavaa

ymmärrystä kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä sekä auttoi luomaan peruskuvan, jota toisen kierroksen aineisto täydensi ja tarkensi.

Tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyden suojaamiseksi haastateltaville annettiin litterointivaiheessa kooditunnukset. Lisäksi ensimmäisessä läpilukuvaiheessa aineistosta poistettiin tiedot, joiden kautta yksittäinen henkilö, työyksikkö tai tutkimusalue olisivat olleet tunnistettavissa. Samaa periaatetta noudattaen tässä tekstiin sisällytetyistä suorista alkuperäislainauksista on poistettu murre sanat ja -ilmaisut. Eri aineistoihin viittaavat sitaatit on kuitenkin koodattu siten, että niiden alkuperäislähde on löydettävissä. Käytetyn koodin – esimerkkinä AV3/B/2 – ensimmäinen osa sisältää viittauksen toimijaryhmään sekä haastattelun osallistujalle litterointivaiheessa annettuun koodiin, toinen tapaustutkimusalueeseen ja kolmas haastattelukierrokseen.

Fokusryhmäaineiston analyysi tuotti teemoja ja luokkia, jotka kuvaivat kunkin toimijaryhmän näkökulmasta keskeisiä monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutukseen liittyviä ulottuvuuksia. Se nosti myös esiin toimijaryhmien käsityksiä vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukentällä tapahtumassa olevista muutoksista sekä siitä, millaisena kukin toimijaryhmä näkee asemansa suhteessa näihin ja myös toisiinsa. (Ks. Mäntyranta & Kaila 2008.)

Tässä osiossa kullekin ryhmälle leimallisia teemoja sekä ryhmän toimijuutta monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön osana estäviä ja edistäviä tekijöitä tarkastellaan omissa luvuissaan. Ensimmäisen asiakasedustajien haastatteluihin pohjautuvan luvun aiheena on oikeudenmukaisuuden toteutuminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tarkastelun kohteena ovat tilanteet ja tekijät, jotka asiakkaiden kokemuksen mukaan muodostavat esteitä oikeudenmukaisuuden toteutumiselle kuten myös asiakkaita edustavien vaikuttamistoimielimien mahdollisuudet toimia näiden muuttamiseksi. Kansalaisjärjestöjen toimijuutta kuvaavan luvun kantava teema on osallisuus ja kuinka järjestöt toteuttavat ja edistävät sitä niin osana omaa päivittäistä toimintaansa kuin toimimalla edustamansa kohderyhmän sekä yleisemmin palveluiden käyttäjien ja kansalaisten edunvalvojana. Poliittisia päättäjiä tarkastellaan puolestaan toimijaryhmänä, joka on avainasemassa rakenteellisen sosiaalityön tavoittelemassa muutoksessa. Luvussa tuodaan esille, että

poliittisilla päättäjillä on erityinen mahdollisuus rakenteellisen sosiaalityön kannalta tärkeiden ilmiöiden politisointiin ja erilaisten päätöksenteon vaihtoehtojen puntarointiin. Samanaikaisesti heidän toimintaansa rajoittaa vastuu organisaation käytännön toiminnan turvaamisesta. Sosiaalijohdon rooli määrittyy puolestaan heidän asemastaan sosiaalityötä ja palvelujärjestelmän toimintaa koskevan tiedon käsittelijöinä sekä organisaatiota koskevien operatiivisten päätösten tekijöinä. Sosiaalijohdolla on myös laajat yhteistyöverkostot sekä julkisen sosiaali- ja terveystalouden sisällä että suhteessa yhteistyökumppaneihin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa esiintuovassa luvussa huomio suuntautuu kansainvälisissä rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa pinnalla olevan radikaali ja kriittisen lähestymistavan toteutumisen mahdollisuuksiin suomalaisessa julkisen sektorin sosiaalityössä. Tarkastelun kohteena ovat sosiaalityöntekijöiden käsitykset rakenteellisen sosiaalityön lähtökohdista ja tavoiteltavan muutoksen suunnasta sekä näiden määrittymiseen vaikuttavista tekijöistä.

11.

Oikeudenmukaisuus asiakkaiden asiana

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

Kysymys oikeudenmukaisuudesta, sen luonteesta ja keinoista, joilla sitä voidaan edistää, on rakenteellisen sosiaalityön ydintä. Samoin se on erittäin kriittinen kysymys suomalaisen hyvinvointivaltion olemassaolon oikeutuksen näkökulmasta (Pohjola 2014; Pohjola 2019; Kivipelto 2021). Anna Metteri (2004, 42; 2012) on puhunut perustulossa määritellystä hyvinvointivaltion lupauksesta, joka luo odotuksia siitä, että yhteiskunta turvaa kaikkien kansalaisten selviytymismahdollisuudet ja oikeudenmukaisen kohtelun sekä mahdollisuudet yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Sosiaalityöntekijät ovat ammattinsa arvolähtökohtiin pohjautuen vahvasti tämän lupauksen täyttämiseen sitoutuneita. Sosiaalityössä korostuu ymmärrys siitä, että jokaisella ihmisellä on hänen suorituksistaan riippumaton luovuttamaton ihmisarvo ja tämän lähtökohdan mukaisesti kaikkia ihmisiä tulee kohdella kunnioittavasti. Eri-tyinen ammatillinen velvollisuus on toimia niiden ihmisten ja yhteisöjen tilanteen parantamiseksi, jotka ovat yhteiskunnassa joutuneet haavoittavaan ja marginalisoivaan asemaan. Sosiaalityön tehtävänä on

huolehtia, että oikeudenmukaisuus yhteiskunnassa toteutuu ja ulottuu myös niihin ihmisiin, jotka eivät sitä omalla toiminnallaan tai olemisellaan kykene ansaitsemaan. (Mt. 2004, 41; Granfelt 1998, 177.)

Oikeudenmukaisuus on kuitenkin käsitteenä jo lähtökohtaisesti hyvin haastava. Sitä, kuinka hyvin tai huonosti se toteutuu yhteiskunnassa, voidaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen, oikeudenmukaisuuden säännönmukaisuutta ja sen juridisia lähtökoh-
tia korostava, muodollinen näkökulma nojautuu asioiden periaatteel-
liseen luonteeseen. Kyse on lähtötilanteen tasa-arvoisuudesta (*equality*): yksilöitä kohdellaan samalla tavalla, elleivät he eroa toisistaan jollain tilanteeseensa merkittävästi vaikuttavalla tavalla. Yleisesti hyväksytyjä *samanlaisuuden* kriteerejä ovat moraalisesti relevanteiksi määritellyt ominaisuudet kuten ikä, sukupuoli, kieli, vakaumus ja terveydentila. (Yeung, Saari & Lagerspetz 2007, 9–10; Arajärvi 2015, 182.) Hieman yksinkertaistetusti muodollisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta yhteiskunta toimii oikeudenmukaisesti silloin, kun samanlaisessa elämäntilanteessa olevia ihmisiä kohdellaan samalla tavoin.

Kaikessa yksityiskohtaisuudessaan muodollisen oikeudenmukaisuuden suoraviivaiseksi luonnehdittava logiikka sivuuttaa kuitenkin yhteiskunnan ja ihmiselämän kompleksisuuden. Ensinnäkin keskeisessä asemassa oikeudenmukaisuuden reunaehtojen määrittelyssä ovat samanlaisuuden kriteerit eivät ole annettuja tai pysyviä, vaan mitä suurimmissa määrin muutoksessa olevia poliittisia kysymyksiä, kuten vaikkapa tänä päivänä kiivaankin keskustelun kohteena oleva sukupuolen määrittäminen. Toiseksi käytössä olevat kriteerit jättävät ulkopuolelleen suuren joukon ominaisuuksia ja tekijöitä, jotka eivät kiinnity suoraan yksilöön vaan enemmänkin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joiden puitteissa yksilöiden elämäntilanteet muotoutuvat. Näillä – esimerkiksi asuinpaikka, palveluiden saatavuus tai varallisuus – on kuitenkin lopputuloksen oikeudenmukaisuuden kannalta hyvin ratkaiseva merkitys. (Arajärvi 2015, 182; Carniol 1992.)

Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta muodollista oikeudenmukaisuutta olennaisempi onkin tosiasiallisen oikeudenmukaisuuden näkökulma. Se tulee lähelle yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden teoreetikko John Rawlsin (1985) käsitystä, jonka mukaisesti oikeudenmukaisuuden ydinolemus on reiluus (*equity*): jotta voidaan oikeasti

puhua oikeudenmukaisuudesta, asioita tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti niiden erilaiset ulottuvuudet huomioon ottaen. Näin ymmärrettynä keskeisiksi kysymyksiksi nousevat: Kuinka yhdenvertaisia ihmiset ovat lähtökohdiltaan? Millaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia heillä on käytössään? Kuinka tasaisesti yhteiskunnalliset voimavarat jakautuvat? Millaiseen lopputulokseen valitut toimenpiteet erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten näkökulmasta johtavat? Käytännössä tosiasialliseen oikeudenmukaisuuteen voidaan päästä vain positiivisen diskriminaation kautta suosimalla jotakin yksilöä tai ryhmää yli muiden sekä jakamalla käytössä olevat voimavarat epätasaisesti – eli toimimalla epätasa-arvoisesti (Arajärvi 2015, 182–183; myös ETENE 2013, 6).

Tässä luvussa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista lähestytään sosiaalityön asiakkaiden näkökulmasta. Oikeudenmukaisuus ja etenkin sen toteutumiseen liittyvät epäkohdat nousivat esiin keskeisenä rakenteellista sosiaalityötä määrittävänä teemana tapaustutkimuksen ensimmäisen kierroksen asiakasedustajien fokusryhmähaastatteluissa. Näiden havaintojen ohjaamana toisella haastattelukierroksella keskityttiin siihen, millaiset mahdollisuudet asiakkaita edustavilla toimielimillä – tässä vammaisneuvostot – on edistää oikeudenmukaisuuden toteutumista palvelujärjestelmässä. Asiakasedustajien sekä vammaisneuvostojen jäsenten fokusryhmähaastatteluihin pohjautuen tässä luvussa tarkastelun kohteena on: 1) Mitkä palvelujärjestelmän toimintaan liittyvät tekijät asiakkaiden näkemysten mukaan estävät oikeudenmukaisuuden toteutumista? 2) Millaiset mahdollisuudet asiakkaita edustavilla toimielimillä on vaikuttaa tunnistettujen epäkohtien korjaamiseen ja näin edistää oikeudenmukaisuutta?

Asiakkuuden myötä tarkastelun ensisijaiseksi kontekstiksi asettuu hyvinvointipalvelujärjestelmä, joka muodostaa monien sosiaalityön asiakkaina olevien ihmisten elämässä keskeisen kosketuspinnan yhteiskunnan toimintaan. On kuitenkin tärkeä muistaa, että palvelut ja asiakkuus eivät ole muista inhimillisen ja yhteiskunnallisen elämän osa-alueista erillisiä saarekkeita. Sen sijaan kaikki se, mitä erilaisilla toimijuuden kentillä ja niiden välisissä suhteissa tapahtuu, on vahvasti läsnä myös asiakkuuteen liitettävissä oikeudenmukaisuuden kokemuksissa.

11.1 Haastettu oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuuden toteutumisen esteet voidaan Mullalyn (2007) yhteiskunnallisen tasojaottelun ohjaaman paikallistaa yleiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin (ideologian taso), palvelujärjestelmän toimintakäytäntöihin (instituutioiden taso) sekä asiakkaan ja työntekijän keskinäiseen vuorovaikutukseen (sosiaalisten suhteiden taso). Käytännössä nämä erilaiset rakenteelliset tasot ovat kiinteästi yhteenkietoutuneita ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Näin ollen tietyssä kontekstissa ilmenevät ongelmat eivät koskaan – tai vain hyvin harvoin – kerro pelkästään ”yhden tason ongelmista”, vaan myös laajemmin oikeudenmukaisuuden toteutumisen haasteista ja esteistä.

Suomalainen yhteiskunta ja hyvinvointipalvelujärjestelmä sen osana ovat viimeisten vuosien ja vuosikymmenten aikana läpikäyneet suuria muutoksia. Näiden myllerryksessä myös yhteiskunnalliseen ideologiaan tasolla vallitsevat käsitykset siitä, mikä on oikeudenmukaista ja miten oikeudenmukaisuuden toteutumiseen tulisi pyrkiä, ovat hakeneet muotoaan (Mullaly 2007; Metteri 2012). Haastatteluun osallistuneet asiakkaat kuvaavat, kuinka yleinen asenneilmapiiri on koventunut ja muuttunut raaemmaksi sekä kuinka ihmisiä jaotellaan niihin, jotka ovat ansainneet paikkansa yhteiskunnassa sekä niihin, jotka eivät ole tähän syystä tai toisesta kyenneet. Tämä erottelu ilmenee käytännössä siinä, miten sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitettä tulkitaan sekä miten palvelujärjestelmä suhtautuu ja vastaa erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten tarpeisiin.

Jos sinä et ole terve etkä työkykyinen niin tavallaan sinä et tuota mitään yhteiskunnalle, eikä sinusta ole mitään hyötyä. Tavallaan minä ainakin koen olevani hyödytön yhteiskunnalle. Jotenkin sitä putoaa sinne rakoihin halusi tai ei. (...) Minä olin hyvä siinä työssäni mitä minä tein, ja se vietiin minulta ilman, että minä olisin itse halunnut menettää sitä. Ja sen jälkeen (...) alkoi se kova putoaminen, että sinä olet yksin. (AN1/C/1)

Haastateltavien näkemyksiä tulkiten työelämäosallisuudesta on varsin suoraviivaisesti tullut synonyymi elämänhallinnalle sekä tätä kautta myös

kriteeri sille, millaista tukea ja apua kenelläkin on oikeus yhteiskunnalta odottaa. Raija Julkunen (2017, 10–14, 18) on kuvannut, kuinka uusliberalististen ajatusten vahvistumisen myötä lainsäädännössä nimeytyt oikeudet, yksilöiden tarpeet ja ammattieettiset periaatteet ovat saaneet väistyä taloudellisten intressien tieltä. Hyvinvointipalveluiden ensisijaisena tehtävänä ei nähdä enää yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden vahvistamista vaan kansallisen kilpailukyvyyn parantaminen: käytettävissä olevat resurssit tulee keskittää kyvykkään ja osaavan työvoiman saataavuuden varmistamiseen. Myös palvelujärjestelmän toiminnassa keskeisessä roolissa ovat kustannustehokkuuden ja vaikuttavuuden parantaminen. (Kananen 2017; myös Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa.) Ihmisiin, jotka syystä tai toisesta eivät kykene itse ansaitsemaan omaa toimeentuloaan ja elantoaan, suhtaudutaan ikään kuin toisen luokan kansalaisina: oman olemisen oikeutus ja yhteiskunnan jäsenyys ansaitaan työmarkkinoilla, ei kansalaisen rooliin tai siihen liittyvien vastuiden kautta.

Institutionaalisten toimintakäytäntöjen (Mullaly 2007) tasolla tehokkuustrimmatun palvelujärjestelmän toiminnasta piiryy asiakkaiden kertomuksissa varsin pirstaleinen kuva: epämääräinen kokonaisuus, joka koostuu enemmän ja vähemmän huonosti yhteensopivista yksittäisistä paloista. Työntekijät – saati sitten asiakkaat – eivät välttämättä aina tiedä, mitä missäkin tehdään ja millä tavoin tehdyt toimenpiteet tai tarjotut palvelut liittyvät asiakkaan asiaan. Asiakkaiden tarpeita lähestytään varsin kapearajaisesti, yksittäisen palvelun tai tehtävän kautta. Palveluprosessin kokonaisuus tai etenkin asiakkaan erityinen elämäntilanne eivät tunnu olevan kenenkään hallinnassa. (Myös Metteri 2012, 53 ja 216; Rissanen & Lammintakanen 2015, 29; Saikkonen ym. 2015, 62.)

Meitä pompotellaan sinne sun tänne, että se tulee toisesta ja sitten he ei tietenkään tee yhteistyötä keskenään. Ja mikä on kanssa ongelma, jos sinä joudut monen eri tahon kanssa asioimaan, niin heidän eivät suinkaan tee yhteistyötä, vaan sinä olet siinä välissä se linkki kaikille sitten. Toivoisi välillä, että he voisivat tehdä jotain yhteistyötä.
(AN2/C/1)

Ongelmat, joita sosiaalityössä kohdataan, ovat luonteeltaan monitahtoisia ja niiden syyt samoin kuin seuraukset kiinnittyvät sekä yksilölli-

siin, yhteisöllisiin että yhteiskunnallisiin tekijöihin ja rakenteisiin. Sosiaalisten ongelmien erityinen luonne on, että ne vain harvoin sijoittuvat selkeärajaiseen palvelu- ja tehtäväaluejakoon. Tehokkuutta maksimoivan toimintalogiikan pohjalta rakennettavan palvelujärjestelmän kyky kohdata ihmisten elämäntilanteiden kompleksisuutta maailmassa, joka myös itsessään muuttuu koko ajan yhä monimutkaisemmaksi, on asiakkaiden näkemysten mukaan varsin puutteellinen. Erityisesti ihmisistä, joiden ongelmat ovat kaikkein vaikeimpia sekä niiden taustalla vaikuttavat juurisyyt moninasiin tekijöihin paikallistuvia, tulee helposti väliinputoajia, jotka jäävät vaille kipeästi tarvitsemaansa tukea ja apua. (Mänttari-van der Kuip 2022, Metteri 2012, 53, 2016; Määttä 2012, 123–131.)

Suhteessa yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään koettua ulkopuolisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta ei helpota se, että julkisen palvelujärjestelmän kuvataan puhuvan sekä viestivän tavoilla ja kielellä, jotka eivät kohtaa asiakkaiden tarpeita tai heidän tapaansa jäsentää maailmaa. Haastateltavat kertovat, että heidän on ajoittain vaikea löytää tietoa siitä, mille palvelusektorille heidän asiansa kuuluu, mihin tai keneen ottaa yhteyttä tai miten tavoittaa omaa asiaa hoitava työntekijä (myös Määttä 2012). Erityisen vaikea tilanteesta on tullut sen myötä, kun informaatiota ja tiedottamista on siirretty enenevässä määrin verkkoon. Asioiden esitystapa, joka palvelujärjestelmän näkökulmasta tarkasteluna vaikuttaa hyvin loogiselta, ei välttämättä ole sitä asiakkaan kannalta.

Ehkä sellainen, että kaikki tieto ei tule asiakkaille selkeästi, vaan se pitää ottaa itse selville. Ja silloin, kun ihmiset on vaikeassa tilanteessa, niin on varmaan aika haastavaa hankkia itse sitä tietoa. Se semmoinen tiedonjako julkisesti ja samanvertaisesti, niin se ei ehkä toimi tässä yhteiskunnassa. Se, että kaikki tosiaan saisivat sen saman tiedon jotenkin ja olisivat oikeutettu saamaan sitä tietoa yhtä paljon, niin se ei jotenkin päde. (AN1/A/1)

Käsitys siitä, että palvelut ikään kuin piiloutuvat organisatorisen monimutkaisuuden sekä viranomaispuheen taakse, on haastateltavien joukossa hyvin yleisesti jaettu. Määttä (2012, 125; myös Hänninen, Karjalainen & Lehtelä 2007; Kaipainen-Vilén 2017) puhuu poiskäännyt-

tämisestä eli proseduraalisesta diversiosta. Tällä hän viittaa palvelujärjestelmän ja asiakkaan keskinäisessä vuorovaikutuksessa muotoutuvaan prosessiin, jonka lopputulemana asiakas joko suoraan tai epäsuorasti ohjataan muualle avun piiristä tai hänen avunpyyntönsä torjutaan kokonaan. Tuen hakemisen haastavuus ja monimutkaisuus on Määtän mukaan ensimmäinen viidestä poiskäännättämisen kynnyksestä. Mikäli sen ylittäminen ei onnistu, asiakkaalla ei ole edes teoreettista mahdollisuutta edetä seuraavien askelmien mukanaan tuomia haasteita ja niiden ylittämisen jälkeen odottavaa palvelua kohden.

Asiakkaan ja työntekijän kohtaaminen ilmentää Mullalyn (2007) yhteiskunnallisten rakenteiden kolmatta eli sosiaalisten suhteiden tasoa. Useimmat tälle tasolle paikallistuvista epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista ovat heijastumia ideologisen ja institutionaalisen tason kehityskuluista. Koventunut yhteiskunnallinen ilmapiiri samoin kuin taloudellisten säästöpainoiden ohjaamana tehty palvelujärjestelmän uudistaminen näkyvät asiakkaan ja työntekijän keskinäisessä suhteessa lisääntyneenä kontrollina. Tämä koskee niin asiakastyötä ohjaavia linjauksia kuin sosiaalityön työmenetelmiä. Toimintakäytäntöjä yhdenmukaistamalla organisaatio voi paremmin valvoa tuotanto- ja palveluprosesseja ja pyrkiä täten – jos ei vähentämään – niin ainakin hillitsemään kustannusten nousua (ks. Mänttari-van der Kuip, Tammelin & Anttila 2018, 234; Mänttari-van der Kuip 2022).

Kyllä siis tämä politiikka (...) peilautuu tuonne kuntaan. Ja sosiaalityöntekijöillä on hyvin, hyvin ankara systeemi, että mitkä ohjeistukset ne siellä saa. Tuntuu että alalta lähtee ne pois, jotka on alunperin menneet semmoisella mielellä, et ne haluaa ihan oikeasti auttaa. Mutta kun ylhäältä käsketään, että et sinä saa. Ainoastaan näitä yksittäistapauksia, että voidaan sanoa, että kyllä on autettu, mutta ne on yksittäistapauksia. (AN4/A/1)

Syytä vallitsevaan tilanteeseen asiakkaat eivät niinkään etsi yksittäisistä työntekijöistä, vaan poliittisesta päätöksenteosta ja johdosta, joiden tulisi luoda edellytykset sille, että työntekijät voivat tehdä työtään ammatillisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla. Nykyisellään työntekijät joutuvat asiakkaiden mukaan työskentelemään tiukkojen ylhäältä tulevien ohjei-

den mukaisesti ja ajoittain myös näiden kahlitsemana. Lisäksi erilaiset dokumentointi- ja raportointivelvoitteet vievät merkittävässä määrin aikaa kasvokkain tehtävältä työltä. Tässä kokonaisuudessa ammatilliselle harkintavallalle ja asiakkaiden yksilöllisten elämäntilanteiden huomioimiselle jää vain vähän tilaa. (Myös Määttä 2012, 125–126; Närhi, Kokkonen & Matthies 2014; Sirviö ym. 2015). Edellä kuvatun voisi tiivistää siten, että pyrkimys varmistaa muodollisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen on paikoin muodostanut esteen tosiasiallisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle.

Työskentely-ympäristöön ja -olosuhteisiin kiinnittyvien epäoikeudenmukaisuuksien ohella ongelmia ilmenee kuitenkin myös siinä, miten työntekijät kohtaavat asiakkaat ja miten he heitä kohtelevat. Sosiaalityön asiakkaina ovat ihmiset, joiden elämänhallinta samoin kuin luottamus yhteiskunnalta sekä sosiaalisilta verkostoilta saatavaan tukeen on monin tavoin murentunut. Tapa, jolla asiakas ja hänen asiansa kohdataan, voi joko korjata tai vahvistaa näitä murtumia. (Carniol 1992; Laitinen & Kemppainen 2010, 138; Metteri 2004.) Haastatteluaineistossa asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhteeseen liittyvät epäoikeudenmukaisuuden kokemukset kiteytyvät kahteen teemaan: epäkunnioittavaan suhtautumiseen ja kohteluun sekä osattomuuteen omassa asiassa. Näistä ensimmäinen konkretisoituu asiakkaiden kertomuksissa syrjinnästä, lokeroinnista sekä alentuvasta suhtautumisesta. Epäkunnioittavalle kohtelulle on leimallista, että asiakas nähdään vain ongelmiensa kautta hänen vahvuutensa sivuuttaen.

Minulla ainakin tulee se mieleen, kun tullaan ihan oikeasti kertomaan semmoisia itsestään selviä asioita, että nenä pitää niistä, jos räkä valuu. Ihan niin kuin me ollaan niin täysiä tössöjä, että me ei osata yhtään mitään. Minä olenkin joskus kysynyt, että miten minä voin asua itsenäisesti, jos olen noin avuton. Ja samaan aikaan minun pitää toimia juristina selvittääkseni tästä järjestelmästä. Se menee semmoiseen jankkaamiseen sitten näiden kanssa. Kyllä monet kerrat itkien on lähdetty pois. (AN4/A/1)

Epäkunnioittavan kohtelun taustalla voidaan tunnistaa asetelma, jossa työntekijä asettuu asiakkaan yläpuolelle ja ammatilliseen valtaansa

nojautuen olettaa tietävänsä asiakasta paremmin, miten tämän tulisi olla ja toimia. Kontrollipainotteisessa työskentelytavassa, joka keskittyy lainsäädännön ja ohjeistusten toteuttamiseen, sosiaalityön periaatteet samoin kuin pyrkimykset rakentaa luottamuksellinen suhde asiakkaaseen jäävät toisarvoiseen rooliin. (Myös Metteri 2012, 51.) Aineistossa ääriesimerkkejä ovat kuvaukset tilanteista, joissa sen lisäksi, että asiakasta oli kohdeltu alentuvasti, asiakkaan työntekijäänsä kohtaan osoittamaa luottamusta oli käytetty häntä vahingoittavalla tavalla.

Toiseksi asiakkaan ja työntekijän keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa todentuva epäoikeudenmukaisuus liittyy haastatteluaineistossa kertomuksiin siitä, kuinka asiakas jää tai jätetään ulkopuoliseksi ja osatomaksi omassa asiassaan. Asiakkaan näkemykset sivuutetaan, päätökset tehdään ilman, että hän on itse prosessissa osallisena tai hänelle ei anneta riittävästi tietoa siitä, mitä palveluja on tarjolla ja miten niiden piiriin voi hakeutua. Pirstaleisessa ja organisaatiolähtöisesti rakentuneessa palvelujärjestelmässä asiakkaan on vaikea selvittää ja usein myös ymmärtää, mitkä hänen oikeutensa ovat sekä mitä hänen on tehtävä tai millaisia kriteerejä täytettävä niiden saamiseksi (ks. Määttä 2012, 125).

Omista oikeuksistaan ei todellakaan ole tietoinen, ja minun mielestä niitä ei tarpeeksi tuoda esille myöskään. Siinä tavallaan korostetaan sitä valta-asemaa, että toivotetaan jatkuvasti viranomaisten ja sosiaalityöntekijöiden taholta, kuinka tässä ollaan sinun puolella ja sinun asiassa, mikä nyt on suurimmaksi osaksi varmasti tottakin. Mutta sitten kun epäoikeudenmukaisuutta ja kaltoinkohtelua tapahtuu, niin se on niin helppo oikeuttaa omassakin mielessään silleen, että nämä ihmiset tietävät asiasta paremmin ja näihin ihmisiin nyt täytyy luottaa ja uskoa. Ja minkälaista manipulaatiota ja ihan pienemmässäkin mittakaavassa tapahtuu. (AN2/B/1)

Asiakkaan sivuuttaminen omassa asiassaan haastaa oikeudenmukaisuuden toteutumista hyvin konkreettisella tavalla. Se ensinnäkin jättää huomioimatta sen, että perusoikeudet koskevat myös sosiaalityön asiakkaita. Lisäksi se vie asiakkaalta mahdollisuuden siihen, että hän voisi osana omaa asiakkuuden prosessiaan harjoitella turvallisessa ympäristössä valmiuksia, jotka edistävät rakenteelliseen sosiaalityöhön olennai-

sena sisältyvää tavoitetta kansalaisena ja yhteiskunnan jäsenenä valtaistumisesta (ks. Hänninen & Poikela 2016, 149; Pohjola 2011).

11.2 Vammaisneuvostot asiakkaiden oikeuksien edistäjinä

Eräänä ratkaisuna asiakkaiden tässäkin aineistossa esiin nostamiin ongelmiin on kuntiin sekä julkisiin ja yksityisiin palveluorganisaatioihin perustettu asiakkaita edustavia vaikuttamistoimielimiä. Niiden tehtävä on edistää asiakkaiden ja palvelunkäyttäjien sekä palvelun järjestämisestä ja tuottamisesta vastaavien viranomaisten keskinäistä vuorovaikutusta. Paitsi palveluiden kehittämisestä asiakas- ja käyttäjälähtöisyyden vahvistamisessa on kyse myös kansalaisoikeuksista, demokratiasta ja osallisuuden hyvinvointivaikutuksista samoin kuin palveluja tuottavan organisaation maineesta (Asunta & Mikkola 2019, 75–77). Peter Beresford (2009) on todennut, että hyvinvointipalveluiden demokraattisten rakenteiden elävyys sekä niiden tarjoamat osallistumismahdollisuudet peilaavat myös laajemmin sitä, mikä yhteiskunnan kokonaistilanne on (myös Matthies 2017).

Hyvinvointialueiden toimintaa ohjaavan lain (Laki hyvinvointialueesta 611/2021) 32 pykälä velvoittaa hyvinvointialueita perustamaan vähintään kolme palvelunkäyttäjää edustavaa vaikuttamistoimielintä: nuorisovaltuusto tai nuorten vaikuttajaryhmä, vanhusneuvosto sekä vammaisneuvosto. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat vammaisneuvostot. Asiakkaiden, yhdistysten, viranomaisten ja päätöksentekijöiden yhteistyöfoorumina vammaisneuvoston toiminnan tarkoituksena on tuoda hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun vammaisnäkökulmaa sekä seurata, että se tulee huomioon otetuksi kaikkien hallintoalojen päätöksenteossa (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta). Haastatteluun osallistuneet vammaisneuvostojen jäsenet luonnehtivat tehtävänsä kuitenkin vielä tätäkin laajemmaksi.

Sanoisin kyllä, että olen yhteiskunnan asialla. (...) Jonkun pitää auttaa niitä kaikista heikoimpia, ihan päivittäisessä edunvalvonnassa ja sun muuta. (...) Aivan liian usein kunnat esimerkiksi tulkitsevat lakia kotiinpäin, niin sanotusti, taloudellisesti. Ja sitten jos joku riitauttaa,

niin on melkein aina niin, että asiakas voittaa. Niinhän se ei saisi olla, että kunnat tahallaan rikkovat lakia, koska se laki on kuitenkin ajateltu loppuun yleensä. (AV4/B/2)

Haastateltavien mukaan julkisissa palveluissa tulee liian usein vastaan tilanteita, joissa päätöksentekoa ohjaa talous, eivät ihmisten todelliset tarpeet tai se, mitä lainsäädäntö velvoittaa. Tässä kokonaisuudessa vammaisneuvostojen vastuulla on huolehtia siitä, että asiakkaat saavat heille kuuluvat palvelut ja etuudet. Viimekädessä kyse on sen varmistamisesta, että kansallista lainsäädäntöä toimeenpannaan ja yhteisiä varoja käytetään, kuten on tarkoitettu.

Minä ajattelen, että kyllä vammaisneuvostonakin (...) me annetaan sitä painetta sinne palvelunjärjestäjään päin, että se on järjestettävä se palvelu oikein ja lainmukaisesti. (AV3/A/2)

Suhteessa hyvinvointivaltioon vammaisneuvostot toimivat täten paitsi palvelun käyttäjien myös yhteiskunnan edun ajajina. Valvoessaan, että vammaisille henkilöille turvatut oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti ja lainsäädännössä tarkoitettulla tavalla asuinkunnasta riippumatta, vammaisneuvostot varmistavat osaltaan, että yhteiskunta toimii reilusti ja oikeudenmukaisesti.

Vammaisneuvostot ovat muodoltaan edustuksellisia toimielimiä, joiden jäsenet valitaan vammaisjärjestöissä toimivista henkilöistä. Yleisenä pyrkimyksenä on, että erilaiset vammairyhmät samoin kuin maantieteelliset alueet tulevat mahdollisimman laajasti edustetuiksi. Vaikka oman viiteryhmän asiat ovat jokaiselle jäsenelle luonnollisesti tutuimpia ja tärkeimpiä, haastateltavat kertovat yhteisen työskentelyn myötä havahtuneensa siihen, että eri tavalla vammautuneet henkilöt kohtaavat yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä hyvin samankaltaisia ongelmia ja haasteita.

Lähimpänä sydäntä tässä on mielenterveyskuntoutujat (...). Mutta tosiaan tässä, kun on ollut vammaisjärjestöjen [yhteistyössä] mukana, niin kaikki muutkin vammaisryhmät ja yhdistykset ovat tulleet lähemmäksi. Ja alkaa pikkuhiljaa ymmärtää ja haluaa ajaa kaikkien asi-
oita. (AV1/B/2)

Vammaisneuvostotyöskentely auttaa siihen osallistuvia asiakkaita suhteuttamaan omat kokemukset laajempaan kokonaisuuteen. Se avaa myös perspektiiviä siihen, millainen vammaisten henkilöiden tilanne on yhteiskunnassa yleisemmin. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta neuvostotyöskentelyn kautta tapahtuvaan tietoisuuden laajentumiseen sisältyy myös merkittävässä määrin asiakkaita voimaannuttavaa ja valtaistavaa potentiaalia. Yhteinen keskustelu ja asioiden jakaminen tekevät mahdolliseksi ylittää oman kokemuksen rajat ja nähdä ne osana laajempaa yhteiskunnallista kysymystä. Näin tapahtuessa henkilökohtaisella tasolla ilmenevät ongelmat saavat väistämättä myös poliittisen luonteen. (Mullaly & Dupré 2019, 314–317.)

Ajattelen, että eihän vammaisneuvoston tehtävä ole edes yhden ihmisen asiaa viedäkään eteenpäin, vaan että aina katsoo laajemmin ja isommin, että mitä kaikkea muutakin on. Ja että mikä siinä jossain asiassa on semmoinen yhteinen asia. (AV3/A/2)

Parhaimmillaan toiminta vammaisneuvostossa luo edellytyksiä sille, että samankaltaisessa tilanteessa olevat ihmiset löytävät toisensa ja lähtevät voimansa yhdistäen toimimaan aktiivisesti epäkohtien muuttamiseksi (Mullaly & Dupré 2019, 314–317). Vielä tässä vaiheessa näin ei haastateltavien mukaan ole suuremmassa mittakaavassa tapahtunut. Yleisenä toiveena olikin, että tulevaisuudessa hyvinvointialueorganisaatiossa toimivat erilaiset vaikuttamiselimet voisivat tältä osin tehdä kiinteämpää yhteistyötä. Käytännössä tämä voisi olla esimerkiksi yhteisiä aloitteita ja mielipidekirjoituksia sekä yhdessä järjestettyjä koulutuksia ja seminaareja.

Sinällään yhteiskunnallisen vaikuttamisen aspektin on ajateltu jo lähtökohtaisesti sisältyvän luontevasti osaksi vammaisneuvostojen toimintaa: vammaisneuvostot tuovat aktiivisesti esiin havaitsemiaan epäkohtia ja kunnan sekä hyvinvointialueen toimielimet vastaavasti hyödyntävät aktiivisesti niiden asiantuntemusta omassa toiminnassaan (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, ei päivämäärää). Tämän kaksisuuntaisen yhteistyön toteutumisessa on haastateltavien mukaan kuitenkin monia ongelmia. Monet näistä liittyvät ihan käytännön asioihin, siihen, miten vammaisneuvostojen toiminta organisoituu ja miten sitä toteutetaan.

Kokouksen listat ja aiheet on täynnä, niin se tuntuu monesti vähän ikävältä (...). Sitten, jos tulee tällainen akuutimpi juttu, niin sitä ei saakaan sinne. (...) Ja sitten, jos sen saa käsiteltyä, (...) niin voi olla, että sille asialle on jo tehty jotakin. No hyvä, jos on tehty, ei siinä mitään, mutta se on voinut mennä ehkä huonommaksi. (...) Mutta ymmärrän sen, että asioita on paljon, mitä hoitaa ja valvoo ja katsoo ja saada eteenpäin. (AV2/A/2)

Haastateltavien mukaan vammaisneuvoston toimintaedellytyksiä voidaan vahvistaa tai rajoittaa varsin yksinkertaisilla kokousteknisillä keinoilla: kuinka usein tai harvoin neuvostot kokoontuvat, mitä asioita asialistalle tuodaan ja mitä jätetään tuomatta, missä järjestyksessä asialista käsitellään, miten ajankäyttö jakautuu ”tiedoksi” ja ”lausuttavaksi” asioiden kesken sekä missä vaiheessa valmisteluprosessia asiat tuodaan vammaisneuvoston käsiteltäviksi. Muodollisesti nämä ovat asioita, joista päättää vammaisneuvoston puheenjohtaja. Käytännössä hän on ”luottamushenkilönä” kuitenkin hyvin riippuvainen toimintaa koordinoivilta viranomaisilta saamastaan tiedosta, avusta ja tuesta. Neuvoston toiminnasta vastaavan viranomaisen roolia voisikin tässä yhteydessä luonnehtia ikään kuin portinvartijaksi, joka omalla toiminnallaan säätelee sitä, missä määrin ja mihin asioihin vammaisneuvostot voivat aidosti vaikuttaa (ks. Matthies 2017).

Viranomaisten sekä yleisemmin julkisten organisaatioiden sitoutuminen palvelun käyttäjien osallistaviin kehittämisprosesseihin näyttäytyy aineistossa jossain määrin varauksellisena. Tästä kertovat niin asioiden hidas eteneminen kuin se, että pyyntöjä ottaa kantaa erilaisiin asioihin tulee vain suhteellisen harvoin.

Se tuntuu, että aika hitaasti [asiat] etenee. Ja tuntuu et se [vammaisneuvosto] koetaan hyväksi, mutta kuitenkin ei sitten [julkinen organisaatio] ole siinä välttämättä niin kovin innokkaasti kuitenkaan mukana. Jotenkin semmoinen tuntuma mulla on tässä, vähän tässä sivusta seuranneena. (AV2/B/2)

Aika vähän meille on tullut semmoisia pyyntöjä, että ottakaa kantaa tähän. (V2/C/2)

Tietynlaista yhteistyön kankeutta voi tulkita siten, että verkostoyhteistyötä korostavan uuden julkishallinnan (*new public governance*, NPG) periaatteiden sijaan suhtautumisessa asiakkaita edustavien vaikuttamistoimielinten toimintaan vaikuttaa edelleen vahvasti perinteinen byrokraatiaan nojautuva julkisjohtamisen kulttuuri. Siinä asiakkaiden omaehtoinen toimijuus – kaikesta arvostuksesta huolimatta – asetetaan eräänlaiseen kontrolloitavissa olevan objektin rooliin. (Myös Tuurnas, Kurkela & Rannisto 2016, 105–107, 115–116; Hennala 2011, 96.) Voidaan jopa väittää, että osallisuutta edistävät käytännöt ovat muuntuneet hallinnan välineiksi sen sijaan, että ne avaisivat mahdollisuuksia politisoida yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia (Matthies 2017). Näin tapahtuessa asiakkaiden toimijuuteen ja asiantuntijuuteen sisältyvät resurssit sekä potentiaali jäävät väistämättä vajaakäytölle (ks. Hennala 2011, 113–114).

Huolimatta vahvasti ilmaistusta halusta toimia yhteiskunnallisena vaikuttajana sekä vähintäänkin jonkinasteisesta tyytymättömyydestä siihen, millaiseksi vammaisneuvostojen rooli palvelujärjestelmän rakenteissa on muotoutunut, haastateltavien suhtautuminen poliittiseen vaikuttamiseen näyttäytyy ristiriitaisena ja osin myös jännitteisenä. Valtaosa haastatteluihin osallistuneista korostaa vammaisneuvostojen toiminnan erillisyyttä suhteessa puoluepoliittiseen järjestelmään sekä ylipäätään asettumista kaikenlaisen ideologisuuden yläpuolelle.

Niin minä olen kyllä ollut koko ajan sitä mieltä, että vammaisneuvosto, niin ei kuulu tuo politiikka. Minä aina sanoin (...) että politiikka ja uskonto täältä jätetään pois. Me kunnioitamme jokaisen suuntaa, siis uskonto ja politiikkaa. (...) Jos siihen tulee politiikka, niin se on liian suurta se. Silloin ne ei ajattele meidän pienen ihmisen asiaa. Se pitää kyllä pois sieltä asiasta. (AV3/B/2)

Esiin nousi kuitenkin yksittäisiä näkemyksiä, joiden mukaan todellista muutosta on vaikea saada aikaan ilman, että puoluepolitiikasta tulee tavalla tai toisella vahvempi osa vammaisneuvostojen toimintaa.

Sen verran voisin omana mielipiteenä tietenkään sanoa, että jonkin verran kaipaavat kyllä poliittista mukanaoloa, siis puoluepolitiikkaa.

Koska tässä kuitenkin on loppupäässä rahakin mukana. Jos haluaa jotain saada aikaan, niin se maksaa yleensä, ja pitää sitten ideologisella tasolla tehdä valintoja. Satsaanko kyläkouluun tai kyläkauppaan tai vammaisiin, että missä on se painopiste. Ja se valitettavasti puuttuu aivan liian usein, että katsotaan nyt vammaisten asioita, mutta se on niin äärimmäisen pieni osa yhteiskuntaa kuitenkin. (AV4/B/2)

Keskustelu siitä, kuinka tarpeellisena puoluepoliittinen kytkös nähdään vammaisneuvoston toiminnan kannalta ja millaisia uhkaku-
via siihen mahdollisesti liittyy, kietoutuu viime kädessä kysymykseen vallasta. Poliittisen aktivoitumisen puolesta puhuu se, että sen kautta avautuu mahdollisuus päästä osalliseksi keskusteluihin, joissa sovitaan resurssien jaosta sekä myös määritellään, millainen on sitä ohjaava käsitys yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Huolenaiheet liittyvät puolestaan siihen, että puoluepolitiikan mukaantulon myötä neuvoston jäseniä yhdistävä pyrkimys ajaa yhdessä vammaisten etuja hautautuisi muiden intressien alle tai jäisi niiden jalkoihin (myös Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa).

Tulevaisuuden osalta haastateltavat linjaavat, että vammaisneuvostojen toimintaa tulee kehittää nykyistä pitkäjänteisemmin ja suunnitelmallisempaan suuntaan. Jotta vammaisneuvosto voisi aidosti ajaa vammaisten henkilöiden asemaa, sen on päästävä osallisiksi keskusteluihin, joissa tehdään laajempia organisaation toimintaa koskevia linjauksia ja suunnitelmia. Yksittäisten asioiden käsittelyn sijaan toiminnan painopistettä tulee siirtää strategisen tason suunnitteluun ja siellä vaikuttamiseen.

Ehkä vielä enemmän kuin yksittäiseen asiaan puuttumista niin jotenkin kaipaisin keskusteluja niistä periaatteista. Ja siitä, että meidän kaupunkistrategiassa, nykyisessä ja erityisesti nyt siinä uudessa, ja meidän maakuntastrategiassa sitoudutaan jokaisen kuntalaisen ja jokaisen maakunnan asukkaan hyvinvointiin. Meillä tehdään jatkuvasti päätöksiä, jotka eivät tue hyvinvointia, osallisuutta ja oikeuksien toteutumista. Ja tämä on minusta semmoinen asia, että tälle minä en ole vielä löytänyt sitä kohtaa, missä oikeasti oisi voinut aidosti keskustella ja sanoa ääneen. Nämä juhlapuheet kuulostavat kyllä hirvittävän tylyiltä, kun tietää, mikä se ihmisten arkitodellisuus on. (AV3/A/2)

Vammaisneuvostojen aseman ja roolin vahvistaminen edellyttää sekä kokouskäytäntöjen kehittämistä että toiminnan tekemistä tunnetuksi niin palvelujärjestelmän sisä- kuin ulkopuolella. Muutoksen avain on haastateltavien mukaan vammaisneuvostoilla ja niiden jäsenillä itsellään.

Justiinsa tuohon, että meidän pitää tuolta kaikkia kuunnella ja kysellä tuolla kentällä. Ja sitten olisi hyvä asia tämmöisille, jotka vammaisneuvostossa on, niin ne lähtisi aina kun on näitä (...) koulutuksia tai tämmöisiä kaikille yhteisiä palaverereja. Että kyllä minun mielestä vammaisneuvostoon, jotka lähtee jäseneksi ja ovat siellä, niin kyllä niiden kuuluu käydä tämmöisissä tilaisuuksissa. Eikä vain siellä vammaisneuvoston kokouksessa istuta. (AV3/A/2)

Kyetäkseen lunastamaan paikkansa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäjinä ja sen toteutumisen valvojina vammaisneuvostojen tulee terävöityä suhteessa omaan rooliinsa ja sen kirkastamiseen: ottaa vastuu oman toimintansa kehittämisestä ja vaikuttamismahdollisuuksiensa vahvistamisesta, etsiä liittolaisia muista samanlaisia intressejä omaavista toimijoista sekä ottaa paikkansa yhteiskunnallisessa keskustelussa niin aktiivisina osallistujina kuin sen herättelijöinä.

11.3 Johtopäätökset

Asiakkaiden ja vammaisneuvostoissa toimivien asiakasedustajien haastattelujen pohjalta keskeisenä rakenteellisen sosiaalityön tehtävänantoa määrittävänä ja sen toteutusta ohjaavana viitekehyksenä näyttäytyy oikeudenmukaisuus. Se, miten ihmisiä kohdellaan palvelujärjestelmässä sekä millainen rooli ja merkitys heille annetaan vaikuttajina ovat osaltaan viestejä siitä, miten yhteiskunta suhtautuu erityisesti haavoittavaan ja marginaaliseen asemaan joutuneisiin ihmisiin (myös Matthies 2017).

Monista hyvistä periaatteista ja käytännöistä huolimatta sekä oikeudenmukaisuuden toteutumisessa että asiakkaiden mahdollisuuksissa edistää sitä on edelleen suuria ongelmia. Käytännössä näyttää vahvasti siltä, että optimaalista tehokkuutta ja mitattavaa vaikuttavuutta tavoitteleva palvelujärjestelmä sekä asiakkaiden arjen kokemusmaailma ovat

erkaantumassa yhä kauemmaksi toisistaan. Ajatukset siitä, että yhteiskunnalta saatava tuki ja apu sekä ylipäättään yhteiskunnan jäsenyys tulee ansaita omilla suorituksillaan, ovat hyvin yleisesti jaettuina. Uusliberaalille ideologialle luonteenomaisesti kansalaisoikeuksien sijaan palvelujärjestelmän toiminnassa keskeiseen asemaan asettuvat työntekoa korostavat kansalaisvelvollisuudet. Tavoitteena on kannustaa yksilöitä kehittämään toimintakykyään ja elämäntapaansa hyväksi katsottuun suuntaan. (Miller & Rose 2008, 210–215; Kulovaara & Nousiainen 2016, 14–15; Nousiainen 2016.)

Kokonaisuutena asiakashaastattelujen pohjalta piiryy suhteellisen synkkä kuva palvelujärjestelmän kyvystä turvata asiakkaiden oikeuksien toteutumisen mukaan lukien oikeus hyvään kohteluun. Monet yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla ilmenevät epäoikeudenmukaisuudet ikään kuin kertautuvat sosiaalityön asiakkuudessa ja myös ruokivat toisiaan. Lopulta useimpien ongelmien taustalla on kuitenkin tunnistettavissa vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat: erilaisia taustoja ja näkökulmia edustavien toimijoiden keskinäisen kommunikation toimimattomuus ja vähäisyys. Yhteyden puuttumisesta seuraa luottamuspula, joka nakertaa myös uskoa siihen, että yhteiskunta on kykenevä ja sitoutunut tavoittelemaan tosiasiallista oikeudenmukaisuutta ja aitoa reilua. (Ks. Evers 2010). Samanaikaisesti asiakkaiden toimijuus niin omassa asiassa kuin laajemmin mahdollisuudet vaikuttaa palveluihin ovat pitkälti järjestelmän ehdoilla ja kontrollissa tapahtuvia. Lupaus osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista, joka on asiakkaille niin lainsäädännössä kuin erilaisten vaikuttamistoimielinten muodossa annettu, toteutuu vain pieneltä osin (Matthies 2017).

Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kehittämisen kannalta edellä kuvattu peräänkuuluttaa irtautumista vakiintuneista ajattelutavoista ja toimintarakenteista sekä aitoon dialogiin pohjautuvan suhteen luomista asiakkaiden ja heidän edustajiensa kanssa (vrt. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Kriittinen kysymys on, missä määrin palvelujärjestelmällä on rohkeutta ja halua tukea sekä edistää asiakkaiden mahdollisuuksia olla luomassa oikeudenmukaisempaa palvelujärjestelmää ja yhteiskuntaa heidän omista lähtökohdistaan, ei organisatorisista rakenteista ja toimintakäytännöistä käsin. Oikeudenmukaisuuden edistämisen mission näkökulmasta yhtä olennaisena kuin se, mitä tehdään ja mitä

saavutetaan, näyttäytyvät ne prosessit, joiden kautta yhteisesti sovittuja päämääriä kohden edetään. Tässä rakenteellisella sosiaalityöllä on tärkeä rooli ja tehtävä.

12.

Kansalaisjärjestöt osallisuuden rakentajina

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

Suomalaisen sosiaalityön juuret paikallistuvat kansalaistoimintaan ja kansalaisjärjestöjen toteuttamaan sosiaaliseen työhön. Kansalaistoinnin ja erityisesti sen organisoitunutta osaa edustavien järjestöjen sekä julkisen sektorin välistä erityistä suhdetta pidetään myös keskeisenä suomalaisen hyvinvointimallin menestyksen avaintekijänä. (Matthies 2006, 13, 31–32.) Järjestöjen rooli on ollut merkittävä niin kansallisen identiteetin ja yhtenäisyyden rakentajina, ihmisten auttajina kuin yhteiskunnan kehityssuuntiin vaikuttajina. Myös monet nykyisistä hyvinvointivaltion järjestämismallin olevista palveluista ovat alkujaan järjestöjen kehittämiä. (Anttonen & Sipilä 2000, 50–51.) Sakari Möttönen ja Jorma Niemelä (2014, 57) ovatkin todenneet, että sosiaali- ja terveysalan järjestöjen perustaminen paikkakunnalle on käytännössä ollut usein ollut ensimmäinen viesti jonkin sosiaalisen tai terveydellisen ongelman, siihen liittyvän ihmisryhmän sekä toimintatarpeen olemassaolosta.

Vuosien ja yhteiskunnallisten kehityskulkujen myötä kansalaistoimintaan on kohdistunut varsin monenlaisia odotuksia. Hyvinvointivaltion

kultakaudella 1980-luvulla korostettiin järjestöjen roolia vaihtoehtoisten sosiaalipalvelujen kehittäjinä ja toteuttajina. Niiden nähtiin luovan näköaloja siihen, miten palveluja voidaan tuottaa uudella, enemmän asiakaslähtöisellä tavalla. 1990-luvulla järjestöt kehittivät välityömarkkinoita sekä toimivat tukityöllistäjien näin merkittäviä työllistämispolitiikan toimijoita. (Matthies 2008; Perälä, Tedre & Kanerva 2009.) 2000-luvulle tultaessa osallisuudesta tuli keskeinen yhteiskuntapolitiittinen tavoite. Alettiin puhua osallistumisyhteiskunnasta (*participatory society*), jossa keskeistä on erilaisten väestöryhmien sopeuttaminen yhteiskuntaan sekä sosiaalisen koheesion vahvistaminen ja epäjärjestyksen estäminen. Leimallista tälle niin kutsutulle hyvinvointivaltion ”osallistavalle käänteelle” on ollut vahva pyrkimys muovata kansalaisten käyttäytymistä suuntaan, joka on hyödyllistä uusliberalistisen kilpailuvalltion taloudellisen tehokkuuden kannalta. (Matthies 2017; Närhi ym. 2014.) Erilaisten osallisuusohjelmien ja rahoitusinstrumenttien (esim. Euroopan sosiaalirahasto, RAY eli nykyinen STEA) kautta järjestöjä kannustettiin aktivoitumaan yhteiskunnan henkisen, sosiaalisen ja demokraattisen perustan lujittamiseksi sekä ottamaan entistä suurempi rooli hyvinvointivastuun jakamisessa erityisesti niin kutsuttujen marginaalisten ryhmien osalta. Äärimmäisissä tulkinnoissa järjestöistä ja kansalaisyhteiskunnasta toivottiin jopa koko hyvinvointivaltion pelastajia. (Julkunen 2006, 119–120; Möttönen & Niemelä 2014, 67–78; Koski-aho 2014.)

Kaikkia edellä kuvattuja tehtäviä ja rooleja yhdistää se, että järjestöt ovat aina kulloisenakin aikana vallalla olleisiin painopisteisiin liittyen luoneet toiminnallaan käytäntöjä sille, miten kohdata ja auttaa yhteiskunnassa kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä sekä tukea heidän osallisuuttaan (Korkiamäki ym. 2008; Toikko 2005.) Tätä heijastellen eri toimijoiden keskinäistä luottamusta ja sosiaalisten verkostojen merkitystä korostavista sosiaalisen pääoman keskusteluista (esim. Putnam 2000) voimansa ammentava tutkimussuunta puhuukin kansalaisyhteiskunnasta ja järjestöistä välitasona sekä välittävänä organisaatioina (Konttinen, ei vuosilukua). Käsitteet korostavat järjestöjen toimintaan luontaisena osana sisältyvää pyrkimystä vahvistaa eri toimijoiden välisiä yhteyksiä sekä erilaisista taustoista ja elämäntilanteista tulevien ihmisten osallistumismahdollisuuksia ja täten rakentaa luottamuksen ilmapiiriä yhteiskunnassa. (Matthies 2006.)

Järjestötoiminnan näkökulmasta osallisuudessa on kyse pohjimmiltaan osattomuuden vastakohdasta ja syrjäytymisen vastavoimasta. Elina Pajulan (2014, 11) luonnehdinnan mukaan ”*osallisuus liittyy yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen, joka syntyy esimerkiksi työn, harrastusten, kansalaisjärjestötoiminnan tai muun vaikuttamisen kautta. Osallisuus merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista.*” Järjestöjen tavoitteleva osallisuus näyttäytyy tältä pohjalta monitasoisena ja -syisenä kokonaisuutena, joka koostuu niin tuntemisesta, kuulumisesta kuin tekemisestä. Vaikuttamis-aspektin myötä siihen sisältyy myös sävyjä rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisen perinteen *politics*-tyyppisestä poliittisuudesta (ks. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Osallisuuden lähikäsitteitä ovat konkreettiseen toimintaan viittaava osallistuminen sekä osallistaminen, jolla tarkoitetaan osallistumiseen ja osallisuuden kokemusten hankkimiseen kannustamista ja aktivoimista. Näistä ensimmäisessä on kyse toimijan omasta aktiivisuudesta, kun taas jälkimmäisessä osallistumisen tarve on syntynyt osallistujan oman ajattelun ulkopuolella. Aito osallisuuden kokemus syntyy silloin, kun ihminen itse oivaltaa ja tunnistaa osallisuuden mahdollistamat hyödyt. (Särkelä-Kukko 2014, 34–36; Freire 2005, 141.)

Tässä luvussa kiinnostus suuntautuu siihen, millä tavoin järjestöt toiminnassaan edistävät ja osana monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuutta voisivat edistää osallisuuden tavoitteen toteutumista. Tarkastelun empiirisen pohjan muodostaa seitsemän kansalaisjärjestötoimijoiden fokusryhmähaastattelua. Näistä neljässä mukana oli päätehtävänänsä kansalaistoimintaa harjoittavien järjestöjen ja kolmessa palvelutoimintaan keskittyvien järjestöjen edustajia. Haastatteluaineiston analyysiin pohjautuen järjestöjen osallisuutta edistävää toimintaa lähestytään tässä kysymällä: 1) Millaisia osallisuuden käytäntöjä järjestöt toteuttavat omassa toiminnassaan? 2) Miten järjestöt edistävät kohde-ryhmänsä yhteiskunnallista osallisuutta? sekä 3) Miten osallisuus toteutuu järjestöjen ja julkisen palvelujärjestelmän keskinäisessä yhteistyössä? Tavoitteena on nostaa esiin mahdollisuuksia ja haasteita, joita järjestöjen rooliin monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön yhtenä toimijana liittyy.

12.1 Osallisuuden edistäminen osana järjestöjen perustoimintaa

Järjestöjen toiminnassa osallisuus näyttäytyy sekä päämääränä että keinona, jonka kautta osallisuuden tavoitetta kohden edetään. Haastatteluihin osallistuneet järjestötoimijat luonnehtivat osallisuutta ja sille niiden toiminnassa tilaa luovaa yhteisöllisyyttä periaatteiksi, jotka läpileikkaavat järjestöjen kaikkea toimintaa (myös Rantamäki 2016; Vuorinen ym. 2004, 42–43).

Kyllähän se näkyy meillä yhdistyksessä ihan joka asiassa, että aina asiakkaat on mukana kehittämässä ja asiakkaiden osallisuus ja tasavertaisuus on koko ajan meillä käsitteinä tässä mukana. (...) Käytännössä se on ihan sitä, että asiakkaat on mukana ihan arjen suunnittelussa, että mitä me tehdään, minne mennään, mitä me ostetaan. Mutta sitten myös kehittämistyössä, että otetaan mukaan, tehdään toimintasuunnitelmaa niin mietitään, että mikä asiakkaiden mielestä on se seuraava iso asia, mitä pitää ottaa huomioon kun suunnitella vuotta ja erilaisia kehittämisprojekteja. Kyllä se on monella tasolla. (AN2/B/2)

Laajassa kuvassa järjestöjen toimintaan sisältyvää osallisuuden periaatetta voi luonnehtia tekemisen demokratiaksi. Sen lähtökohtana on kulloisenkin tilanteen tunnistaminen sekä vallitsevien epäkohtien ja riskitiriitojen tunnistaminen ja näissä vaikuttavien pienempien ja suurempien jännitteiden valjastaminen luovaksi, asioita eteenpäin vieväksi toiminnaksi (Kuisma 2013). Käytännössä kyse on sekä mahdollisuuksista vaikuttaa hyvin pieniin arjen päätöksiin että osallistumisesta koko järjestön toimintaan koskeviin linjauksiin. Keskeistä on, että osallistumisella on intentio, päämäärä, jota kohden sillä pyritään.

Järjestöjen osallisuustyön kivijalan muodostaa niin kutsuttu matalan kynnyksen toiminta. Sen kautta tuetaan erityisesti yhteiskunnassa syrjäyttävään ja marginalisoivaan asemaan joutuneita ihmisiä yhteisölliseen osallisuuteen sekä edelleen hakeutumaan tarvitsemiensa palveluiden piiriin. Konkreettisen muotonsa nämä pyrkimykset saavat erilaisissa järjestöjen ylläpitämässä kohtaamispaikoissa, joita nimensä mukaisesti luonnehtivat matala kynnyksen ja helppo saavutettavuus. Ne ovat kaikille avoimia tiloja, joihin ihmiset voivat tulla ilman mitään erityisiä vaati-

muksia tapamaan toisiaan, viettämään aikaa yhdessä tai pelkästään oleilemaan samassa tilassa muiden kanssa. (Esim. Pyykkönen 2014, 25–26.)

Avoimet ovet eli kohtaamispaikka, sinne voi tulla aukioloaikojen puitteissa oleskelemaan. [Siellä käy] moni, jolla ei ole tietokonetta tai [jonka] lääkäri on määrännyt mittaamaan verenpainetta kahden viikon ajan, mutta [itsellä] ei ole rahaa ostaa verenpainemittaria, ja tietokoneella maksamassa laskuja ja lukemassa lehtiä ja hakemassa kirjoja. Mutta ennen kaikkea myös ennalta-arvaamattomien kohtaamisten pöydässä pääsee keskustelemaan ja vaihtamaan kuulumisia. Se, että ihminen kokee tulevansa kuulluksi tai osalliseksi johonkin, on se, että hänet kuullaan juuri sellaisena kuin hän on. Ja joku jaksaa ja pystyy kuuntelemaan. On sitä aikaa, se on ehkä se kaikista tärkeintä. (KJN5/A/1)

Matalan kynnyksen toiminta pitää sisällään monenlaisia mahdollisuuksia ja tuen muotoja liittyen itsestä huolehtimiseen, sosiaalisen kanssakäymisen taitojen harjoitteluun, omien kokemusten jakamiseen ja niiden työstämiseen yhdessä muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa sekä tiedon saamiseen palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan toiminnasta. Tämä kaikki auttaa ihmisiä tunnistamaan paremmin omat tarpeensa, löytämään sanat, joiden kautta määritellä ja ilmaista ne, sekä omaksumaan keinoja, joilla vastata niihin. Osalliseksi ottaminen, kuulluksi tuleminen sekä arvostava kohtelu vahvistavat osaltaan myös uskoa omakohtaisen kokemuksen merkityksellisyydestä luoden perustaa ihmisen omalle toimijuudelle. (Myös Hokkanen, Nikupeteri & Laitinen 2017.)

Toiminnassaan järjestöt antavat asiakkailleen roolin paitsi palveluiden käyttäjinä myös niiden tuottajina. Järjestöjen harjoittaman palvelutuotannon erityinen näkökulma perustuu ymmärrykselle siitä, että asiakkuuden taustalla olevat tarpeet ja niihin vastaavat palvelut eivät ole ihmisen muusta elämästä irrallinen palanen vaan osa inhimillisen elämän kokonaisuutta. Näin ollen myös palveluissa tulee ongelmien rinnalla ottaa huomioon asiakkaalla oleva osaaminen, taidot ja vahvuudet, sekä tehdä suunnitelmallisesti ja systemaattisesti tilaa näiden käyttöönotolle ja hyödyntämiselle.

Paljon puhutaan nyt asiakasosallisuudesta ja tämmöisistä asioista, mutta minä olen käyttänyt viime aikoina semmoista termiä, kun asiakkaan asema siinä palvelussa. Minä ajattelen, että se kuvaa jotenkin enemmän. Että se lähtökohta asiakasosallisuudelle on se, että kun tulee yhdistyksen toimintojen piiriin, niin se asema on ihan erilainen. Liittyy se sitten toimintasuunnitelman tai ruokalistan tekoon. Meillä asiakkaan vaikuttamismahdollisuudet on viety esimerkiksi rekrytointeihin asti. Siinä saralla on paljon tehtävää. Se kehittämistoiminta ja ihan toiminta kokonaisuudessaan, ei pelkästään se palvelutuotanto mutta myös se muu vaikuttamistoiminta, mikä on tosi tärkeää. Niin tavallaan perustuu siihen asiakkaan hieman erilaiseen asemaan, mitä jossain muulla. (KJM1/B/2)

Järjestöjen palvelutoiminta, kuten myös niiden harjoittama matalan kynnyksen toiminta, edustavat asiantuntijakeskeisyydelle vaihtoehtoista tapaa vahvistaa ihmisten toimijuutta omassa elämässään, yhteisössään sekä laajemmin yhteiskunnassa. Palvelujen käyttäjät nähdään ja heitä arvostetaan paitsi aktiivisina toimijoina omassa asiakkuudessaan myös asiantuntijoina, joilla on myös laajemmin annettavaa palveluiden suunnitteluun sekä toteuttamiseen liittyvissä tehtävissä. (Mullaly & Dupré 2019, 341; myös Rantamäki 2016; Hokkanen ym. 2017.) Asiakasosallisuuden positiiviset vaikutukset eivät rajoitu näin ollen pelkästään yksilötasolle, vaan ne ovat konkreettinen palvelutuotantoa ja sen kehittämistä palveleva resurssi (myös Matthies 2017).

Erilaisia asiakasosallistumisen ja -vaikuttamisen menetelmiä on viimeisten vuosien aikana otettu enenevässä määrin käyttöön myös julkisen ja yksityisen sektorin tuottamissa palveluissa. Näihin liittyen osallisuus on yhdistetty sekä lupauksiin palveluiden paranemisesta että niiden demokratisoitumisesta (Nousiainen 2016; Matthies 2017). Haastatteluihin osallistuneet järjestöjen edustajat kuitenkin näkevät, että siinä, miten osallisuutta ja osallistumista toteutetaan julkisissa ja yksityisissä palveluissa, on selkeä ero verrattuna siihen, miten asia järjestöjen piirissä ymmärretään.

Kyllähän sitä järjestöihmisenä aika ylpeänä saa olla monissa keskusteluissa, kun kuulee, että mitä meillä on tehty jo monet vuodet, ja

jotkut pitää sitä nyt sitten aivan ihmeellisenä asiana. Tai jossain koulutuksessa, missä on vaikka yksityisen sektorin toimijoita (...) ja he kuuntelevat, mitä meillä tehdään. Niin kyllä sen näkee, että ilmeet on tosi hämmästeleviä. (...) Se on yks järjestöjen olemassaolon idea tietysti tämä, että ollaan lähellä asiakkaita ja asiakkaat saa olla mukana tekemässä siitä järjestöstä sen näköistä, kun sen on tarkoitus olla. (KJN1/B/2)

Järjestöjen toteuttaman osallisuustyön voisi luonnehtia ilmentävän kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Toiminnallaan ne osoittavat esimerkiksi, kuinka palvelun käyttäjien ja kohderyhmään kuuluvien osallistuminen voidaan sisällyttää luontevaksi osaksi organisaation toimintarakenteita ja -käytänteitä tavalla, joka on myös osallistujaa itseään palkitsevaa (myös Särkelä-Kukko 2014, 34–36; Freire 2005, 141.) Pohjimmiltaan järjestöjen toimintatavassa on kyse erilaisten asiakas-työntekijä-, maallikko-ammattilainen- sekä kansalainen-instituutio-suhteissa vallitsevien valta-asetelmien murtamisesta (Hokkanen ym. 2017). Näin toimiessaan ne toteuttavat hyvin konkreettisella tavalla ajatusta siitä, että hyvinvointipalvelut eivät ole pelkästään lopputuote, vaan prosessi, johon osallistuminen rakentaa yhteisöllisyyttä ja demokratiaa.

12.2. Järjestöt kohderyhmänsä yhteiskunnallisen osallisuuden edistäjinä

Tasa-arvon edistäminen, epäoikeudenmukaisuuden poistaminen sekä yhteiskunnassa kaikkein heikoimpaan asemaan joutuneiden ihmisten asian tuominen yhteisen keskustelun agendalle ovat Carniolin (2010) mukaan tavoitteita, jotka hieman eri sanoin ilmaistuina sisältyvät kaikkien sosiaalisten kysymysten parissa toimivien liikkeiden toiminta-ajatuksiin. Kyse on viime kädessä siitä, että yhteiskunnassa huomioidaan myös ne ihmiset, jotka syystä tai toisesta ovat joutuneet syrjäytetyiksi.

Me ollaan niin kuin rakkikoira soten housunlahkeessa tai tälleen. Sitähän se on, että kun siinä roikutaan, niin me muistutetaan nimenomaan siitä, että huomioikaapas nyt meidätkin tässä. Me tuodaan

kansalaisten näkökulmaa ja merkitystä siihen kokonaisuuteen. Näin hyvin kiteytetysti. (KJM1/B/2)

Ensimmäinen askel marginaaliseen asemaan joutuneiden ihmisten tilanteen ja asian edistämisessä on varmistaa, että heidän äänensä tulee kuulluksi julkisten palveluiden suunnittelussa sekä laajemmin yhteiskunnan toimintaan liittyvissä keskusteluissa (ks. Särkelä-Kukko 2014, 34–36). Hyvinvointipalveluiden merkitys ihmisen osallisuudelle on sitä kriittisempi, mitä heikommassa asemassa hän yhteiskunnassa on (Matties 2017).

Käytännössä järjestöt edistävät haavoittavaan asemaan joutuneiden ihmisen kokemusten ja näkemysten kuulemista kahdella tavalla: toimimalla edustamansa kohderyhmän ajatusten välittäjinä sekä luomalla mahdollisuuksia ja kanavia, joiden kautta ihmiset voivat itse osallistua ja vaikuttaa. Järjestöt saavat jäsentensä samoin kuin muiden toiminnassaan mukana olevien ihmisten kautta kokemukseen pohjautuvaa ruohonjuuritason tietoa siitä, mitkä asiat palveluissa ja yhteiskunnassa toimivat ja mitkä eivät. Tätä tietoa ne välittävät eteenpäin omissa yhteistyöverkostoissaan sekä tuomalla asioita julkisen keskustelun agendalle.

Kun meillä kokoontuu (...) yhdistysten vertaisryhmiä niin muun muassa järjestösuunnittelija kohtaa heitä hyvin paljon ja käy sitä keskustelua. Sen kautta myös me kuullaan asioita, joihin pitäisi ehkä vaikuttaa ja koitetaan koota niitä. Ja toiminnan kehittämisessäkin lähdetään siltä pohjalta, että mitä nousee kaikista eniten esiin, niin niitä lähdetään sitten viemään eteenpäin. (KJN1/B/2)

Paikallistasolla tapahtuvassa edunvalvonta- ja vaikuttamistyössä järjestöjen tiedonvälityksen pääasiallisia kohteita ovat päättävissä asemassa toimivat viranomaiset. Poliittisen tason suunnitteluun vaikuttaminen kanavoituu puolestaan valtakunnallisten katto- ja keskusjärjestöjen kautta. Valittua työnjakoa haastateltavat perustelevat sillä, että paikallispolitiikassa aktivoituminen saattaisi horjuttaa järjestötoiminnan legitimitetin kannalta kriittistä käsitystä niiden neutraaliudesta ja tasapuolisuudesta ja täten muodostaa joillekin ihmisille esteen osallistua järjestöjen tarjoamaan toimintaan.

Jäsenistön ja järjestöjen toiminnassa mukana olevien ihmisten tuottamaan kokemustietoon pohjautuvan vaikuttamistoiminnan ohella järjestöt pyrkivät puuttumaan tunnistamiinsa epäkohtiin myös palveluntuottajan roolista käsin. Järjestöjen erityisiä vahvuusalueita palveluiden tuottajina ovat niin kutsutut marginaaliset erityistarpeet sekä pienet erityisosaamista vaativat kohderyhmät (esim. Julkunen 2006). Etenkin jälkimmäisen osalta palvelutuotannon toimialueena on koko Suomi, mitä kautta järjestöt näkevät hyvin konkreettisesti sen, miten eri tavoin ihmisiä kohdellaan eri kunnissa ja millaisia palveluja heille myönnetään.

Itsekin olen (...) kiinnittänyt huomiota siihen, että miten eri tavalla asiakkaita voidaan kohdella riippuen kotikunnasta ja kotikunnan taloudellisesta tilanteesta. Kunnathan on erilaisia. Jollekin kunnalle vaikeavammainen henkilö voi olla todella raskas kustannus, että miten sitten palvelut toimii ja pelaa. Jonkun toisen kohdalla mitä vaan osataan pyytään, niin kaikki toimii aina ja heti tulee. Se on se, mikä näkyy tässä. (KJN1/A/2)

Tunnistamiaan eriarvoisuuksia järjestöt pyrkivät nostamaan esiin kuntien kanssa käytävissä yhteistyö- ja ostopalveluneuvotteluissa. Näin toimiessaan ne joutuvat kuitenkin varomaan sitä, että vaikuttamistoiminnasta ei muodostu estettä palveluntuottaja-palvelunostaja -yhteistyösuhteelle. Haastateltavien mukaan tilanne saattaisi pahimmillaan johtaa siihen, että asiakkaalla ei enää olisi mahdollisuutta saada tarvitsemaansa palvelua. (Myös Matthies 2017; Rantamäki 2016.) Tämä on hyvin konkreettinen osoitus siitä, kuinka järjestöt joutuvat tasapainoilemaan sen välillä, missä määrin ne voivat toiminnassaan olla uskollisia omille lähtökohdilleen ja periaatteilleen sekä missä määrin niiden on selviytyäkseen sopeuduttava uusliberaalin hallinnan tekniikoihin (Noussiainen 2016; Matthies 2017).

Toiseksi, sen lisäksi, että järjestöt toimivat kohderyhmänsä yhteiskunnallisen osallisuuden ja vaikuttamisen välittäjinä, ne pyrkivät monin keinoin vaikuttamaan siihen, että ihmisten oma yhteiskunnallinen toimijuus vahvistuu sekä löytää paikan ja tilan, jossa se voi toteutua. Haastateltavat luonnehtivat järjestöjen roolia ikään kuin palvelujärjestelmän ja palvelunkäyttäjän välillä toimiviksi ”tulkiksi” tai ”sillanrakentajaksi”.

Ne välittävät ihmisille palvelujärjestelmän toimintaa ja asiakkaiden oikeuksia koskevaa tietoa sekä sanoittavat sitä kielelle, joka tekee siitä helpommin ymmärrettävää. Tämän ohella järjestöt luovat konkreettisia mahdollisuuksia samoin kuin tarjoavat tiloja keskustelulle, jossa asiakkaat kohtaavat palvelujärjestelmää edustavia viranomaisia tai poliittisia päättäjiä kansalaisen – ei toiminnan kohteena olevan asiakkaan – roolissa. (Matthies 2017; 2006.)

Kaupungissa toimii romanityöryhmä, joka on aikuissosiaalityön kokoama, mutta sinne on kutsuttu eri viranomaisia sekä myös ihan paikallisia romaneja ja romanijärjestö (...) Siellä voidaan tuoda esiin mielipiteitä ja ehdottaa, että mitä voitaisiin tehdä toisin ja näin pois-päin. (...) Pyritään tuomaan sitä niin sanottua romanipolitiikkaa (...) ruohonjuuritasolle tavalliselle romanille tiettäväksi, että mitä siellä tapahtuu. (...) Pyritään pitämään hyvin vahvana se osallisuus mukana, ja että ollaan tietosia siitä, minkälainen palvelujärjestelmä meillä on ja miten se muuttuu ja mitkä on sen tulevaisuuden näkymät. (KJM1/A/1)

Tässä ”sillanrakentajan” roolissa järjestöjen toiminnassa on tunnistettavissa selkeä pyrkimys asioiden politisointiin sekä erityisesti yhteiskunnassa marginaaliseen asemaan joutuneiden ihmisten demokraattisen kansalaisuuden vahvistamiseen. Vaikka järjestöt itse eivät halua tulla esiin poliittisina toimijoina, ne tukevat ja houkuttelevat jäseniään sekä laajemmin kohderyhmäänsä kuuluvia ihmisiä monin eri tavoin aktivoitumaan demokraattisen toiminnan areenoilla. Näin sekä palvelujärjestelmän puitteissa että laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Keskeinen tavoite on, että ihmiset kiinnostuvat yhteisistä asioista, tunnistavat niiden sekä henkilökohtaisen elämäntilanteensa välisen yhteyden sekä rohkaistuvat tuomaan omat kokemuksensa ja näkemyksensä esiin yhteisessä keskustelussa. Samalla järjestöt myös haastavat yhteiskunnassa valtaapitäviä keskusteluun niiden ihmisen kanssa, joiden ääni jää usein kuulematta. (Mullaly & Dupré 2019, 303–305; Matthies 2017.)

12.4 Osallisuus järjestöjen ja julkisen palvelujärjestelmän organisaatiotason yhteistyössä

Kolmas järjestötoimijoiden haastatteluissa jäsenyvä osallisuuden näkökulma liittyy organisaatiotasolla todentuvaan järjestöjen ja julkisen sektorin keskinäiseen suhteeseen. Yhteistyön tarve samoin kuin siihen sisältyvät mahdollisuudet ovat yleisesti tunnistettuja sekä tunnustettuja (esim. Möttönen & Niemelä 2014). Tästä huolimatta järjestökentän asemasta ja roolista julkisen palvelujärjestelmän kumppanina piirtyy haastattelujen kautta jossain määrin ristiriitainen kuva. Käytännössä yhteistyön ongelmat kiteytyvät kolmeen keskeiseen asiaan.

Ensimmäinen esteistä liittyy yhteistyötä raamittaviin ehtoihin ja pelisääntöihin, jotka haastateltavien mukaan ovat nykyisellään pitkälti julkisen sektorin määrittämiä ja sen tarpeista lähteviä. Jotta yhteistyö ylipäätään on mahdollista, järjestöjen on sopeuduttava näihin. Tästä seuraa se, että osa järjestöjen toiminnan erityispiirteistä – toimintaan vaikuttavista rajoitteista, mutta myös siihen sisältyvistä mahdollisuuksista ja näiden kautta avautuvista uusista näköaloista – tulee ikään kuin suljetuksi yhteistyön ulkopuolelle. (Ks. Billis 2010.)

[Järjestöjen ja julkisen yhteistyön areenat] on ennalta rakennettuja ja siihen vanhaan pitäytyviä. Varsinkin kun ne on virkamiesten tai kunnan toimijoiden suunnittelemaa ja tekemiä. Ne ei vaan osaa tulla sieltä boksista ulos. Ei ehkä kukaan meistä osaa välttämättä. Sen takia se yhteiskehittäminen olisi ihan hirveen tärkeää. (KJN3/A/1)

Järjestöjen ja julkisen sektorin päämäärät ovat sinällään varsin yhteneväiset. Selkeimmin niiden erot konkretisoituvat siinä, että julkisen sektorin toimintaa ohjaavat lainsäädännössä nimetyt velvoitteet, kun järjestötoiminnan perustan muodostavat jäsenistön esiin nostamat tarpeet. Julkisen sektorin toimijat ja järjestöt myös jäsentävät maailmaa eri tavoin: ne puhuvat yhteiskunnallisista ilmiöistä ja sosiaalisista ongelmista erilaisella kielellä ja käsitteillä sekä tarkastelevat asioita erilaisista perspektiiveistä käsin. Yhteisötasolla operoivien järjestöjen toiminnassa korostuu paikallisuuteen nojautuva horisontaalisuus, kun julkisen palvelujärjestelmän toiminta organisoituu puolestaan vertikaalisesti hal-

linto- ja palvelusektoreittain. Toisaalta järjestöjen intressit määrittyvät niiden toimintaan ohjaavan ainutlaatuisen mission mukaisesti kapea-alaisemmin, mutta toisaalta ne lähestyvät ihmisten tarpeita kokonaisvaltaisemmin. Edellä mainittujen lisäksi ero on myös siinä, että julkisella sektorilla työtä tekevät koulutetut ammattilaiset ja järjestöissä vastaavasti vapaaehtoisten rooli on merkittävä niin organisaation hallinnossa kuin toiminnan toteuttamisessa. (Billis 2010.) Jolleivät nämä lähtökohtaiset erot tule huomioon otetuiksi, vaarana on, että myös yhteistyön hyödyt jäävät varsin vähäisiksi.

Toiseksi – edelliseen kytkeytyen – haastateltavat kuvaavat aineistossa julkisen ja järjestökentän keskinäistä yhteistyötä tavalla, jonka voi tulkita kertovan keskinäisen arvostuksen puutteesta. Heidän mukaansa järjestöjä kutsutaan yhteistyöhön silloin, kun ”johonkin paperiin” tarvitaan maininta siitä, että julkinen sektori tekee yhteistyötä järjestökentän kanssa. Varsinainen aito yhdessä toimiminen jää kuitenkin puuttumaan ja lupaus osallistumisesta varsin pinnalliseksi (Matthies 2017).

Kyllä järjestöt otetaan mukaan siltä osin kuin halutaan ja ainakin se kirjataan sinne. Useasti kaikissa lausunnoissa lukee, että (...) kolmatta sektoria kuunnellaan tässä tai järjestökenttä huomioidaan tässä ja sitten sitä ei avata mihinkään niihin suunnitelmiin yhtään enempää. (...) Välillä tuntuu, että järjestöihin suhtaudutaan, että on OK, kunhan ne vaan huomioidaan jollain tavalla siellä tekstissä. Mutta että mitä se konkreettisesti sitten on, niin se jää ehkä vähän tyhjäksi. Mutta minä luotan siihen, että suunta on parempi ja paremmaksi tulee koko ajan. (KJN5/A/1)

Aila-Leena Matthies (2017) on puhunut osallistumisen petoksesta, jolla hän viittaa siihen, kuinka palvelujärjestelmä on valjastanut osallistumisparadigman tekniseksi hallinnan välineeksi. Yksi tämän ilmenemismuodosta on se, että kansalaisyhteiskunnan erityiset voimavarat pyritään kytkemään osaksi julkisen huolenpidon järjestelmiä ja tavoitteita ilman, että järjestöjen omalle toiminnalle tai sen tekemälle työlle annetaan sille kuuluvaa arvoa. Vähintä, mitä julkinen palvelujärjestelmä voisi haastateltavien mukaan tehdä on tuoda tiedotuksessaan selkeästi esiin järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön luonnetta ja monipuoli-

suutta. Näin palveluja käyttävät kuntalaiset, organisaation työntekijät, päättäjät sekä järjestökenttä koko laajuudessaan saivat tietoa järjestöjen tekemästä työstä ja ehkä myös ideoita sekä ajatuksia siihen, miten sitä voitaisiin aiempaan paremmin hyödyntää sekä edelleen kehittää. Asioiden aukikirjoittaminen voisi myös omalta osaltaan toimia kannustimena sille, että palvelujärjestelmässä pysähdytään syvällisemmin miettimään sitä, mikä on järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön erityinen voimavara. Merkityksellistä on myös se, että järjestöt saivat näin omalle toiminnalleen kipeästi kaipaamaansa näkyvyyttä.

Kolmas hyvin konkreettinen este on järjestökentän ja julkisen sektorin – tässä erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden – keskinäistä yhteistyötä jäsentävän ja organisoivan perusrakenteen puuttuminen.

Että [järjestökuulemiset] on nyt hoidettu, vähän niin kuin että ”check!”– se on tältä vuodelta tehty tämä. Mitään siitä ei jää elämään. Minä en ainakaan kuule enkä näe muuta kuin pettyneitä ihmisiä niiden kokousten jälkeen. Siellä kaikilla savu nousee päästä, kun ollaan että ”se sanoi niin ja tuo noin ja ei sitäkään, ja ikinä ei tapahdu mitään, eikä koskaan milloinkaan, tästä minäkin olen jo kymmenen vuotta puhunut”. Ne on tämän sisältöisiä. Mutta se rakentava yhteistyö, että olisi joku tavoite, että mistä puhutaan seuraavan kerran tai arvioidaan tai mitataan yhdessä. Ei mitään semmoista puhetta. En minä ainakaan muista. (KJN1/B/2)

Ilman selkeää toimintarakennetta ja sille määriteltyä tehtävänantoa järjestöjen ja julkisen sektorin keskinäinen yhteistyö muotoutuu – niin hyvässä kuin pahassa – pitkälti yksittäisten viranhaltijoiden intressien näköiseksi. Jotta järjestötoimintaan sisältyvä laaja potentiaali voidaan hyödyntää, julkisen sektorin toimijoiden on uskaltauduttava astumaan niin ajatuksellisesti kuin konkreettisesti järjestelmän ulkopuolelle. Tarvitaan pysyviä yhteistyörakenteita, joiden puitteissa käydään säännöllistä keskustelua ja luodaan yhteistä sosiaalista todellisuutta: kuullaan molempien osapuolten yhteistyöhön kohdistuvat odotukset, toiveet ja tavoitteet sekä arvioidaan niiden toteutumista.

12.5 Johtopäätökset

Kansalaisjärjestöjen luontaiseksi rooliksi monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa asettuu asiakkaiden ja kansalaisten osallisuuden edistäminen. Osallisuutta voi luonnehtia järjestöjen toimintalogiikkaan sisäänrakennetuksi johtoajatukseksi, joka määrittää ja ohjaa kaikkea niiden tekemistä. Konkreettisen muotonsa se saa yhteiskunnallisen elämän eri tasoilla tapahtuvassa sosiaalisessa toiminnassa, joka pitää sisällään niin yhdessä tekemistä ja sen kautta syntyvän yhteenkuuluvuuden tunteen kuin halun ja mahdollisuuden vaikuttaa yhteisiin asioihin (ks. Pajula 2014, 11). Näitä periaatteita ja tavoitteita järjestöt toteuttavat eri tavoin. Niiden omaan toimintaan sisältyy varsin monipuolisia mahdollisuuksia harjoitella taitoja, jotka tukevat yhteisöllistä ja yhteiskunnallista osallistumista. Järjestöjen palvelutuotanto samoin kuin vaikuttamis- ja edunvalvontatoiminta rakentavat ja tarjoavat puolestaan väyliä, joiden kautta erityisesti marginaaliin ja haavoittavaan asemaan joutuneet ihmiset voivat liittyä osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa sekä vaikuttaa näiden toimintaan.

Mullaly ja Dupré (2019, 342–343) ovat todenneet, että sosiaalityö ei voi saavuttaa rakenteellisen sosiaalityön tavoitteita yksinään, vaan sen tulee etsiä itselleen liittolaisia niin palvelujärjestelmän sisä- kuin ulkopuolelta. Tässä järjestöjen rooli on keskeinen. Kansalaisyhteiskuntaan sitoutuneina ne edustavat valtion, markkinoiden ja ihmisten yksityiselämän rinnalla suhteellisen itsenäistä sosiaalisen todellisuuden aluetta, jonka piiriin kanavoituu paljon sellaista ihmisen osallisuutta ja hyvinvointia vahvistavaa toimintaa, jolle julkisella tai yksityisellä sektorilla ei ole tilaa tai paikkaa. Järjestötoiminnan mahdollisuuksiin tarttumista sekä niiden hyödyntämistä kuitenkin heikentävät – paikoin jopa estävät – järjestöjen ja julkisen sektorin keskinäiseen yhteistyöhön liittyvät ongelmat. Ensinnäkin palvelujärjestelmän eri tasoilla ei vieläkään riittävässä määrin tunneta järjestöjen toimintaa ja siihen sisältyvää potentiaali. Toinen, järjestötoimijoiden näkökulmasta vielä edellistä suurempi, ongelma liittyy julkisen sektorin toimijoiden kyvyttömyyteen ja ehkä paikoin myös haluttomuuteen rakentaa tasavertaiselle kumppanuudelle perustuvaa yhteistyösuhdetta, jossa järjestötoiminnan erityispiirteet tulevat tunnistetuiksi ja huomioon otetuiksi.

Matthies (2017) on todennut, että osallisuus toteutuu aidoimmillaan silloin, kun palvelut ovat osallisina ihmisten elämässä eikä päinvastoin. Vastaavasti demokratia on parhaimmillaan silloin, kun kansalaiset kokevat omistavansa palvelut. Nämä molemmat näkökulmat ovat vahvasti läsnä järjestöjen tavassa toimia. Järjestöjen osallisuuskäsitystä voi tältä pohjalta luonnehtia julkisen sektorin toimintaa hallitsevalle uusliberalistiselle osallisuusparadigmalle vastakkaisena ja vaihtoehtoisena. Parhaiten siihen sisältyvien mahdollisuuksien mobilisointi onnistuu korkean luottamustason sopimuksellisuudelle rakentuvassa verkostomaisessa suhteessa. Sen peruskiven muodostavat yhteinen arvopohja, eettisesti ja moraalisesti sitovat sopimukset sekä näitä ilmentävät ja toteuttavat vakiintuneet yhteistyökäytänteet. (Myös Möttönen & Niemelä 2014, 87.)

13.

Poliittiset päättäjät rakenteellisen sosiaalityön kumppaneina

Tuomo Kokkonen & Niina Rantamäki

Poliittinen päätöksenteko on monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön yhteistyösuhteiden keskiössä. Vaikka suomalaista rakenteellisen sosiaalityön perinnettä voi kuvata viranomaiskeskeiseksi ja siten sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön johdon roolia korostavaksi (Viirikorpi 1990), merkittävät päätökset edellyttävät poliittisten päättäjien hyväksyntää. Poliittisen päätöksenteon periaatteellinen rooli on kirjattu selvästi kuntalakiin (410/2015, 14–19 §), jonka sisällöt sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta ovat siirtyneet pitkälti lakiin hyvinvointialueesta (611/2021, 22–34 §). Kuntalain kanssa samanhenkisesti laki hyvinvointialueesta korostaa sitä, että poliittisen päätöksenteon viimekätinen tavoite on pitää huolta demokratian toteutumisesta sekä kansalaisten kuulemisesta ja heidän vaikutusmahdollisuuksistaan. Lainsäädäntö korostaakin sitä, että poliittisten päättäjien rooli on valvoa organisaation toimintaa sekä kantaa vastuuta päätöksenteon legitimiudesta, ei sulautuvan osaksi operationaalista johtamista (Kulovaara 2016, 54).

Tämän luvun lähtökohtana on oletus siitä, että rakenteellista sosiaalityötä koskeva päätöksenteko edellyttää aina suhdetta poliittisiin päättä-

jiin, joiden rooliin osana julkishallintoa sisältyy erityinen mahdollisuus – ja myös velvoite – tarkastella päätettävänä olevia asioita poliittisesti ja erilaisia ääniä kuunnellen. Luvun toinen lähtökohta on se, että vankasta lainsäädännöllisestä perustastaan huolimatta rakenteellisen sosiaalityön suhde poliittisiin päättäjiin ei ole helppo, koska se on monenlaisten jännitteiden, ennakkoluulojen sekä rajoitusten määrittämä. Suomessa sosiaalityöntekijät, vaikka ovatkin poliittisilta mielipiteiltään yleensä sitoutuneet tuloeroja tasaavaan ja huono-osaisia kansalaisryhmiä tukevaan sosiaalipoliittikkaan, suhtautuvat keskimäärin varauksellisesti mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteiskunnallisesti työnsä puitteissa. Sosiaalityöntekijät haluavat erottaa oman poliittisuutensa ammatillisuudestaan ja siten nähdä sosiaalityön epäpoliittisena ammattina. (Kallio 2021.) Tämä ei voi olla heijastumatta sosiaalityöntekijöiden ja poliittisten päättäjien väliseen yhteistyöhön. (Kallio 2021.) Voidaan sanoa, että Suomessa rakenteellisen sosiaalityön valtavirta on omaksunut korostuneen epäpoliittisen toimintatavan. Siinä rakenteellinen sosiaalityö rajautuu politiikan policy-alueelle (Palonen 2008) korostaen muun muassa kehittämistyötä, johtamista sekä poliittista päätöksentekoa palvelevaa tiedontuotantoa. Tieto ymmärretään tässä yhteydessä ei-poliittiseksi ja saa muodon, jossa sen oletetaan olevan kiistattoman tosiasiallista.

Olisi kuitenkin liian yksinkertaistavaa väittää, että suomalaisten sosiaalityöntekijöiden halu pitää oma poliittisuutensa erossa ammatillisuudestaan tai suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen policy-orientaatio, olisivat sosiaalityöntekijöiden ja poliittisten päättäjien keskinäiselle yhteydenpidon ainoita esteitä. Sosiaalityön jännitteinen suhde poliittisiin päättäjiin on esillä myös rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisessä perinteessä, vaikkakin hyvin toisenlaisella tavalla kuin Suomessa. Kuvaavaa kansainvälisen ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön keskustelujen erolle on esimerkiksi se, miten Mullaly ja Dupré (2019, 354–357) näkevät Yhdysvaltain ja Kanadan poliittisen järjestelmän vihamieliseksi kumppaniksi vaikuttamaan pyrkivälle sosiaalityölle. He paikantavat sosiaalityön ja poliittisen järjestelmän välirikon syyn ideologioiden tasolle. Ajassamme korostuvat uusliberaalit ja konservatiiviset arvot ovat Mullalyn ja Duprén mukaan vastakkaisia sosiaalityön edistyksellisille pyrkimyksille muuttaa eriarvoisuutta ja sosiaalisia ongelmia tuottavia rakenteita yhteiskunnassa. Heidän mukaansa ristiriitainen

tilanne on jättänyt anglosaksiselle sosiaalityölle kaksi eri suuntautumisvaihtoehtoa. Järjestelmän piirissä tapahtuva sosiaalityö on muovautunut konservatiivisen ja liberaalin politiikan paineessa konventionaaliseksi, yksilökeskeiseksi sekä leimallisen ei-poliittiseksi. Järjestelmän ulkopuolella toimiva radikaali ja poliittinen sosiaalityö on puolestaan suuntautunut hakemaan kumppaneita virallisen järjestelmän ulkopuolella toimivista yhteisöistä sekä yhteiskunnallisista liikkeistä. Tämän vuoksi radikaali ja järjestelmän ulkopuolella toimiva sosiaalityö on, paitsi viritynyt toimimaan sosiaalisten uudistusten puolesta, suhtautuu epäluuloisesti järjestelmään. (Mt., 359–361.)

Suomessa hyvinvointivaltio tarjoaa periaatteessa paremmat edellytykset sosiaalityön ja poliittisen päätöksenteon väliselle yhteistyölle kuin anglosaksissa yhteiskunnissa on mahdollista (vrt. Mullaly ja Dupré 2019). Epäluottamus poliittista päätöksentekoa kohtaan ei silti ole vierasta myöskään suomalaiselle rakenteelliselle sosiaalityölle. Poliittinen päätöksenteko hahmotetaan usein toiminnaksi, joka suhtautuu sosiaalityöhön, jos ei vihamielisesti, niin ainakin välinpitämättömästi. Sosiaalityöllä on ennako-oletus, jonka mukaan sen argumentit nousevat vain harvoin keskeisiksi poliittisessa päätöksenteossa. Sosiaalityön ja poliittisen päätöksenteon välistä jännitettä voidaan kuvata myös huoleksi siitä, että sosiaalityön kannalta ”hyvien” päätöksiä sijaan poliittiset päättäjät leikkaavat resursseja eivätkä suuntaa rahoitusta kohteisiin, jotka edistävät alueen asukkaiden palveluiden saatavuutta ja vastaavat yleisiin sosiaaliin ongelmiin alueella. (Kokkonen 2019.)

Edellä kuvattujen jännitteiden lisäksi sosiaalityötä erottaa poliittisesta päätöksenteosta myös tapa, jolla poliittisia päätöksiä tehdään. Poliittinen päätöksenteko ei ole demokratiassa koskaan täysin yksioikoista tai suoraviivaisesti asioiden esittelystä juontuvaa. Siinä missä asiantuntijuus ja sidos policy-tyyppiseen toimintaan velvoittaa suomalaista sosiaalityötä toteuttamaan tiettyä tulevaisuuteen tähtäävää suunnitelmaa tai linjaa, poliittisten päättäjien harjoittamalle poliittiselle toiminnalle on ominaista se, että tulevaisuutta koskevat päätökset ovat auki. Poliittiseen päätöksentekoon liittyykin kontingenssi, mahdollisuus muutokseen (Palonen 2008; Kokkonen 2019). Vaikka poliittinen päätöksenteko on etenkin sosiaali- ja terveystieteiden käytännöissä vahvasti tietoon perustuvaa ja toiminnan jatkuvuutta turvaavaa, siihen sisältyy asiantun-

tijuudesta riippumaton perusvire. Tarvittaessa tehtyjen poliittisten päätösten tulee omaan paikalliseen asiantuntemukseensa ja arvopohjaansa tukeutuen kyetä ottamaan etäisyyttä johtamisesta ja organisaatiossa jo vallitsevista operationaalisista policy-linjauksista (Palonen 2004). Poliittisen päätöksenteon ideaali on siis se, että poliitikoilla säilyy ”poliittinen pelivara” muokata lopullista päätöstä tärkeinä pitamiensä näkökohtien mukaiseksi (Palonen 2010).

Asiantuntijatiedon ja poliittisen tiedon eroa selkeyttäen Kari Palonen (2004, 85–97) esittää poliittisen päätöksenteon ihanteita kuvaavan poliitikon ideaalityypin. Palosen mukaan poliittisen päätöksentekijän olemuksessa korostuu kyky ristiriitaisten ja kontingenttien ongelmatilanteiden tilannesidonlaiseen ratkaisemiseen. Poliitikon tulee tuntea hyvin se paikka ja aika, jossa päätöstä tehdään, ja hänellä tulee olla asioista poliittinen yleiskuva tai ”teoria”. Poliitiikan teko ja poliittinen keskustelu kiertyy myös lähes aina yhteensopimattomien näkökulmien synnyttämiin konflikteihin. Palosen mukaan poliitikon osaamisen ydin on taito käsitellä tilanteita, jotka ovat sillä tavoin arvolatautuneita, ettei ratkaisuvaihtoehtoja voi käytettävissä olevan tiedon perusteella asettaa yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen. Osaava ja kokenut poliitikko kykenee ratkaisemaan konflikteja innovatiivisella, mutta eri osapuolia kunnioittavalla tavalla. Hänen erityistaitonsa on löytää poliittisesta keskustelusta ja kamppailusta ”pelivaraa”, eli vaihtoehtoisuutta ja toisin tekemisen mahdollisuuksia. (Palonen 2010.)

Politiikan ja asiantuntijuuden eroa on viime vuosikymmeninä haastanut uusliberaali kehitys, joka on syrjäyttänyt poliittisen demokratian yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti ohjaavan eetoksen paikalta. Uusliberalismin merkitys on ollut erityisen suuri julkisen hallinnon alueella, jossa sitä on edistetty ottamalla käyttöön julkisjohtamisen (NPM) opin mukaisia, managerialistisia ja teknokraattisuutta korostavia päätöksenteon käytäntöjä. Managerialismissa ja teknokraattisuudessa on aina tiettyä järjestelmäkeskeistä vaihtoehdottomuutta: päätökset on tehtävä kulloinkin tärkeään tietoon perustuvasti ja organisaation kehittämisen päämääristä tietoisena. Tämä on asettanut poliittiselle päätöksenteolle painetta hyväksyä esimerkiksi toiminnan tehokkuuden ja kustannusten hallitsemisen nimissä tehdyt reformit. Uusliberaali kehitys on siten rajoittanut poliittisen päätöksenteon aluetta puitteisiin, jotka mää-

rittävät muun muassa julkisessa taloudessa vallitsevasta pysyvistä niukuudesta ja budjettikehyksistä käsin (Pierson 2002; Flinders & Wood 2014; Kulovaara 2016, 52–57).

Tässä luvussa analysoidaan poliittisten päättäjien suhdetta rakenteelliseen sosiaalityöhön kuvaten ensin poliittisten päätöksentekijöiden lähtökohtia ja roolia sosiaali- ja terveystaloudellista koskevassa päätöksenteossa. Tämän jälkeen luvussa kysytään, miten edellä mainittu käsitys uusliberalismin kaventamasta poliittisesta pelivarasta (Palonen 2004) ilmenee haastateltujen poliittisten päätöksentekijöiden kohdalla. Esitetyn analyysin perustana on kolmella tapaustutkimuspaikkakunnilla lautakuntatason poliittisille päättäjille tehdyt fokusryhmähaastattelut. Haastattelut toteutettiin kahdessa eri vaiheessa ajankohtana, jolloin siirtymä kuntaperustaisesta palvelujärjestelmästä hyvinvointialueille oli valmis-teilla. Tämä näkyi myös haastatteluissa, ja etenkin toista haastattelukierrosta leimasi pohdinta kuntien ja rakenteilla olleiden hyvinvointialueiden välisestä työnjaosta sekä siitä, millaiseksi erilaisten kuntien asema hyvinvointialueilla muodostuu.

13.1 Puoluepolitiikasta etäisyyttä ottava päätöksenteko

Sosiaali- ja terveystaloudellista koskeva käytännön poliittinen päätöksenteko on monitasoista vaihdellen yleisten strategioiden hyväksymisestä ja budjettivallan käyttämisestä hyvinkin yksityiskohtaisiin palveluiden järjestämistä koskeviin päätöksiin. Tutkimusaineiston analyysin pohjalta poliitikkojen ydintehtäviä ovat viimekätisen päätösvallan käyttämisen ja strategiatyön lisäksi kuntalaisten osallistaminen päätöksentekoon, päätöksenteon perustana olevaan tietoon perehtyminen, verkostoituminen sekä poliittisten yhteyksien luominen ja julkisuustyö. Rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa poliittinen päätöksenteko asettuu siis sosiaalityötä ja -palveluita koskevan päätöksenteon huipulle. Poliittisen päätöksenteon lähtökohtainen tehtävä on ratkaista ongelmatilanteita ja tehdä tulevaisuutta koskevia valintoja tavalla, joka luo tulevaisuuteen kantavia toimintapoliittisia policy-linjauksia (Palonen 2004). Hieman paradoksaalisesti suhteessa ennako-oletuksiin haastatellut lautakuntatason poliittiset päättäjät näkivät ensi sijassa olevansa, ei niinkään poli-

tiikassa vaikuttavia strategisia toimijoita, vaan kuntalaisten edunvalvojia suhteessa sosiaali- ja terveystalouteen.

...kyllä minä ajattelen, että tässä ollaan tavallaan edunvalvojia. Se mitä siellä tehdään ja mitä siellä päätetään, niin meidät on demokraattisesti valittu valvomaan kaupunkilaisten etua tässä toiminnassa. (P3/A/1)

Poliittisten luottamushenkilöiden tulkinta heidän omasta roolistaan korostaa siis paikallisen kansalais- ja asukasnäkökulman merkitystä. Sosiaalipalveluita koskeva poliittinen päätöksenteko ymmärrettiin kuntalaisten asialla olemiseksi. Kansalaisnäkökulman vastapainona poliittiset luottamushenkilöt ottivat etäisyyttä puolueustastaan. Puoluepoliittisesti lukkoon lyödyt ohjelmalliset tavoitteet tulivat haastatteluissa selkeimmin esille arvokysymyksissä sekä siinä, miten sosiaalisia ongelmia tulkittiin ja sanoitettiin. Yhteistä poliitikoille oli se, että poliittisen luottamusasemansa mukaisesti he pitivät tärkeänä tehtyjen päätösten puntaroinnista arvojen kannalta – haastateltaville poliittisen päätöksenteon mahdollisuus paikantui juuri tähän.

Meidän roolin pitäisi nähdäkseni olla se, että me käydään sitä arvokeskustelua, että mistä arvoista lähtien vaikkapa sitten sitä sosiaalityötä tehdään. Ja miten priorisoidaan vaikkapa budjettia, että mihin tarvitaan lisää. Ja tavallaan näin minä ainakin itse nyt näen sen meidän poliitikkojen roolin, minkälainen se optimaalisesti pitäisi olla. Että me tehtäisiin niitä periaatteellisia, arvopohjaisia päätöksiä ja käytäisiin siitä keskustelua. (P2/A/2)

Arvot ovat poliitikkojen ominta aluetta suhteessa siihen, että johtajat ja alan ammattilaiset hallitsivat toiminnan talouden sekä sosiaalityön sisällön kysymykset. Poliittinen keskustelu ja päätettävänä olevien asioiden politisointi tarkoittikin poliittisille päättäjille nimenomaan oikeutta arvioida päätettävänä olevia asioita myös arvojen kannalta, sen sijaan, että esimerkiksi taloudellisia reunaehtoja koskevien tosiasioiden annetaisiin yksin sanella päätökset (Palonen 2010).

Toinen tyypillinen puoluepoliittisia arvoeroja esiin nostava asia oli käsitys siitä, minkälaiset mahdollisuudet yksilöllä on muuttaa oman elä-

mänsä kulkua. Vasemmistopuolueita edustavat haastateltavat korostivat sosiaalisten ongelmien rakenteellista perustaa sekä eriarvoisuutta myös kansalaisten yhteiskunnallisissa vaikutusmahdollisuuksissa.

...sosiaalityön asiakkaat ovat usein hyvin heikossa asemassa olevia ihmisiä, joiden ääni ehkä vähän huonosti kuuluu yhteiskunnassa ja päätöksenteossa. Heillä ei ole voimavaroja useinkaan vaikuttaa omaan elämään liittyviin asioihin tai välttämättä edes äänestää. (P1/A/1)

Oikeistopuolueita edustavat poliittiset päättäjät pitivät haastatteluissa puolestaan tärkeänä korostaa, että vaikeista tilanteista huolimatta ”jokaisella on vastuu omasta elämästään”.

...sanoisin vielä tuosta yksilönvastuusta, että totta kai jokaisella on vastuu omasta elämästään. Ei kenelläkään muulla voi olla loppupeleissä. Mutta sitten pitää muistaa se, että meillä on hyvin erilaiset lähtökohdat asioihin. Että kun on kolmannen sukupolven alkoholistinuori, niin se on pikkuisen erilainen tilanne siinä ruveta hänelle yksilönvastuuta korostamaan kuin hänelle, joka tulee hyvinvoivasta perheestä. Nämä erilaiset lähtökohdat täytyy ottaa toiminnassa huomioon. (P3/A/1)

Edellä mainittujen lisäksi oikeisto- ja vasemmistopuolueiden väliset rajalinjat olivat nähtävissä myös keskustelussa talouden reunaehdoista sekä siitä, miten arvioidaan yksityisen ja julkisen palveluntuotannon eroja. Vasemmistoa edustavat päättäjät kritisoiivat haastatteluissa erityisen voimakkaasti sekä talouden valtaa sosiaalipalveluita koskevassa päätöksenteossa että tehokkuuden ja säästöjen nimissä tehtyjä palveluntuotannon yksityistämistä koskevia päätöksiä.

Joo, näkisin että kyllä perinteinen oikeisto-vasemmistoakselilla jakolinja on olemassa, että onko se huoli palveluista ja nimenomaan julkisista palveluista vai onko se huoli enemmän siitä budjetin pysyvyydestä. Että jakolinja on tämä perinteinen. Ja sitten itseasiassa aika jännä juttu on tuossa meidän lautakunnassa, että on keskustelussa tullut esiin ikään liittyvät jakolinjat. Että ”kukas meistä vanhuksista huolehtisi, kun täällä on teitä nuoria”. (P2/A/1)

90-luvulta lähtien, milloin se alkoi lastensuojelupuolella tuo yksityistämisen, joskus 90-luvun puolella se taisi jo alkaa, puolenvälin tienoilla, en muista. Siinä annettiin yksityisille palveluntuottajille vahva asema. Ja nythän on se tilanne, että ne on täysin ykkösasemassa. Yksityiset palveluntuottajat voivat laittaa ihan minkä hinnan vaan sieltä, ja kuntien on pakko maksaa se. (P4/A/1)

Sosiaali- ja terveystalouden käytännöllistä merkitystä koskevassa keskustelussa erot politiikan vasemman ja oikean laidan välillä eivät kuitenkaan ole yhtä selkeitä kuin ne ovat arvokysymyksissä. Käytännöllisessä päätöksenteossa poliittisia vastakkaisuuksia tasoittaa yhteinen käsitys siitä, että sosiaalisia ongelmia tulisi ehkäistä yhteiskunnan keinoin ja tavalla, joka ottaa huomioon haavoittavassa elämäntilanteessa olevien ihmisten elämänolot. Haastatteluun osallistuneet poliittiset päättäjät olivat siis yli puoluerajojen tietoisia siitä, että tekemiensä päätösten kautta he vaikuttivat ongelmien ja eriarvoisuuden rakenteellisiin syihin yhteiskunnassa.

Haastateltavat suhtautuivat myös lähes yksimielisen kriittisesti uusliberaaliin kehitykseen kuuluvaan talouskeskeisyyteen. Uusliberalismin kritiikki oli kuitenkin vasemmistopuolueita edustaville poliitikoille helpompi – tai poliittisen agendan kannalta tärkeämpi – asia kuin oikeistopuolueisiin kuuluville.

...Se että pistetäänkö etusijalle esimerkiksi ihminen vai raha, on semmoinen hyvin, miten minä nyt sanoisin... Hyvin jyrkkä ajatusmalli. Mutta sitten minä itse olen kokenut niin että edustan oikeistoa, enkä minä edusta vasemmistoa... Minä edustan molempia, tai sitten en kumpaakaan. Eli minulla on joskus jopa meidän oman puolueen kanssa siten, että minä en ole välttämättä samaa mieltä tietyistä asioista. Että kyllä minulla omatunto määrää sitä. Minä en henkilökohtaisesti päättäjänä lähde johonkin tiettyyn lokerikkoon. Minä en tiedä onko se oikeistolainen päätös vai vasemmistolainen päätös, mutta ainakin pyrkimys on jatkuvasti olla ihmisen puolella (P3/A/1)

Myös oikeistopuolueiden edustajien tavalle tunnistaa uusliberalismin tuottamia ongelmia oli myös tyypillistä se, että he ottivat etäisyyttä

taloudellisten ja sosiaalisten asioiden vastakkainasetteluun korostamalla tehtyjen päätösten monimutkaisuutta. He nostivat mielellään esille sen, että talouskeskeiset päätökset on kuitenkin tehty hyvässä tarkoituksessa, esimerkiksi sosiaalipalveluiden kehittämiseksi.

Mutta kyllä minä luulen, että jokaisella on omat arvopohjansa ja ne asiat mitkä on omalla sydämellä ja mitkä kuulee ja mitkä kokee oikeaksi. Kyllä sen mukaan kuitenkin päätöksiä tehdään. Mutta nehän ovat jokaisella meillä vähän erilaiset, ei olla samasta muotista, vaikka oltaisiin samasta poliittisesta ryhmästäkin. Ja meillä olisi samat perusarvot, niin meillä jokaisella on omat arvomme ja sellaiset minkä mukaan me toimitaan. Se tuo erilaisuutta mutta varmaan nuo kaikki, sanoisin, vaikuttaa. (P2/B/2)

Usein oikeistopuolueita edustavat poliittiset päättäjät toivat esille myös sen, että he eivät ole täysin samaa mieltä puolueensa kanssa sosiaalipalveluita koskevista päätöksistä. Heidän mielestään sosiaali- ja terveyspolitiikasta päättävät poliittiset päättäjät ovat enemmän oman henkilökohtaisen omantuntonsa ja sosiaalisen vastuunsa kuin puolueiden poliittisten linjausten toteuttajia. Tärkeää on olla kaikissa päätöksissä ”ihmisen puolella”.

Kokonaisuutena paikallinen sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva poliittisen päätöksenteon arki eroaa paljon siitä, millaista politiikka on valtakunnan tasolla, esimerkiksi hallituksen tai eduskunnan piirissä. Poliittisen konfliktin ja tiukan ryhmäkurin sijaan päätöksentekoa sävyttää paikallisiin oloihin ja tilanteisiin perustuva pyrkimys yhteisymmärrykseen ja yhteistyöhön. Paikallistason poliittiset päättäjät eivät tyyppillisesti korosta omaa yksilöllistä osuuttaan päätöksenteossa tai oman poliittisen linjansa etevämmyyttä muihin vaihtoehtoihin nähden. Sen sijaan he puhuvat toimielimestään kollektiivisesti ja yhteistyössä vastuuta kantavana ryhmänä – ja jopa yhteisönä. Päättäjien on mahdollista vaikuttaa päätöksiin ainoastaan keskinäisen yhteistyön kautta.

Minä sanoisin, että se valta on yhteistä. Valta tulee siitä, että yhteistyöllä tehdään kaikki se, ja se on se valta... ..Silloin saadaan kyllä läpi se, mitä me halutaan ja mitä poliittinen porukka haluaa. Minä olisin

sitä mieltä, että ei se oikeasti ole valtaa, jos me emme pysty yhdessä rakentamaan. (P1/A/2)

Paikallisella tasolla toimivat sosiaali- ja terveydenhuollon poliittiset päättäjät joutuvat siis tehtävässään monenlaisten ristipaineiden kohteeksi. Halu puolustaa kuntalaisten etua sekä kehittää palveluita pakottaa heitä asettamaan puoluepoliittiset jännitteet taka-alalle ja korostamaan päätöksenteon käytännön vaikutuksia. Tähän politiikanteon käytännönläheisyyteen liittyy myös se, että poliittiset päättäjät toimivat läheisessä yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimijoiden kanssa. Näin heidän on käytännössä toimittava silläkin uhalla, että yhteistyö johtajien kanssa antaa poliittisten päätöksentekijöiden toiminnalle policy-tyyppisen käytännöpoliittisen, tai jopa managerialistisen, perusvireen. Arvokeskustelusta poliittiset päättäjät löysivät kuitenkin eräänlaisen turvasataman tärkeänä pitämälleen politiikan näkökulmalle. Arvokeskustelu – vaikkei sillä aina olisikaan suurta käytännöllistä merkitystä päätöksille – tarjoaa mahdollisuuden käydä poliittista debattia. Arvokeskustelun kautta on mahdollista ylittää politiikan oikeiston ja vasemmiston välinen vastakkaisuus ja hakea yhteistä oikeaksi sekä inhimilliseksi koettua näkökulmaa päätöksiin.

13.2 Sosiaalipalveluita koskeva päätöksenteko

Paikallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevaa poliittista päätöksentekoa leimaa siis jännitteiden suhde talouteen. Vaikka poliittisilla päättäjillä olisikin periaatteessa halua toimia arvopohjaisesti ja käsiteltäviä asioita politisoiden, on päätöksenteon liikkumavara käytännössä vähäinen. Haastateltuja lautakuntasoisia poliittisia päättäjiä rajoittavat paikallisen päätöksenteon hierarkiat sekä uusliberaalille NPM-julkisjohtamiselle tyypillinen johtajakeskeisyys (Lähdesmäki 2003). Käsiteltävät asiat tulevat lautakuntaan usein niin pitkälle valmisteltuina, ettei niihin käytännössä ole mahdollisuuksia vaikuttaa. Toiminnan tavoitteet ja strategiat on päätetty toisaalla, eikä toiminnan käytännön toteuttamisessa ole asioita, joihin poliittiset päättäjät voisivat vaikuttaa. Toinen poliittista päätöksentekoa rajoittava, ja sitä depolitisoiva tekijä, on sosiaali-

ja terveystalouden talouskeskeisyys sekä päätöksenteon suuntautuminen palvelutoiminnan jatkuvuuden ja lainmukaisuuden turvaamiseen. Poliittisten päätöksentekijöiden on siis hyväksyttävä esitykset sellaiseenaan, tai korkeintaan hyvin pienin muutoksin. Budjetin teko on jokavuotinen rutiini, johon nämä lautakuntatasoisen päätöksenteon rajoitteet kulminoituvat.

Me luemme lehdestä, että mitä ollaan päättämässä. Se on jokavuotinen budjettikeskustelu, kun viranhaltijoitten esitykset julkaistaan lehdissä ja kerrotaan että ”näin tullaan säästämään sotessa tänä vuonna”. Näin vaikka lautakunta ja poliittiset ryhmät eivät ole vielä asiasta käyneet minkäänlaista keskustelua. Se on jokavuotinen tällöinen tanssin kuvio. (P4/A/1)

Kenties keskeisin haastatteluissa esiin tulleista havainnoista oli poliittisten päättäjien mieltä painava ristiriita nykytilanteen epätyytyväisyyden ja poliittisessa päätöksenteossa käytettävän vallan rajallisuuden välillä. Tämän tilanteen sietäminen oli haastatteluun osallistuneille erityisen vaikeaa, koska siihen liittyi ajatus siitä, että merkittävä heidän käyttämänsä valtaa rajoittava tekijä on tiedon saamisen ja jäsentämisen vaikeus. Sosiaalipalveluita koskevan poliittisen päätöksenteon prosessia leimasi tiedon epäsymmetria poliittisten luottamushenkilöiden maallikkomaisen näkökulman sekä johtavien viranhaltijoiden ammatillisen asiantuntemuksen välillä. Todellisen päätösvallan koettiin olevan sosiaalipalveluiden johtajilla, jotka tunsivat päätöksenteon perustana olevat asiat parhaiten.

Minä kuitenkin näen sen konkreettisen vallan vaikuttamisessa sosiaaliseen niin, että se on kyllä viranhaltijoilla. Niillä on tieto ja taito hyppysissä ja me monesti ollaan, niin kun monet muutkin ovat sanoneet, aika pitkälle kuunteluoppilaita. Pitää olla aika paljon tietoa sosiaalilaista ja muusta ennen kuin pääsee todella sanomaan mielipiteitään. Ja sitten ehkä suurin on se tässä arvokeskustelussa, että millä tavalla rahaa ohjataan. Että sanon näin, että meillä voi olla toivomuksia, mutta ne ei välttämättä monestikaan toteudu, että vähän tuntuu, että kyllä ne virkamiehet tai viranhaltijat kuntalain mukaan, niin on ne, ketkä sitä junaa vetää. (P3/A/1)

Tiedon epäsymmetria kietoutuu yhteen sosiaali- ja terveystalveissa tapahtuneen uusliberaalin NPM-johtamisen vahvistumisen kanssa. Se jyrkentää poliittisten päätöksentekijöiden ja johtavien viranhaltijöiden välistä valtasuhdetta johtavien viranhaltijöiden eduksi. Päätöksenteon nähtiin usein tapahtuvan lähes yksinomaan viranhaltijöiden tiedon varassa.

Mikä tulee meille sitten, niin se on joku paperiversio. Me ei niiden kanssa käydä keskustelua niinkään. Se on hyvin niukkaa, yhden tai kahden johtava viranhaltijan kanssa mitä me käydään keskustelua. Eli nähtävästi se tarkoittaa sitä, että me on annettu sinne valtaa. (P1/B/1)

Vaikka osalla poliittisista päättäjistä olikin varsin pitkä kokemus sosiaalipalveluita koskevista luottamustehtävistä, ja jopa koulutusta alalta, he eivät olleet yhtä hyvin informoituja kuin sosiaalijohto. Poliittisten päättäjien alisteista asemaansa korosti entisestään se, että johtavilla viranhaltijoilla oli asioiden esittelyn yhteydessä mahdollisuus määritellä se, mikä tieto on oleellisinta ja oikeaa. Tiedon epäsymmetrian vuoksi poliittiset päättäjät kertoivat joutuvansa ajoittain ”kuunteluoppilaan” asemaan suhteessa sosiaalijohtoon.

Mikä tulee meille sitten, niin se on joku paperiversio. Me ei niiden kanssa käydä keskustelua niinkään. Se on hyvin niukkaa, yhden tai kahden johtava viranhaltijan kanssa mitä me käydään keskustelua. Eli nähtävästi se tarkoittaa sitä, että me on annettu sinne valtaa. (P1/B/1)

... ja sitten tämä tiedolla johtaminen on ollut paljon meillä päätöksenteossa keskusteluiden keskiössä. Toisaalta tietoa on paljon, mutta että se tieto olisi sellaista, joka oikeasti auttaisi meitä tekemään niitä oikeita päätöksiä, niin se ei aina kohtaa välttämättä se suuri tiedon määrä. (P5/A/1)

Sosiaalipalveluita koskevan ammatillisen asiantuntijuuden ja faktatiedon sijaan poliittisten päättäjien ominta aluetta olivat paikallisten olojen tuntemus, laajat sosiaaliset verkostot sekä yleinen yhteiskunnallinen kiinnostus. Osa haastatteluihin osallistuneista poliittisista päättäjistä

tukeutui ajattelussaan myös omaan elämänkokemukseensa sekä ongelmiin ja vaikeuksiin, joita heidän tuttavansa tai äänestäjensä olivat kohdanneet. Vastaavasti palvelujärjestelmän yksityiskohdat, esimerkiksi sosiaalityön erityinen rooli, niin sosiaalipalveluna kuin ammattikuntana, eivät hahmottuneet heille aina kovinkaan täsmällisesti. Päätöksenteon kannalta tärkeän tiedon omaksumiseksi poliittiset päättäjät osallistuvat myös erilaisiin – pääasiassa johdon – vetämiin seminaareihin. Myös rakenteellisen sosiaalityön käsite oli haastatelluille poliitikoille vaikeasti hahmotettava. Haastatteluissa rakenteellisesta sosiaalityöstä keskusteltiin sen konkreettisempien sisältöjen kautta, pohtien esimerkiksi palvelujärjestelmän kehittämistä, ennaltaehkäiseviä palveluita tai palveluiden käyttäjien osallisuutta.

Täytyy sanoa, että kyllä minunkin piti googlata, että mitä tarkoitetaan rakenteellisella sosiaalityöllä. On se terminä tuttu jostain, mutta ei lautakunnassa puhuta nimellä rakenteellinen sosiaalityö. No sitten kun rupesin katsomaan, että mitä sillä tarkoitetaan, niin joo toki me puhutaan siitä. Että kyllä siellä puhutaan juuri työn kehittamisestä ja ennaltaehkäisystä ja tuota, sosiaali- ja terveystalouden asiakkaiden kuulemisesta ja osallisuudesta. Et nämä on sitten tuttuja käsitteitä näin. Mutta sanana rakenteellinen sosiaalityö, niin se ei kyllä ole meidän lautakunnan sanastoa. (P1/A/1)

Hakiessaan rakenteellisen sosiaalityön käsitteelle sisältöä poliittiset päättäjät korostivat erityisesti ennaltaehkäisevää työtä. Palvelujärjestelmän painopisteen siirtäminen nykyisin korostuvasta korjaavasta työstä ennaltaehkäisevään työhön nähtiin mahdollisuudeksi kehittää palveluita suuntaan, jossa resursseja käytettäisiin tehokkaammin ja pitkäjännitteisemmällä tavalla. Poliittisten päättäjien ajattelussa ennaltaehkäisevän työn lisäämisessä yhdistyi monta lupausa paremmasta tulevaisuudesta: taloutta voitaisiin tasapainottaa, saada kaivattuja säästöjä sekä ottaa oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset ja muut arvokysymykset paremmin huomioon päätöksenteossa.

Voisin jatkaa tästä, että jotenkin tuntuu, että se ennaltaehkäisyn ajatus on kyllä sisäistetty ja yleisesti jaettu näkemys ainakin meidän lauta-

kunnassa ja muutenkin valtuustossa. Juuri se, että varhaisella puutumisella ja ennaltaehkäiseviin palveluihin panostamisella saadaan tuloksia. Laitetaan resursseja vahvoihin peruspalveluihin ja matalan kynnyksen apuun, niin sillä saadaan pitkällä aikavälillä säästöjä taloudellisessa mielessä. Että sitten ei ole niin iso tarve korjaaville palveluille tai erityistason palveluille. Ja siis varsinkin sitten myös siitä inhimillisestä näkökulmasta, että tilanteet ei pääse pahenemaan ja monimutkaistumaan, kun saadaan apua siinä varhaisessa vaiheessa. (...) Oma näkemys olisi se, että meidän pitäisi investoida kerralla paljon siihen, että me saataisiin ennaltaehkäisevät palvelut ja oikeasti toimimaan. Mutta se on vaikeata koska ne tulokset tulee pitkällä aikavälillä. Ne tulee vuosien päästä. Siihen tarvittaisiin jotain tällaista valtuustokausia ylittävää tahtotilaa ja politiikkaa ja päätöksiä, että ei ajateltaisi sitä, että mitä me saadaan nyt tässä neljässä vuodessa valmiiksi. (P4/A/2)

Tulkinta rakenteellisesta sosiaalityöstä ennaltaehkäisevänä työnä, peruspalveluiden vahvistamisena ja ”sosiaalisena investointina” asettui siis kohtaan, jossa se tuntuu ratkaisevan monia sosiaalipalveluista vastuussa olevien poliittisten päättäjien huolenaiheita. Kysymys on eräänlaisesta poliittisia päättäjiä houkuttelevasta ”kangastuksesta”, joka loittonee jatkuvasti, kun sitä kohti pyritään etenemään.

Mehän puhutaan koko ajan ennaltaehkäisevästä sosiaalityöstä ja terveystyöstä, mutta se on se asia, jossa rahat loppuu aina. Mutta tämä ennaltaehkäisy on meidän lempipuheenaihe kyllä aina kun me vaan päästään keskustelemaan. (P1/A/2)

Vaikka rakenteellisen sosiaalityön käsite oli poliittisille päättäjille epäselvä, niin monet sen teemat olivat sen sijaan heille hyvin tuttuja ja sellaisia, että ne koettiin tärkeiksi yli puoluerajojen. Rakenteellinen sosiaalityö avasi näkökulmia, joiden kautta poliittiset päättäjät pääsivät keskustelemaan sosiaalipalveluista yleisesti kaipaamallaan arvoihin pohjaavalla ja ratkaisukeskeisellä tavalla. Rakenteellisen sosiaalityön idea, vaikkei sitä oikein selkeästi tunnettukaan – tai ehkäpä juuri sen vuoksi – antoi heille mahdollisuuksia tunnistaa havaitsemiaan epäkohtia yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä. Tähän saattoi olla syynä se, ettei raken-

teellisen sosiaalityön kehittämistä koskeva keskustelu törmännyt suoraan talouden kysymyksiin, vaan pikemminkin näytti ratkaisevan niitä.

13.3 Johtopäätöksiä

Poliittisten päättäjien haastattelut kertoivat rakenteellista sosiaalityötä koskevan poliittisen päätöksenteon esteistä ja sen mahdollisuuksista. Lautakuntatasoiset poliittiset päätöksentekijät omaavat periaatteellista tahtoa työskennellä palveluiden kehittämiseksi sekä eriarvoistavien ja sosiaalisia ongelmia tuottavien rakenteiden muuttamiseksi. Samalla on kuitenkin ilmeistä, että poliittiset päättäjät ovat arjessa kaukana sosiaalityöntekijöistä sekä sosiaalijohdosta. Yhteydet sosiaalityöntekijöihin rajautuivat haastatteluissa muutamiin hajamainintoihin koskien lähinnä henkilöstön rekrytointia ja työssä jaksamista. Yhteistyö sosiaalijohdon ja poliittisten päätöksentekijöiden välillä jäsenyy puolestaan paljolti kokouksissa päätettäväksi tulevien asioiden mukaan, johtavien viranhaltijoiden toimiessa asioiden esittelijöinä. Kokonaisuutena haastatteluista syntyy vaikutelma, että lautakunnat ovat usein kumileimasimen asemassa oleva elin sosiaalipalveluita koskevassa päätöksenteossa. Mahdollisuudet politisoida käsiteltäviä asioita tai käydä niistä aitoa poliittista keskustelua ovat haastateltujen poliittisten päättäjien mukaan vähäisiä. Poliittinen keskustelu rajautui usein yleiseksi arvokeskusteluksi samalla kun konkreettisesti kaikkein tärkeimmät palveluita koskevat päätökset tapahtuivat johtavien viranhaltijoiden esityksien mukaisesti. Päätöksiin ei siten sisältynyt todellista poliittista valintaa tai pyrkimystä muutokseen, vaan ne tähtäsivät palveluiden turvaamiseen käytössä olevien resurssien puitteissa ja lainsäädännön edellyttämällä tasolla.

Tämän tutkimuksen tarkastelun ulkopuolelle jää kysymys siitä, olisiko saatu käsitys poliittisesta päätöksenteosta ollut toisenlainen, jos haastatteluihin olisi osallistunut kuntien tai hyvinvointialueiden keskeisiä poliittisia päättäjiä, joilla on jo varhaisessa vaiheessa mahdollisuus vaikuttaa sosiaalipalveluiden kannalta keskeisiin budjetteja ja strategioita koskeviin päätöksiin. Todennäköisesti tässä analyysissä esille noussut poliittisen vallan rajallisuuden ja ”pakenemisen” ongelma on korkeimmassa poliittisessa johdossa vähäisempää sen vuoksi, että korkeimmat poliittiset päättäjät ovat paremmin informoituja päätettäväksi

tulevista asioista kuin nyt haastatellut lautakuntatasoiset päättäjät. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että samanlaisiin taloudellisen niukkuuden sekä uusliberaalin julkisjohtamisen poliittiselle päätöksenteolle aiheuttamiin rajoitteisiin törmätään poliittisen päätöksenteon kaikilla tasoilla. Tärkeitä päätöksiä tehdessään poliittinen päätöksentekojoutuu aina vastakkain sen kanssa, että julkishallintoa ohjaava NPM-ajattelu kiinnittää huomion rakenteiden muuttamiseen sijaan jo olemassa olevan toiminnan tehostamiseen ja sen kustannusten karsimiseen. Lisäksi poliittista päätöksentekoa rajaa se, ettei poliitikoille tärkeään arvokeskusteluun ole mahdollisuuksia, vaan päätöksenteon kannalta keskeiset argumentit liittyvät toiminnan määrällisesti ja taloudellisesti mitattaviin piirteisiin (Busso 2017; Kulovaara 2016). Poliittisille päättäjille uusliberaali NPM-julkisjohtaminen hahmottuu vaihtoehdottomana *There Is No Alternative* -todellisuutena (TINA), jossa poliittisesta keskustelusta mahdollisesti nousevat vaihtoehtoiset ratkaisut suljetaan päätöksenteon ulkopuolelle koska niitä pidetään epärealistisina (Rose 1999).

Poliittisten päättäjien haastattelujen analyysistä välittyy tunnelma poliittisen päätöksenteon poliittisuuden rapautumisesta ja poliittisen pelivaran (Palonen 2004) kapeutumisesta. Havainto on huolestuttavaa ja ehdottomasti laajempaan aineistoon perustuvan jatkotutkimuksen arvoista. Toisaalta haastatteluissa oli myönteistä se, että rakenteellinen sosiaalityö – vaikkei sen sisältöä kovin tarkkaan aina tunnettukaan – hahmottui eräänlaisena “turvasatamana”, jossa muuten kapeutunut poliittinen keskustelu oli yhä mahdollista. Rakenteellisen sosiaalityön teemat olivat poliittisille päättäjille tärkeitä ja rakenteellista sosiaalityötä koskeva keskustelu näyttäytyi mahdollisuutena ylittää poliittista päätöksentekoa hallitseva uusliberaalin vaihtoehdottomuuden TINA-ilmapiiri. Poliitikot hahmottivat, että sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden rakenteellisten syiden ratkaiseminen, tai niihin reagointi jo varhaisessa vaiheessa, saattaa ratkaista myös talouden niukkuuden luomia ongelmia. Näin ollen rakenteellisen sosiaalityön teemat loivat poliittiseen päätöksentekoon mahdollisuuden politisoida sosiaalisia kysymyksiä ja löytää käytyihin keskusteluihin sellaista poliittista pelivaraa (Palonen 2004; 2010), joka tekee mahdolliseksi perustella päätöksiä myös arvopohjaisesti.

14.

Sosiaalijohto palvelujärjestelmän kehittäjänä

Tuomo Kokkonen & Niina Rantamäki

Tämä luku tarkastelee sosiaalijohdon näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Tarkastelussa painottuu tietotyö. Suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne antaa suuren painon asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden tuottamalle tiedolle palvelujärjestelmän kehittämisessä (Viirkorpi 1990; ks. Närhi, luku 2 & Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Tiedon analysointi ja välittäminen on siten myös sosiaalijohdon keskeisiä työtehtäviä. Tiedon välittämisen lisäksi johtajat ovat palveluita koskevien päätösten toimeenpanijoita ja johtavat henkilöstöä. Sosiaalijohto on siis tärkeä linkki siinä ketjussa, jonka välityksellä sosiaalityön tieto muuntuu palvelujärjestelmää kehittäviksi päätöksiksi.

Tutkimuksen kenttätyöskentelyn alkuvaiheessa sosiaalijohto sijoitettiin sosiaalityöntekijöiden ohella monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön keskeiseksi toimijaksi. Käsitystä perusteli myös se, että valtaosa haastatelluista informanteista omasi sosiaalityön pätevyyden ja oli työskennellyt urallaan sosiaalityöntekijänä. Tutkimuksen edetessä kuitenkin havaittiin, ettei sosiaalijohdon rooli rakenteellisen sosiaalityön toi-

mijana ole yksiselitteinen tai vailla jännitteitä. Vastapainona asemaansa sisältyvälle vallalle ja toimintamahdollisuuksille johtajat ovat monenlaisten velvollisuuksien ja vastuiden rajoittamia. Sosiaalijohdon työssä näkyy viimeisten vuosikymmenten aikana suomalaista julkishallintoa muokanneen new public management -johtamisopin (NPM) vaikutus (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017). Se on tehnyt julkisjohtamisesta aikaisempaa managerialistisempaa ja tuloskeskeisempää. Pohjimmiltaan NPM-johtamisoppi on kuitenkin jännitteistä: vaikka NPM korostaa organisaation operationaalisessa toiminnassa johtajakeskeisyyttä, rajaa se toisaalta johtajan työtä asettamalla sille tarkat puitteet liittyen erityisesti talouteen ja organisaation tehokkuuteen.

NPM-johtamisopin vaikutus näkyy aineistossa kenties erityisen selvästi sen vuoksi, että monet haastatteluihin osallistuneista johtajista olivat nimikkeeltäänkin ”tulosaluejohtajia”. Heidän vastuullaan oli jokin sosiaalityön tai sosiaalipalvelujen sektori, esimerkiksi aikuissosiaalityö, maahanmuuttopalvelut tai nuorten palvelut. NPM-johtamisopille lähes ideaalituypillisellä tavalla ”tulosalueen” johtajien vastuu on kokonaisvaltaista ja päämääräsuuntautunutta (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017). Taloudellisen vastuun sekä toiminnan tehokkuuden lisäksi he kantavat vastuuta johtamansa henkilöstöjohtamisesta, organisaation toiminnan lainmukaisuudesta sekä suhteista tiedotusvälineisiin ja yleisemminkin julkisuuteen. Organisatorisen asemansa vuoksi johtajalla on periaatteessa mahdollisuus – valtaa – toteuttaa organisaatiossaan rakenteellisessa sosiaalityössä tärkeitä muutoksia tai vähintäänkin edistää niitä. NPM-opin sanoma on tässä suhteessa kuitenkin kaksijakoinen. Yhtäällä johtaja nähdään siinä organisaation uudistumista vauhdittavana innovaattorina. Johtajakeskeisyyden toinen puoli on kuitenkin johtajan työhön liittyvän taloudellisen tilivelvollisuuden korostuminen. Vastuun kantaminen ei suosi muutoksien tekemistä, vaan se korostaa organisaation toiminnan jatkuvuuden turvaamista ja riskien välttämistä (Lähdesmäki 2003).

Luvun seuraava jakso esittelee kirjallisuuteen perustuen julkisjohtamisen ja hyvinvointivaltion muutoksen yhteyksiä. Tämän jälkeen luku tarkastelee ryhmähaastatteluihin perustuen johtamistyötä siihen sisältyvien käytännön tehtävien sekä ennen kaikkea tietotyön kannalta. Luvun johtopäätöksissä esitettävä teesi on, että huolimatta NPM-joh-

tamisoppiin sisältyvästä päämäärätietoista tavasta ymmärtää organisaation toimintaa tai toimintaedellytyksiä käsittelevä taloudellinen tieto oleellisimmaksi, sisältyy johtamiseen myös mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon tavalla, joka on sosiaalityön arvojen mukaista ja myös poliittista. Luvun lopussa johtajien tietoa ja tiedon hyödyntämiseen liittyviä valintoja analysoidaankin poliittiseen toimintaan liittyvän erilaisten näkökulmien välisen puntaroinnin ja uudenlaisten vaihtoehtojen löytämisen kannalta. Keskeinen sosiaalijohtajien työhön liittyvä kysymys on, missä määrin siihen voi liittyä samanlaista toisin päättämisen ”pelivaraa” kuin poliittiseen päätöksentekoon ajatellaan sisältyvän (Palonen 2010; Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Ajatus ”johtamisen pelivarasta” on siinä suhteessa keskeinen, että toteutuessaan se murtaa uusliberaalin NPM-johtamisen päämäärätietoista ja epäpoliittista vaihtoehtottomuutta sekä osoittaa mahdollisuuksia politisoida sosiaalihuollon toimintaa järjestelmän sisältä käsin.

14.1 Julkisjohtaminen hyvinvointivaltion murroksessa

1990-luvun alun laman jälkeisellä hyvinvointivaltion murrosten aikakaudella sosiaalijohdon asemaa suomalaisessa rakenteellisessa sosiaalityössä on korostanut erityisesti kaksi kehityskulkua: yhtäällä toistuvat pyrkimykset uudistaa sosiaali- ja terveystalouden rakenteita sekä toisaalla julkisjohtamisessa tapahtuneet opilliset muutokset. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen käynnistyi Suomessa itseasiassa jo 1970-luvulla, melkein ennen kuin hyvinvointivaltio oli kasvanut täyteen mittaansa. Tärkeitä 1970–1980-luvuille sijoittuneita muutoksia sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä olivat vuoden 1972 kansanterveyslaki, 1980-luvun alun Valtava-uudistus sekä 1984 voimaan tullut sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelu- ja valtiosuuslaki. Näitä uudistuksia yhdisti niiden keskittyminen sosiaali- ja terveydenhuollon hallintoon sekä kietoutuminen yhteen kuntarakennetta koskevan keskustelun kanssa. 1990-luvulla kuntien asemaan ja tehtäviin kulminoitunutta sosiaali- ja terveystalouden kehittämistä jatkoivat vapaakuntakokeilu sekä kuntalain uudistaminen vuonna 1995. Kuntalaki oli rakenteellisen sosiaalityön ja palvelujärjestelmän kehittämisen

kannalta siinä mielessä tärkeä, että se korosti kuntien mahdollisuutta valita vapaasti palveluiden järjestämistapa, mukaan luettuna kuntien välinen yhteistyö sekä palveluiden ostaminen yksityisiltä palveluiden tuottajilta. (Rautiainen, Taskinen & Rissanen 2020.)

Palvelujärjestelmän 1970-luvulla käynnistynyt kehittäminen ei alkuaan tähdännyt palveluiden keskittämiseen, eikä myöskään palvelujen tuottamisen tehokkuus ollut sen keskeinen argumentti. Pikemminkin huomio oli tuolloin hyvinvointivaltion rakentamisessa ja laajenemisessa. 2000-luvulle tultaessa palvelujärjestelmän kehittämisen perusvire muuttui kuitenkin suuntaan, joka korosti sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamista ”leveämpien hartioiden” avulla. Vuosituhannen vaihteen jälkeen palveluiden kehittämällä oli myös läheisempi yhteys asiantuntijuuden ja ammatillisuuden kysymyksiin – tämän voi myös ymmärtää suurempia yksiköitä puoltavaksi argumentiksi. Tärkeä askel palveluiden keskittämisen suuntaan oli vuonna 2005 käynnistynyt Paras-hanke. Se kannusti kuntia kuntaliitoksiin sekä yhteistyöhön sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä. Kaikki nämä palvelujärjestelmän muutokset ovat heijastuneet johtamiseen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Uudistusten kautta poliittinen päätöksenteko on muuttanut sosiaali- ja terveyspalveluiden organisatorisia rajoja, rahoitusta sekä kumppanuuksia ja yhteistyösuhteita palveluiden tuottamisessa. Poliittiset päätökset palvelujärjestelmän muutoksista ovat heijastuneet paikallisten organisaatioiden tasolle muun muassa sen kautta, että ne ovat pakottaneet organisaatioita uudistamaan strategioitaan. Johtamisella on siis ollut keskeinen rooli siinä, miten palvelujärjestelmän muutoksia on implementoitu paikallisissa käytännöissä (Lammintakanen & Rissanen 2017).

Paras-hankkeen jälkeen 2010-luvulla palvelujärjestelmän kehittäminen kulminoitui useisiin eri versioihin sote-uudistuksista, joita kaikkia yhdisti ajatus palveluiden järjestämisvastuun siirtämisestä pois kunnilta alueellista itsehallintoa edustaville maakunnille. Vaihtelevasti uudistusehdotuksiin sisältyi myös painetta eriyttää palveluiden järjestämisestä ja tuottamista tavalla, joka laajentaa yksityisten palveluntuottajien roolia sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestelmässä. Työ sote-uudistuksen parissa vakiinnutti siten edelleen käsitystä siitä, että markkinat ja toimijoiden välinen kilpailu on tärkeää myös julkisen sektorin järjestämisvastuulla olevien hyvinvointipalveluiden tuottamisessa (Rautiai-

nen, Taskinen & Rissanen 2020). Sote-uudistuksen lopullisessa, hyvinvointialueiden muodostamiseen päätyneessä, versiossa radikaaleimmat ajatukset palvelutuotannon yksityistämisestä tosin karsiutuivat. Hyvinvointialueista muodostui paljolti kuntien tehtävää sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä pelastuspalveluissa jatkava edustuksellisen demokratian ohjauksessa olevia organisaatioita. Merkittävä ero kuntien ja nykyisten hyvinvointialueiden välillä on kuitenkin se, ettei hyvinvointialueilla ole kuntien tavoin verotusoikeutta (Laki hyvinvointialueesta 611/2021).

Palvelujärjestelmän kehittämisen lisäksi sosiaalijohtamisen edellytyksiä ovat viime vuosikymmeninä muokanneet johtamisopeissa ja johtamisen käytännöissä tapahtuneet muutokset. Erityisen merkitykselliseksi on noussut NPM-johtamisoppi. Aatteellisesti NPM sivuaa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestelmässä tällä vuosituuhannella tehtyjä uudistuksia muun muassa liittyen muutokseen kohti suurempia yksiköitä, tavoitteena toiminnan tehostaminen. Tehostamisen ohella tärkeä NPM-johtamisopin ulottuvuus on ajatus johtamisen yleistettävyydestä. Johtaminen hahmotetaan yleisratkaisuksi julkisen sektorin toiminnan (näennäiseen) tehottomuuteen ja byrokraattisuuteen. NPM-opissa korostetaan, että kaikkea saa johtaa ja pitää johtaa, eikä julkisen sektorin johtamista nähdä erityislaatuksena verrattuna yksityisten yritysten johtamiseen Kirsi Lähdesmäki (2003) puhuukin NPM-johtamisopista doktriinina, joka sisältää uusliberalismiin viittaavia normatiivisia käsityksiä johtamisen lisäksi siitä, mihin suuntaan julkisen sektorin organisaatioita tulisi muuttaa. (Ks. Busso 2017.)

Suomessa NPM-johtamisoppi löi läpi 1990-luvun alun laman jälkeisten julkisen sektorin muutosten yhteydessä. Tuolloin siihen liittyi läheisesti pyrkimys jakaa julkisen talouden niukkuutta valtiolta alas myös kuntien kannettavaksi. 1990-luvulla NPM osaltaan mahdollistikin kansallisella politiikan tasolla päätettyjen säästöjen ja leikkausten käytännön toteuttamisen (Yliaska 2017). Toiminnan tehokkuuden ja päämäärätietoisuuden lisäksi NPM-johtamiseen sisältyy pyrkimys korostaa budjettikuria toiminnan kaikilla tasoilla. Paul Pierson (2002) kuvaa tämän tyyppistä julkista taloutta hyvinvointivaltioiden siirtymiseksi pysyvän niukkuuden aikaan. Piersonin mukaan pysyvän niukkuuden aika kertoo, että menoja karsivasta, tai vähintäänkin niiden kasvua hidastavasta, julkisen talouden ”rekalibroinnista” on tullut hyvinvointipalve-

luiden tuottamisessa paitsi vallitseva käytäntö, niin myös moraalinen asia.

NPM-johtaminen ja yleinen julkisen talouden katsominen niukkuuden (Pierson 2002) kautta kietoutuvat siis yhteen. Niukkuuspolitiikassa budjettikuri ei ole ainoastaan organisaation sisäinen asia, vaan se liittyy jatkumoon, joka ylittää sosiaali- ja terveystalouden paikallistasoisesta järjestämisestä aina valtion budjettiin. Julkisiin menoihin liittyvä uudenlainen niukkuuden moraalinen konkretisoituu budjettikehyksissä, joita ei saa ylittää. Ei olekaan kärkeä väittää, että NPM-johtaminen on harmoniassa uusliberalismin kanssa ja tärkeä työkalu niukkuusajattelun täytäntöönpanossa julkisen sektorin kaikissa osissa. NPM-johtaminen muokkaa julkisen vallan toimintaa suuntaan, joka suosii resursien suuntaamista taloudellista kasvua ja kansantalouden kansainvälistä kilpailukykyä parantaviin kohteisiin (Yliaska 2017). NPM-johtamisen kannalta sosiaali- ja terveystaloudet ovat tärkeä kansantalouden sektori, jota tulee kehittää taloudellista näkökulmaa korostaen. NPM-johtaminen jakaa uusliberaalin oletuksen, että pienempi ja ”rönsyistään karsittu” organisaatio sekä toimii paremmin että maksaa vähemmän. Suomalaisen hyvinvointivaltion viime vuosikymmenten kehitystä tästä julkisen sektorin roolin muuttumisen näkökulmasta on tutkinut muun muassa Raija Julkunen (2001; 2006; 2017). (Rissanen & Hujala 2017.)

NPM-johtamisopin kietoutuminen yhteen 1990-luvulla tapahtuneiden hyvinvointivaltion leikkausten ja niitä seuranneiden julkisen talouden tehostamisen kanssa on muuttanut perustavalla tavalla käsitystä julkisista palveluista. Tämän prosessin seurauksena on tullut mahdottomaksi ajatella julkisen talouden arvokysymyksiä ainoastaan sen kannalta, miten hyvin julkinen sektori palvelee kansalaisia ja turvaa heidän elämänsä. NPM-oppi on nostanut sosiaalisen vastuun rinnalle kysymyksen siitä, mitä palvelut maksavat ja kuinka tehokkaasti julkisia käytetään. Keskeiseksi on tullut myös se, että veronmaksaja saa julkisista palveluista ”vastinetta rahoilleen”. Julkisia palveluja on alettu tarkastella kolmen E:n näkökulmasta: *economy* (talous), *efficiency* (tehokkuus) ja *effectiveness* (vaikuttavuus). Yhdistettynä tietoisuuteen resurssien niukkuudesta, tämä on johtanut ajatukseen, että julkisen sektorin toimintaa tulee kirittää sekä organisaation sisäisen kilpailun avulla että suhteessa yksityisen sektorin kykyyn tuottaa vastaavia palvelusuoritteita (Lähdesmäki 2003).

Edelliseen pohjautuen NPM-johtamisen voi olettaa olevan rakenteellista sosiaalityötä depolitisoivaa (Keränen 2013; Palonen ym. 2019; Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Sosiaalityön asiakkaiden tai haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien kansalaisten kuulemisen sijaan NPM sisältää kehotuksen suuntautua päätöksenteossa ennalta annettuihin – usein talouskeskeisiin – päämääriin. Mahdollisuus vaikuttaa johtamisessa tehtyihin päätöksiin sosiaalisia näkökohtia korostavalla, palveluiden käyttäjistä ja kansalaisyhteiskunnasta tulevalla tiedolla tai vetoamalla julkisen hyvinvointivastuun kaltaisiin hyviin tarkoitukseen, on siis vähäinen. Toinen piirre NPM-johtamisopissa korostuvassa tiedossa on, että se hahmottaa julkista palvelutoimintaa lähes ainoastaan yksittäisen kansalaisen välittömän palvelutarpeen kannalta (Busso 2107). Rakenteellisessa sosiaalityössä tärkeitä eriarvoisuutta ja sosiaalisia ongelmia aiheuttavia yhteiskuntarakenteita on sen vuoksi vaikea huomioida palveluiden kehittämisessä.

14.2 Rakenteellinen muutos sosiaalijohdon työssä

Julkisen sektorin muutosta ja johtamista koskeva taustakirjallisuus nostaa esille seikkoja, jotka tukevat tämän tutkimuksen kenttätyöskentelyssä syntynyttä käsitystä sosiaalijohdon työn tiukoista reunaehdoista. Kirjallisuuden mukaan nykyaikaisen julkisjohtamisen on tavoiteltava yksityisellä sektorilla hyväksi nähtyä ketteryyttä sekä tehokkuutta (Lähdesmäki 2003). Organisaatioiden tulisi olla ”laihoja ja matalia”, mutta samanaikaisesti palvelujen tuotannolla on oltava ”leveät hartiat”. Kirjallisuus antaa myös syyn olettaa, että palvelujärjestelmän jatkuva kehittäminen puristaa käsillä olevan muutoksen niin ahtaisiin rajoihin, että muutoksesta on tullut osa hyvinvointivaltion arkipäivää ja jopa itsetarkoitus. Julkisen (2017) mukaan hyvinvointivaltiollisen palvelujärjestelmän reformointi onkin paljolti jo institutionalisoituneen järjestelmän purkamista ja auki repimistä, ei olemassa olevan päälle rakentamista. Tämä jatkuvan muutoksen mylly uhkaa jauhaa alleen myös ne poliittiset tavoitteet, jotka muutokselle on alkujaan asetettu.

Haastatellut johtajat olivat pääosin niin sanottuja tulosaluejohtajia. Heidän vastuullaan oli yksi sosiaalihuollon- tai palveluiden sektori, esi-

merkiksi aikuissosiaalityö, maahanmuuttopalvelut tai vammaispalvelut. Haastatteluissa tuli selvästi esille se, että nykyaikaisen julkisjohtajan valta ja vastuu omalla tulosalueellaan on kokonaisvaltainen. Vallankäyttönsä tärkeimmiksi osa-alueiksi haastatteluun osallistuneet johtajat hahmottivat organisaation palvelutehtävän turvaamisen sekä henkilöstön johtamisen. Sosiaalijohdon sitoumus ammattikuntaansa näkyy siinä, että he kantavat huolta sosiaalityöntekijöiden työoloista ja haluavat tarjota heille mahdollisuuden tehdä työtään vaikuttavalla tavalla.

Varmasti johtajan ensimmäinen rooli tässä on mahdollistaa se, luoda niitä mahdollisuuksia sille sosiaalityöntekijälle muuttaa näitä olosuhteita. Raivata tavallaan tietä siihen, että se on asiakastyössä mahdollista, ja on myöskin alueellisesti mahdollista. Siinä varmasti johtajan roolissa varmaan on käydä sitä ylemmän tason keskustelua siitä, että millaisia muutoksia halutaan ja mihin kaikki sitoutuu, niin, raivata tietä, lyhyesti sanottuna. (J1/A/1)

Johtajalle organisaation tulos ja sen onnistumiset näyttäytyvät selkeästi. Onnistumisen tärkeimmät mittarit ovat määrällisiä, kuten esimerkiksi oikealla tasolla oleva asiakasmäärä sosiaalityöntekijää kohden. Johtajan on myös palvelutyötä tekevää sosiaalityöntekijää helpompaa suhteuttaa tulos ja resurssit toisiinsa tavalla, joka vähintäänkin vaikuttaa onnistumiselta, tai ainakin tuottaa myönteisen näköalan tulevaisuuteen.

Toki toinen asia on se, että usein sitten kun katsotaan vaikka taaksepäin, mitäs tuli tehtyä viime vuoden aikana, niin ihmiset on jotenkin vähän yllättyneitä siitä, että miten ne voi näyttää näin hyvältä nämä vaikka luvut ja muut, kun tämä itse työ on niin tuntuu että hukutaan siihen ja muuta. Sitten tulee vähän semmoinen epäusko, että näinkö tosiaan, onko meidän asiakasmäärä vain 28 asiakaslata per sosiaalityöntekijä, mikä on oikeasti tosi hyvä luku. Mutta tunnistan sen, että se jää helposti, ellei sitä oteta tietoisemmin työvälineeksi myös siinä lähijohtamisessa. (J3/A/2)

Johtamisen käänköpuoli on siinä, että uusliberalismin oloissa muutos ja organisaation kehittymisen tarve ovat loppumattomia. Organisaatio-

tioon kohdistuu jatkuvasti uusia paineita ja riskejä, joista monet ovat talouteen liittyviä. Haastatteluja tehdessä johtajien työtaakkaan vaikutti myös käynnissä oleva sosiaali- ja terveystalouden järjestämismuutosten siirto kunnilta hyvinvointialueille. Lisääntyvä palvelutarve sekä organisaatiosta lähtöisin olevat säästöt kirittävät tehostamiseen, joka näkyy usein välittömämmin henkilöstön johtamisessa. Johtajan on pidettävä organisaationsa toimintaympäristön ja lainsäädännön muutosten tasalla, hänen on huolehdittava taloudesta sekä pyrittävä hyödyntämään käytössään olevia resursseja maksimaalisesti. Keskeisiä reunaehtoja ovat myös työntekijöiden työolot sekä työssä jaksaminen.

Sitten se, että kaikki jaksaisi pysyä siinä kelkassa, niin se on minun näkemyksen mukaan tehtävä, että miten sen hyvinvoinnin turvaa, että kaikki jaksaa olla siinä ikuisessa muutoksessa mukana. Ja tavaltaan sitten semmoinen turhautuminen työntekijöillä siihen, että kun tuotetaan niille yhteistyötahoille, vaikka sitä tietoa siitä, että kun peruspalveluissa on vajetta ja puutetta, niin miten se näkyy meidän asiakkuusmäärien kasvamisessa ja muussa. Et joo, me on saatu ihan hirveästi aikaiseksi, enkä sitä lyttää ollenkaan, enkä tarkoita etteikö olisi. Mutta että realistisesti kun katsoo, niin ihan hirveästi on duunia aina vaan. (J2/C/1)

Eri toimijaryhmistä johdolle avautuu ehkä selkein kokonaiskuva rakenteelliseen sosiaalityöhön, jos ja kun se ymmärretään palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Johdon käsitys rakenteellisesta sosiaalityöstä perustuu heidän koulutukseensa – useimmat haastatteluihin osallistuneista johtajista olivat koulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä – mutta myös määrällisten mittareiden luomaan mahdollisuuteen seurata organisaation toimintaa. Johtajat ovatkin erittäin hyvin selvillä siitä, etteivät arkityön realiteetit aina kohtaa sosiaalityön ihanteita. Haastattelussa esitettyyn kysymykseen rakenteellista sosiaalityötä edistävästä ja estävästä tekijöistä johtajat reagoivat kääntämällä keskustelun toiminnan tehokkuuteen palvelujen tuottamisessa annettujen – niukkojen – resurssien puitteissa. Johtajille rakenteellisen sosiaalityön ensimmäinen konteksti on siis jatkuvan niukkuuden oloissa (Pierson 2002) tapahtuva organisaation toiminnan tehostaminen (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017).

Niin minä ajattelen, että tietysti ne resurssit, mitkä meille, sekä taloudelliset resurssit että muut resurssit, annetaan, tai mikä se osaamis-resurssi vaikka alueella on tietyn ammattikunnan suhteen. Kyllähän sekin asettaa niitä reunaehtoja, että onko tiettyjä osaajia tarpeeksi tietyllä alueella. Et miten kattavasti ne palvelut voidaan tarjota. Ja miten voidaan, tietenkin se on osa sitä rakenteellista. (J1/B/1)

Niin tavallaan, kun henkilöt vaihtuu koko ajan, niin me ei päästä siinä työssä eteenpäin, vaan me aina jankataan niitä samoja asioita. Se on varmaan se yksi, mikä jarruttaa tätä. (J1/C/1)

Resurssien niukkuuden lisäksi johtajat kokivat, että rakenteellista sosiaalityötä estää sosiaalityön suuntautuminen hallintoon. Byrokraattisuus vie aikaa, lisää kiirettä ja kärjistää työntekijäpulaa. Paradoksaalisella tavalla jopa Suomessa rakenteellisen sosiaalityön keskiöön nostettuun kirjaamiseen menevä työmäärä vaikeuttaa haastateltujen johtajien mielestä rakenteellisen sosiaalityön tekemistä. Tietojärjestelmien kehittymiseen tukeutuva päätöksenteon tietoperustaisuus ei siis välttämättä kohtaa rakenteellisen sosiaalityön tekemistä sosiaalityön arkipäivässä. Huomionarvoista on myös se, etteivät johtajat aina tunnistanee, että kirjaaminen on rakenteellisen sosiaalityön keskeisimpiä toimintoja Suomessa (ks. Juurikkala 2022).

Se on totta mitä X ja Y tuossa sanoi, että tämä kirjaamisen monimutkaisuus ja prosessimaisuus, mitä sosiaalihuoltolaki ja Kanta on siihen tuonut. Nyt yhden päätöksen tai yhteydenoton kirjaaminen vie paljon enemmän aikaa, mitä se on aikaisemmin vienyt. Toki se tuottaa sitä, että me varmaan tulevaisuudessa saadaan rakenteellista tietoa tuotettua. Mutta siinä on se toinen puoli, että se vaatii paljon isompia henkilöstöresursseja mitä aikaisemmin. (J1/B/1)

Kaiken kaikkiaan myös johtajien oli vaikea saada selkeää otetta siitä, mitä rakenteellinen sosiaalityö on.

Kyllä vähän tai hyvä kysymys oli, kun pisti oikein miettimään, että mikä olisi päätös käytännössä, että missä tämä nyt näkyisi tämä rakenteellinen sosiaalityö. Pistää todellakin miettimään sitä. (J3/A/2)

Vaikka sosiaalijohto paikantaa itsensä monessa suhteessa rakenteellisen sosiaalityön keskiöön sekä liittää sosiaalityöntekijöiden tekemän tietotyön ja rakenteellisen sosiaalityön yhteen, he eivät välttämättä tavoittaneet rakenteellisen sosiaalityön syvempää sisältöä: sen yhteyttä pyrkimykseen muuttaa sosiaalisia ongelmia ja eriarvoisuutta aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita (ks. Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Johtajien näkökulma rakenteelliseen sosiaalityöhön oli uuden julkisjohtamisen suodattama sekä depolitisoitunut (Keränen 2013; Palonen ym. 2019). Heidän käsityksensä rakenteellisessa sosiaalityössä tavoiteltavasta muutoksesta rajautui palvelujärjestelmään. Usein johtajat keskustelivatkin rakenteellisesta sosiaalityöstä samaan tapaan kuin esimerkiksi poliittiset päättäjät, eli korjaavan ja ennaltaehkäisevän työn vastakkaisuuden kautta (ks. Kokkonen luku 13 tässä teoksessa).

Mut kyllä minä itse mietin, että rakenteellinen sosiaalityö, minä ymmärrän sen niin, että sen tavoite on ennaltaehkäistä sosiaalisia ongelmia. Se, että kun tehdään rakenteellista sosiaalityötä, se on ihan eri juttu kuin se, että tehdään korjaavaa sosiaalityötä. (J7/A/2)

Rakenteellisen sosiaalityön laajempaa ymmärtämistä vaikeuttaa myös se, ettei johtajien ole helppoa löytää sille selkeää paikkaa organisaation tulosalueittain järjestäytyvässä rakenteessa tai strategiassa. Haastatteluissa pohdittiin muun muassa sitä, että rakenteellinen sosiaalityö on hiljaisesti läsnä monissa sosiaalihuollon toiminnoissa, mutta sitä koskevat selkeäsanaiset kirjaukset puuttuvat. Rakenteellista sosiaalityötä haettiin siis alueilta, joita NPM-johtamisoppi (Lähdesmäki 2003) osoittaa johtajan vastuulle kuuluvaksi.

Piti ihan avata organisaation strategia ja arvot ja kriittiset menestystekijät. Ja ajattelisin, että sopii ihan hyvin rakenteelliseen sosiaalityöhön, tai sen saa kyllä sinne kirjattua. Toisaalta minä voisin ajatella, kommentoisin tuota mitä X tuossa sanoi, että voi olla, että ei olisi mikään huono idea, vaikka sille rakenteelliselle sosiaalityölle olisikin kirjattu tavoitteet. Ehkä me sillä tavalla saataisiin nostettua sitä vähän esille. Tai voisihan se meillä olla vaikka parina vuotena joku teema tai että me nostetaan sitä erityisesti esille tässä. (J2/B/1)

Kiinnostavasti yksi ratkaisu tähän dilemmaan löytyi siitä, että rakenteellinen sosiaalityö hahmotettiin organisaation menestystekijäksi – tai ”sen saa ainakin sellaiseksi kirjattua”, kuten haastateltava yllä olevassa aineisto-otteessa toteaa. Hyvien organisatoristen käytäntöjen mukaisesti nähtiin myös tärkeäksi, että arvojen ja tulevaisuuden näköalojen vaikeasti hahmotettavaa kokonaisuutta selkiytettäisiin ottamalla rakenteelliselle sosiaalityölle selkeitä vuosittaisia tavoitteita tai teemoja.

Sosiaalijohtajat elävät organisatorisessa todellisuudessa, sitoutuneina tehtäviinsä ja niihin liittyvään palvelujärjestelmän operationaalisen toiminnan tehokkuutta korostavaan vastuuseen. Heille luontevinta on tarkastella rakenteellista sosiaalityötä NPM-johtamisopin heille osoittamien tehtävien sekä palvelujärjestelmän ongelmien kautta, ratkaisuna niukkojen resurssien ja lisääntyvän palvelujen tarpeen väliseen jännitteeseen. Johtajien käsitys rakenteellisesta sosiaalityöstä sulautuu siis yhteen sen kanssa, että uusliberalismissa julkisia palveluja tarkastellaan talouden, tehokkuuden ja vaikuttavuuden kannalta. (Lähdesmäki 2003).

14.3 Johtaja tiedon analysoijana sekä vaikuttajana

Työtehtäviensä ja vastuidensa kautta johtajille avautuu runsaasti mahdollisuuksia tehdä tietotyötä, siis kerätä, analysoida ja välittää tietoa. Asioiden selvillä oleminen ja ”tiedolla johtaminen” ovat NPM-tyyppisen johtajan perusominaisuuksia – onhan kysymys asiaperustaisesta ja päämäärätietoisesta managementista (Lähdesmäki 2003). Sosiaalijohtamisen yhteydessä tiedolla on kuitenkin kaksoismerkitys. Tieto ei ole pelkkää management-ajatteluun perustuvaa johtamista, vaan se tarjoaa sosiaalihuollon johtajille myös mahdollisuuden korostaa ammatillista taustansa, tai ainakin sosiaalityön asioiden perinpohjaista tuntemusta. Tieto muuttaa siten tulosalueen johtamista sävyltään vähemmän managerialistiseksi. Se saattaa myös lisätä sosiaalityön arvostusta palvelujärjestelmän kokonaisuudessa, esimerkiksi suhteessa terveydenhuoltoon. Tässä mielessä rakenteellisella sosiaalityöllä on siis sen kaltainen strateginen merkitys, joka on istutettavissa myös osaksi julkisen palvelujärjestelmän NPM-todellisuutta.

Elikkä meistä johtavista jokainen handlaa sen oman tonttinsa niin sanotusti elikkä, tietää sen lainsäädännön, ja osaa sen homman, ja sitten luotsaa sitä muuta porukkaa ja antaa ohjeita ja neuvoja ja tiedottaa. Jos sitten on semmoisia työntekijöitä, jotka ei ole vielä niin pitkään tässä työtehtävässä ollut. Mä näen sen asiantuntijuuden ja jotenkin toivoisin, että koko organisaation sisällä eri hallintokuntien välillä myös tätä arvostettaisiin, sitä meidän osaamista ja yhteistyötä. (J1/C/1)

Rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen onkin ymmärrettävissä toiminnaksi, joka auttaa sosiaalityötä tulemaan toimeen NPM-julkisjohtamisen vaatimusten kanssa. Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen ja kehittämisen kannalta ehkä hieman yllättävästi johtajat eivät kuitenkaan erityisesti painottaneet kvantitatiivisen ja tiedon tai mittaritiedon merkitystä omalle työlleen. Mittaritieto on heidän mukaansa johtamisen tärkeä perusta, mutta monet haastatteluihin osallistuneet johtajat kokivat erityisen tärkeäksi täydentää sitä sosiaalisia oloja ja hyvinvointia koskevalla kvalitatiivisella tiedolla. Alaisilta tai asiakaspalautteen kautta saatava laadullinen tieto on lähellä organisaation arkitodellisuutta. Se tarjoaa johtajalle mahdollisuuden luoda alueensa tilanteesta monisävyisempää ja nopeammin päivittyvää ”tilannekuvaa” kuin mihin tietojärjestelmien kautta kertyvä tieto kykenee tuottamaan.

Sosiaalihuollossa erityisenä roolina näkisin juuri tämän ihmisten hyvinvoinnin tilan, sen, niitten tietojen ja et jos kuulee että nyt on paljon nuoria joutunut, vaikka meillä tuonne sairaalaan huumeitten käytön takia tai jotain tämmöistä. Niin tämä nyt oli aika raflaavammasta päästä, mutta tämmösiä asioita. Tai puhutaan, että meidän vanhukset ovat niin yksinäisiä. Että miten tämä nyt tämä koronatilanne vaikuttaa siihen, että kohta niiden toimintakyky laskee. Mielestäni tällaisia asioita on tärkeä sosiaalihuollon johtajan tuoda esille. (J5/B/1)

Kyllä mä katsoisin et tilannekuvaakin pitää luoda. Koska jos me jäämme odottamaan jotain, että millon kuntaliiton tai Sotkanetin jotkut tilastot on valmistunut ja me sitten vasta niistä puhutaan, niin se on minusta aika myöhästä. (J3/B/1)

”Tilannekuvan” luomisen ja itse tekemänsä tiedon analyysin lisäksi johtajat saavat tuntuman alueen sosiaalisiin ongelmiin. He korostavat myös sitä, että tieto avaa näköaloja tulevaisuuden ennakointiin. Monia kanavia pitkin hankkimansa tiedon kautta johtaja on askeleen edellä muita organisaationsa toimijoita, mukaan luettuna asiakastietoa lähellä olevat sosiaalityöntekijät, joiden on pelkästään oman työnsä perusteella vaikeampi hahmottaa sosiaalityön kokonaisuutta.

Toki se kaikki tieto varmaan mitä saadaan, niin itse sillä tietysti yrittää analysoida toimintaa ja taloutta. Ja kai se pääpointti siinä on, että pyritään ennustamaan sitä tulevaa. Mitä on tehty, mitä muutoksia pitäisi tehdä, onko muutosten tarvetta ja sitä kehityksen suuntaa. (J2/A/2)

Ja vielä tuohon tiedolla johtamiseen, niin kun näitä tilannehuoneita on luotu eri paikoissa, niin siellähän on käyty sitä keskustelua, vaikka perhekeskustelimeissä. Missä on eri paikoista niitä edustajia ja siellä on asiakkaita myös mukana tai perheitä mukana, asukkaita. Ja on keskusteltu siitä, että miltä tämä vaikuttaa, tähän alueeseen. Miltä tämä tilannehuone näyttää, että teidän alueella tämä tilanne on, että näyttäytyykö se tämmöseltä. (J1/B/2)

Sosiaalijohdon tekemä tietotyö ei siis palaudu ainoastaan menneisyyteen. Se sisältää rajankäyntiä sen kanssa, missä määrin johtaminen on niukkenevien resurssien ja uuden julkisjohtamisen määrittämää NPM-managerialismia ja missä määrin se liittyy sosiaalityön ammatillisuuteen, arvoihin tai käsityksiin toivottavasta tulevaisuudesta. Monipuolinen tietäminen on johtajalle siten yhtä tärkeä asia kuin vastuun kantaminen niukkojen resurssien säästeliäästä ja mahdollisen tehokkaasta käytöstä (ks. Pierson 2002).

Kyllä johtajan rooli on olla se ankkuri, joka pysyy siellä pohjassa, vaikka se muu ympäristö myrskyää ympärillä, tavallaan on se joka, se koossa pitävä voima, et täällä jaksetaan tehdä tätä työtä eteenpäin. (J3/C/1)

Pyrkimys saada ja jäsentää tietoa mahdollisimman monipuolisesti kertoo myös johtajien tavoitteesta säilyttää yhteys rakenteellisen sosiaalityön arvoihin ja tavoitteisiin – vaikka he joutuvat tekemään sen NPM-julkisjohtamisen muokkaamassa ympäristössä ja uusliberalismin ehdoilla. Tietäminen on tasapainoilua johtamistyötä määrittävän uusliberalistisen todellisuuden kanssa. Tietoon sisältyy sekä sosiaalityölle vieraampia että hyvin lähellä sosiaalityön arkea olevia elementtejä. Tieto voi olla mittaritietoa, mutta yhtä tärkeää on, että sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjen päivittäisten keskustelujen ja asiakaspalautteen kautta tieto kristallisoituu määrällisiä ja laadullisia asioita yhdistäväksi kokonaisuudeksi. Johtajan ”tilannekuva” auttaa häntä näkemään päivittäisen NPM-manageroinnin yli ja tekemään strategisia päätöksiä, jotka organisaation toiminnan varmistamisen ja tehostamisen lisäksi ottavat huomioon haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien ihmisten näkökulman sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisemisen.

Hyvinvointisuunnitelmaa on tehty, kaupunkistrategiaa, hyvinvointisuunnitelmaan liittyviä erillisohjelmia, siellä on asunnottomuutta, kotoutumista, köyhyyttä, varmasti itse on vaikuttanut osaan niistä jollakin tasolla. Mutta että se työskentely ehkä, strategiatyöskentely tai ohjelmatyöskentely, niin se vaatii tosi paljon aikaa ja keskittymistä. Et miten paljon siihen pystyy panostaan, on aina asia erikseen. Ja toki tietysti, kun sanottiin, että sosiaalihuollon näkökulma näkyy aika vähän. Välillä jotkut asiat ovat, kompromisseja pitää tehdä. Elikkä strategioihin, suunnitelmiin valitaan tiettyjä aiheita. Ne ei voi olla ihan mahdottoman laajoja ja sieltä otetaan ne tietyt kärjet. Ja tietysti meidän paikka siinä on vaikuttaa, et me sosiaalipalvelut näytään siellä niitten kärkien alla. (J2/A/2)

Lähimpänä rakenteellisen sosiaalityön tavoitteita johtaja on silloin, kun hän pystyy monipuoliseen tietämiseensä tukeutuen painamaan kädenjälkensä sellaisiin ylhäällä organisaatiossa tehtäviin linjauksiin, jotka määrittelevät laajasti palvelujärjestelmän suunnitelmia ja toimintaa. Haastateltavamme mukaan kysymys ei kuitenkaan ole suoraviivaisesta tietoon perustuvasta argumentoinnista ja vaikuttamisesta, vaan tavoitteiden saavuttamiseen vaaditaan myös organisatorista oveluutta,

jossa tieto, tavoitteet ja realiteetit sovitetaan yhteen. Toivotun lopputuloksen saavuttaminen edellyttää asioiden ”sorvaamista” ja ”uudelleen muotoilemista”.

Kyllähän kaupunkistrategia on semmoinen ylätasoinen strategia, joka sitten ohjaa esimerkiksi talousarviovalmistelua ja toimintaa valtuustokaudelle ja sitten aina vuosittain. Ja kyllähän siellä semmoisia, siis kaikki isot tavoitteet, ylätavoitteet ei ehkä just aina ihan suoranaisesti niin kuin meidän palveluissa näy. Mutta just joku tommoinen osallistuvat ja hyvinvoivat asukkaat niin, kyllä näiden tavoitteiden alle on sitten, ollaan niin kuin vuosittain talousarvioon laitettu aina näitä kaupunkistrategiaa toteuttavia tavoitteita. Ja varmaan se on sitten minun ja palvelujohtajien asia aina vähän sorvata niitä asioita ja palvelutarpeita, jotka nousee sieltä meidän omista palveluista, ja meidän omia painopistealueita, mitä me nähdään joku kotona asumisen tukeminen ja tämän tyyppiset asiat, osallisuuden edistäminen ja muut, niin ne sitten muotoillaan sinne tavoitteiksi ja niitä seurataan vuosittain. (J3/A/2)

Tietoa monipuolisesti yhdistellen johtajan on siis mahdollista löytää sellaista ”päätöksenteon pelivaraa”, joka auttaa vaikuttamaan organisaatiossa keskeiseen päätöksentekoon tai löytämään toimintavaihtoehtoja sieltäkin, missä niitä ei alun perin ollut. ”Päätöksenteon pelivara” vertautuu poliittisten päättäjien toiminnassa olevaan ”politiikan pelivaraan” – poliittisten keskustelujen kautta avautuvaan mahdollisuuteen löytää ratkaisuja päätettävänä olevia asioita koskeviin ristiriitoihin (ks. Palonen 2010).

Näennäisestä epäpoliittisuudestaan ja NPM-johtamisopin paineesta huolimatta sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tietoon perustuva johtaminen sisältää siis ulottuvuuden, joka voidaan ymmärtää poliittisen työn kaltaiseksi uudenlaisia vaihtoehtoja mahdollistavaksi muutostyöksi. Tällöin muutostyössä etusijalla ei ole uusliberaalin NPM-managerin tärkein toimialue, eli tehokkuuden tavoittelu (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017). Tehostamisen sijaan johtajan monipuolinen tieto avaa siinä mahdollisuuksia rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden mukaiselle kauaskantoisemmalle ja sosiaalityön asiakkaiden asemaa parantavalle muutostyölle.

14.4 Johtopäätöksiä

Johtajien arkisessa työssä korostuu vastuu palvelutarpeiden ja lainsäädännön mukaisten palvelujen tuottamisesta niukoista taloudellisista resursseista sekä henkilöstön korkeasta työkuormasta huolimatta. Johtajien päätehtävä on pitää huolta organisaationsa perustoiminnasta – eli palvelujen tuottamisesta – ja tehostaa sitä. Päätöksenteon ja suunnittelun prosessien yhteydessä johtajien on kuitenkin ajoittain mahdollista vaikuttaa organisaatiossa tehtävään päätöksentekoon sosiaalityön arvojen mukaisesti siten, että se mahdollistaa palvelujärjestelmän kehittämisen sosiaalityön palveluiden käyttäjille sekä alueen asukkaille edullisella tavalla. Näin tehdessään sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen johtaja astuu askeleen alueelle, joka ei suoranaisesti liity nykyaikaisen NPM-julkishallinnon keskiössä oleviin tavoitteisiin: tehokkuus, tuottavuus ja vaikuttavuus (Lähdesmäki 2003). Vaikka johtaja tekee tällöin muutostyötä, hänen toimintansa ei ole avoimesti poliittista. Sosiaalisia ongelmia ehkäisevän ja eriarvoisuutta aiheuttavia rakenteita poistavan muutostyönsä johtaja perustaa ”tilannekuvaan”, jonka hän on pystynyt muodostamaan asemansa tarjoaman monipuolisen tiedon perusteella. Varsinaisen poliittisuuden sijaan johtajien tekemä muutostyö on pikemminkin sillä tavoin organisatorisesti ovelaa – tai innovatiivista – että se pysyy viranomaisroolin tai tulosalueen rajojen sisällä.

Tässä tutkimuksessa haastateltujen johtajien muutostyö ei siis muistuta rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisessä perinteessä tarkoitettua poliittista pyrkimystä muuttaa yhteiskuntaa radikaalilla ja näkyvällä tavalla (Mullaly 2007; Hick & Murray 2013; Mullaly & Dupré 2019). Läheisempää sukua haastateltujen johtajien käsitys rakenteellisen sosiaalityön poliittisuudesta on alan suomalaiselle perinteelle, joka korostaa eriarvoisuuden vähentämistä sekä kansalaisten hyvinvoinnin kohottamista palvelujärjestelmän tietoon perustuvan käytäntöpoliittisen kehittämisen avulla (Viirkorpi 1990; Pohjola 2014). Suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteeseen sitä yhdistää tietoperustaisuus sekä kiinnittyminen hyvinvoinnin edistämisen, sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja palvelutarpeisiin vastaamisen kaltaisiin julkisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa tärkeinä pidettyihin tavoitteisiin. Johtajien ”tilannekuva” on sukua suomalaiselle rakenteellisen sosiaalityön perinteelle myös siinä,

että se on monipuolista ja ottaa huomioon organisaatiossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tekemässä asiakastyössä syntyneen tiedon.

Johtajien tekemän poliittisia sävyjä omaavan muutostyön ja suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen poliittisuuden välillä on kuitenkin yksi tärkeä ero. Suomalainen rakenteellisen sosiaalityön perinne painottaa hyvinvointivaltion reformistisen kehittämisen sosiaalista eetosta. Sen ajatuksena on, että vaikka rakenteellinen sosiaalityö rajautuukin pääasiassa palvelujärjestelmän toiminnan kehittämiseen, on sillä laajakantoinen ja näkyvästi yhteiskuntaa muuttava vaikutus. Suomalaisessa rakenteellisessa sosiaalityössä on siis kysymys hyvinvointivaltion rakentamisesta ja parantamisesta. Haastatellut johtajat puolestaan kertovat tarinaa, jonka perusteema on, miten sosiaalityö voi tulla toimeen hyvinvointivaltion uusliberaalin murroksen sekä NPM-johtamisopin kanssa (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017). Heidän tekemänsä muutostyö on uusliberalismin varjossa tapahtuvaa ja korostetun vähittäistä. Paradoksaalisella tavalla johtajien työn poliittisuuskin on myös depolitisoitua (Keränen 2013, 93; Palonen ym. 2019). Se on järjestelmän sisällä tapahtuvaa ideologisuudesta tai radikaalisuudesta etäisyyttä ottavaa business-as-usual-tyyppistä käytäntöpolitiikkaa. Johtajien tarkoituksena on uusliberalismin pelinsäännöt huomioiden – ja niitä hyväksi käyttäen – säätää johtamansa organisaation toimintaa siten, että se ottaisi paremmin huomioon palvelujen käyttäjien elämäntilanteen ja tarpeet.

15.

Radikaalisuuden tilat ja paikat julkisen sektorin sosiaalityössä

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

Rakenteellista sosiaalityötä kuvataan yleisesti kaksoissidoksena, jossa yksilöllinen ja yhteiskunnallinen ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään (Pohjola 2014; Mullaly & Dupré 2019). Yksilötason muutoksen tavoittelun taustalla voidaan tunnistaa freireläinen käsitys, jonka mukaisesti yhteiskunnassa vallitseva syrjintä ja sorto estävät ihmisiä ottamasta käyttöön kaikkea sitä potentiaalia ja osaamista, jota heillä on (Freire 1970). Tässä tilanteessa sosiaalityön erityinen tehtävä on tukea asiakkaidensa voimaantumista ja valtaistumista (*empowerment*) siten, että he tulevat tietoisiksi sosiaalisten ongelmien taustalla vaikuttavista rakenteellisista syistä ja aktivoituvat sen myötä toimimaan asioiden muuttamiseksi niin omassa elämässään, yhteisön jäsenenä kuin yhteiskunnan muodostavina kansalaisina (Mullaly & Dupré 2019, 306–315; Moreau 1990). Toinen, feminismistä omaksuttu käsitys, painottaa henkilökohtaisen ja poliittisen yhteenkietoutuneisuutta sekä edelleen yhteiskunnan tasolla tapahtuvaa muutosta. Jos sosiaalityö keskittyy ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia ja niiden seurauksia yksilötasoon keskittyen vaarana on,

että se samalla viestii olemassa olevan asioiden tilan hyväksymisestä. Aito asioiden muuttaminen edellyttää yksilötason ylittämistä ja siirtymistä toimimaan suoraan rakenteiden tasolla. (Mullaly & Dupré 2019, 297.)

Edellisiä yhdistäen rakenteellinen sosiaalityö määrittyy toiminnaksi, jolle on leimallista pyrkimys niin yksilö- kuin yhteiskuntatasoilla ilmenevien rakenteellisten epäkohtien radikaaliin – juuriin pureutuvaan ja perusteisiin menevään – muutokseen. Se korostaa henkilökohtaisen ja sosiaalisen dialektista suhdetta: tavoite oikeudenmukaisemmasta, tasa-arvoisemmasta ja demokraattisemmasta yhteiskunnasta voidaan saavuttaa vain silloin, kun työssä otetaan samanaikaisesti huomioon yksilöllisen ja yhteiskunnallisen muutoksen tarve (Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Sosiaalityöltä itseltään radikaali näkökulma peräänkuuluttaa työn poliittisen luonteen tunnistamista: kaikki se, mitä tehdään tai jätetään tekemättä, on läpeensä poliittista. (Mullaly & Dupré 2019, 5–7; 296–297; George & Marlowe 2008.) Ymmärrys poliittisuuden läsnäolosta on lähtökohtaisesti edellytys nykytilan kyseenalaisemiselle, ja samalla se toimii perustana vaihtoehtoisten tulevaisuudenvisioiden luomiselle. (Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa.)

Suomalainen sosiaalityö on vahvasti julkisen sektorin toimintarakenteisiin ja käytäntöihin sitoutunutta (Pohjola 2014; myös Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Tätä voi rakenteellisen sosiaalityön perinteeseen sisältyvän radikaalin muutoksen tavoittelun kannalta pitää sekä mahdollisuutena että ongelmana. Hyvinvointipolitiikan institutionalisoituneen kokonaisuuden osana sosiaalityö on jo valmiiksi osa muutoksen kohteena olevaa järjestelmää ja legitiimi toimija sen sisällä. Asemansa kautta se voi vaikuttaa moniin niistä asioista, jotka rakenteellisen sosiaalityön kannalta ovat keskeisiä. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisen sosiaalidemokratian idealle pohjautuvan hyvinvointivaltion onkin katsottu jo saavuttaneen monet rakenteellisen sosiaalityön tavoitteista. Sen toimintaa ohjaavat arvot, uskomukset ja periaatteet sekä tapa, jolla näitä toimeenpannaan, ovat varsin yhteneväiset sosiaalityön eettisten periaatteiden kanssa. Samoin hyvinvointivaltion tarjoama turva ja tuottamat palvelut edistävät monin tavoin yhteiskunnallista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä luovat hyvät lähtökohdat yksilöiden elämälle. Demokraattinen hallintajärjestelmä puolestaan varmistaa sen, että erilaisten ihmisryhmien tarpeet tulevat tunnistetuiksi ja huomioon ote-

tuiksi sekä epäoikeudenmukaisuutta aiheuttaviin toimintarakenteisiin ja käytäntöihin puututaan – tai vähintäänkin tälle on olemassa toimivat väylät. (Mullaly & Dupré 2019, 27.)

Ongelmaksi vallitsevassa tilanteessa muodostuu kuitenkin tasapainon löytäminen suhteessa siihen, missä määrin sosiaalityö voi kyseenalaistaa sille itselleen sen nykyisen aseman ja oikeutuksen antanutta järjestelmää tai asettua vastakkain suhteessa siihen (Mullaly & Dupré 2019, 326–337). Muiden hyvinvointivaltioon kiinteästi kytkeytyvien ammattien tavoin myös sosiaalityössä lähtökohdan muodostaa Suomen perustuslain (1999/731) 19 pykälän kirjaus, jonka mukaisesti hyvinvointivaltion tehtävä on turvata jokaiselle yksilölle hänen tarvitsemansa riittävät palvelut ja sosiaalinen turva. Sosiaalityön tehtävänä on näin ollen turvata kaikkia kansalaisia ja kaikilta keskeisiltä sosiaalisilta riskeiltä (Sipilä & Anttonen 2016). Käytännössä työskentely tämän toteuttamiseksi on niin tavoitteidensa kuin sisältöjensä puolesta vahvasti lainsäädännön ohjaamaa. Hyvinvointivaltiollisena toimijana sosiaalityöstä on tullut julkisen sektorin kumppani sekä kulloisena aikana vallalla olevan sosiaalipolitiikan välittäjä ja toimeenpanija (esim. Kananoja 2009; Pohjola 2014, 28–29).

Sosiaalityön kannalta vahva kytkös universalismin periaatteeseen ei ole kuitenkaan täysin ristiriidaton. Kirsi Juhila (2002, 11) perustelee tätä kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin sosiaalityön kohderyhmä ja ammatillinen missio – yhteiskunnassa marginaaliin asemaan joutuneiden ihmisten puolelle asettuminen ja heidän asemansa parantaminen – ei ole yleinen, vaan varsin rajattu ja erityinen. Toinen peruste liittyy sosiaalityön rooliin viimesijaisena auttamisjärjestelmänä sekä turvaverkkona niille, jotka ovat pudonneet ”normaalien” tai ”yleisten” palveluiden ja tukien ulkopuolelle. Voidaankin väittää, että sosiaalityön tehtävä osana hyvinvointivaltion järjestelmää viittaa itse asiassa universalismille vastakkaiseen, residuaaliseen, käsitykseen sosiaalipolitiikasta, jossa julkisen vallan tuen ja intervention kohteena on vain osa kansalaisista (Sipilä & Anttonen 2016). Rakenteellisen sosiaalityön kannalta paradoksaalista on lisäksi se, että myös hyvinvointivaltio ja sosiaalityö sen osana ovat itse tuottamassa viimesijaisen turvan tarvetta. Näin etenkin niiden ihmisten kohdalla, jotka eivät mahdu universalismin kattamaan ”keskimääräisen samanlaisuuden” piiriin. (Juhila 2002.)

Edellä esitetty ohjaa väistämättä pohtimaan, onko suomalaisessa julkisen sektorin sosiaalityössä ylipäätään sijaa tai tarvetta rakenteelliseen

sosiaalityöhön sisältyvälle radikaalin muutoksen tavoittelulle. Julkisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelujen analyysiin pohjautuen tätä ajatusta lähestytään tässä luvussa kysymällä: 1) Mitkä ovat rakenteellisen sosiaalityön toteutusta ohjaavat lähtökohdat? 2) Mikä on rakenteellisessa sosiaalityössä tavoiteltavan muutoksen suunta? Pyrkimyksenä on lisätä ymmärrystä rakenteellisen sosiaalityön nykytilasta ja -käytännöistä sekä siitä, millaisin ehdoin radikaalia muutosta tavoittelevan perinteen näkökulma olisi sovellettavissa osaksi julkisella sektorilla toteutettavaa rakenteellista sosiaalityötä.

15.1 Rakenteellisen sosiaalityön lähtökohdat ja reunaehdot

Pohtiessaan, kuinka rakenteellinen sosiaalityö tulisi määritellä, haastatteluun osallistuneet sosiaalityöntekijät ottavat lähtökohdakseen alan ammattieettiset periaatteet. Näihin nojautuen he luonnehtivat rakenteellista sosiaalityötä toiminnaksi, jonka oikeutus perustuu sosiaalityön taustalla vaikuttaviin humanismin ja demokratian ihanteisiin ja vastavasti velvoite sitoumukseen edistää sosiaalityöntekijänä kaikessa toiminnassaan näitä ilmentäviä arvoja (Raunio 2009).

Se [rakenteellinen sosiaalityö] on tähän ammattiin kuuluva velvollisuus, joka koskee kaikkia sosiaalityön tehtäviä. Myös viranomaisyössä toteutettavaa monitasoista asiakkaiden asioiden ajamista, ja niitten sosiaalisten ongelmien, jotka koskettavat minun asiakkaitani, niihin jollain tavalla vaikuttamista joko sen yksittäisen asiakkaan tai sitten meidän työyksikön valinnoilla, ratkaisuilla, arvovalinnoilla. (...) Elikkä se on semmoinen minun mielestä velvollisuus (...) kuuluu ammattieettisiin vaatimuksiin. (STV5/A/2)

Ammattieettisyyden asettamista rakenteellisen sosiaalityön ensisijaiseksi lähtökohdaksi voisi tältä pohjalta tulkita eräänlaiseksi vastavoimaksi vallitsevalle uusliberalismin ajatuksia heijastelevalle yhteiskunnalliselle ilmapiirille, joka korostaa asiantuntijuuden objektiivisuutta sekä ”lainkirjaimen” noudattamista (ks. Julkunen 2017). Neutraalisuuden sekä

hallittujen palveluprosessien sijaan ammattietiikkaan nojautuva lähestymistapa haastaa sosiaalityöntekijöitä valitsemaan puolensa sekä tarkastelemaan asioita kokonaisvaltaisesti: ”*Sosiaalialan ammattilaisilla on velvollisuus asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan heikompien ryhmien puolelle, tukea ihmisiä vaikeissa elämäntilanteissa ja tuoda tietoa kohtuuttomista tilanteista ja syrjivistä rakenteista poliittiseen päätöksentekoon.*” (Talentia, ei päivämäärää).

Ollessaan vahvasti ammattieettisiin periaatteisiin sitoutuvaa rakenteellinen työ on haastateltavien mukaan ikään kuin automaattinen osa sosiaalityöntekijöiden arkeen kuuluvia velvoitteita. Samalla se kuitenkin jää monilta osin tiedostamattomaksi tai vähintäänkin näkymättömäksi: rakenteellinen sosiaalityö on ikään kuin kaikkialla ja samanaikaisesti se ei näy missään.

Se rakenteellinen sosiaalityö [on] tässä työssä jotenkin vähän, vaikka se on tavallaan piilossa ja se ei ole niin tiedostettua, mutta kyllä mää jotenkin koen, että me sitä silti tehdään. Tai jotenkin tavallaan pyritään vaikuttamaan laajemminkin niihin rakenteisiin ja viedään just niitä työssä tulleita epäkohtia kuitenkin ja semmoisia kehittämissideoita sitten eteenpäin. Mutta se ei ole ehkä niin jotenkin tiedostettua (...) aina ajattelee, että nyt minä teen tässä jotenkin semmoista rakenteellista työtä. Mutta kyllä se jotenkin siinä arjessa jollain tavalla kuitenkin on mukana. (STV3/A/2)

Tunnistetusta ja tunnustetusta merkityksestä ja tärkeydestä huolimatta rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutus osana sosiaalityöntekijöiden ammatillisia tehtäviä etsii vielä monin tavoin paikkaansa. Rakenteellisesta työstä ei puhuta erikseen, eikä sitä löydy käsitteenä työtä ohjaavista strategioista, toimintasuunnitelmista tai tehtäväkuvista. Tämä johtaa väistämättä siihen, että rakenteellisen työn toteutumista ja vaikuttavuutta on erittäin vaikea arvioida. Ja edellistä jatkaen: kun organisaatiotasolla tai edes ammattikunnan sisällä ei ole yhteistä ymmärrystä siitä, mitkä ovat rakenteellisen sosiaalityön päämäärät, tavoitteet ja menetelmät, käy sen suunnitelmallinen toteutus ja kehittäminen – jollei mahdolliseksi – niin vähintäänkin haasteelliseksi.

Se, millä tavoin ajatuksellisen tason sitoutuminen ammattietiikkaan ja edelleen rakenteelliseen vaikuttamiseen muuttuu aktiiviseksi toi-

minnaksi, on toinen kysymys. Rakenteellinen sosiaalityö on päämäärätietoista asettautumista niiden puolelle, jotka syystä tai toisesta ovat joutuneet yhteiskunnassa haavoittavaan asemaan: tietoista eriarvoisuuksien paikallistamista ja systemaattista toimintaa niiden poistamiseksi (vrt. Freire 1970). Haastateltavien kertomuksissa nämä pyrkimykset saavat vahvimmin sijaa yksilökohtaisen asiakastyön päivittäisissä kohtaamisissa.

Me pyritään edistämään oikeudenmukaisuutta asiakkaiden kohdalla ja autetaan heitä ajamaan asiaansa. Jos he ovat esimerkiksi tyytymättömiä palveluihin, niin meidän velvollisuksiinhan kuuluu kertoa, että miten voidaan valittaa. Ja kerrotaan myös palveluista, mitkä ei ole kunnan myöntämiä, kuten järjestötoiminnasta tai muusta, mistä voi vapaaehtoisesti saada sitten vertaistukea tai ymmärrystä siihen asiakkaana olemiseen ja toisaalta niihin ongelmiin, mihin haetaan muutosta. (STV5/A/2)

Keskeinen osa sosiaalityöntekijöiden arjen työtä on varmistaa, että asiakkaiden oikeudet toteutuvat suhteessa yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän antamiin lupauksiin. Tässä pyrkimyksessä sosiaalityöntekijät kertovat asiakkaille saatavilla olevista tuki- ja palvelumahdollisuuksista sekä neuvovat ja auttavat heitä hakeutumaan näiden piiriin. Lisäksi he informoivat asiakkaita heidän oikeuksistaan ja opastavat, miten toimia, jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun, päätökseen tai kohteluun. Tarvittaessa, asiakkaan voimavarojen ja osaamisen ollessa vähäistä, sosiaalityöntekijät voivat myös toimia asiakkaiden puolesta tai huolehtia siitä, että asiakkaat saavat tarvitsemansa avun. Kuitenkaan kriittisesti tarkasteltuna tavassa, jolla rakenteellista työtä asiakastyön kohtaamisissa kuvataan tehtävän, ei niinkään ole kyse toiminnasta, joka päämäärätietoisesti tavoittelisi asiakkaiden valtaistumista kansalaisina tai vallitsevien rakenteiden ja toimintakäytäntöjen muuttamista. Sen sijaan sen voisi tulkita tavoittelevan asiakkaiden sopeutumista olemassa oleviin yhteiskunnallisiin toimintakäytäntöihin sekä näiden ylläpitämistä (Mullaly & Dupré 2019, 4, 300–301; Pohjola 2014, 17).

Suomalaisen yksilökohtaisen työn painotuksen sijaan kansainvälisissä keskusteluissa rakenteellisen sosiaalityön keskeisenä muotona näyttäytyy ryhmä- ja yhteisötasolla tapahtuva työ. Se nähdään keinona lisätä asiak-

kaiden henkilökohtaista tietoisuutta heidän ongelmiansa rakenteellisista juurisista, rakentaa ymmärrystä henkilökohtaisen poliittisesta luonteesta sekä tukea heitä epäkohtien muuttamiseksi liittoutumaan yhteen muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa. (Mullaly & Dupré 2019, 301, 315–318; Carniol 1992, 9–15). Haastatteluissa tarve kehittää työtä tähän suuntaan tunnustetaan ja jossain määrin tätä on jo tehtykin, mutta konkreettiset tulokset ovat jääneet verrattain laihoiksi.

Tämä on tätä yksilökohtaista työtä aika lailla meillä tässä [yksikössä]. (...) Monenlaista hyvää ajatusta on, miten työtä voi kehittää ja asiakkaita voimaannuttaa ja minkälaista toimintaa ja ryhmiä mahdollista pyörittää ja tämmöistä. Mutta jotenkin se tämä asiakastyön paine ja imu ja asiakasmäärä estää sitä meidän perustyöntekijöiden lähtemistä mukaan siinä määrin, kun varmaan olisi ollut hyvä ja ehkä siellä sitä halukkuuttakin olisi. (...) Koen suuren ristiriidan että, ne tulee jostakin ne hankerahat ja tupsahtaa ihmisiä, mutta miten se sitten perustyöntekijöiden arkeen solahtaa, ettei ne jäisi irrallisiksi. Tämä on tässä vuosien varrella nähty. (STN2/A/1)

1980-luvun jälkeen vähitellen hiipuneen yhdyskuntatyön innostuksen jälkeen ryhmä- ja yhteisömuotoista valtaistamis- ja voimaannuttamistyön kehittäminen ja toteutus on ollut pitkälti erilaisten hankkeiden varassa (ks. Turunen 2008). Luodut toimintamallit ovat kuitenkin verrattain heikosti löytäneet vakiintunutta paikkaa julkisen sektorin sosiaalityön käytännöissä. Tätä selittänee suurelta osin suomalaiselle julkiselle sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmälle luonteenomainen yksilökeskeisyyden perinne, jota myös sosiaalityön ammattikunnan sisällä valitseva toimintakulttuuri osaltaan ylläpitää: palvelujärjestelmän toiminta on organisoitu vertikaalisin palveluprosessein ja vastaavasti sosiaalityöntekijöiden ensisijainen kiinnostus suuntautuu yksilöiden ja perheiden auttamiseen. Näiden ohella yksilökohtaisen työn priorisointia perustellaan asioiden kiireellisyyserjestyksellä.

Liittyy ihan siihen [rakenteellisen sosiaalityön] arvostukseenkin ja esimerkiksi prioriteetteihin, että asiakastyö ensin ja ne höpötysasiat sitten sen jälkeen. Ei se kyllä mitään höpötystä ole, mutta kyllä se

tämmöinen rakenteellisten asioiden esiintuominen pitää varsinkin kiiretilanteissa, jos on resurssivajetta, niin kyllä sitä pitää perustella. (STV4/A/2)

Vaikka yhteisöjen ja yhteiskunnallisten rakenteiden tasolla työskentelyä pidetään sinällään tärkeänä, sille on hektisessä arjessa vaikea löytää luontevaa paikkaa. Tilanteessa, jota leimaa jatkuva kamppailu resurssien riittävydestä, niin julkinen palvelujärjestelmä kuin sosiaalityöntekijät sen puitteissa työskentelevänä ammattikuntana asettavat etusijalle yksittäisten asiakkaiden välittömän auttamisen. Haastateltavien mukaan toisenlaiset painotukset tai valinnat olisivat – jolleivat täysin epäeettisiä – niin ainakin vahvasti kyseenalaisia. (Vrt. Karjalainen & Kivipelto 2014.)

Melko järjestelmäsitoutuneina näyttäytyvien työikäntöjen rinnalla haastateltavat kertoivat hyvin yksimielisesti toivovansa, että sosiaalityöntekijät ammattikuntana toisivat työssään tunnistamiaan epäkohtia rohkeammin esiin. Nykyisellään osallistuminen julkiseen ja poliittiseen keskusteluun jää hyvin marginaaliseen rooliin ja lähinnä yksittäisten sosiaalityöntekijöiden ”harrastukseksi”. Koetun henkilökohtaisen rohkeuden ja osaamisen puutteiden ohella tätä rajoittaa myös epätietoisuus siitä, kuinka hyväksytyä etenkin palvelujärjestelmän toimintaan liittyvien ongelmien näkyväksi tekeminen on.

Monesti on mielessä jotain asiaa, mistä haluaisi vaikkapa kirjoittaa tai ottaa toimittajaan yhteyttä. Mutta sitten, kun tietää (...) että [organisaation X] tiedotuslinja on, että pitää olla työnantajaa kohtaa lojaali, eli työnantajaa ei saa kritisoida mistään. Niin vaikka ei edes kirjoitaisi, että [organisaatio X] tekee nämä ja nämä asiat väärin palvelujen suhteen, vaan jostakin vähän laajemmasta asiasta, niin siinä silti samalla on semmoinen pieni pelko, että jos tämä nyt tulkitaan semmoiseksi, että kritisoin omaa työnantajaani. Kyllä se varmaan vaientaa aika paljon. (STV5/A/2)

Pohdinnat siitä, kuka voi puhua julkisuudessa sosiaalityön edustajana, mitä asioita on lupa nostaa esiin ja millä tavoin niistä saa keskustella, ovat hyvin konkreettisia rakenteellisen sosiaalityön rajoitteita. Pelkona on, että asioiden esiin nostaja saa työyhteisöissä helposti ”*rekkuloitsijan mai-*

neen, että ei puhalla yhteen hiileen ja ei ole riittävän yhteistyökykyinen, näin kun tuo niitä epäkohtia esiin” (STN5/A/1). Tämän kaltaiset kokemukset vahvistavat Laura Tiitisen (2018) havaintoja sosiaalialalla vallitsevasta – institutionaalista käytännöstä, kommunikaatiohierarkioista ja epävirallisista säännöistä muodostuvasta – vaientamisen kulttuurista. Kyseessä on enemmän tai vähemmän tietoinen vallan käyttö, jonka kautta suljetaan pois monia radikaalimpaa muutosta tavoittelevan rakenteellisen sosiaalityön kannalta merkittäviä toimijuuden ja vaikuttamisen kanavia.

15.2 Tavoiteltavan muutoksen suunta

Sosiaalityön ja sitä myöten myös rakenteellisen sosiaalityön laaja missio on muutoksen aikaansaaminen: sosiaalityön tehtävä on tukea ja edistää yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla sekä näiden keskinäisissä suhteissa tapahtuvaa positiivista kehitystä (Raunio 2009, 186–191). Tämä lähtökohta haastaa sosiaalityöntekijöitä pohtimaan, mitä rakenteellisen työn tavoitteena oleva yhteiskunnallinen muutos voisi suomalaisen hyvinvointivaltion kontekstissa olla, mitä sen kautta halutaan muuttaa sekä mikä on toivotun muutoksen suunta.

Onko niin, että [rakenteellinen sosiaalityö] on rakenteita ylläpitävää ja rakenteita muuttavaa? (...) Elikkä just, että tietty käytänte on sellainen, joka on vakiintunut, että se ylläpitää rakenteita, se on siinä mielessä rakenteellista? (...) Elikkä se rakenteellinen sosiaalityö, onko se muutostyötä vai voidaanko ajatella, että rakenteellinen sosiaalityö on rakenteita ylläpitävää? Mitä te ajattelette tästä? Sisältyykö siihen ajatus lähtökohtaisesti näissä keskusteluissa, että se on muutostyötä, joka ulottuu sieltä mikrotasolta makrotasolle ja laajemminkin? Elikkä onko tämä minun tulkinta oikea, että se on aina sitä muutostyötä, vai ylläpitävää työtä? (STM1/B/2)

Muutoksen luonteeseen liittyen aineistosta voidaan tunnistaa kaksi toisiaan haastavaa näkökulmaa. Näistä ensimmäinen, jatkuvuutta ja nykytilan säilyttämistä korostava maltillinen lähestymistapa tulee lähelle sitä, mitä Mullaly ja Dupré (2019, 2–4) kutsuvat sosiaalityön konven-

tionaaliseksi orientaatioksi. Tunnistetuista puutteista huolimatta sosiaalityöntekijät luottavat siihen, että palvelujärjestelmään sekä laajemmin yhteiskunnan toimintaan sisältyvät itseään korjaavat elementit luovat toimivat puitteet epäkohtien hallitulle muuttamiselle ja kehittämiselle. Rakenteellisen sosiaalityön ydintä on puolestaan tuottaa epäkohtia kuvaavaa tietoa, välittää sitä eteenpäin sekä olemassa olevia palaute- ja vaikuttamiskanavia – mukaan lukien demokraattisen järjestelmän rakenteet – hyödyntäen pyrkii vaikuttamaan asioiden muuttamiseksi. Tämä sosiaalityön valtavirtaa edustava näkökulma nojautuu käsitykseen siitä, että kaikkine puutteineenkin yhteiskunnan nykyiset rakenteet ja toimintakäytännöt tarjoavat parhaan tiedossa olevan perustan rakenteellisen sosiaalityön päämäärien edistämiseksi. (Ks. Pohjola 2014.)

Miksi pitäisi ajatella, että se on muutostyötä? Voihan se joskus olla paras juttu ylläpitää niitä rakenteita? Eikös se tavoite kuitenkin tällä rakenteellisellakin sosiaalityöllä ole, että me tehdään vaikuttavaa sosiaalityötä. Oli se sitten se, että me ylläpidetään niitä rakenteita tai se, että niitä lähdetään muuttamaan. (STN2/B/2)

Nykytilan säilyttämistä tai hallittua muuttamista korostavan orientaation dominoivaa asemaa voi selittää paitsi tyytyväisyydellä olemassa olevaan tilanteeseen myös jälkiekspansiivisen hyvinvointivaltion kehitystä vasten. Laajentumiskauden päätyttyä hyvinvointivaltion uutena suuntana ja ohjenuorana on ollut toiminnan tehokkuuden ja vaikuttavuuden parantaminen. Käytännössä tämä on tarkoittanut palveluiden karsintaa, palvelukriteerien tiukentamista sekä vastikkeellisuuden lisäämistä. Erityisen rankasti toteutetut toimet ovat koskettaneet yhteiskunnan huono-osaisia. (Esim. Metteri 2012; Niemelä & Saari 2013.) Tätä taustaa vasten on jokseenkin helppo ymmärtää, että radikaalien uudistusten tavoittelun sijaan sosiaalityön puheissa rakenteellisen sosiaalityön ensisijaiseksi päämääräksi asettuu ”kurjistumiskehityksen” jarruttaminen ja asioiden tilaa entisestään pahentavan kehityksen estäminen: tarve ei niinkään ole etsiä uudenlaista suuntaa, vaan varmistaa se, että aiemmalta uralta ei etäännytä liian kauaksi (ks. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa).

Säilyttämistä korostavan lähestymistavan rinnalla aineistoon sisältyy myös äänenpainoja, joiden voi tulkita peräänkuuluttavan sosiaali-

työltä kriittisempää suhtautumista. Näiden progressiivisen orientaation (Mullaly & Dupré 2019, 7–13) puolestapuhujien mukaan vallitsevasta ”puun ja kuoren välissä” -tilanteesta huolimatta sosiaalityön olemassaolon oikeutus perustuu sitoumukseen toimia aktiivisesti epäoikeudenmukaisten sekä epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta aiheuttavien rakenteiden muuttamiseksi niin yksilö- kuin yhteiskuntatasolla.

Kyllä minäkin ajattelen niin, (...) että jos tarvitaan rakenteellista sosiaalityötä niin tarvitaan sitä muutosta. Jos ajatellaan, että meillä on täysin perfect järjestelmä yhteiskunnassa nyt, niin ei tarvittaisi rakenteellista sosiaalityötä, vaan me vaan toteutettaisiin siinä asiakastyötä. (STM2/B/2)

Kriittisen näkökulman edustajien mukaan yksilötasolla ilmenevät sosiaaliset ongelmat ovat konkreettisia todisteita siitä, että yhteiskunta on epäonnistunut lunastamaan antamansa hyvinvointilupauksen (vrt. Metteri 2012). Näin ollen pelkkä saavutettujen oikeuksien toteutumisen valvonta ja etujen puolustaminen eivät riitä, vaan rakenteellisessa sosiaalityössä tulee aktiivisesti tarkastella myös sitä, mitä on näiden taustalla sekä miten näitä käytännössä toimeenpannaan. Tämä edellyttää huomion suuntaamista siihen, miten ja mistä lähtökohdista lainsäädännön kirjauksia tulkitaan sekä ylipäätään kriittistä suhtautumista siihen, kenen ja millaisia oikeuksia lainsäädäntö turvaa. Sosiaalityölle ei riitä pelkästään se, miltä asiat virallisten tietojen mukaan näyttävät, vaan millaisia konkreettisia muotoja ne yhteiskunnassa huono-osaiseen asemaan joutuneiden ihmisten elämässä saavat.

Muutoksen luonteen ja suunnan hahmottamisessa haastateltavien puheissa keskeiseen rooliin asettuu tiedontuotanto. Sosiaalihuollon tietojärjestelmiä ja -rakenteita on viimeisten vuosien aikana uudistettu ja kehitetty vauhdilla. Yhtenäisten tietokäytäntöjen on uskottu selkiyttävän kirjaamista, parantavan työn laatua sekä helpottavan tiedon toisioikäytön mahdollisuuksia niin palveluiden kehittämisessä, tutkimuksessa kuin sosiaalisessa raportoinnissa (Hujanen ym. 2021). Se, missä määrin tietojärjestelmiin kerätty tieto onnistuu kertomaan sosiaalityön asiakkaiden arjen todellisuudesta, on haastateltavien mukaan kuitenkin kyseenalaista.

Useinhan on niin, että kun katsotaan tilastoja, niin okei, varmaan tärkeitä asioita sieltä löydetään ja saadaan sitä niin sanottua tietoa. Mutta laadullinen ulottuvuus ihan konkreettisista elävän elämän tilanteista ja asioista, kyllähän se jää tilastotiedon katveeseen. (...) Ihan konkreettisella tasolla näkee tässä aika lähelläkin, miten tietyissä palveluprosesseissa voidaan katsoa tilastoja, että kyllä nyt hyvin tässä ihmisiä oli palveluissa ja näin, mutta se mitä näille ihmisille oikeasti kuuluu, sitä välttämättä ei nähdä siinä. (STM1/B/2)

Sosiaalityöntekijät ovat työnsä kautta aitiopaikalla näkemässä, millaisissa elinolosuhteissa yhteiskunnassa haavoittavimpaan asemaan joutuneet ihmiset elävät, mitkä tekijät yhteiskunnassa aiheuttavat pahoinvointia, epäoikeudenmukaisuutta ja tiettyjen ryhmien marginalisoitumista sekä miten näihin haasteisiin vastataan (Kivipelto 2021; Pohjola 2011). Tietojärjestelmien toimintalogiikka rakentuu kuitenkin asiakkaiden kokemusmaailman tai sosiaalityön kokonaisvaltaisen näkökulman sijaan palvelujärjestelmän intresseistä lähtevästä tavasta jäsentää asiakkuuksia ja niiden taustalla vaikuttavia syitä. Tästä seuraa se, että muodoltaan laadulliselle sekä erityisesti asiakkaiden elin- ja asuinympäristöä tai yleisemmin yhteiskunnan toimivuutta kuvaavalle tiedolle on vaikea löytää luontevaa paikkaa (myös Kainulainen ym. 2016, 106–107). On myös varsin kyseenalaista, missä määrin käytössä olevat tietorakenteet ja -käytännöt kykenevät paikallistamaan palvelujärjestelmässä itsessään olevia puutteita ja epäkohtia (ks. Hujanen ym. 2021). Haastateltavien mukaan tietojärjestelmien ulkopuolelle jääkin runsaasti niin kutsuttua hiljaista tietoa, joka olisi etenkin rakenteellisen sosiaalityön kannalta merkityksellistä.

Tiedon tuottamisen rinnalla toinen ja rakenteellisen sosiaalityön kannalta ehkä vielä kriittisempi ja perustavanlaatuisempi kysymys koskee sitä, millaista tietoa järjestelmistä otetaan ulos, kuka sitä kokoaa, analysoi ja tulkitsee sekä mihin tietoa ylipäättään käytetään: onko tavoitteena asioidentilan muuttaminen vai enemmänkin niiden kuvaaminen vai katoaako tuotettu tieto järjestelmän syövereihin.

Vaikka se tilasto monesti kalskahtaa vähän huonolta, niin joka tapauksessa tulee jonkinlaista faktaa. Voi olla, että se vastustus on osittain

sitä, että me ei nähdä yhteyttä siihen, että tämä todella tuottaa semmoista tavaraa, jota joku pystyy käyttämään ja tulkitsemaan niin, että tulee parempia palveluita tai jotain parempaa, sitä muutostyötä. (...) Mutta en tiedä, kuka sen sieltä kaivaa ulos vai kaivaako kukaan koskaan ja miten sitä käytetään. (STM2/B/2)

Sosiaalityöntekijöiden vähintäänkin jossain määrin kriittiseksi tulkittavaa suhtautumista tietojärjestelmiä kohtaan selittää osaltaan se, että niihin syötetty tieto palautuu varsin huonosti takaisin heille itselleen. Kun ymmärrys siitä, miten asiakastyötä kuvaavaa tietoa käsitellään ja mitä sen tulkitaan kertovan, puuttuu, sen tuottamisessa on vaikea nähdä mieltä. Tämä on sinällään mielenkiintoista ja myös yllättävää ottaen erityisesti huomioon sen, että ammatillisen kelpoisuuden ohella sosiaalityöntekijöiden yliopistollinen koulutus tuottaa hyvät valmiudet tehdä työtä tutkivalla otteella. Käytännössä kyse on erilaisten tutkimusmenetelmien hyödyntämisestä oman työn – sen päämäärien ja tavoitteiden, käytettävien menetelmien ja keinojen sekä saavutettujen tulosten ja vaikutusten – selkiyttämisessä (Heinonen 2007, 41–42; myös Pohjola 1999, 261.) Rakenteellisen sosiaalityön kannalta tutkivaa työtä voi pitää lähtökohtana sillan rakentamiselle palvelujärjestelmän ja sen ulkopuolisen maailman välille ja samoin sen välille, mitä jo tiedetään ja mitä ei. Radikaalissa lähestymistavassa tutkiva työote käytännön toimintana tarkoittaa myös asiakkaiden sekä muiden yhteistyötahojen aktiivista osallistamista tiedontuotantoprosessin kaikkiin eri vaiheisiin: yhtä olennaista kuin se, että määrällisen tiedon rinnalla tuotetaan sitä täydentävää ja syventävää laadullista tietoa on se, että olemassa olevaa tietoa analysoidaan ja tulkitaan moniäänisesti. (Rantamäki & Matthies 2022; Nieminen 2014.)

15.3 Johtopäätökset

Sosiaalityöntekijöiden haastattelut piirtävät julkisella sektorilla tehtävästä rakenteellisesta sosiaalityöstä kuvaa varsin konventionaalisenä, olemassa olevan palvelujärjestelmän käytänteisiin ja tavoitteisiin kiinnittyneenä toimintana (Kivipelto 2021, ks. myös Kokkonen, luku 3 ja

Kannasoja & Ruonakangas, luvut 5 ja 9 tässä teoksessa). Ideologisella tasolla rakenteellisen sosiaalityön lähtökohdat paikallistuvat sosiaalityön eettisiin periaatteisiin, jotka yhdistyvät varsin sulavasti osaksi sosiaalityön lakisääteisiä tehtäviä. Käytännön arjessa rakenteellista työtä on vaikea erottaa sosiaalityöntekijöiden työn keskiössä olevasta yksilökohtaisesta työstä. Tätä ei Mullalyn ja Dupren (2019, 298) mukaan pidä kuitenkaan nähdä pelkästään negatiivisena, sillä myös rakenteellinen sosiaalityö on mitä suurimmissa määrin kiinnostunut yksilöistä ja heidän ongelmistaan.

Näyttää kuitenkin siltä, että vallitsevissa olosuhteissa sosiaalityölle jää vain heikosti tilaa vaikuttaa sosiaalisten ongelmien taustalla vaikuttaviin juurisyihin – eriarvoisuutta ja syrjintää tuottavien rakenteiden muuttamiseen. Aineiston perusteella suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön konventionaalisuudelle voidaan nähdä moninaisia syitä: sektoroitunut palvelujärjestelmä, sosiaalityön ammattikunnan sisällä vallitseva yksilökohtaisen työn ensisijaisuutta korostava toimintakulttuuri, puutteet rakenteellisia ongelmia kuvaavassa tiedontuotannossa, vaikeudet hyödyntää saatavilla olevaa tietoa sekä epätietoisuus siitä, missä määrin yksittäisellä sosiaalityöntekijällä on oikeus ja lupa toimia rakenteellisen vaikuttamisen tasolla. Tutkimuksen tulokset heijastelevat tältä osin Kyösti Raunion (2009, 97–98) ehkä hieman skeptistäkin toteamusta siitä, että ”virkamiessosiaalityöntekijälle” sopii paremmin neutraali tiedon tuottaminen ja välittäminen ilman että siihen kytkeytyy pyrkimystä asioiden politisoimiseen ja niiden radikaaliin muuttamiseen.

Jotta radikaalimpaa muutosta tavoitteleva lähestymistapa voisi saada tilaa myös suomalaisella julkisella sektorilla, edellyttää se sosiaalityöltä vähintäänkin jonkinasteisen irtiottoa hyvinvointivaltiosta ja etsiytymistä vahvempaan kumppanuuteen palvelujärjestelmän ulkopuolisten toimijoiden, asiakkaiden, kansalaisten, järjestöjen sekä poliittisten päättäjien, kanssa (ks. Mullaly & Dupré 2019, 340–360). Yksilökohtaisen asiakastyön osalta tämä tarkoittaa esimerkiksi uudenlaisen työtöteen omaksumista ja sitä tukevien menetelmien käyttöönottoa: huomion suuntaamista kaikessa toiminnassa siihen, miten se palvelee rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidokseen sisältyvää pyrkimystä asiakkaiden valtaistumisesta elämänsä olosuhteiden muuttamiseksi (mt.; myös Pohjola 2014). Toiseksi se peräänkuuluttaa sosiaalityön ammattikunnalta rohke-

utta astua yhteiskunnallisen vaikuttamisen areenoille: ymmärrystä siitä, että ”värin näyttäminen” – toimiminen sosiaalityön arvopohjan ja eettisten periaatteiden mukaisesti – on olennainen osa sosiaalityön asiantuntijuutta ja ammatillista toimintaa. Parhaiten tämä onnistuu silloin, kun sosiaalityöntekijät kollektiivisena ryhmänä yli erilaisten tehtäväaluerajojen liittoutuvat toimimaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon päämäärien toteutumiseksi.

16.

Yhteenveto: kohti monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä

Niina Rantamäki & Tuomo Kokkonen

16.1 Monitoimijuuden mahdollisuudet ja esteet

Tämä osio on luonut kuvaa monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön ehdoista asiakkaiden, kansalaistoimijoiden, poliittisten päättäjien, sosiaalijohdon sekä sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. Pyrkimyksenä on ollut paikantaa lähtökohtia, joista kukin edellä mainituista toimijaryhmistä lähestyy rakenteellista sosiaalityötä. Analyysit kiinnittävät huomiota muun muassa toimijaryhmien keskeisiin piirteisiin, tavoitteisiin, valta-asemaan sekä siihen, millaisia mahdollisuuksia kullakin toimijaryhmällä on tukea rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden toteutumista. Osion läpileikkaava teema on rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus – rakenteellisen sosiaalityön tulisi olla käytännön toiminnoiltaan ja päämääriltään avointa siten, että erilai-

silla toimijoilla on asemastaan riippumatta mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja näkemyksensä huomioon otetuksi sen muotoutumisessa (Keränen 2013; Palonen ym. 2019).

Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuus muodostuu eri toimijoiden välisissä suhteissa, tunnustamalla erilaisia taustoja ja näkökulmia edustavien ryhmien osallisuus ja toimijuus sekä heidän vahvuuksiaan hyödyntäen (ks. Bronstein 2003; Kekoni ym. 2019). Toimijaryhmäkohtaisiin analyysihin pohjautuen niin asiakkailta, kansalaisjärjestöillä, poliittisilla päättäjillä, sosiaalijohdolla kuin sosiaalityöntekijöillä on oma erityinen asiantuntijuutensa ja osaamisensa.

Toimijaryhmistä asiakkaat (Rantamäki & Kokkonen, luku 11 tässä teoksessa) lähestyvät yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän toimintaa omasta elämäntilanteestaan käsin. Heidän vahvuutenaan on omakohtaisiin kokemuksiin pohjautuva ymmärrys siitä, miten sosiaaliset ongelmat näkyvät ja vaikuttavat ihmisten arjessa. Asiakkailta on myös kokemuspohjaista tietoa siitä, miten palvelujärjestelmä ja yhteiskunta laajemmin kykenevät ehkäisemään sosiaalisia ongelmia tai vastaamaan niistä aiheutuviin tarpeisiin. Näiden henkilökohtaisten kokemusten peilauspintana toimii käsitys yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Käytännössä tämä kiteytyy kahteen keskeiseen kysymykseen: toteuttaako julkinen palvelujärjestelmä sille lainsäädännössä annetut tehtävät koskien sosiaalisen turvan tuottamista ja hyvinvoinnin vahvistamista sekä kohtelee se kaikkia ihmisiä yhdenvertaisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla.

Se, missä määrin rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa on tilaa asiakkaiden erityiselle asiantuntijuudelle, on pitkälti muiden toimijoiden käsissä ja myös vastuulla. Asiakkaiden näkemysten mukaan palvelujärjestelmän rakenteissa ja toimintakäytännöissä on monia piirteitä, jotka muodostavat esteitä heidän toimijuudelleen. Ensinnäkin niin yksittäisissä asiakastyön tilanteissa kuin laajemmin palvelujärjestelmän toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä operatiivisesta toiminnasta vastaavat viranomaiset priorisoivat ammatillisen tiedon asiakkaiden kokemuksellisen tiedon edelle. Taustalla voidaan tunnistaa ajatus siitä, että ammatillinen tieto on objektiivisempaa ja täten luotettavampaa (vrt. Saari, Viinamäki & Antikainen 2014). Toiseksi asiakkaiden on omasta todellisuudestaan käsin ajoittain vaikea hahmottaa palvelujärjestelmän sek-

toroitunutta toimintalogiikkaa ja ymmärtää sen käyttämää kieltä (myös Määttä 2012). Nämä keskinäistä kommunikaatiota vaivaavat ongelmat aiheuttavat myös sen, että asiakkaat eivät aina osaa tai kykene tarttumaan niihin osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin, joita järjestelmä heille tarjoaa. Kolmanneksi kyse on myös siitä, missä määrin vaikutusvaltaa ollaan aidosti halukkaita jakamaan asiakkaiden kanssa. Näyttääkin siltä, että asiakkaiden toimijuuden toteutuminen rakenteellisen sosiaalityön osana edellyttää ennen kaikkea näiden palvelujärjestelmän ”toimimattomuuksien” poistamista ja ylittämistä. (Mt.; myös Metteri 2012; Kokkonen ym. 2016.)

Kansalaisjärjestöt (Rantamäki & Kokkonen, luku 12 tässä teoksessa) näyttävät tutkimuksessa heterogeenisenä ryhmänä, joka edustaa hyvin monenlaisia päämääriä, tavoitteita sekä toimintatapoja. Näistä eroavuuksista huolimatta järjestöjen toimintaa ohjaavat peruseriaatteen ja arvot ovat laajassa kuvassa hyvin samankaltaisia. Rakenteellisen sosiaalityön kannalta näistä keskeisimpiä ovat yleishyödyllisyys sekä osallisuus. Järjestöjen toiminnassa yleishyödyllisyys konkretisoituu pyrkimyksissä edistää oman kohderyhmän hyvinvointia yhteiskuntaa vahvistavalla tavalla, esimerkkinä palveluiden kehittäminen ja tarjoaminen. Osallisuus puolestaan liittyy yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen. Se on osattomuuden ja syrjäytymisen vastavoima, jonka ajattelullaan syntyvän erilaisten roolien ja toimintojen kautta. (Myös Pajula 2014, 11.)

Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimijoina järjestöt sijoituvat kokemuksellisen, paikallisen ja ammatillisen tiedon leikkauspisteeseen. Eri rooleissaan – edunvalvojina, asianajajina, vaikuttajina, tiedottajina ja kouluttajina samoin kuin niin sanottujen matalan kynnyksen tai ammattimaisten palveluiden tuottajina – ne edustavat monitoimijaisen asiantuntijuuden erilaisia ulottuvuuksia. Tämän lisäksi järjestöt rakentavat siltoja erilaisista taustoista tulevien toimijoiden välille sekä edistävät näiden keskinäistä vuorovaikutusta. (Myös Matthies 2006; Rantamäki 2016; Möttönen & Niemelä 2014.) Järjestöjen välittäjäroolissa voidaan paikallistaa kolme erilaista, toisiinsa monella tavoin liittyvää ja toisiaan läpileikkaavaa, toimintakäytäntöä. Ensinnäkin osana omaa toimintaansa järjestöt luovat puitteita ja tarjoavat tiloja, joissa ihmisten on turvallissa harjoitella sekä harjoittaa kansalaisena ja yhteisön jäsenenä toimi-

miseen liittyviä perusvalmiuksia. Toiseksi järjestöt toimivat aktiivisesti kansalaisten yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi ja vahvistamiseksi. Tätä ne tekevät esimerkiksi välittämällä tietoa yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän toiminnasta samoin kuin erilaisista osallistumisen sekä vaikuttamisen mahdollisuuksista. Kolmanneksi järjestöt työskentelevät organisaatiotasolla tuoden kansalais- ja asiakasnäkökulmaan pohjautuvaa edustavaa tietoa sekä osaamista palvelujärjestelmän käyttöön ja edistäen sen hyödyntämistä osana palvelujärjestelmän vakinaisia käytäntöjä.

Asiakkaiden tavoin järjestöt ovat toimijaryhmä, joilla – demokraattisen järjestelmän kautta vaikuttamista lukuun ottamatta – ei ole legitiimiä asemaa palvelujärjestelmän sisällä. Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa tämä on niiden heikkous, mutta samalla sitä voi tietyllä tapaa pitää myös vahvuutena. Ensimmäinen näkökulma kytkeytyy siihen, että vaikka lainsäädäntö ohjaa ja myös velvoittaa julkista palvelujärjestelmää sekä sosiaalityötä sen osana tekemään yhteistyötä järjestökentän kanssa ja näin käytännössä tapahtuukin, jää yhteistyön konkreettinen sisältö järjestöjen näkökulmasta usein ontoksi. Järjestöjen todelliset mahdollisuudet edistää tärkeinä pitämiään asioita ovat riippuvaisia sekä niiden omasta aktiivisuudesta että siitä, missä määrin yksittäiset viranomaiset ovat valmiita antamaan niiden toimijuudelle tilaa. Toisaalta se, ettei järjestöillä ole ”osoitettua” paikkaa tai määriteltyjä velvoitteita, antaa niille vapauden toimia siellä, missä ne itse kokevat sen tärkeäksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Järjestöt ovat myös vapaita hyödyntämään innovatiivisesti erilaisia käytettävissä olevia keinoja oman missionsa toteuttamiseksi.

Poliittisia päätöksentekijöitä kuvataan ryhmänä (Kokkonen & Rantamäki, luku 13 tässä teoksessa), jonka lähtökohdat tehdä päätöksiä rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvistä asioista ovat pohjimmiltaan maallikkomaiset. Sosiaalityöntekijöistä ja virkamiesjohdosta poliittiset päättäjät eroavat siinä, että vaikka lainsäädäntö osoittaa heille vallan palveluiden kehittämisen kannalta keskeisten päätösten tekijöinä sekä demokratian ja osallisuuden edistäjinä, rakenteellista sosiaalityötä koskevan ammatillisen tiedon omaksuminen on heille suuri haaste. Kiteytetysti sanottuna poliittiset päättäjät ovat asemassa, joka on vankasti kansalaisyhteiskunnan antamaan statukseen perustuva, mutta toisaalta aivan viranomaisjär-

jestelmän ytimessä. Tähän kaksoisrooliin liittyvä vastuu korostuu entisestään silloin, kun rakenteellisen sosiaalityön perusluonne ymmärretään poliittiseksi, kuten tässä tutkimuksessa on tehty. Poliittisten päätöksentekijöiden asema on ristipaineiden kohteena myös hyvinvointivaltion nykyisen kehityksen vuoksi. Vaikka luottamushenkilöiden lähtökohdat päätöksentekoon ovatkin poliittisia aatteita, arvonäkökohtia sekä kansalaisnäkökulmaa korostavia, he joutuvat käytännön toiminnassaan rooliin, jossa vastuu järjestelmän toimivuudesta on keskeistä. Päätöksiä tehdessään poliittiset päättäjät joutuvat miettimään palveluiden turvaamista ja organisaation talouden tasapainoa sekä työvoiman rekrytointia. Heidän roolinsa lähenee monissa asioissa johtavien viranhaltijoiden roolia, jolloin se managerialisoituu ja depolitisoituu, mikä samalla rajoittaa mahdollisuuksia käydä tehtävistä päätöksistä poliittista arvokeskustelua.

Poliittisille päättäjille rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen avaa mahdollisuuden purkaa edellä kuvattua demokraattisen päätöksenteon umpikujaa. Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa poliitikot ovat ryhmä, jolla on valta ja myös vastuu avata poliittinen keskustelu sosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä. Heidän vahvuuksiaan ovat alueen tuntemus sekä yhteydet kansalaisiin ja kansalaistoimintaan. Rakenteellinen sosiaalityö näyttäytyykin poliittisille päättäjille toiminta-alueena, joka mahdollistaa arvokeskustelun sekä poliittisesti perusteltavissa olevat päätökset.

Sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemiseen suuntautuvien pyrkimystensä ansiosta rakenteellinen sosiaalityö tarjoaa myös mahdollisuuksia keskustella tavalla, jota palveluorganisaation toimintaan kohdistuvat taloudelliset paineet eivät rajoita. Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa poliitikot ovat ryhmä, jolla on valta ja myös vastuu avata poliittinen keskustelu sosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä. Heidän vahvuuksiaan ovat alueen tuntemus sekä yhteydet kansalaisiin ja kansalaistoimintaan. Paikallisen verkostoitumisen ohella poliitikoilla on puoluetoiminnan kautta välitön yhteys myös valtakunnan tason päätöksentekoon ja sen kautta vaikuttamiseen.

Sosiaalijohdon (Kokkonen & Rantamäki, luku 14 tässä teoksessa) paikka sijoittuu monella tavoin rakenteellisen ja myös monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön keskiöön. Johtajien roolia rakenteellisen sosiaalityön toimijoina korostaa erityisesti uuden julkisjohtamisen mukaisen

NPM-johtamisopin vahva asema nykyisessä julkishallinnossa (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017). Asemastaan käsin johtajat johtavat organisaatiotaan heille osoitetulla tulosalueella, minkä lisäksi heidän työhön sisältyy myös sosiaalityöntekijöiden henkilöjohtaminen. Asemansa myötä johtajille avautuu taloudellista toimivaltaa ja vastuuta sekä näköala sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden toteuttamiseen. Johtajien roolia laajentaa paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla eri sidosryhmien kanssa tehtävä yhteistyö sekä sitä kautta kertyvä informaatio. Erilaisten yhteyksiensä kautta johtajat saavat käyttöönsä suuren määrän määrällistä ja laadullista tietoa, joka luo monipuolista ”tilannekuvaa” asiakkaiden tarpeista sekä palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan toiminnasta. Tietojensa ja asemansa ansiosta johtajat ovat ryhmä, jolla on mandaatti sekä mahdollisuudet puuttua epäkohtiin ja vaikuttaa palvelujärjestelmän toimintaan. Suurinta valtaa johtajat käyttävät budjetteja sekä strategioita laadittaessa.

Valta- asemastaan huolimatta myös johtajien liikkumatila näyttäytyy varsin pienenä. Johtamisen arkipäivä on työtä nopeiden muutosten keskellä palvelutuotannon jatkuvuuden varmistamiseksi: reagointia hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan muutoksiin, pyrkimystä hallita riskejä sekä isompien ja pienempien ”tulipalojen sammuttamista”. Johtajan oletetaan olevan jatkuvasti tietoinen organisaation taloudesta, toimintaympäristön muutoksista sekä vastaavan organisaation kyvystä tuottaa palveluita. Vaikka johtajat ovat organisaatioissaan keskeisiä toimijoita, ”tosiasioiden” paine kaventaa heidän toimintamahdollisuuksiaan. Johtajien ensisijainen vastuu on ratkaista käsillä olevia ongelmia ennalta määritellyn strategian mukaisesti. Tämän seurauksena johtamisesta tulee reaktiivista ja perustavammanlaatuisten muutosten tavoittelu jää yksittäisiksi poikkeuksiksi. Kärjistetysti ilmaisten, kun rakenteellinen sosiaalityö tavoittelee kauaskantoisia rakenteellisia muutoksia, johtamisessa on kyse palvelujärjestelmän nykytilan ja lähitulevaisuuden turvaamisesta. Paradoksaalisella tavalla johtajien jatkuvassa muutoksessa oleva arkinen työ – ja vastuu – muodostaa siis esteen sille, että he voisivat toteuttaa rakenteellisen sosiaalityön kannalta keskeistä pitkäjänteistä muutostyötä.

Sosiaalityöntekijöiden (Rantamäki & Kokkonen, luku 15 tässä teoksessa) työtä leimaa puolestaan yksilökohtaisen työn dominoiva asema. Palvelujärjestelmän toimintalogiikka, sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan sisällä vaikuttava toimintakulttuuri sekä jatkuva kamppailu riit-

tämättömien resurssien kanssa tukevat ja vahvistavat yksilökohtaiseen työhön suuntautumista (ks. myös Kannasoja & Ruonakangas, luku 9 tässä teoksessa; Karjalainen & Kivipelto 2014). Tässä kokonaisuudessa rakenteellinen työ nähdään ensisijaisesti sosiaalityön ammattieettisiin periaatteisiin pohjautuvana velvoitteena, joka konkretisoituu pyrkimyksissä varmistaa se, että asiakkaiden oikeudet suhteessa yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän lainsäädännössä antamiin lupauksiin toteutuvat. Rakenteellinen työ on erottamaton – mutta samalla varsin näkymätön – osa sosiaalityöntekijöiden työtä. Käytännössä rakenteellinen vaikuttaminen tapahtuu pääosiltaan palvelujärjestelmän sisällä ja sen tarjoamia kanavia ja mahdollisuuksia hyödyntäen. (Ks. Pohjola 2014.) Sama yksilö- ja järjestelmäkeskeisyys leimaa myös sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnallisia epäkohtia kuvaavan tiedon tuottamista. Se tapahtuu pitkälti palvelujärjestelmän määrittelemien ehtojen puitteissa ollen myös sen tarpeista lähtevää, ohjaamaa sekä säätelemää. (Kainulainen ym. 2016, 106–107.)

Julkisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden suhde rakenteellisen sosiaalityön poliittiseen luonteeseen näyttäytyy tutkimuksen havaintojen valossa ristiriitaisena. Sosiaalityön toivottaisiin omasta erityisestä arvopohjastaan ja tehtävästään käsin ottavan vahvemman roolin yhteiskunnallisena keskustelijana ja toimijana. Samanaikaisesti ammattikunnan keskuudessa vallitsee pelko siitä, miten sosiaalityön ammattieettisen ja poliittisen ”värin näyttäminen” merkitsisi sen hyvinvointivaltiossa saavuttaman asiantuntija-aseman kannalta. Ja ylipäätään: miten sallittua ja hyväksyttyä on, että toimija, joka itse on osa julkista palvelujärjestelmää, asettuu kritisoimaan sitä ja vaatii muutosta. Julkisella sektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön toimijuuden paikka näyttääkin asettuvan asiakastyön sekä organisaation omilla ehdoilla tapahtuvan hallitun kehittämisen ja organisaation asettaman raportointivelvollisuuden väliin jäävään ahtaaseen tilaan (ks. Mullaly & Dupré 2019, 326–337; Raunio 2009, 97–98).

16.2 Deliberatiivinen demokratia monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön näköalana

Edellä esitetyn pohjalta voidaan tunnistaa kaksi toisiinsa tiukasti kietoutuvaa ja monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen kannalta kriittistä näkökulmaa: politisoinnin edellytykset sekä osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Ensimmäinen liittyy siihen, missä määrin eri toimijaryhmillä on omasta roolistaan käsin valmiuksia tai toisaalta kiinnostusta perehtyä sosiaalisten ongelmien taustalla vaikuttaviin juurisyihin sekä kykyä tunnistaa niiden yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja arvoilmapiiriin kytkeytyvät yhteydet. Jälkimmäinen, osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet, viittaa puolestaan siihen, millainen mandaatti ja millaisia tilaisuuksia eri toimijaryhmillä on tuoda julki omia näkemyksiään sekä esittää vaihtoehtoja tunnistamiensa epäkohtien muuttamiseksi: tulla kuulluksi ja osallistua tasavertaisena kumppanina yhteiseen keskusteluun. Vaikka sekä politisoinnin edellytykset että osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet määrittäytyvätkin monitoimijaisessa yhteistyössä, vaikuttaa sosiaalityön, sekä kokonaisuudessaan viranomaisjärjestelmän, toiminta niihin ratkaisevasti. Julkinen valta voi tukea politisointia ja osallisuutta, tai se voi käsitellä sosiaalisia kysymyksiä depolitisoiden ne tavalla, joka ei kutsu viranomaisjärjestelmän ulkopuolisia toimijaryhmiä ”istumaan yhteisen pöydän ääreen”.

Toimijaryhmäkohtainen analyysi luo kuvaa tilanteesta, jossa eri tahot pitäytyvät omissa organisatorisissa lokeroissaan, omien tehtäviensä ja velvollisuuksiensa puitteissa sekä niiden asettamissa rajoissa. Johtajien työpanos näyttää uuden julkisjohtamisen käytäntöjen myötä keskittyvän organisaation toimintakyvyn ylläpitoon ja sen tehokkuuden parantamiseen. Sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen he voivat osallistua lähinnä välillisesti kehittäessään palvelutuotantoa käytettävissä olevien resursien, olemassa olevan lainsäädännön sekä erilaisten toimintaa linjaavien strategioiden puristuksessa. Poliitikot puolestaan saavat kansalaisyhteyksien kautta tietoa yhteiskunnallisista ja paikallisyhteisössä ilmenevistä sosiaalisista ongelmista. Kuitenkin päätöksenteon prosessi, johon he voivat vaikuttaa, on hidas ja paljolti riippuvainen organisaation toimintarytmistä – hyvinä esimerkkeinä budjettia ja erilaisia strategioita koskevat linjaukset. Käytännössä luottamushenkilöt joutuvat nojautumaan

päätöksissään pitkälti viranhaltijoiden esityksiin. Uuden julkisjohtamisen (Lähdesmäki 2003; Yliaska 2017) päätöksentekoa depolitisoivaa vaikutusta voisi kuvata siten, että politiikka ikään kuin katoaa poliittisten päättäjien ulottuvilta jättäen jäljelle vain operationaaliseen päätöksentekoon keskittyvän managerialismin.

Valtahierarkian alimmille tasoille sijoittuvat kansalaistoimijoita edustavat asiakkaat ja kansalaisjärjestöt sekä myös sosiaalityöntekijät. Tutkimuksessa mukana olleista toimijaryhmistä ne pääsevät kaikkein heikoimmin osallisiksi tiedosta, jota pidetään palvelujärjestelmän toiminnan suunnittelun ja arvioinnin kannalta kaikkein relevantimpana. Myös asiakkaiden, järjestöjen sekä sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet tuoda hallussaan olevaa tietoa esiin sekä ottaa sen pohjalta kantaa asioihin ja täten politisoida sosiaalisia kysymyksiä ovat varsin strukturoituja sekä rajattuja. Paradoksaalista on, että samanaikaisesti juuri nämä ryhmät ovat omien rooliensa kautta sekä palvelujärjestelmän että rakenteellisen sosiaalityön perimmäisten tavoitteiden kannalta olennaisen kokemuksellisen tiedon ytimessä.

Kuvatussa todellisuudessa rakenteellisen sosiaalityön ensisijaiseksi tehtäväksi asettuu varsin luontevasti palvelujärjestelmän kehittäminen. Sen sijaan sortoa ja syrjintää yhteiskunnassa aiheuttaviin primaarirakenteisiin (Carniol 1992, 5; Moreau 1979) kohdistuvat perustavanlaatuisista muutosta tavoittelevat ponnistelut jäävät suhteellisen vähäisiksi tai tehottomiksi. Rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus näyttää rajoittuvan jatkuvasti kapeutumassa olevalle käytäntöpoliittiselle *policy*-alueelle tai jopa muuntuvan uusliberaalin NPM-johtamismentaliteetin mukaisesti johtajakeskeiseksi ja tavoiteorientoituneeksi manageroinniksi (ks. Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa). Tavoitteena on muokata organisaatorinen todellisuus sellaiseksi, että se mahdollisimman hyvin tukee tehokasta palvelujen tuotantoa. Tämän seurauksena sen huomioiminen, miten tilannekohtainen yhteistyö organisaation sisällä tai sen rajojen yli olisi mahdollista, jää puuttumaan. NPM-johtamisopin mukaisessa organisatorisessa todellisuudessa kukin toimijaryhmä tavoittelee muutosta omista lähtökohdistaan ja omaan vastualueeseensa rajautuen. Toimijaryhmien keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä, luonteeltaan välittyntä ja sisällöltään suodattunutta.

Hieman kärjistetysti voi väittää, että eri tahojen välisen yhteistyön sijaan suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön todellisuutta leimaa toi-

sistaan erillään ponnistelevien toimijoiden neuvottomuus. Osin syyt tähän ovat varsin positiivisia: Sosiaalityö, sosiaalipalvelut ja koko hyvinvointivaltio kehittyvät ja muuttuvat. Lisäksi organisaatioiden perustaan nivoutuneen *policy*-orientoituneen käytäntöpoliittisuuden puitteissa sosiaalisia ongelmia ja etenkin niiden yksilötasolla ilmeneviä seurauksia kyetään monissa tilanteissa ratkaisemaan tai vähintäänkin helpottamaan. ”Neuvottomuus” tulee kuitenkin vastaan erityisesti silloin, kun tarkastelun kohteeksi otetaan yhteiskunnallisissa rakenteissa piilevät sosiaalisten ongelmien juurisyöt sekä sen pohtiminen, miten sosiaalityö voisi vaikuttaa niihin poliittisen muutoksen keinoin (Carniol 1992). Vallitsevissa olosuhteissa rakenteellisen sosiaalityön tavoitteeksi on asetunut muutos, joka on julkisen palvelujärjestelmän yleisiä kehityssuuntia noudatteleva ja niitä palveleva. Etenkin julkiseen palvelujärjestelmään sitoutuneiden toimijoiden kohdalla – mukaan lukien sosiaalityöntekijät – muutoksen tavoittelu tapahtuu pitkälti järjestelmän asettamien ehtojen puitteissa. Läpi 2000-luvun näitä ehtoja on kehystänyt uusliberalistinen ilmapiiri sekä sille leimalliset vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ehdottomuus ja vaihtoehdottomuus (Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa).

Edellä kuvattua vasten onkin ymmärrettävää, että radikaaliin perinteeseen nojautuvan rakenteellisen sosiaalityön on suomalaisen hyvinvointivaltion kontekstissa ollut vaikea löytää itselleen paikkaa (Pohjola 2014; myös Rantamäki & Kokkonen, luku 15 tässä teoksessa). Kuitenkin, jotta rakenteellinen sosiaalityö voisi osana julkista palvelujärjestelmää kehittyä suuntaan, jossa se aidosti pureutuu yhteiskunnallisen epätasa-arvon ja epäoikeudenmukaisuuden taustalla vaikuttaviin rakenteisiin, sosiaalityöllä ammattikuntana ei ole muuta vaihtoehtoa kuin ottaa aktiivinen rooli sosiaalisten kysymysten politisoijana.

Monitoimijuus tarjoaa niin periaatteena kuin toimintakäytäntönä näköaloja hallitsevan *policy*-keskeisen orientaation muuttamiseen sekä rakenteellisen sosiaalityön aseman ja roolin kirkastamiseen. Sen ytimessä on ymmärrys yhteistyössä toteutettavan muutoksen mahdollisuudesta. Monitoimijuus toteutuu erilaisista taustoista tulevien sekä eri alueilla, sektoreilla ja tasoilla operoivien toimijoiden välisissä vuorovaikutuksellisissa suhteissa. (Ks. Bronstein 2003; Kekoni ym. 2019; Mönkkönen & Kekoni 2020.) Monitoimijuus sisältää potentiaalia toteuttaa – ei pelkästään kehittää – rakenteellista sosiaalityötä suuntaan, joka on nykyistä

demokraattisempi ja moniäänisempi sekä joka jo lähtökohdiltaan pohjautuu laajempaan ja moninäkökulmaisempaan tietoperustaan.

Yhden kokeilemisen arvoisen lähtökohdan monitoimijaiselle sosiaalisia kysymyksiä politisoivalle keskustelulle tarjoavat erilaiset deliberatiivisen demokratian piirissä kehitetyt toimintakäytännöt. Deliberatiivisen demokratian lähtökohtana on ajatus siitä, että yhteisessä, erilaisia tarpeita ja näkökulmia ymmärtämään pyrkivässä, dialogissa yksittäiset kokemukset voidaan muuntaa sosiaaliseen kontekstiin liittyväksi tarkoitukselliseksi sisällöksi. (Habermas 1989, 136–137; myös Rask ym. 2017; Valkama & Raisio 2013). Keskeistä on antaa tilaa eriävälle näkemyksille, ajatuksille ja myös ristiriidoille, mutta myös pyrkimys käsitellä niitä rakentavalla tavalla. Deliberatiivisen käytäntöjen soveltaminen tarjoaa siten mahdollisuuksia uudelleenpolitisoida näennäisen epäpoliittisia rakenteellisia käytäntöjä sekä tuottaa rakentavaa vastapuhetta talouskeskeiselle NPM-päätöksenteolle (Fung 2007). Tavoitteena on mahdollisimman tasa-arvoinen keskustelu, jossa päätökset tehdään keskustelijoiden esittämistä argumenteista käsin, ei heidän välisten valtasuhteiden määrittämänä (Valkama & Raisio 2013; Raisio 2014; Värttö, Jäske, Herne & Grönlund 2021). Deliberatiivinen prosessi lisää myös osapuolten tietoa toisistaan, keskustelun kohteena olevan ilmiön erilaisista puolista sekä vahvistavaa keskinäistä luottamusta ja hyväksyntää (myös Törrönen 2016).

Jo nykyisellään monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimijoiden välillä on vuorovaikutuksellisia yhteyksiä, jotka voidaan ymmärtää deliberatiivisen demokratian iduiksi. Erityisesti hyvinvointialueilla toimivien edustuksellisten toimielinten samoin kuin asiakasneuvostojen ja -raatien piirissä on runsaasti potentiaalia tähän. Sen käyttöönottamiseksi ja kehittämiseksi rakenteelliselle sosiaalityölle voidaan asettaa neljä keskeistä tehtävää. Ensinnäkin tulee varmistaa, että myös niillä ihmisillä, jotka ovat yhteiskunnassa joutuneet haavoittavaan ja marginalisoivaan asemaan, on aidosti mahdollisuus tulla osaksi yhteistä dialogia. Toiseksi on huolehdittava siitä, että kaikilla osallistujilla on käytettävissään keskustelun edellyttämää tietoa ja osaamista. Kolmanneksi yhteistä keskustelua tulee moderoida siten, että taustastaan riippumatta kaikilla on tilaa tuoda esiin näkemyksiään, ja vastaavasti osallistujilla on yhteistä halua sekä valmiutta ymmärtää toistensa näkemyksiä. (Valkama

& Raisio 2013.) Neljäs, ja ehkä kaikkein kriittisin tehtävä, on työskennellä systemaattisesti sen eteen, että yhteiseen keskusteluun osallistuminen on kaikkia osapuolia palkitsevaa: osallistumisella on mieli, päämäärä ja myös vaikutusta. Tiivistetysti tavoitteena on vahvistaa yhteyksiä ja vuorovaikutusta siellä, missä niitä jo nyt on, sekä rakentaa sinne, missä niitä ei vielä ole.

Deliberatiivinen demokratia rakenteellisen sosiaalityön keskeisenä työvälineenä siirtää väistämättä painopistettä julkisen sektorin sisältä kohti kansalaisyhteiskuntaa ja vahvistaa sosiaalityön kumppanuutta suhteessa sen toimijoihin. Viranomaiskeskeiselle sosiaalityölle tämä tarjoaa mahdollisuuden avautua ulospäin sekä saada palvelujärjestelmän tuottamaa tietoa täydentävää ja reflektoivaa ymmärrystä tarpeista, joihin sen tulisi vastata sekä päämääristä, joita sen tulisi tavoitella. Kansalaisyhteiskunnan toimijoille – asiakkaille, kansalaisille, kansalaisjärjestöille sekä poliittisille päättäjille – yhteinen deliberaatio avaa puolestaan mahdollisuuden tuoda esiin palvelujärjestelmän ja laajemmin hyvinvointivaltion toiminnan kehittämistä koskevia näkemyksiä siten, että ne tulevat aidosti kuulluiksi ja niihin myös reagoidaan. Kaikkienensa avoin ja monitoimijainen keskustelu luo tilaa erilaisten ajatusten esiin nousemiselle ja vaihtoehtojen etsimiselle – asioiden politisoinnille (Habermas 1989, 136–137; myös Rask ym. 2017; Valkama & Raisio). Deliberatiivisen demokratian käytäntöjen kehittämistä osana rakenteellista sosiaalityötä tukee myös se, että niin hyvinvointialuetta koskeva laki (Laki hyvinvointialueesta 611/2021) tarjoaa vahvan tuen demokratiaa syventävien käytäntöjen kehittämiseksi sekä kansalaisten osallisuuden vahvistamiseksi palveluita koskevassa päätöksenteossa ja kehittämisessä.

Näyttää siltä, että myös rakenteellisen sosiaalityön osalta keskeiset haasteet ja mahdollisuudet palautuvat samoihin vastavuoroisuuden ja ei-hierarkkista yhdessä tekemisen teemoihin kuin muutoinkin sosiaalityössä (Törrönen 2016). Tässä yhtenä ratkaisuvaihtoehtona esiin tuottujen erilaisten deliberatiivisten foorumeiden toteutukseen liittyy runsaasti potentiaalia lähentää eri toimijaryhmien keskinäisiä yhteyksiä, lisätä tietoa yhteiskuntaa ja sen toimintaa koskevista asioista sekä syventää ymmärrystä päätöksenteossa vaikuttavista perusteista. Kuitenkin, kuten Kekoni ym. (2019) toteavat, rakenteet mahdollistavat yhteistoiminnan eri toimijoiden välillä, mutta eivät vielä takaa sitä. Tämä perään-

kuuluttaa huolellisuutta ja tietoista suunnitelmallisuutta siinä, miten deliberatiivisia foorumeita rakenteellisen sosiaalityön puitteissa toteutetaan ja hyödynnetään. Parhaimmillaan ne luovat edellytyksiä keskinäiselle luottamukselle pohjautuvalle hyvän kehälle (Myrdal 1957), joka edetessään vahvistaa kaikkien osapuolten kykyä toimia yhdessä sekä edesauttaa rakenteellisten muutoksen mahdollisuuksia yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla.

16.3 Tutkimusprosessin tarkastelu

Laadulliselle tutkimukselle luonteenomaisesti (ks. Alasuutari 2011, 55) tämä tutkimus tarjoaa tiettyyn kontekstiin ja tiettyihin näkökulmiin sitoutuneen tulkinnan monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön edellytyksistä ja toteuttamisen mahdollisuuksista. Tutkimusalue muodostui kolmesta sosiodemografisilta ja kulttuurisilta olosuhteiltaan erilaisesta ympäristöstä. Näistä kussakin julkisten sosiaali- ja terveystalvveluiden järjestäminen oli organisoitu eri tavoin samoin kuin kansalaisyhteiskunnan rakenne ja rooli muotoutunut omanlaisekseen. Tutkimuksen kontekstia määritti myös se, että aineisto kerättiin ajankohtana, jolloin suomalaisen hyvinvointivaltion historian suurin rakenteellinen muutos – sosiaali- ja terveystalvveluiden järjestämisvastuun siirto kunnilta hyvinvointialueille – oli parhaillaan valmisteilla. Tähän liittyi monia epävarmuuksia koskien muun muassa sitä, millaiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon, kuntiin jäävien palveluiden sekä paikallisten toimijoiden keskinäiset suhteet kehittyvät tulevaisuudessa. Nämä tekijät ovat väistämättä vaikuttaneet siihen, millainen kuva tutkimuksessa on syntynyt rakenteellisen sosiaalityön toteutuksesta sekä erityisesti eri toimijoiden keskinäisestä työnjaoista ja välisistä yhteyksistä.

Kullakin tutkimusalueella tutkimuskohteena oli viisi toimijaryhmää. Näistä sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohto, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, edustivat sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta. Heille rakenteellinen sosiaalityö oli käsitteenä etukäteen tuttu, tai he vähintäänkin pystyivät yhdistämään rakenteellisen sosiaalityön tiettyihin työtehtäviin. Kolme muuta toimijaryhmää – asiakkaat, kansalaisjärjestöt ja poliittiset päättäjät – tulivat sen sijaan sosiaalityön ulkopuolelta. Tämä

asetti tutkimuksen toteutukselle omat haasteensa: kuinka sanoittaa asia, jonka sisältö ei aina ole selkeä ammattikunnan sisälläkään. Fokusryhmähaastatteluisissa ongelma ratkaistiin siten, että ennen varsinaisen haastattelun alkamista rakenteellinen sosiaalityö määriteltiin haastateltaville Pohjolan (2011; 2014) kaksoissidos-ajatuksen mukaisesti. Määritelmää konkretisoitiin antaen käytännön esimerkkejä siitä, mitä rakenteellisen sosiaalityön kautta tavoitellaan ja miten sitä voidaan toteuttaa. Lisäksi haastateltavia pyydettiin haastattelun aluksi kertomaan, miten he näkevät rakenteellisen sosiaalityön suhteessa omaan toimintaansa. Pyrkimyksenä oli näin varmistaa, että osallistujilla oli jokseenkin yhteneväinen ymmärrys siitä, millaiset asiat liittyvät rakenteelliseen sosiaalityöhön ja mitkä sen tavoitteita ja päämääriä ovat.

Sillä, kuinka hyvin tai huonosti tutkimuksen osallistajat tunnustivat rakenteellisen sosiaalityön käsitteenä, ei ole esitettyjen tulosten kannalta kriittistä merkitystä. Kuten Eskola ja Suoranta (2008, 145) asian kiteyttävät, laadullisessa tutkimuksessa ”tulkintojen hedelmällisyys ja osuvuus ovat kiinni tutkijan mielikuvituksesta”. Sen sijaan merkityksellistä on, miten hyvin tutkijoiden esittämät kysymykset ovat onnistuneet tukemaan haastateltavia tunnistamaan omasta todellisuudestaan asioita, tekijöitä ja näkökulmia, jotka liittyvät rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä tuomaan näitä esiin. Huolimatta pyrkimyksestä pitää kysymykset mahdollisimman avoimina ovat ne väistämättä ohjanneet katsetta ja keskustelua tiettyyn suuntaan.

Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta puolestaan olennaista on, kuinka tutkijat ovat onnistuneet tunnistamaan aineistosta tutkimuskysymysten kannalta olennaiset havainnot sekä millaisia tulkintoja he ovat näiden pohjalta tehneet. Viime kädessä siinä, milloin haastateltavat ovat puhuneet tutkimustehtävän kannalta olennaisista asioista, on laadullisessa tutkimuksessa aina kyse tutkijoiden tulkinnoista (mt.). Niin aineiston edustavuutta kuin tulkintojen oikeellisuutta on tutkimuksessa pyritty varmistamaan eri tavoin. Ensinnäkin informantit valittiin siten, että heillä oli tietoa sekä kokemusta tekijöistä ja asioista, jotka aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella ovat rakenteellisen sosiaalityön ilmiön kannalta keskeisiä (vrt. Tuomi & Sarajarvi 2018, luku 3.4). Toiseksi tutkimuksessa toteutettiin kaksi haastattelukierrosta sekä näiden välissä alustavia tuloksia reflektoivat työseminaarit. Ensimmäisellä haas-

tattelukierroksella luotiin peruskuva kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä ja toisella alustavat tulokset tuotiin eri toimijaryhmien arvioitaviksi ja keskusteltaviksi. Ensimmäisen haastattelukierroksen kokemusten ja sen tuottamien tulosten myötä tutkijoiden valmiudet sanoittaa rakenteellista sosiaalityötä sitä etukäteen tuntemattomille olivat toisella kierroksella huomattavasti ensimmäistä paremmat. Toinen haastattelukierros tuotti myös lisää aineistoa, jonka pohjalta ensimmäisellä kierroksella kertyneen aineiston analyysiä sekä siihen pohjautuvia tuloksia voitiin täydentää ja tarkentaa. Kolmanneksi luotettavuutta on pyritty varmentamaan siten, että tutkimuksen toteutus eri vaiheineen on kuvattu mahdollisimman tarkasti ja avoimesti. Lisäksi tulosten esittelyä on rikastettu autenttisilla aineisto-otteilla, joiden kautta lukija voi arvioida sitä, millä perusteella tutkijat ovat päätelmänsä tehneet. (Ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 217–218.)

Vaikka haastateltavat ovat osallistuneet tutkimukseen tietyn toimijaryhmän edustajina, tutkimuksen tuloksia ei pidä lukea tutkimuskohteena olleiden ryhmien kollektiivisina lausumina. Sen sijaan kyse on tässä toimijaryhmänsä edustajina toimineiden henkilöiden näkemyksistä ja kokemuksista. Kertyneen aineiston sisäistä validiteettia, eli sitä, kuinka hyvin se onnistuu ilmentämään sisällöltään tarkastelun kohteena olevaa ilmiötä, vahvistaa kuitenkin se, että eri alueilla kahdella eri kierroksella toteutetuissa toimijaryhmäkohtaisissa haastatteluissa nousi esiin hyvin samankaltaisia asioita ja näkemyksiä.

Monitoimijuutta on lähestytty tässä viiden MoRa-tutkimushankkeessa keskeisesti toimijaksi määritellyn ryhmän kautta. Tehty valinta sulkee ulkopuolelleen monta rakenteellisen sosiaalityön toteutuksen kannalta vähintäänkin yhtä merkittävää toimijaryhmää mukaan lukien muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Nämä tekijät huomioiden aineiston voidaan kuitenkin arvioida tuottavan yleistettävää tietoa vähintään siitä, mitkä asiat kiinnostuksen kohteena olevassa ilmiössä ovat merkittäviä ja mitkä saattaisivat toistua myös yleisemmän tason tarkastelussa – myös yksittäisessä on aina läsnä jotakin yleistä. (Hirsjärvi ym. 1997, 171.) Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön edellytysten ja siihen sisältyvän potentiaalin syvempi ymmärtäminen edellyttää kuitenkin eri toimijoiden näkökulmaa laajentavaa ja syventävää lisätutkimusta.

LOPUKSI

17.

Ehdotus monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamallista ja sen reunaehdoista

*Kati Närhi, Niina Rantamäki, Sirpa Kannasoja,
Tuomo Kokkonen ja Santra Ruonakangas*

Tässä luvussa kootaan yhteen teoksen eri osioiden ydinideoita, empiirisiä tuloksia sekä niiden pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä. Ensin luvussa kuvataan aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen sekä MoRa-hankkeen empiiriseen tutkimukseen pohjautuva monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli. Tämän jälkeen luvussa jäsennetään suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa ja suunnataan katse kohti monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuutta. Jotta yhä monimutkaistuvimpien ja monin tavoin yhteen kietoutuvien sosiaalisten ongelmien rakenteellisiin syihin voidaan vaikuttaa suunnitelmallisesti ja ennaltaehkäisevästi, luvussa hahmotetaan tutkimusperustaisesti, miten ja millä reunaehdoilla monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä ja siihen kytkeytyviä laaja-alaisia yhteiskunnallisia sosiaaliseen kestävyyskiinnittymiä tavoitteita voidaan edistää.

17.1 Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli

Monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä koskeva keskustelu on tällä hetkellä yhteiskunnallisesti ajankohtaista muun muassa sisällöllisesti muotoutumassa olevien hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden vuoksi. On tärkeä ymmärtää, mitkä tekijät voivat estää ja toisaalta edistää rakenteellisen sosiaalityön oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja kansalaisten hyvinvointia edistävien tavoitteiden toteutumista hyvinvointialueilla. Palvelujärjestelmän ja sen toimintaympäristön muutokset voidaan nähdä sekä esteenä että mahdollisuutena luoda rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen mahdollistavia puitteita myös laajemmin yhteiskunnassa.

Rakenteellisen sosiaalityön ympärillä käytävän keskustelun virittäjäksi ja tueksi MoRa-tutkimushankkeessa on luotu Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli. Mallin kehittämisessä on hyödynnetty niin tässä teoksessa esiteltyjä MoRa-tutkimustuloksia kuin aikaisempaa rakenteellista sosiaalityötä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Laadittu toimintamalli ei palaudu suoraan empiirisiin havaintoihin, vaan enemmänkin niihin pohjautuen hahmottelee monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuuden potentiaalia ja visiota. Kahdesta osasta – toimintakehikosta (kuviokuva 1) ja toimijamatriisista (taulukko 1) – koostuva malli tarjoaa kokonaiskuvan monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutukseen liittyvistä sekä siihen vaikuttavista tekijöistä.

Toimintamallin ensimmäinen osa, rakenteellisen sosiaalityön toteutusta jäsentävä toimintakehikko, pitää sisällään kaksi osaa: hitaammin muuttuvan sekä pysyvyyttä ja jatkuvuutta edustavan staattisen osan (kuvion valkoiset ruudut) sekä dynaamisen osan (kuvion värilliset ruudut), joka on valmiimpi muokkautumaan aina toimintaympäristön ja ajan asettamien vaatimusten mukaisesti.

Toimijakehikon kivijalka kuvastaa neljää rakenteellisen sosiaalityön toteutusta ohjaavaa ja raamittavaa peruslähtökohtaa. Näistä ensimmäinen on sosiaalityön eettinen perusta. Rakenteellisen sosiaalityön oikeutus on sitoutumisessa sosiaalityön eettisiin periaatteisiin ja arvolähtökohtiin, jotka osoittavat suuntaa sille, mihin toiminnalla pyritään ja millä keinoin. Tältä pohjalta työn keskiöön asettuvat kansalaisten perus-

oikeudet ja niiden yhdenvertainen toteutuminen (ks. myös Pohjola 2011; 2014). Toinen kivijalkaan sijoittuva peruslähtökohta on ymmärrys rakenteiden ja yksilön keskinäisriippuvuudesta: samoin kuin rakenteet muokkaavat yksilön toimijuutta, myös yksilö muokkaa rakenteita. Rakenteellisen sosiaalityön erityinen muutosmahdollisuus ja voimavara on tilanteissa, joissa yksilö ja yhteiskunta kohtaavat toisensa. Tällöin rakenteellinen muutos voi toteutua esimerkiksi tekemällä näkyväksi olemassa olevia valtahierarkioita sekä kyseenalaistamalla vallalla olevia arvoja, normeja ja käytettävissä olevan tiedon tulkintoja. (Viirikorpi 1990.) Kolmas kivijalan rakennusosa on sosiaalityön poliittisen luonteen tunnistaminen ja tunnustaminen. Poliittisuus on sosiaalityössä läsnä niin kaikessa tekemisessä kuin tekemättä jättämisessä. (Mullaly & Dupré 2019; Kokkonen, luku 3 tässä teoksessa.) Neljäntenä kivijalkaan sisältyy rakenteellisen sosiaalityön toteutukselle puitteet luova lainsäädäntö velvoitteineen ja mahdolluuksineen. Lainsäädäntö on lähtökohteisesti eri toimijoille erilaisia toimintavaihtoehtoja mahdollistava väline. Samalla kun lainsäädäntö voi toimia kansalaisyhteiskunnan toimijoiden instrumenttina muistuttaen julkista valtaa ja palvelujärjestelmää kansalaisten perusoikeuksista, se voi myös edesauttaa sosiaalityöntekijää luovimaan palvelujärjestelmän sisällä rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden mukaisesti (ks. myös Närhi ym. 2014).

Kivijalan ohella toinen toimintakehikon pysyvä osa kuvaa vision ja mission muodossa monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön päämääriä. Rakenteellisen sosiaalityön visiona eli laajana yltä tavoitteena ja metatason pyrkimyksenä on sosiaalisesti kestävä yhteiskunta. Sosiaalinen kestävyys ymmärretään tässä kattokäsitteeksi, joka pitää sisällään sekä hyvinvointivaltion yleisiä arvopäämääriä, kuten perusoikeuksien edistäminen, yhdenvertaisuus ja demokratia, että vaateen tavoitella näitä kestäväällä tavalla (Pohjola & Särkelä 2011). Sosiaalinen kestävyys on pääomaa, joka syntyy ja konkretisoituu erityisesti yhteisöissä ja yhteisöllisessä toiminnassa (McKenzie 2004). Vision toteutumiseen tarvitaan välitason missiota, joka jakautuu mallissa hyvinvoiviin ja valtaistuneisiin kansalaisiin sekä toisaalta tasa-arvoiseen, demokraattiseen ja oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan. Nämä kaksi laajaa kokonaisuutta ovat keskeisiä elementtejä sosiaalisesti kestäväen yhteiskunnan tavoittelussa ja rakentamisessa.

Staattisen osan neljäs elementti muodostuu toimijuuden kentistä, jotka jakautuvat mallissa kansalaisyhteiskuntaan, palvelujärjestelmään ja julkiseen valtaan. Ne kuvaavat sekä niitä taustoja, joista toimintaan osallistuvat tahot tulevat, että yhteiskunnallisen toiminnan alueita, joissa monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö toteutuu. Kansalaisyhteiskunnassa keskeisiä toimijoita ovat yksittäiset kansalaiset sekä heidän muodostamansa yhteisöt, kun vastaavasti palvelujärjestelmässä painotuu ammatillinen toiminta. Julkinen valta edustaa puolestaan toiminta-areenaa, jossa tehdään yhteisiä asioita koskevia päätöksiä. Kuviossa toimijuuden kentät on visuaalisesti sijoitettu samaan ”laatikkoon”. Tämä kuvaa sitä, kuinka eri toiminta-alueet ovat kiinteästi yhteenkietoutuneita ja niillä operoivat toimijat monin tavoin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Sama toimija voi myös olla aktiivinen useammalla eri kentällä niin samasta roolista käsin kuin eri rooleissa.

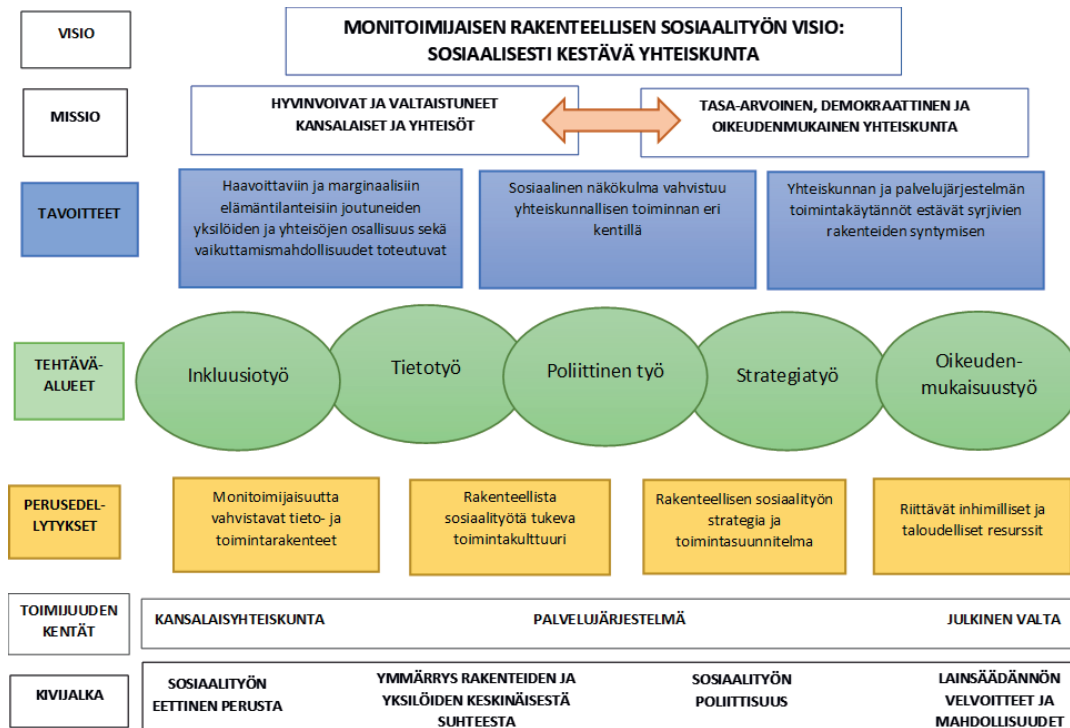
Toimintamallin dynaamiseen osaan kuuluvat tavoitteet konkretisoivat askelia, joiden kautta missiota ja päämäärää kohti voidaan edetä. Kun visio ja missio kuvastavat rakenteellisen sosiaalityön pysyvämpiä ja laaja-alaisempia päämääriä, tavoitteet ovat puolestaan ajan ja yhteiskunnallisen tilanteen myötä muuttuvia. Näin ollen ne voivat erilaisissa konteksteissa saada myös uusia sisältöjä. MoRa-tutkimushankkeen tulosten pohjalta monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön keskeiset tavoitteet kiteytyvät kolmeen rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen (Pohjola 2014) sisältöjä heijastavaan tavoiteaihioon. Niiden mukaisesti monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on: 1) varmistaa, että haavoittaviin ja marginaalisiin elämäntilanteisiin joutuneiden yksilöiden ja yhteisöjen osallisuus sekä vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat yhteiskunnassa, 2) luoda sellaisia yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän toimintakäytäntöjä, jotka estävät syrjivien rakenteiden syntymisen sekä 3) vahvistaa sosiaalista näkökulmaa yhteiskunnallisen toiminnan eri kentillä. Näiden tavoitteiden toteuttamisen avulla on mahdollista saavuttaa kehittyssä mallissa monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kaikenkattavaksi päämääräksi määritelty visio sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnasta.

Perusedellytykset kuvastavat monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutuksen reunaehdoja – sen toteutumisen kannalta kriittisiä organisatorisia puitteita. Perusedellytykset ovat tekijöitä, joihin myös hyvinvointialueilla on kiinnitettävä erityistä huomiota, kun halutaan

kehittää ja toteuttaa monitoimijuuteen perustuvaa rakenteellista sosiaalityötä. MoRa-hankkeen empiirisiin tuloksiin pohjautuen toimintamallissa nostetaan esiin neljä keskeistä perusedellytystä: 1) yhteistyön mahdollistavat tieto- ja toimintarakenteet, 2) rakenteellista sosiaalityötä tukeva toimintakulttuuri, johon sisältyy moninaisen tiedon, osaamisen ja asiantuntijuuden arvostus, 3) riittävät inhimilliset ja taloudelliset resurssit, sekä näiden pohjalta syntyvä 4) rakenteellisen sosiaalityön strategia ja toimintasuunnitelma. Jollei näitä tekijöitä ole tai ne toteutuvat vaivallisesti, monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutuksesta tulee haastavaa, jopa mahdotonta. Perusedellytykset ovat tekijöitä, joihin hyvinvointialueilla on kiinnitettävä erityistä huomiota silloin, kun halutaan tavoitella monitoimijaisuuteen perustuvaa rakenteellista sosiaalityötä.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemisen tapoja luonnehtivat tehtäväalueet edustavat monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön kaikkein dynaamisinta osaa. Viime kädessä toimintakehikon muut osat ovat tehtäväalueita palvelevia luoden niiden toteutumiselle perustan ja edellytyksiä sekä osoittaen suuntaa, jota ne yhdessä tavoittelevat. Mallissa rakenteellisen sosiaalityön tehtävät on jäsennetty viiteen osakokonaisuuteen. Pohjolan (2011; 2014) jaottelua mukaillen tehtäväalueisiin sisältyvät tietotyö, inklusiotyö, strategiatyö sekä oikeudenmukaisuustyö. MoRa-hankkeen empiiristen tulosten pohjalta näitä on täydennetty viidennellä, poliittisen työn tehtäväalueella. Käytännön työssä eri tehtäväalueet ovat monin tavoin toisiaan läpileikkaavia, joten tehtäväaluejako on luonteeltaan ennen kaikkea käsitteellinen.

Tietotyöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä monipuolisen tiedon tuottamista palvelujärjestelmän toimivuudesta sekä sosiaalisista ilmiöistä ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä. Siihen sisältyy niin tiedon hankkiminen ja analysointi kuin hyödyntäminen sekä välittäminen muiden tahojen käytettäväksi. Inklusiotyö on asiakkaiden, kansalaisten ja yhteisöjen valtaistamista sekä heidän osallisuuden ja toimintamahdollisuuksien edistämistä niin palvelujärjestelmässä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Erityistä huomiota inklusiotyössä kiinnitetään yhteiskunnassa haavoittavaan ja marginaaliseen asemaan joutuneisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin. Oikeudenmukaisuustyö tarkoittaa syrjivien olosuhteiden ja käytäntöjen tunnistamista, vastustamista ja muuttamista. Pyrkimyksenä

Kuvio 1. Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimintakehikko

on sosiaalityön eettisten periaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeuksien mukaisesti edistää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista yksilöllisellä, yhteisöllisellä, yhteiskunnallisella ja globaalilla tasolla. Strategiatyö kohdistaa katseen yhteiskunnallisiin instituutioihin sekä niiden toimintaan. Se on osallistumista ja vaikuttamista hyvinvointipalvelujärjestelmien kehittämiseen, ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia edistävien suunnitelmien laadintaan, toimeenpanoon ja arviointiin sekä yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja lainsäädäntöön. Poliittisella työllä toimintamallissa tarkoitetaan sosiaalisten ongelmien ja niihin vaikuttavien päätösten arvosidonnaisuuden sekä erilaisten valtarakenteiden olemassaolon näkyväksi tekemistä ja näihin vaikuttamista. Poliittinen työ kuvaa teoksen aikaisemmissa luvuissa (ks. erityisesti Kokkonen, luvussa 3) esiteltyä laaja-alaista ymmärrystä sosiaalityön poliittisuudesta pitäen sisällään niin sen policy- kuin politics -ulottuvuuden ja paikantaa siten laaja-alaista ymmärrystä sosiaalityön poliittisuudesta. Suhteessa rakenteellisen sosiaalityön muihin tehtäväalueisiin poliittinen työ tulee lähimäiksi oikeudenmukaisuustyötä.

Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli perustuu ajatukselle, että kullakin toimijaryhmällä on yhteisessä toimijuudessa oma erityinen osaamisalueensa sekä tehtäväkenttensä, joista käsin se tulee osaksi rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuutta. MoRa-tutkimuksessa mukana oli viisi eri toimijaryhmää, joiden ydintehtäviä ja -rooleja on konkretisoitu toimintamallin toisen osan muodostavassa toimijamatriisissa (taulukko 1). Toimijamatriisi on luonteeltaan hyvin pelkistetty, esimerkinomainen yhteenveto niistä mahdollisuuksista, joita monitoimijuuden näkökulma rakenteelliselle sosiaalityölle tarjoaa. Sen tarkoituksena on kuvata, kuinka jokaisella toimijaryhmällä on omista lähtökohdistaan käsin erityisiä valmiuksia tuottaa ainutlaatuista lisäarvoa kaikilla rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkentillä. Samanaikaisesti se konkretisoi, kuinka yksipuoliseksi rakenteellinen sosiaalityö kapeutuu, jos sitä toteutetaan vain yhden toimijaryhmän toimesta tai yhdellä tehtäväkentällä ilman yhteyksiä muihin. Toimijamatriisia ei näin ollen pidä tarkastella yksiselitteisenä kuvauksena siitä, miten eri toimijat toteuttavat monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä sen eri tehtäväalueilla. Sen sijaan se kiinnittää katseen siihen potentiaaliin, jota erilaisia toimijoita, sektoreita ja tasoja samoin kuin osaamista, näkökulmia ja kokemuksia yhdistävä monitoimijuus rakenteelliseen sosiaalityöhön tarjoaa.

Toimijamatriisissa (taulukko 1) kuvatut tehtäväalueiden sisällöt kuvaavat niitä ydintehtäviä, joiden kautta rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet, missio sekä lopulta visio, sosiaalisesti kestävä yhteiskunta, olisi mahdollista saavuttaa. Kullakin tehtäväalueella jokaisella toimijaryhmällä on oma erityinen roolinsa ja paikkansa. Matriisissa kuvatut toimijakohtaiset tehtävät profiloituvat kunkin toimijan ydinosamiseen ja -asiantuntijuuteen kuvaten sitten heidän erityistä potentiaaliaan rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa.

Tietotyön alueella sosiaalityöntekijöiden erityinen tehtävä ja vahvuus on sosiaalityön asiantuntijuuteen pohjautuvan asiakastiedon tuottamisessa ja analysoimisessa. Lisäksi sosiaalityöntekijät kehittävät ja toteuttavat tutkivaa otetta työssään. Sosiaalijohdon erityisenä tehtävänä on sosiaalisia ongelmia sekä palvelujärjestelmän toimintaa kuvaavan tiedon analysoiminen. Sosiaalijohto on myös asemassa, joka tarjoaa mahdollisuuden suhteuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista tietoa toisiinsa. Asiakkaiden ja asiakasedustajien rooli tietotyössä konkretisoituu

Taulukko 1. Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimijamatriisi

	Sosiaalityöntekijät	Sosiaalijohto	Asiakkaat/ asiakasedustajat	Kansalaisjärjestöt	Poliittiset päättäjät
Tietotyö: Monipuolisen tiedon tuottaminen palvelujärjestelmän toimivuudesta sekä sosiaalisista ilmiöistä ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä sen välittäminen myös muiden tahojen hyödynnettäväksi	Sosiaalityön asiantuntijuuteen pohjautuvan asiakastiedon analysointi ja tuottaminen Tutkivan työotteen kehittäminen ja toteuttaminen	Sosiaalisia ongelmia sekä palvelujärjestelmän toimintaa kuvaavan tiedon yhdistäminen paikalliseen, alueelliseen ja valtakunnalliseen tietoon	Asiakkuuden kokemuksiin perustuvan tiedon tuottaminen	Toimiminen tulkkina asiakas- ja kansalaistiedon sekä ammatillisen- ja palvelujärjestelmä-tiedon välillä	Poliittisten argumenttien yhdistäminen erilaisia näkökulmia edustavaan tietoon ja näiden prosessointi
Inklusiotyö: Asiakkaiden, kansalaisten ja yhteisöjen (erityisesti marginaaliseen asemaan joutuneiden) valtaistaminen sekä näiden osallisuuden ja toimintamahdollisuuksien edistäminen palvelujärjestelmässä ja laajemmin yhteiskunnassa	Asiakkaiden yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen esteiden poistaminen Osallisuutta edistävien työkäytäntöjen hyödyntäminen ja kehittäminen	Asiakas- ja kansalaisosallisuutta edistävien toimintakulttuurin ja -rakenteiden kehittäminen palvelujärjestelmässä	Osallisuuden ja vaikuttamisen esteiden esiintuominen Vertaistukeen pohjautuvien toimintamallien edistäminen	Osallisuutta edistävien rakenteiden, toimintakäytäntöjen ja palveluiden kehittäminen ja vahvistaminen sekä tuki näiden käyttöönotossa ja hyödyntämisessä	Kansalaisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistavien demokratia-käytäntöjen edistäminen
Oikeudenmukaisuustyö: Syrjivien olosuhteiden ja käytäntöjen tunnistaminen ja vastustaminen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen sosiaalityön eettisten periaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeuksien mukaisesti	Asiakkaiden oikeuksien toteutumisen varmistaminen Sosiaalisia ongelmia aiheuttavien olosuhteiden ja käytäntöjen esiin nostaminen ja näihin vaikuttaminen	Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa heikentävien käytäntöjen ja rakenteiden nostaminen esiin sekä näiden muuttaminen Sosiaalityön oikeudenmukaisten työolosuhteiden varmistaminen	Asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen seuranta palvelujärjestelmässä ja siihen vaikuttaminen	Kohderyhmänsä etujen ja oikeuksien toteutumisen valvonta Yleisen tietoisuuden lisääminen sosiaalisten ongelmien seurauksista	Neuvottelemisen erilaisten oikeudenmukaisuus näkökulmien välillä ja näitä koskevien päätösten teko
Poliittinen työ: Sosiaalisten ongelmien ja niihin vaikuttavien päätösten arvosidonnaisuuden sekä erilaisten valtarakenteiden olemassaolon näkyväksi tekeminen ja näihin vaikuttaminen	Sosiaalityön sekä sosiaalisten ongelmien poliittisuuden tunnistaminen ja asettuminen yhteiskunnassa marginaaliseen asemaan joutuneiden puolelle Liittoutuminen sosiaalityön päämääriin ja sosiaalityöntekijöiden aseman edistämiseksi	Sosiaalisten ongelmien poliittisuuden näkyväksi tekeminen sekä vaikuttaminen sosiaalityön ja sosiaalisen näkökulman puolesta	Yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä tunnistettujen epäkohtien esiin nostaminen Liittoutuminen yhdessä muiden asiakkaiden kanssa epäkohtien muuttamiseksi	Kohderyhmän asian tuominen poliittiseen keskusteluun ja heidän etujensa ajaminen Kohderyhmään kuuluvien poliittisen kansalaisuuden vahvistaminen	Sosiaalisten ongelmien ja sosiaalityön näkökulman ottaminen poliittisen keskustelun ja päätöksenteon agendalle
Strategiatyö: Osallistuminen ja vaikuttaminen hyvinvointipalvelujärjestelmien kehittämiseen, ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia edistävien suunnitelmien laadintaan, toimeenpanoon ja arviointiin sekä yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin ja lainsäädäntöön	Toimimattomien rakenteiden esiin nostaminen sekä asiakastyön näkökulmaan perustuvien tarpeiden ja kehittämisehdotusten esittäminen strategisen tason työskentelyyn Asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien edistäminen strategiatyöskentelyssä Sosiaalityön käytäntöihin liittyvien kehittämisehdotusten esittäminen toimintasuunnitelmiin	Sosiaalisen näkökulman ja sosiaalisia ilmiöitä kuvaavan tiedon ja näihin pohjautuvien kehittämisehdotusten tuominen strategisen tason työskentelyyn Rakenteellisen sosiaalityön toteutusta ohjaavan strategian johtaminen	Asiakkuuteen pohjautuvien tarpeiden ja kehittämisehdotusten esittäminen strategisen tason toimintasuunnitelmiin	Jäsenistönsä tarpeiden ja niitä koskevien kehittämisehdotusten esiintuominen Kansalaisten ja asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen strategisen tason työskentelyssä	Sosiaalisen näkökulman ja sosiaalisia ilmiöitä kuvaavan tiedon ja näihin pohjautuvien kehittämisehdotusten tuominen strategisen tason neuvotteluun ja päätöksentekoon

asiakkuuden kokemuksiin perustuvaan tiedontuotantoon. Kansalaisjärjestöjen ydinosaamista on toimia tulkkina asiakas- ja kansalaistiedon sekä ammatillisen tiedon ja palvelujärjestelmätiedon välillä. Poliittisten päättäjien tehtävänä tietotyössä on poliittisten argumenttien yhdistäminen erilaisia näkökulmia edustavaan tietoon sekä näiden politisointi.

Inklusiotyön osalta sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on sosiaalihuollon asiakkaiden yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen esteiden poistaminen sekä osallisuutta edistävien työkäytäntöjen hyödyntäminen ja kehittäminen. Sosiaalijohto puolestaan työskentelee asiakas- ja kansalaisosallisuutta edistävien toimintakulttuurien ja toimintarakenteiden kehittämiseksi palvelujärjestelmässä. Asiakkaat ja asiakasedustajat tuovat esiin osallisuuden ja vaikuttamisen esteitä sekä edistävät vertaistukeen pohjautuvaa osallisuuden toimintamallia. Kansalaisjärjestöt osallistuvat inklusiotyöhön kehittämällä ja vahvistamalla osallisuutta edistäviä rakenteita, toimintakäytäntöjä ja palveluita sekä tukemalla niiden käyttöönottoa ja hyödyntämistä. Poliittisten päättäjien tehtävänä inklusiotyössä on olla yhteydessä kansalaisiin sekä edistää heidän osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistavia demokratiakäytäntöjä palvelujärjestelmässä.

Oikeudenmukaisuustyön alueella sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on varmistaa asiakkaiden oikeuksien toteutuminen sekä nostaa esiin sosiaalisia ongelmia aiheuttavia olosuhteita, samoin kuin vaikuttaa näihin. Sosiaalijohdon tekemässä oikeudenmukaisuustyössä painottuu yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa heikentävien rakenteiden ja toimintatapojen muuttaminen sekä sen varmistaminen, että sosiaalityötä voidaan toteuttaa oikeudenmukaisissa työolosuhteissa. Asiakkaat ja asiakasedustajat seuraavat asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumista palvelujärjestelmässä ja vaikuttavat siihen. Kansalaisjärjestöjen tehtävänä on valvoa kohderyhmänsä etujen ja oikeuksien toteutumista sekä lisätä yleistä tietoisuutta sosiaalisten ongelmien seurauksista. Poliittiset päättäjät neuvottelevat erilaisten oikeudenmukaisuusnäkökulmien välillä, tarkastelevat palvelujärjestelmän toimintaa näiden näkökulmien kannalta ja tekevät niihin liittyviä päätöksiä.

MoRa-tutkimushankkeessa Pohjolan (2011; 2014) rakenteellisen sosiaalityön tehtäviä täydentäväksi ulottuvuudeksi on tunnistettu poliittinen työ. Se tarkoittaa sosiaalityöntekijälle sosiaalityön sekä asiakkai-

den ongelmien poliittisuuden tunnistamista, asettumista yhteiskunnassa marginaaliseen asemaan joutuneiden puolelle sekä kollektiivista liittoutumista sosiaalityön päämäärien ja sosiaalityöntekijöiden aseman edistämiseksi. Sosiaalijohdon tehtävänä poliittinen työ on sosiaalisten ongelmien poliittisuuden näkyväksi tekemistä sekä vaikuttamista sosiaalityön ja sosiaalisen näkökulman puolesta palvelujärjestelmän sisällä sekä suhteessa kansalaisiin ja palveluiden käyttäjiin. Asiakkaat ja asiakasedustajat puolestaan nostavat esiin yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä tunnistettuja epäkohtia sekä liittoutuvat yhdessä muiden asiakkaiden kanssa epäkohtien muuttamiseksi. Kansalaisjärjestöt niin ikään tuovat edustamansa kohderyhmän asioita poliittiseen keskusteluun sekä ajavat heidän etujaan. Tämän ohella ne vahvistavat kohderyhmäänsä kuuluvien ihmisten poliittista kansalaisuutta. Poliittisten päättäjien kohdalla rakenteellisen sosiaalityön poliittinen työ kohdentuu heidän luottamushenkilön rooliinsa poliittisen päätöksenteon järjestelmässä. Poliittisten päätöksentekijöiden tehtävänä on politisoida sosiaalisten ongelmien ja sosiaalityön kysymyksiä viemällä ne poliittisen keskustelun ja päätöksenteon agendalle. Kokonaisuutena poliittisessa työssä on kyse astumisesta nykyisin vallitsevan toimenpidekeskeisen policy-kehityksen ulkopuolelle sekä politics-tyyppisen arvolähtökohtia julkisessa keskustelussa korostavan poliittisuuden vahvistamisesta, esimerkiksi deliberatiivisen demokratian mukaisen puntaroivan kansalaiskeskustelun keinoin (ks. Raisio & Vartiainen 2011).

Strategiatyön laajat tavoitteet kiteytyvät pyrkimykseen kehittää hyvinvointipalvelujärjestelmän toimintaa. Sosiaalityöntekijät edistävät tätä tuomalla esiin toimimattomia rakenteita ja asiakastyön näkökulmaan perustuvia kehittämisehdotuksia strategisen tason työskentelyyn. Lisäksi sosiaalityöntekijät edistävät asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksia strategiatyöskentelyssä sekä tuovat esiin sosiaalityön käytäntöihin liittyviä kehittämisehdotuksia toimintasuunnitelmiin. Sosiaalijohdon tehtävänä on sosiaalisen näkökulman ja sosiaalisia ilmiöitä kuvaavan tiedon tuominen osaksi strategisen tason työskentelyä sekä palvelujärjestelmää koskevien kehittämisehdotusten muotoilu. Sosiaalijohdon tehtävänä on myös varmistaa, että rakenteelliselle sosiaalityölle laaditaan sen toteutusta ohjaava strategia. Asiakkaat ja asiakasedustajat esittävät strategiatyöskentelyyn asiakkuuteen pohjautuvia tarpeita ja kehittämiseh-

dotuksia. Kansalaisjärjestöt tuovat puolestaan esiin jäsenistönsä tarpeita ja kehittämis ehdotuksia sekä edistävät kansalaisten ja asukkaiden osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Poliittisten päättäjien tehtävänä on sosiaalisen näkökulman ja sosiaalisia ilmiöitä kuvaavan tiedon sekä näihin pohjautuvien kehittämis ehdotusten tuominen strategisen tason neuvotteluun ja päätöksentekoon. Edustuksellisen demokratian kautta saadun luottamus asemansa kautta poliittiset päättäjät kantavat viimekätistä vastuuta organisaatiossa tehdystä strategisesta päätöksenteosta (Laki hyvinvointialueesta 611/2021, 41 §).

Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli on työkalu, jonka avulla voidaan tarkastella monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa, sen kehittämistä sekä tulevaisuuden näköaloja erilaisissa organisaatioissa. Toimintamallin muodostavat toimintakehikko ja toimijamatriisi tarjoavat välineen, jota voidaan hyödyntää rakenteellisen sosiaalityön hyvinvointialuepohjaisen strategian sekä toiminta- ja palvelusuunnitelman pohjana. Toimintamalli ja toimijamatriisi kuvaavat myös sitä, miten kukin toimijaryhmä voi osallistua rakenteellisen sosiaalityön puitteissa tapahtuvaan yhteistyöhön. Jotta rakenteellisesta sosiaalityöstä tulee näkyvää ja sitä voidaan suunnitelmallisesti johtaa sekä arvioida, tarvitaan sen toteutusta ohjaamaan toimintasuunnitelma. Vastaavasti monitoimijaista rakenteellista sosiaalityötä on mahdollista kehittää yhteisesti päätettyyn suuntaan ainoastaan suunnitelmallisen strategiatyöskentelyn avulla, jossa eri toimijaryhmät ovat edustettuina ja vaikuttamassa.

17.2 Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuus

Rakenteellisen sosiaalityön ydinidea tiivistyy kriittisen ja radikaalin teoriaperinteen mukaisesti transformatiivisuuteen, poliittisuuteen, emansipatorisuuteen sekä intersektionaalisuuteen. Rakenteellisen sosiaalityön teorian konkretisoimisen kannalta on tärkeä ymmärtää sen keskeiset elementit. Nämä ovat: 1) hallitsevien sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden problematisointi konflikti- tai muutosnäkökulmien avulla, 2) keskittyminen erilaisiin sarron ja syrjinnän muotoihin, joita rakenteet tuottavat, ylläpitävät ja vahvistavat sekä 3) yksilöiden ja rakenteiden välisen vuorovaikutuksen dialektisen luonteen tarkastelu ja sen hyödyn-

täminen erilaisissa toimintakäytännöissä. (Hick & Murray 2013; Mullaly & Dupré 2019.) Rakenteellisen sosiaalityön erityinen näkökulma on ymmärrys siitä, että sosiaalisten ongelmien juurisyyt paikantuvat yksilöiden sijaan eriarvoisuutta ja syrjintää tuottaviin sekä näitä ylläpitäviin rakenteisiin. Ajatus kaksoissidoksesta eli toimimisesta samaan aikaan sekä yksilöiden valtaistumiseksi että ongelmia ylläpitävien rakenteiden muuttamiseksi on olennaista rakenteellisen sosiaalityön ymmärryksen ja erityisesti sen käytäntöjen kehittämisen kannalta. Yksilöiden kanssa tehtävän sosiaalityön ei näin ollen voida katsoa olevan rakenteellista sosiaalityötä ilman kaksoissidoksen toista ulottuvuutta eli aktiivista pyrkimystä toimimattomien rakenteiden muuttamiseen. Lisäksi kaksoissidoksen tavoitteiden mukainen toiminta vaatii sosiaalityön poliittisuuden ja arvosidonnaisuuden nostamista tarkastelun keskiöön.

Jäsennys rakenteista kiteytyy toimijan ja rakenteiden interaktiiviseen suhteeseen, jolloin tarkastelun kohteena on yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen olosuhteet. Rakenteellisen sosiaalityön käytäntö hahmottuu kansainvälisissä rakenteellisen sosiaalityön teksteissä kriittisen ja radikaalin teoriaperinteen valossa periaatetasoisina teeseinä käytännön työntekijöille (ks. Carniol 1992; Mullaly & Dupré 2019; Payne 2021). Rakenteellisen sosiaalityön kansainvälisen perinteen mukaan sosiaalityötä on mahdollista tehdä sekä konventionaalisella että progressiivisella tavalla. Nämä ulottuvuudet paikantuvat sosiaalityön peruskysymyksiin olemassa olevan järjestyksen säilyttämisen ja muutoksen strategioista (order/change) rakenteellisen sosiaalityön keskittyessä jälkimmäiseen.

Suomalaisessa keskustelussa Pohjola (2011; 2014) on konkretisoinut rakenteellisen sosiaalityön käytäntöjä omalla tehtäväaluejaottelullaan. MoRa-hanke on jatkanut omalta osaltaan rakenteellisen sosiaalityön käsitteellistämistä. Tutkimushankkeessa rakennetussa kyselylomakkeessa rakenteellista sosiaalityötä operationalisoitiin yhdistäen Pohjolan (2011; 2014) ja Mullalyn (2007) käsitteellistä ajattelua. Lisäksi hankkeen tapaustutkimuksen laadullisessa analyysissä hyödynnettiin erityisesti sekä monitoimijuuden (esim. Laurila 2020; Kekoni ym. 2019) että politiikan (esim. Keränen 2013; Palonen 2004; 2010; 2019) käsitteitä rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä. Näin ollen tutkimushankkeessa tehdyn analyysin perusteella tieto-, inkluusio-, strategia- ja oikeudenmukaisuustyön (Pohjola 2011; 2014) rinnalle rakenteellisen sosiaalityön

viidenneksi ulottuvuudeksi ehdotetaan poliittista työtä. Se pitää sisällään sekä policy- että politics -ulottuvuuden jälkimmäisen kuitenkin painottuessa. Poliittisen työn ymmärtäminen yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueeksi korostaa rakenteellisessa sosiaalityössä käsiteltyjen asioiden ja ilmiöiden arvosidonnaista luonnetta. Lisäksi poliittisen työn käsite korostaa rakenteellisen sosiaalityön perustavanlaatuisia moniäänisyyttä, ja siinä erityisesti kansalaisten ja palveluiden käyttäjien näkökulmaa. MoRa-hankkeen tutkimustulosten pohjalta onkin mahdollista paikantaa ja kehittää empiirisen tarkastelun ohella myös suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen käsitteellistä tulkintaa.

Aikaisemmat tutkimukseen ja lainsäädäntötyöhön nojaavat rakenteellisen sosiaalityön tulkinnat ovat vahvistaneet suomalaista rakenteellisen sosiaalityön perinnettä osana hyvinvointivaltion laaja-alaista sosiaalihuoltoa. Sen tehtäväksi on määrittynyt edistää kokonaisvaltaisesti kansalaisten elinoloja ja siten jäsentää sosiaalityö osaksi sosiaalipoliittista toimintaa. Kriittisten ja radikaalien toimintakäytäntöjen sijasta suomalainen rakenteellinen sosiaalityö on kuitenkin kanavoitunut pikemminkin järjestelmän sisällä tehtäväksi tietotyötä painottavaksi viranomaisytyöksi (ks. myös Pohjola 2014; Kivipelto 2021). Viime vuosikymmeninä sosiaalityön tehtäväkuva ja tavoitteet ovat erityisesti uuden julkisjohtamisen myötä kaventuneet kapea-alaisten palvelujen tuottamiseksi vailla laaja-alaista vastuuta ja yhteiskunnallista vaikuttamisen tavoitetta (esim. Eräsaari 2011). Tämä on vaikeuttanut sosiaalityön kokonaisvaltaista kansalaisten hyvinvoinnin ja elinolojen jäsentämistä sekä siten myös rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen muodostumista. 1990-luvulta lähtien uuden julkisjohtamisen myötä valtavirtaistunut julkisen sosiaalihuollon palvelujärjestelmän tehostaminen, taloudellistuminen sekä yksityisen vastuun korostaminen ovat johtaneet siihen, että palvelujärjestelmän prioriteetit ja resurssit on kohdennettu yksilötasolla ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen ja siten yksilötyön akuutteihin haasteisiin.

Tässä teoksessa väitetään, että suomalainen rakenteellinen sosiaalityö on murroksessa, joka asettaa edellä kuvatun sosiaali- ja hyvinvointipoliittikkaan kiinnittyneen suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen ainakin osittain uudenlaiseen valoon. Viime vuosikymmenten aikana tapahtuneet pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon kohdistuneet

uusliberaalit muutokset – kuten hyvinvointipalvelujärjestelmän taloudellistuminen sekä universalismin rapautuminen – ovat heikentäneet rakenteellisen sosiaalityön edellytyksiä toimia hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän puitteissa. Samalla yhteiskunnallisen moninaisuuden sekä eriarvoisuuden lisääntyminen tekevät entistä tärkeämmäksi kuunnella kansalaisia ja palveluiden käyttäjiä sekä kriittisesti arvioida palvelujärjestelmän toimintaa sosiaalityön arvopohjan ja ammattietiikan kannalta.

Onkin tärkeää, että rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus ymmärretään poliittisesti päätettyjä linjauksia ja lainsäädäntöä toimeenpanevan policy-tyyppisen käytäntöpolitiikan lisäksi yhteiskunnassa tapahtuvaksi julkiseksi poliittiseksi keskusteluksi, vaikuttamiseksi ja päätöksenteoksi, eli politics-tyyppiseksi politiikaksi. Politics-suuntautuneessa poliittisuudessa on kysymys pyrkimyksestä muuttaa yhteiskuntaa politiikan keinoin. Sosiaalityön kontekstiin sovellettuna politics-poliittisuus kiteytyy pyrkimykseen kuunnella haavoittaviin ja marginaalisiin elämäntilanteisiin joutuneita kansalaisia, edistää heidän toimintamahdollisuuksiinsa yhteiskunnassa sekä pyrkiä rakentamaan oikeudenmukaisempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Kyse on myös sosiaalityön poliittisen luonteen tunnistamisesta omassa työssään. Teoksessa väitetäänkin, että koska sosiaalityön tulee toimeenpanon lisäksi olla myös vaikuttamassa sitä ohjaaviin tavoitteisiin sekä sosiaalityön asiakkaita ja heidän elämäntilanteitaan koskeviin linjauksiin ja lainsäädäntöön, sosiaalityössä tarvitaan molempia poliittisuuden muotoja ja edelleen kokonaisvaltaista sekä läpinäkyvää sosiaalityön poliittisuuden ymmärtämistä.

Tämä teos perustuu MoRa-tutkimushankkeeseen, jonka tehtävänä oli paikantaa rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa sekä hahmottaa monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön esteitä ja mahdollisuuksia. Tutkimuksen empiirinen aineisto lähestyi kiinnostuksen kohteena olevaa ilmiötä viiden eri toimijaryhmän näkökulmista. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä tarkasteltiin sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen aineiston pohjalta. Hankkeessa toteutettu valtakunnallinen suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön nykytilaa sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta tarkastellut kyselytutkimus on ensimmäinen laatuaan.

MoRa-hankkeen tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että

vaikka sosiaalityöntekijöiden keskuudessa on potentiaalia rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle ja kehittämiseksi, se ei ole osa sosiaalityöntekijöiden jokapäiväistä työtä. Erityisesti julkisuustyön luonteinen oikeudenmukaisuustyö sekä sosiaalipoliittinen työ ja kansalaistoiminta toteutuvat hyvin harvoin. Vahvimmin rakenteellista sosiaalityötä tehdään inkluusiotyönä nostamalla esiin sosiaalisia ongelmia tuottavia rakenteellisia tekijöitä sekä valtaistamalla asiakkaita vaikuttamaan asioissaan ja puolustamaan oikeuksiaan. Myös reformityötä tehdään jonkin verran esimerkiksi toimintakäytäntöihin ja palvelujärjestelmään vaikuttamalla. Tämä näkyy myös asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään liittyvän tiedon tuottamisena. Sen sijaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyvän tiedon tuottaminen on selkeästi vähäisempää. Kaiken kaikkiaan tietotyön rooli osana sosiaalityöntekijöiden työtä näyttää vähäisenä. Näin siitäkin huolimatta, että monitoimijaisissa verkostoissa toimiessaan sosiaalityöntekijät ovat asiakkaiden elinoloihin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvän tiedon ja rakenteiden äärellä.

Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että sosiaalityön kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallinen tehtävä kohdentuu tällä hetkellä lähes yksinomaan yksilöiden kanssa tehtävään valtaistamistyöhön, eikä niinkään ennaltaehkäisevästi hyvinvointia, sosiaalista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta mahdollistavien yhteiskunnan ja instituutioiden rakenteiden muutostyöhön. Kaiken kaikkiaan voidaan väittää, että suomalainen rakenteellinen sosiaalityö on 2020-luvulla näkymätöntä ja satunnaista sekä erityisesti yksilötyön tasolla tehtävää työtä ilman selkeitä kytköksiä kaksoissidoksen toiseen ulottuvuuteen eli rakenteita muuttavaan työhön.

Oma kiinnostava kysymyksensä on yksilökohtaisen ja rakenteellisen sosiaalityön suhde: voiko yksilökohtainen sosiaalityö olla osa rakenteellista sosiaalityötä ja jos voi, millä ehdoilla? Aiemman tutkimuskirjallisuuden (esim. Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019; Shewell 2022) ja teoksen tutkimustulosten (ks. Kannasoja & Ruonakangas, luvut 4 ja 5 sekä Rantamäki & Kokkonen, luku 15 tässä teoksessa) pohjalta voidaan esittää, että yksilökohtainen sosiaalityö ei ole automattisesti rakenteellista sosiaalityötä. Sen sijaan yksilökohtaiseen sosiaalityöhön sisältyy runsaasti rakenteellisen sosiaalityön potentiaalia. Monissa yksilötyön tilanteissa asiakkaiden ongelmia ratkotaan ilman täsmällistä pyrkimystä

vaikuttaa niitä synnyttäviin rakenteisiin. Asiakastyön tilanteet kerryttävät kuitenkin runsasta sosiaalisia ongelmia sekä rakenteellisia epäkohtia kuvaavaa tietovarantoa niin asiakaskertomuksiin, erilaisiin rekistereihin kuin sosiaalityöntekijöiden omaan käyttöön jäävänä hiljaisena tietona. Yksilökohtaisesta työstä tulee merkittävällä tavalla osa rakenteellista sosiaalityötä, jos ja kun sosiaalityöntekijät analysoivat kertynyttä tietoa sekä hyödyntävät sitä esimerkiksi osana reformityötä uusien palveluiden tai käytäntöjen luomiseksi, nostavat sen pohjalta asiakkaille ja sosiaalityölle tärkeitä asioita julkiseen keskusteluun sekä välittävät tietoa eteenpäin muille tahoille, jotta nämä voivat hyödyntää sitä rakenteellisen sosiaalityön päämäärien edistämiseksi. Voidaankin esittää tulkinta siitä, että rakenteellinen sosiaalityö on teoreettinen viitekehys ja siten ajattelutapa, jonka ohjaamana sosiaalityöntekijä lähestyy erilaisia yksilökohtaisen ja rakenteellisen sosiaalityön tilanteita.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä selittäviksi tekijöiksi useilla eri rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueilla osoittautui MoRa-hankkeen tutkimustulosten pohjalta erityisesti 1) tiedon saaminen eri tahoilta ja lähteistä, 2) innovaatio-osaaminen eli rohkeus haastaa epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia käytäntöjä esimerkiksi tarkastelemalla kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja kehittämällä vaihtoehtoisia toimintatapoja sekä 3) resurssiosaaminen eli taito hyödyntää sosiaalityön asiantuntija-asemaa ja muiden toimijoiden osaamista sosiaalisten asioiden esille tuomisessa ja sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa. Myös 4) työtehtävän sisältö, 5) työskentelykunnan koko ja 6) pitkä työkokemus ovat yhteydessä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen useuteen.

Tutkimustulokset rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen selittäviksi tekijöistä vahvistavat sosiaalityön yliopistotasoisessa koulutuksessa tavoitellun osaamisen tärkeyttä työelämässä (Lähteinen ym. 2017). Kriittisyys, analyttisyys, rohkeus ja ennakkoluulottomuus ovat rakenteelliseen sosiaalityöhön myös sen teoriaperinteen kautta vahvasti kiinnittyviä osaamisen ulottuvuuksia. Rakenteellisen sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen eivät kuitenkaan tule tunnustettua tai hyödynnettyä työelämässä, jos työnantaja, erityisesti hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon johto, ei tunnista tätä osaamista tai mahdollista sosiaalityöntekijän osaamisen täysimääräistä hyödyntämistä, ei vain sosiaali- ja terveydenhuollon, vaan laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ja

hyvinvointialueen toiminnan kehittämässä. Kuitenkin, jotta asiantuntijuuden potentiaalin hyödyntäminen olisi mahdollista, tarvitaan sosiaalityön toimintakulttuurin kehittämistä sekä ammattilaisten resursoinnin uudelleentarkastelua. Nämä tekijät vahvistaisivat rakenteellisen sosiaalityön ohella myös laajemmin sosiaalityön toteuttamisen reunaehdoja ja sosiaalityön tutkimusperustaisen kehittämisen positiivista kierrettä.

Vaikka kyselytutkimus rakenteellisen sosiaalityön nykytilasta kertoo erilaisista profession, organisaatioon että yhteiskunnalliseen tasoon liittyvistä epäkohdista, sosiaalityöntekijät esittivät estävien tekijöiden ohella myös rakenteellisen sosiaalityön kehittämismahdollisuuksia. Profession liittyen rakenteellisen sosiaalityön itseymmärrystä ja siihen liittyvää osaamista tulee vahvistaa esimerkiksi koulutuksen avulla. Organisaatiotasolla rakenteellista sosiaalityötä tulisi edistää vahvistamalla sen organisointia ja toimintakulttuuria sekä kehittämällä sen työmenetelmiä ja monitoimijaisia yhteistyötä. Yhteiskunnallisella tasolla kyselyn vastaajat nostavat esiin sekä yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin vaikuttamisen että rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistamisen ja kirkastamisen osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

Kaiken kaikkiaan voidaan väittää, että rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen edistämiseksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat ainakin seuraavien tekijöiden toteutumista samanaikaisesti: 1) johdon vahva tuki rakenteelliselle sosiaalityölle, 2) kokonaisvaltaiseen työorientaatioon pohjautuva rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuri, 3) työyhteisön kollektiivinen tuki sekä 4) lupa tehdä työtä kriittisesti, poliittisesti sekä uudistavan ja tutkivan työotteen keinoin nostaen julkisuuteen rakenteellisia epäkohtia ja näkökulmia sekä toiminnan kehittämisideoita niin palvelujärjestelmän sisällä kuin sen ulkopuolella. Kriittisyys ja rakenteellisten epäkohtien nostaminen julkisesti käsiteltäväksi (politics-poliittisuus) liittyvät kiinteästi myös tiedon ymmärtämiseen poliittisena. Esimerkiksi tietotyössä kertyvää tietoa tulee rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden mukaisesti käyttää erityisesti rakenteisiin liittyvän vallan ja valtahierarkioiden purkamiseen, ei niinkään palvelujärjestelmäkeseeseen managerialismin edistämiseen. Lisäksi rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan 5) monitoimijaisia keskustelufoorumeita ja yhteistyötä asiakkaiden, kansalaistoimijoiden, sosiaalityön eri tehtäväalueiden, poikkihallinnollisten toimijoiden sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden johdon ja poliittisten päättäjien välillä.

Teoksen kantavina näkökulmina ovat monitoimijuus sekä poliittisuus rakenteellisessa sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön keskeisinä toimijoina eivät kykene yksin edistämään rakenteellisen sosiaalityön laaja-alaisia tavoitteita. Toimintaympäristön muutokset tukevat sekä jopa vaativat rakenteellisen sosiaalityön monitoimijuutta sekä korostavat suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön perinteen poliittisuuden kirkastamisen tarvetta. Sosiaalisten ongelmien ja sosiaalisen näkökulman poliittisuuden laaja-alainen ymmärtäminen on tärkeää niin sosiaalihuollon ja -työn asiantuntijuuden ymmärtämisen kuin sosiaali- ja terveystalouden johtamisen ja päätöksenteon sekä siten palveluiden kehittämisen ja lopulta kansalaisten hyvinvoinnin tukemisen kannalta. Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden vaade ei kuitenkaan tyhjene palvelujärjestelmän kehittämiseen, vaan pikemminkin laajenee yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta ylläpitävien ja niitä aiheuttavien rakenteiden tarkasteluun ja niihin vaikuttamiseen. Monitoimijaisissa verkostoissa mahdollistuu rakenteellisen sosiaalityön kaksoissidoksen toteuttaminen eli työskentely samanaikaisesti yksilöiden ja ryhmien kanssa heidän valtaistamiseksiin muuttamaan elämänsä olosuhteita sekä pyrkimys vaikuttaa ennaltaehkäisevästi yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja instituutioihin, jotta ne tukisivat paremmin kansalaisten hyvinvointia, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa (Carniol 1992, 1–18; Mullaly 2007, 245; Pohjola 2011, 207; Pohjola ym. 2014, 11; Mullaly & Dupré 2019, 19).

Monitoimijuuden näkökulmaa lähestyttiin MoRa-hankkeessa tarkastelemalla viiden toimijaryhmän – sosiaalityön asiakkaiden, kansalaisjärjestöjen, poliittisten päättäjien, sosiaalijohdon sekä sosiaalityöntekijöiden – rooleja ja tehtäviä rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuudessa. Monitoimijainen yhteistyö muodostuu toimijoiden välisissä suhteissa. Se perustuu erilaisista lähtökohdista ja näkökulmista tulevien toimijoiden osallisuudelle ja sen tunnustamiselle, että kullakin toimijalla on erityinen asiantuntijuus ja vahvuudet sekä luoden tilaa näiden hyödyntämiselle.

MoRa-hankkeen toimijaryhmäkohtainen analyysi rakentaa nykytilanteesta kuvaa, joka poikkeaa monitoimijuuden näkökulmasta ja ihan-teista. Tutkimuksen mukaan eri toimijaryhmät toimivat kukin omassa roolissaan, omien tehtäviensä ja vastuidensa puitteissa. Toimijaryhmien

keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä ja sisällöltään monin tavoin suodattunutta. Vallitsevissa olosuhteissa toiminta rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden mukaisen muutoksen aikaansaamiseksi ei ole suunnitelmallista, vaan pikemminkin satunnaista ja yksittäisten aktiivisten toimijoiden varassa tapahtuvaa. Lisäksi rakenteellista sosiaalityötä tehdään nykyisin pitkälti palvelujärjestelmän sisällä ja sen ehdoilla. Kun katse suunnaetaan palvelujärjestelmän ulkopuolelle, rakenteellisen sosiaalityön käsittein yhteiskunnan ensisijaisiin ideologioiden ja instituutioiden tasoille paikallistuviin rakenteisiin, voidaan tunnistaa eräänlainen eri toimijoita yhdistävä neuvottomuus tai voimattomuus liittyen siihen, miten rakenteellisen sosiaalityön tavoitteita voidaan näissä puitteissa edistää. Rakenteellisen sosiaalityön toimintavalikosta, koskien myös sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän toimintaa, puuttuu foorumeita, tiloja ja yhteyksiä, joiden kautta eri toimijaryhmät voivat aidosti ja tasavertaisesti kommunikoida keskenään, jakaa näkemyksiään sekä voimansa yhdistäen pyrkii yhteisesti tavoiteltuun muutokseen.

MoRa-hankkeen näkökulmasta rakenteellisen sosiaalityön poliittisuus ja monitoimijuus kietoutuvat tiukasti yhteen. Hankkeen tutkimustulosten pohjalta voidaan väittää, että sosiaalisia ongelmia tulee tuoda julkiseen keskusteluun sekä politisoida moniäänisesti ja monitoimijaisesti. Monitoimijuus onkin rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden kannalta tärkeää, koska se siirtää toiminnan painopistettä viranomaisorganisaatioiden sisältä kohti kansalaisyhteiskuntaa ja sen toimijoita. Monitoimijuuden ytimessä oleva erilaisia intressejä esiin tuova vuorovaikutus on sekä rakenteellista sosiaalityötä että koko palvelujärjestelmää politisoiva käänne. Monitoimijuus sisältää siten potentiaalia, ei pelkästään kehittää rakenteellista sosiaalityötä, vaan muuttaa palvelujärjestelmän kokonaisuutta suuntaan, joka on nykyisiä käytäntöjä demokraattisempi ja laajempaan sekä kokonaisvaltaisempaan tietoperustaan tukeutuva. Voidaankin väittää, että monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön laaja-alaisen tavoitteiden ymmärrys potentiaalisesti vahvistaa sosiaalisen näkökulman ottamista huomioon myös hyvinvointialueuuden päätöksenteossa.

Monitoimijuus tarjoaa mahdollisuuksia sekä kehittää rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjä että kirkastaa sen asemaa ja roolia yhteiskunnassa. Monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön ytimessä on

ymmärrys muutoksen mahdollisuudesta, joka syntyy erilaisista taustoista tulevien sekä eri alueilla, sektoreilla ja tasoilla operoivien toimijoiden vuorovaikutuksellisissa suhteissa (ks. Bronstein 2003; Kekoni ym. 2019; Mönkkönen & Kekoni 2020). Yhdeksi konkreettiseksi välineeksi monitoimijaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutukselle ehdotamme erilaisen deliberatiivisen demokratian periaatteille pohjautuvien prosessien ja käytäntöjen käyttöönottoa (Rask, Raisio & Jäske 2017; Fung 2007; Fishkin 2009; Jämsén, Kaartinen, Westerinen & Turja 2022). Deliberatiivinen demokratia voi tarjota tilaa ja puitteita toimijaryhmien keskinäisten yhteyksien, vuorovaikutuksen ja yhteistyön lisäämiselle. Yhteinen, erilaisille näkökulmille tilaa antava keskustelu lisää tietoa yhteiskunnasta ja sen toiminnasta sekä syventää ymmärrystä päätöksenteossa vaikuttavista perusteista. Deliberatiivisissa prosesseissa eri toimijoiden tietoa yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteellisista epäkohdista voidaan vaihtaa, jolloin yhteinen tieto voi potentiaalisesti toimia uusliberaalin managerialismin vaihtoehdottomuutta purkavana vastavoimana. Rakenteellisen sosiaalityön käytäntönä deliberatiivista demokratiaa voidaan luonnehtia reformiin pyrkiväksi ja toimijoiden välisiä suhteita vahvistavaksi poliittiseksi muutosvoimaksi.

Kaiken kaikkiaan teoksen sanoma rakenteellisesta sosiaalityöstä kiteytyy freireläisessä (Freire 1970) ajatuksessa siitä, että jos sosiaalityö haluaa ammattieettisten arvojensa mukaisesti olla osa ratkaisua eikä osa ongelmaa, se ei voi koskaan toimia neutraalisti tai depoliittisesti. Rakenteellista sosiaalityötä toteuttavien sosiaalityöntekijöiden on aina jollakin tavalla näytettävä sosiaalityön arvopohjaan ja ammattietiikkaan pohjautuvaa ”väriä” sosiaalisen kestävyuden merkityksessä sekä policy-toiminnan ohella myös politics-tyyppisellä tavalla poliittisesti. Freiren (1970) sanoin: ”*Washing one’s hands of the conflict between the powerful and the powerless means to side with the powerful, not to be neutral*”.

Vaikka sosiaalisissa suhteissa, esimerkiksi työntekijä-asiakas -suhteissa, syrjäyttävien rakenteiden ja valtasuhteiden tarkastelu on tärkeää, Carniolin (1992) ja Mullalyn (2007) ajattelun tavoin tässä teoksessa väitetään, että rakenteiden muutospyrkimykset ovat kaikkein vaikuttavimpia, kun ne kohdistetaan ideologiselle sekä institutionaaliseen tasolle ensisijaisesti rakenteisiin. Tämän vuoksi sosiaalityössä – ja erityisesti sosiaalihuollon ja sosiaalityön johtamistyössä – tarvitaan vahvemmin sosi-

aalityön arvopohjan ja ammattieettisen näkemyksen puolustamista, haavoittaviin ja marginaaleihin elämäntilanteisiin joutuneiden ihmisten puolelle asettumista ja tähän liittyvää konfliktin sietokykyä. Valtasuhteita ja vallan käytön ilmenemistä tulee tarkastella ei vain palvelujärjestelmän ja instituutioiden sisällä sosiaalityön ja asiakkaan välillä, vaan myös laajemmin epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta tuottavissa sekä ylläpitävissä yhteiskunnallisissa ja ideologisissa rakenteissa.

On tärkeää ymmärtää, että sekä ammattieettiset tavoitteet huomioitavaa ja depoliittista sosiaalityötä ei voi olla olemassa samanaikaisesti. Sosiaalityön on valittava puolensa – myös palvelujärjestelmän sisällä. Sosiaalityön tulee tehdä yhteistyötä erityisesti sellaisten kumppaneiden kanssa, joilla on samansuuntaisia oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa edistäviä tavoitteita. Tämä voi tapahtua esimerkiksi erilaisissa deliberatiivisissa prosesseissa ja puntaroivan demokratian foorumeilla. Deliberatiivisen demokratian käytännöt voivat paitsi vahvistaa asiakkaiden ja kansalaistoimijoiden osallisuutta rakenteellisen sosiaalityön prosesseissa, niin myös tuoda siihen tietoa, joka muuten jäisi näkymättömiin (Fung 2007; Fishkin 2009). Lisäksi uuden julkisjohtamisen ideologiaan pohjautuvan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintakulttuurin kriittinen ja läpinäkyvä analyysi edistää samalla sekä rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden ymmärtämistä että niiden toteutumista hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Avainasemassa tässä työssä ovat sosiaalihuoltoa johtavat ja sosiaalihuollon tavoitteista päättävät toimijat, tarkemmin sanottuna hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveyshuollon johto sekä poliittiset päättäjät.

Lähteet

- Addams, Jane (2004 [1910]) *Twenty Years At Hull House*. Whitefish: Kessinger.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alho, Sirkka (2021) Kollektiivinen asiantuntijuus ja monitoimijainen yhteistyö aikuissosiaalityössä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 69–85.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Arajärvi, Pentti (2015) Päämääränä oikeudenmukaisuus. Teoksessa Antti Kaihovaara (toim.) *Jakolinjojen Suomi*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö, 181–205.
- Asunta, Laura & Mikkola, Leena (2019) Osallisuuden mahdollisuus ja haaste asiakasraatitoiminnassa. Teoksessa Vilma Luoma-Aho & Kaisa Pekkala (toim.) *Osallistava viestintä*. ProCom –Viestinnän ammattilaiset ry., 74–88.
- Austin, Michael J., Anthony, Elizabeth K., Knee, Ryan Tolleson & Mathias, John (2016) Revisiting the Relationship Between Micro and Macro Social Work Practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 97(4), 270–277.
- Baltzar, Susanna (2013) *Rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuuksia aikuissosiaalityössä*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201312302870>
- Beck, Ulrich (1997) *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Beresford, Peter (2009) Osallistumisen ja valinnan jännitteet terveydenhuollossa – palvelunkäyttäjän näkökulma. Teoksessa Meri Koivusalo, Eeva Ollila & Anna Alanko (toim.) *Kansalaisesta kuluttajaksi. Markkinat ja muutos terveydenhuollossa*. Helsinki: Gaudeamus, 248–256.
- Billis, David (2010) *Towards a Theory of Hybrid Organizations*. Teoksessa David Billis (toim.) *Hybrid Organizations and the Third Sector. Challenges for Practice, Theory and Policy*. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan, 46–69.
- Boetto, Heather (2017) A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *British Journal of Social Work*, 47(1), 48–67.
- Bronstein, R. Laura (2003) A Model for Interdisciplinary Collaboration. *Social Work*, 48(3), 297–306.

- Busso, Sandro (2017) The de-politicization of social policy at the time of social investment. Mechanisms and distinctive features. *Partecipazione e Conflitto*, 10(2), 421–447.
- Carniol, Ben (1992) Structural social work: Maurice Moreau's challenge to social work practice. *Journal of Progressive Human Services*, 3(1), 1–20.
- Carniol, Ben (2010) *Case critical: Social Services & Social Justice in Canada*. Toronto: *Between the Lines*.
- Chambers, Simone (2009) Rhetoric and the public sphere: Has deliberative democracy abandoned mass democracy? *Political Theory*, 37(3), 323–350.
- Chan, Walter W. (2018) Solidarity and Heart – The Development of Structural Social Work: A Critical Analysis. *Critical Social Work*, 19(1), 21–41.
- D'Albergo, Ernesto & Moini, Giulio (2017) Depoliticizing public action by politicizing issues, practices and actors. *Partecipazione e Conflitto*, 10(2), 381–420.
- Dahrendorf, Ralf (1995) *LSE. A History of the London School of Economics and Political Science 1895–1995*. Oxford: Oxford University Press
- de Nardis, Fabio (2017) The concept of de-politicization and its consequences. *Partecipazione e Conflitto*, 10(2), 340–356.
- Donaldson, Linda Plitt, Hill, Katharine, Ferguson, Sarah, Fogel, Sondra & Erickson, Christina (2014) *Contemporary Social Work Licensure: Implications for Macro Social Work Practice and Education*. *Social Work*, 59(1), 52–61.
- Eräsaari, Leena (2006) New Public Management on julkisen sektorin vääryyksien isä. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 87–102.
- Eräsaari, Leena (2011) Sosiaalipalvelut käännöksen jälkeen. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki: Yliopistopaino, 181–203.
- Eräsaari, Leena (2016) Yhteisösuhteille perustuva sosiaalityö. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 109–123.
- Eräsaari, Leena & Mäntysaari, Mikko (2013) Jane Addams sosiaalisen demokration teoreettikkona ja poliittisena edistäjänä. Teoksessa Olli-Pekka Moisio, Pekka Korhonen & Terhi-Anna Wilska (toim.) *Yhteiskuntatieteiden ovella. SoPhi 121*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 210–239.
- Eskola, Jari & Suoranta Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (8. p.). Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Marjatta (1981) Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa

- Urpo Kuotola (toim.) Sosiaalihuollon näköaloja. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 127, Tampere: Tampereen yliopisto, 23–52.
- ETENE (2013) Alueellisen yhdenvertaisuuden kysymyksiä. ETENE-julkaisuja 43. Helsinki.
- Evers, Adalbert (2010) Civicness, civility and their meanings for social services. Teoksessa Taco Brandsen, Paul Dekker & Adalbert Evers (toim.) Civicness in the Governance and Delivery of Social Services. Baden-Baden, Germany: Nomos Verlagsgesellschaft, 41–65.
- Fishkin, James S. (2009) *When People Speak. Deliberative Democracy & Public Consultation.* Oxford: Oxford University Press.
- Fledderus, Joost, Brandsen, Taco & Honingh, Marlies (2014) Restoring trust through the co-production of public services: A theoretical elaboration. *Public Management Review*, 16(3), 424–433.
- Flinders, Matthew & Wood, Matt (2014) Depoliticisation, governance and the state. *Policy & Politics* 42(2), 135–149.
- Freire, Paulo (1970) *Pedagogy of the oppressed.* Kääntänyt Myra Bergman Ramos. New York: The Continuum International Publishing Group.
- Freire, Paulo, Kuortti, Joel, Suoranta, Juha, Tomperi, Tuukka & Kurtti, Joel (2005) *Sorrettujen pedagogiikka.* Vastapaino.
- Fung, Archon (2007) Minipublics: Deliberative Designs and Their Consequences. Teoksessa Shawn W. Rosenberg (toim.) *Deliberation, Participation and Democracy.* London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230591080_8
- Fung, Archon (2020) Four Levels of Power: A Conception to Enable Liberation. *The Journal of Political Philosophy*, 28(2), 131–157.
- Giddens, Anthony (1984) *The constitution of society: Outline of the theory of structuration.* Cambridge: Polity Press.
- Gill, Stephen (1998) New Constitutionalism, Democratisation and Global Political Economy. *Pasifica Review* 10(1), 23–38.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta.* Helsinki: SKS.
- Green, David & McDermott, Fiona (2010) Social Work from Inside and Between Complex Systems: Perspectives on Person-in-Environment for Today's Social Work. *The British Journal of Social Work*, 40(8), 2414–2430.
- Gül, Volkan (2019) Representation in Minipublics. *Journal of Representative Democracy*, 55(1), 31–45.
- Habermas, Jürgen (1989) *Structural Transformation of the Public Sphere: an Inquiry into a Category of Bourgeois Society.* Cambridge: Polity Press.
- Healy, Karen (2001) Participatory action research and social work: A critical appraisal. *International Social Work*, 44(1), 93–105.
- Heiliö, Tiina, Saaristo, Vesa & Ståhl, Timo (2013) *Sosiaali- ja terveystalvet*

- alueilla – Mikä on terveyden edistämisen asema kunnissa? Tutkimuksesta tiiviisti 8/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heinonen, Hanna (2007) Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityöstä. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 16. Helsinki.
- Heinonen, Sanna (2016) ”Nyt puhuvat sosiaalityöntekijät!” Mieliopidekirjoitukset rakenteellisen sosiaalityön välineenä. Maisterintutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201602091177>
- Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hennala, Lea (2011) Kuulla vai kuunnella: Käyttäjää osallistavan palveluinnon lähestymistavan toteuttamisen haasteita julkisella sektorilla. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hokkanen, Liisa (2014) Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Acta Universitatis Lapponiensis 278. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hokkanen, Liisa, Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2017) Kokemusasiantuntijuus järjestöllisenä vaikuttamisena. Teoksessa Anneli Pohjola, Maarit Kairala, Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystalouksissa. Tampere: Vastapaino, 265–285.
- Hujanen, Kaisa, Kinnunen, Ulla-Mari, Ailio, Erja & Koivumäki, Leena (2021) Sosiaalityön laadukas rakenteinen kirjaaminen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Finnish Journal of eHealth and eWelfare, 13(4), 360–371.
- Hussi Taina (2003) Sosiaalinen raportointi. Menetelmä asiakastyössä syntyneen tiedon raportointiin. Selvityksiä 10. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Hussi, Taina (2005) Sosiaalinen raportointi tiedon rakentajana – menetelmäkuvaus ja käytännön kokemukset. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 4/2005.
- Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva (2016) Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 148–164.
- Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) (2007) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes.

- Hänninen, Sakari (2017) Poliittinen arvostelukyky ja hyvinvointivaltion rajat. Teoksessa Sakari Hänninen & Paula Saikkonen (toim.) Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä. terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, 162–181.
- Jokiranta Harri (1988) Rakenteellinen sosiaalityö ja sosiaalityön ammattikäytäntö. Teoksessa Kananoja, Aulikki (toim.) Sosiaalityön vuosikirja 87–88. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto, 71–78.
- Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–19.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. Janus, 17(4), 296–312.
- Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun poliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija (2008) Sosiaalipolitiikan kansalainen: aktivoitu, valtaistettu, vastuutettu, hylätty? Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) Sosiaalialan normatiivinen perusta. Helsinki: Palmenia, 183–220.
- Julkunen, Raija (2017) Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. SoPhi 137. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Juurikkala, Virva (2022) Rakenteellisen sosiaalityön oikeudellinen perusta. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 20–24. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Kaihluvirta- Häikiö, Miia (2021) Sosiaalityön asiantuntijuus poliittisessa päätöksenteossa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202110277916>
- Kainulainen, Sakari, Paananen, Reija & Surakka, Anne (2016) Maakunnan ihmisten elämänlaatu sote-palveluiden tavoitteeksi. Teoksessa Jorma Niemelä (toim.) Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana. DIAK PUHEENVUORO 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 97–113.
- Kaipainen-Vilén (2017) Särkynyt palvelujärjestelmässä. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen (YAMK). MAMK University of Applied Sciences.
- Kairala, Maarit, Lähtinen, Sanna, & Tiitinen, Laura (2012) Rakenteellisen sosiaalityön osaaminen sosiaalityön opetuksen käytäntöyhteydessä. Teoksessa Noora Tuohino, Anneli Pohjola, & Mari Suonio (toim.) Sosiaali-

- työn käytännönopetus liikkeessä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopisto-
verkosto. SOSNET Julkaisuja Nro 5, 36–55. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=64b15976-1b21-4e9d-9ae7-a4c60543ea88>
- Kallio, Johanna (2021) Sosiaali- ja diakoniatyöntekijöiden puoluevalinta, sosiaali-
poliittiset mielipiteet ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Teoksessa
Kirsi Günther & Johanna Kallio (toim.) *Tutkiva sosiaalityö*. Helsinki:
Talentia ry, 25–39.
- Kamali, Masoud & Jönsson, Jessica (2018) Introduction: Neoliberalism and
social work in the Nordic welfare states. Teoksessa Masoud Kamali & Jes-
sica H. Jönsson (toim.) *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work.
Current and Future Challenges*. Routledge Advances in Social Work. Rout-
ledge, 1–22.
- Kananen, Johannes (2017) Kansalaisten sosiaaliturva. Teoksessa Johannes Kana-
nen (toim.) *Kilpailuvaltion kyydissä. Suomen mallin tulevaisuus*. Helsinki:
Gaudeamus, 30–54.
- Kananoja, Aulikki (1997) Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshen-
kilön raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen työryhmämuistioita 1997:8.
Helsinki: Stakes.
- Kananoja, Aulikki (2009) Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan yhteys. Saatavilla
15.1.2023 <https://www.aulikkikananoja.fi/sosiaalityon-ja-sosiaalipolitiikan-yhteys/>
- Kannasoja, Sirpa, Ruonakangas, Santra, Närhi, Kati, Rantamäki, Niina & Kok-
konen, Tuomo (2022a). Sosiaalityön tutkimus ja kuntien moninaiset tutki-
muslupakäytännöt. *Janus*, 30(3), 302–308.
- Kannasoja, Sirpa, Ruonakangas, Santra, Närhi, Kati, Rantamäki, Niina, &
Kokkonen, Tuomo (2022b). Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön
toteuttajina. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen,
& Ville Santalahti (toim.) *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti
1/2022*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 39–50. [https://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-343-790-6](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6)
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2017) Johdanto: Suomen malli. Teoksessa
Johannes Kananen (toim.) *Kilpailuvaltion kyydissä. Suomen mallin tule-
vaisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 7–29.
- Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2014) Yhdyskuntatyö kansalaisia koh-
taamassa. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.)
Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 219–240.
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointi-
politiikan välineenä 2015 –toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveystieteiden
julkaisuja 13. Helsinki: Yliopistopaino.
- Karvinen-Niinikoski (2009) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mikko Män-

- tysaari, Anneli Pohjola ja Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–159.
- Karvinen-Niinikoski & Meltti (2005) Muutosprosesseissa ristiriitaistuva sosiaalityö. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. Jyväskylä: SoPhi, 31–56
- Kekoni, Taru, Mönkkönen, Kaarina, Hujala, Anneli, Laulainen, Sanna & Hirvonen, Jukka (2019) Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Kaarina Mönkkönen, Taru Kekoni & Aini Pehkonen (toim.) *Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava Vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Gaudeamus, 15–46.
- Kemppainen, Tarja (2006) Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Matti Vuorensyrjä, Merja Borgman, Tarja Kemppainen, Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola (toim.) *Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalityön julkaisuja 4*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 230–284.
- Keränen, Marja (2013) Hallinnallistuuko kansalaistoiminta? Valtion ja kansalaisyhteiskunnan suhteet hallinnan paradigmojen muutoksessa. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen & Paul-Erik Korvela (toim.) *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. SoPhi 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 134–160.
- Kettunen, Pauli (2015) Hyvinvointivaltion yhteiskunta. Teoksessa Janne Autto & Mikael Nygård (toim.) *Hyvinvointivaltion kulttuuritutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 71–109.
- Kivipelto, Minna (2021) Rakenteellisen sosiaalityön katsaus. Työpaperi 16/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kivipelto, Minna (2022) Rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuudet. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–19. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Kokkonen, Tuomo (2019) Poliittikka sosiaalityön yhteiskunnallisen paikan määrittäjänä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 57–80.
- Kokkonen, Tuomo & Kati Turtiainen (2018) Social Work Education in Finland. Teoksessa Masoud Kamali & Jessica H. Jönsson (toim.) *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work. Current and Future Challenges*. Routledge Advances in Social Work. Routledge, 171–181.
- Kokkonen, Tuomo, Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) Miksi lahjani ei kelpaa? Näkökulmia työelämän ulkopuolella olevien nuorten miesten käsityksiin työelämäänsä osallistumisesta. *Nuorisotutkimus*, 34(2), 35–49.

- Kokkonen, Tuomo, Liukko, Eeva, Muurinen, Heidi & Santalahti, Ville (2022) Paikkansa ottava sosiaalityö. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 158–159. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Konttinen, Esa n.d. Kolmas sektori. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kolmas-sektori> Luettu 15.10.2022.
- Korkiamäki, Riikka, Nylund, Marianne, Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene (2008) Yhteisösosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 9–20.
- Koskiahho, Briitta (2014) Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto ry.
- Kröger, Teppo (2017) Sosiaali- ja terveystalouden reformaatit. Janus, 25(2), 160–165.
- Kuisma, Juha (2013) Tekemisen demokratia on tulossa. Teoksessa Mari Kattila-koski & Peter Backa (toim.) Uuden lähidemokratian aika. Närddemokrati för en nyt tid. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, 59–66.
- Kuisti, Jenni (2021) Rakenteellisen sosiaalityön valmiudet ja opetus sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202103052391>
- Kulovaara, Kari & Nousiainen, Marko (2016) Johdanto: uuden hallinnan monet kasvot. Teoksessa Marko Nousiainen & Kari Kulovaara (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. SoPhi 132. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–21.
- Kuronen, Marjo (2022) Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa: konstruktionistisia jäsenyyksiä. Tampere: Vastapaino, 55–84.
- Kulovaara, Kari (2016) Uusi hallinta managerialismina. Teoksessa Marko Nousiainen & Kari Kulovaara (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. SoPhi 132. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 22–64.
- Kuntalaki 410/2015.
- Kuntaliitto (2022) Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö ja yhdyspinnat. <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sote-uudistus-ja-kuntaliitto/sote-muutostuki/kuntien-ja-hyvinvointialueiden-yhteistyö-ja-yhdyspinnat> Luettu 23.4.2022.
- Kuntsi, Maarit & Paavolainen, Taru (2019) Sosiaalisen raportoinnin menetelmiä, malleja ja apuvälineitä. Harjoitteluraportteja 3. Keski-Suomen sosiaali-

- lialan osaamiskeskus: Jyväskylä.
- Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138–177).
- Laki hyvinvointialueesta 611/2021.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.
- Lammintakanen, Johanna & Rissanen, Sari (2017) Poliittikka ja strategia sosiaali- ja terveysjohtamisessa. Teoksessa Sari Rissanen, Johanna Lammintakanen & Anneli Hujala (toim.) Sosiaali- ja terveysjohtaminen. Helsinki: Sanoma Pro oy, 39–58.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Laurila, Marianne (2020) Monitoimijuus sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän kehittämisessä. Työkirja korkeakouluopetukseen ja täydennyskoulutukseen. Muova Education 1/2020.
- Liukko, Eeva & Karjalainen, Pekka (2022) Rakenteellisen sosiaalityön käytäntölähtöinen jäsenyys. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen, & Ville Santalahti (toim.), Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 75–81. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Liukko, Eeva, Muurinen, Heidi & Karjalainen, Pekka (2022a) Rakenteellisen sosiaalityön nykytila ja tulevan kehityksen suuntaviivoja: Kuntakyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022: 16. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144153>
- Liukko, Eeva, Muurinen, Heidi, Kokkonen, Tuomo & Santalahti, Ville (toim.) (2022b) Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 86–89. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Lundy, Colleen (2004) *Social Work and Social Justice: A Structural Approach to Practice*. Toronto: University of Toronto Press.
- Lundy, Colleen (2011) *Social Work, Social Justice & Human Rights: A Structural Approach to Practice*. Toronto: University of Toronto Press.
- Lähdesmäki, Kirsi (2003) *New Public Management ja julkisen sektorin uudistaminen*. Tutkimus tehokkuuseriaatteista, julkisesta yrittäjyydestä ja tulosvastuusta sekä niiden määrittelemistä valtion keskushallinnon reformeista 1980-luvun lopulta 2000-luvun alkuun. Acta Wasaensia No 113. Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Lähteinen, Sanna, Raitakari, Suvi, Hänninen, Kaija, Kaittila, Anniina, Kekoni, Taru, Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017) Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. SOSNET julkaisu, Nro 7. Rovaniemi: Valtakunnallinen sosi-

- aalityön yliopistoverkosto Sosnet.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (2014) Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö, Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Unipress, 87–116.
- Matthies, Aila-Leena (2006) Introduction. Teoksessa Matthies, Aila-Leena (toim.) Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? Tema Nord 517. Nordic Council of Ministers: Copenhagen, 31–109.
- Matthies, Aila-Leena (2008) Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan murroksessa. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 61–79.
- Matthies, Aila-Leena (2017) Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sosiologia*, 54(2), 150–66.
- McBeath, Bowen (2016) Re-Envisioning Macro Social Work Practic. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 97(1), 5–14.
- McKenzie, Stephen (2004) Social sustainability: Towards some definition. Hawke Research Institute Working Paper Series No 27. Magill, South Australia: Hawke Research Institute, University of South Australia.
- Metteri, Anna (2004) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Helsinki: Edita.
- Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2008) *Governing the present: administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity Press.
- Moreau, Maurice (1979) A structural approach to social work practice. *Canadian Journal of Social Work Education*, 5(1), 78–94.
- Mullaly, Bob & Dupré, Marilyn (2019) *The New Structural Social Work. Ideology, Theory, and Practice* (4th ed.). Toronto: Oxford University Press.
- Mullaly, Bob (1997) *Structural Social Work. Ideologies, Theory and Practice*. Toronto: Oxford University Press.
- Mullaly, Bob (2007) *The New Structural Social Work* (3rd ed.). Toronto: Oxford University Press.
- Murray, Kate & Hick, Steven (2013) Structural social work, Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) *Social work theories and methods*. 2nd edition. Sage publications: Newbury Park, 110–125.
- Muotka, Henri (2013) Rakenteellinen sosiaalityö – joko nyt olisi aika? Käsi-

- teanalyttinen kirjallisuuskatsaus rakenteelliseen sosiaalityöhön Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20130434>
- Myrdal, Gunnar (1957) Rich lands and poor. The road to world prosperity. New York: Harper & Brothers.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka*, 78(1), 5–19.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2022) Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. *Janus*, 30(1), 21–43.
- Mänttari-van der Kuip, Maija, Tammelin, Mia & Anttila, Timo (2018) Organisaatioiden isomorfismi. *Julkiset organisaatiot ja yhdenmukaisuuden paine*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(3), 233–244.
- Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna (2008) Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim*, 124, 1507–1513.
- Määttä, Anne (2012) Perusturva ja poiskäännyttäminen. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia A/36.
- Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru (2020) Monitoimijaisuus työntekijän haasteena ja voimavarana. Teoksessa Helena Taskinen ja Anneli Hujala (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveystila*. Tampere: Tam pub, 215–240.
- Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka (2014) Sosiaalipalvelut kuntien hallinto- ja palvelurakenteiden murroksessa. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 109–124.
- Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma (2014) Kunta ja kolmas sektori. *Yhteistyön uudet muodot*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) (2013) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 97–108.
- Nieminen, Ari (2014) Kokemustiedon määritelmä ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa. Teoksessa Ari Nieminen & Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 14–30.
- Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. SoPhi 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto,

63–80.

- Nilsen, Johan (2016) Rakenteellinen sosiaalityö Satakunnassa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto, Pori. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201604141418>
- Nordin, Patrik, Aronen, Kauko & Johanson, Jan-Erik (2021) Tehtäväkohtainen yhteistyö kunnissa. Integraatiotutkimus sosiaali- ja terveydenhuollon vuorovaikutuksesta ja yhteyksistä kunnan muihin tehtäviin. Acta 278. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Nousiainen, Marko (2016) Osallistavan käänteen lyhyt historia. Teoksessa Marko Nousiainen & Kari Kulovaara (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. SoPhi 132. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 158–189.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2018) Ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work*, 61(4), 490–502.
- Närhi, Kati (2003) Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) Sosiaalityö vaikuttajana. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. SoPhi 76. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 55–78.
- Närhi, Kati (2004) The eco-social approach in social work and the challenges to the expertise of social work, *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 243, University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Närhi, Kati (2022) Ekososiaalisen työn reunaehdot. Teoksessa Minna Kesänen & Riikka Niemi (toim.) Ympäristö ja rakenteet sosiaalityössä. Tutkiva sosiaalityö. Helsinki: Talentia ry, 8–18.
- Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus*, 22(3), 227–244.
- Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo, Rantamäki, Niina, Kannasoja, Sirpa & Ruonakangas, Santra (2022) Monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö. Teoksessa Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi & Kokkonen, Tuomo ja Santalahti, Ville. Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 25–30. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Pajula, Elina (2014) Tositarinoita osallisuudesta. Teoksessa Arja Jämsén & Anne Pyykkönen Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 11–21.
- Palonen, Kari (1997) Henkilökohtaisen poliittisuus, Protagoras ja EY. Teoksessa Palonen Kari (toim.) Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 21–32.

- Palonen, Kari (2004) Poliittinen ajattelu politiikan ulottuvuutena. Teoksessa *Historiallinen aikakauskirja*, 102. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 80–89.
- Palonen, Kari (2008) Kaksi politiikan käsitettä. Tulkinta historiasta ja nykytilanteesta. Teoksessa Paul-Erik Korvela & Kia Lindroos (toim.) *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. SoPhi 109. Helsinki: Minerva kustannus Oy, 195–220.
- Palonen, Kari (2010) Ovatko poliitikot pahoja? Retorinen näkökulma poliitikkojen puolustuspuheisiin. *Niin & näin*, 17(1), 75–80.
- Palonen, Kari, Wiesner, Claudia, Selk, Veith, Kauppi, Niilo, Hans-Jörg-Trenz, Dupuy, Claire, Ingelgom, Virginie Van & Liste, Philip (2019) Rethinking Politicisation. *Contemporary Political Theory*, 18(2), 248–281.
- Partanen, Anni, Leinonen, Jaana, & Lindh, Jari (2022) Rakenteellisen sosiaalityön tietokäytännöt ja kehittämisen paikat Lapissa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja nro 49, <https://virtu.fi/fi/web/ekollega/julkaisut>
- Payne, Malcolm (2021) *Modern Social Work Theory*. Fifth edition. London: Macmillan International Higher Education.
- Pekkanen, Niina, Saaristo, Vesa & Ståhl, Timo (2020) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet, prosessit ja toimenpiteet kunnissa ja alueilla. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen perustuslaki 731/1999.
- Perälä, Riikka, Tedre, Silva & Kanerva, Eva (2009) Kenen ehdoilla ja miten? Järjestöt palvelujärjestelmän muutoksessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74(2), 214–217.
- Pestoff, Victor & Brandsen, Taco (2008) *Co-production: The Third Sector and the delivery of Public Services*. London: Routledge.
- Pierson, Paul (2002) Coping with permanent austerity: welfare state restructuring in affluent democracies. *Revue française de sociologie*, 43(2), 369–406.
- Piirainen, Keijo (2022) Rakenteellinen sosiaalityö muutosvoimana. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen, Ville Santalahti (toim.) *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö*. Raportti 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 31–36. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Pohjola, Anneli (1999) Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy
- Pohjola, Anneli & Särkelä, Riitta (toim.) (2011) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

- Pohjola, Anneli (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Pohjola, Anneli & Särkelä, Riitta (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 207–224.
- Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Kuopio: UNIpress, 16–33.
- Pohjola, Anneli (2016) Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 87–96.
- Pohjola, Anneli (2017) Sote-uudistus muuttuvan yhteiskuntapolitiikan puristuksessa. *Janus*, 25(2), 171–175.
- Pohjola, Anneli (2019) Sosiaalityö yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Asta Niskala & Nina Peroni (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino: Tampere, 323–341.
- Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress, 16–36.
- Pohjola, Anneli, Laitinen, Merja & Seppänen Marjaana (toim.) (2014) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress.
- Poikselkä, Satu (2019) Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni: sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201912304281>
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Puurunen, Piia (2019) Jane Addamsin sosiaalityön käsityksen rakentuminen. Publications of the Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Pyykkö, Marjaana (2020) Sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttaminen Twitterissä: Case #1000nimeä. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202007093721>
- Pyykkönen, Anne (2014) Oivalluksesta osallisuuteen – Sallin matkassa. Teoksessa Arja Jämsén & Anne Pyykkönen (toim.) Osallisuuden jäljillä. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 22–32.
- Raisio, Harri & Vartiainen, Pirkko (2011) Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen: deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

- Raisio, Harri (2014) Monikulttuurisuus ja deliberatiivinen demokratia. Väestöryhmäkohtaisten kansalaisraatien mahdollisuuksia ja haasteita. *Kansalaisyhteiskunta*, (1), 139–157.
- Rajala, Toni (2022) Sosiaalinen raportointi rakenteellisen sosiaalityön välineenä Turun kaupungissa. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022061546877>
- Rakenteellinen sosiaalityö -erikoisalan opetussuunnitelma 2021. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=0e4c01fe-a5e3-4cfe-b680-dfee56af4f1>
- Rakenteellisen sosiaalityön työryhmän muistio (1985) Työryhmämuistio 34, Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Rantamäki, Niina (2016) Onko enää kolmatta vaihtoehtoa? Kolmannen sektorin erityisyys ja ammattimainen sosiaalipalvelujen tuottaminen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(6), 632–643.
- Rantamäki, Niina & Matthies, Aila-Leena (2022) Kansalaiset ja asiakkaat rakenteellisen sosiaalityön monitoimijaisen toimijaverksoton osana. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Raportti 1/2022*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 51–56. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Ranta-Tyrkkö, Satu & Närhi, Kati (2021) Striving to Strengthen the Ecosocial Framework in Social Work in Finland. *Community Development Journal*, 56(4), 608–625. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab030>
- Rask, Mikko & Raisio, Harri & Jäske, Maija (2017) *Deliberatiiviset kansalaisfoorumit – kohti uusia avauksia Suomessa*. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra.
- Raunio, Kyösti (2009) *Olellainen sosiaalityössä*. (2. uud. laitos.). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Rautiainen, Pauli, Taskinen, Helena & Rissanen, Sari (2020) Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen – virstanpylväitä menneestä ja suuntia tuleva. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: Tampere University Press, 15–45.
- Rawls, John (1985) *A theory of justice*. Original edition. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rissanen, Sari & Hujala, Anneli (2017) Sosiaali- ja terveydenhuollon johtamisen lähtökohdat. Teoksessa Sari Rissanen & Johanna Lammintakanen (toim.) *Sosiaali- ja terveysjohtaminen*. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 81–104.
- Rissanen, Sari & Lammintakanen, Johanna (2015) Sosiaali- ja terveydenhuolto johtamisympäristönä. Teoksessa Sari Rissanen & Johanna Lammintakanen (toim.) *Sosiaali- ja terveysjohtaminen*. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 15–38.
- Roitto, Olga (2020) *Rakenteellinen sosiaalityö – Käytännön toimintatavat*

- ja keinot kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Maisterintutkielma. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20201110>
- Roivainen, Irene (2004) *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. Tampere: Tampere University Press.
- Roivainen, Irene (2008) Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisesta sosiaalityöstä. Teoksessa: Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korhiamäki, Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö – kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–42.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of freedom: Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rostila, Ilmari, Mäntysaari, Mikko, Suominen, Tarja & Asikainen, Paula (2011) Sosiaalityön professionaalisuuden erot kuntaorganisaatioissa – Organisaatiokulttuurien ja organisaatioilmapiirien kirjo. *Janus*, 19(2), 143–157.
- Ruonakangas, Santra (2021) Rakenteellisen sosiaalityön toteutuminen, mahdollisuudet ja esteet. Maisterintutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202106183903>
- Ruonakangas, Santra (2022) Rakenteellisen sosiaalityön toteutuminen, mahdollisuudet ja esteet julkisessa sosiaalityössä. *Tutkiva sosiaalityö*. Helsinki: Talentia ry, 35–56. <https://talentia.lukusali.fi/index.html#/reader/8f2be39a-2373-11ed-b4bc-00155d64030a>
- Saari, Erkki, Viinamäki, Leena & Antikainen, Jaakko (2014) Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa. Teoksessa Ari Nieminen, Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 54–71.
- Saari, Juho (2001) *Reformismi. Sosiaalipolitiikan perusteet 2000-luvun alussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saikkonen, Paula, Blomgren, Sanna, Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) *Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Sastamala: Kunnallisanalan kehittämissätiö*.
- Saikku, Peppi, Rajavaara, Marketta & Seppälä, Ullamaija (2017) *Monialainen yhteistyö paikallisessa työllisyyden hallinnassa Integroiva kirjallisuuskatsaus. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 2017: 7*. Helsinki: Kela.
- Satka, Mirja, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (2003) *Vaikuttamisen vaihtuvat tulkinnat*. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi 76*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–29.
- Savola, Johanna (2016) *Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista edistävät ja estävät tekijät tietotyön näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201701141151>

- Shewell, Hugh (2022) Social work and Structural theory: Restoring a Vision for Social Work. Teoksessa Sobia Shaheen Shaikh, Brenda A. LeFrançois & Teresa Macías (toim.) *Critical Social Work Praxis*, Fernwood Publishing: Halifax & Winnipeg, 50–61.
- Simola, Jenni (2018) Yhteiskunnallinen vaikuttamistyö kunnallisessa sosiaalityössä. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. URN:NBN:fi:hulib-201805292139
- Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli (2016) Universalismi ja sen vaihtoehdot. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 57–74.
- Sirviö, Heidi, Romakkaniemi, Marjo, Lindh, Jari & Laitinen, Merja (2015) Sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö ehkäisevän toimeentulotuen päätöksenteossa. *Janus*, 23(3), 247–264.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- Sosnet (2014) Sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden yhteistyöverkosto. Sosiaalityön globaali määritelmä. <https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma> Luettu 15.11.2022.
- Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus. Mikä on hyvinvointialue. <https://soteuudistus.fi/mika-on-hyvinvointialue> Luettu 23.4.2022.
- Särkelä-Kukko, Mona (2014) Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta. Teoksessa Arja Jämsén & Anne Pyykkönen (toim.) *Osallisuuden jäljillä*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 34–50.
- Talentia (ei päivämäärää) Ammattietiikka. Verkkosivu. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/> Luettu 3.10.2022.
- Tapola-Haapala, Maria (2015) Sosiaalityön käytäntötutkimuksen epistemologiset lähtökohdat – kriittinen luenta. *Janus*, 23(2), 151–174.
- Tiitinen, Laura (2018) The power of silence: silencing as a method of preventing whistleblowing. *European Journal of Social Work*, 23(1), 68–79.
- Tiitinen, Laura (2019) Kamppailu sananvapaudesta: sosiaalialan ammattilaisen toiminta ja valtasuhteet mediavaikuttamisen kentällä, *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 259. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Toikko, Timo (2005) Sosiaalialan työn ideat: johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.
- Tomperi, Tuukka (2005) Johdanto. Teoksessa Paulo Freire, Joel Kuortti, Juha Suoranta, Tuukka Tomperi & Joel Kurtti. *Sorrettujen pedagogiikka*. Vastapaino: Tampere, 9–31.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Gaudeamus.

- lyysi. Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, Kati, Kokkonen, Tuomo & Viitasalo, Katri (2018) Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineessa. *Janus*, 26(4), 343–360.
- Turunen, Päivi (2008) Muuttuva yhdyskuntatyö osana Pohjoismaiden sosiaalityötä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 43–59.
- Tuurnas, Sanna, Kurkela, Kaisa & Rannisto, Pasi-Heikki (2016) Osallisuuden monet kasvot. Teoksessa Pasi-Heikki Rannisto & Piia Tienhaara (toim.) *Sote-palvelut markkinoilla. Tavoitteita, toiveita ja ristiriitoja*. Tampere: Tampere University Press, 103–124.
- Törrönen, Maritta (2016) Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 39–56.
- Valkama, Katja & Raisio, Harri (2013) Kansalaisraati: Deliberatiivinen demokratia rakenteellisen sosiaalityön työmuotona? Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 87–112.
- Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE (ei päivämäärää) *Vammaisneuvostojen rooli ja tehtävät*. Saatavilla <https://vane.to/vammaisneuvostot> Luettu 29.11.2012.
- Viirkorpi, Paavo (1990) *Rakenteellisen sosiaalityön pakko ja mahdollisuudet*. Julkaisuja 17. Helsinki: Sosiaalhallitus.
- Vuorijärvi, Petri, Raappana, Mervi, Kinnunen, Petri & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (2018) *Sosiaalihuollon ammattihenkilöstö- ja tehtävärakenneselvitys*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. <https://docplayer.fi/169870778-Sosiaalihuollon-ammattihenkilosto-jatehtavarakenneselvitys-2018.html>
- Vuorinen, Marja, Särkelä, Riitta, Perälähti, Anne, Peltosalmi, Juha & Londén, Pia (2004) *Paikkansa pitävät. Sosiaali- ja terveysjärjestöt paikallisina toimijoina*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Värttö, Mikko, Jäske, Maija, Herne, Kaisa & Grönlund, Kimmo (2021) *Kaksi-suuntainen katu. Poliitikot osallistujina puntaroivassa kansalaisuuskeskustelussa*. *Politiikka*, 63(1), 28–53.
- Weinberg, Merlinda (2008) *Structural Social Work: A Moral Compass for Ethics in Practice*. *Critical social work*, 9(1). <http://www.uwindsor.ca/criticalsocialwork/structural-social-work-a-moral-compass-for-ethics-in-practice> Luettu 19.10.2020.
- Weiss-Gal, Idit (2017) *Social workers' policy engagement: A review of the lit-*

erature. *International journal of social welfare*, 26(3), 285–298. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12239>

- Yeung, Anne Birgitta, Saari, Juho & Lagerspetz, Eerik (2007) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 9–30.
- Yliaska, Ville (2017) Tehokkuustalouden lähihistoria. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen & Eeva Jokinen (toim.) Tehostamistalous, *Sophi* 134. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 33–51.

LITTEET

Liite 1: Kyselytutkimus rakenteellisesta sosiaalityöstä (MoRa-hanke, Jyväskylän yliopisto)

Tervetuloa vastaamaan MoRa-tutkimushankkeen valtakunnallisesti toteutettavaan kyselyyn. MoRa-hanke on Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittama ja Jyväskylän yliopistossa toteutettava korkeatasoinen tutkimushanke. Vaikka keskustelu rakenteellisen sosiaalityön tärkeydestä on voimistunut, empiiristä tutkimukseen perustuvaa tietoa rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen käytännöistä on olemassa hyvin vähän. Voidaksemme tuottaa luotettavaa tietoa rakenteellisesta sosiaalityöstä, tarvitsemme teistä jokaisen apua ja toivomme, että voitte vastata kyselymme!

Kyselyn avulla tutkimme, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan julkisessa sosiaalityössä, mitkä ovat työtä estävät ja mahdollistavat tekijät sekä i ovat rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuudennäkymät.

Kyselyn kohdejoukkoon kuuluvat julkisen sektorin sosiaalityön **asiakas- ja kehittämistehtävissä työskentelevät sosiaalityöntekijät**, joilla on sosiaalityöntekijän kelpoisuus tai niin kutsuttu sijaiskelpoisuus. Kyselyn kohdejoukkoon kuuluvat myös **johtavat sosiaalityöntekijät**.

Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin **20–30 minuuttia**. Kyselyä ei ole mahdollista tallentaa, joten on tärkeää, että vastaat kaikkiin kysymyksiin samalla kertaa. Tutkimuskyselyyn vastaaminen on täysin luottamuksellista. Käsittelemme tietoja sekä raportoimme tutkimuksen tuloksista siten, ettei yksittäistä vastaajaa ja hänen taustaorganisaatiotaan voida tunnistaa.

Kyselyyn vastanneiden kesken arvomme kymmenen sosiaalityötä käsittelevää kirjaa. Halutessasi osallistua arvontaan, kirjoita sähköpostiosoitteesi lomakkeelle, joka avautuu kyselyyn vastaamisen jälkeen. Näin sähköpostiosoitteesi ei tallennu vastaustesi yhteyteen. Toimitamme arvontapalkinnot voittaneille viimeistään elokuun 2021 aikana. Kyselyyn vastanneiden anonymiteetin säilyttämiseksi voittajien nimiä ei julkaista.

Voit tutustua tutkimuksen tiedotteeseen ja tietosuojailmoitukseen hankkeen internet-sivulta: <http://r.jyu.fi/morahanke/kysely>. Tietosuojailmoituksessa kerromme siitä, mitä tietoja sinusta kerätään, miten niitä käsitellään ja missä ne säilytetään.

K0 * Olen ymmärtänyt, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä siinä. Olen ymmärtänyt saamani tiedot ja haluan osallistua MoRa-hankkeen kyselytutkimukseen. Antamiani vastauksia voidaan hyödyntää MoRa-hankkeen liittyvässä tutkimuksessa, opiskelussa ja opetuksessa.

Mikäli sinulla on kysyttävää kyselyyn liittyen, otathan yhteyttä:

Santra Ruonakangas

suunnittelija

santra.p.ruonakangas@jyu.fi

050 5169153

Sirpa Kannasoja

yliopistotutkija

sirpa.kannasoja@jyu.fi

040 805 4228

Kati Närhi

sosiaalityön professori

kati.narhi@jyu.fi

040 805 3330

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Tutkimuksen etenemisestä ja tuloksista ilmoitamme hankkeemme internetsivuilla: <http://r.jyu.fi/morahanke>.

Kiitämme jo nyt yhteistyöstä ja ajastanne tärkeän tiedon äärellä!

Kiitos kiinnostuksestasi kyselyämme kohtaan. Tarkastelethan vastauksissasi sosiaalityön käytäntöä pandemiatilanteesta huolimatta sellaisena kuin se on tavanomaisesti näyttäytynyt viimeisen kolmen (3) vuoden aikana. Olet voinut toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä työtehtävissä tai työajan ulkopuolella, yksin tai yhdessä muiden kanssa. Vastaathan kysymyksiin nykyisen työtehtäväsi näkökulmasta. Mikäli olet juuri vaihtanut työpaikkaa tai et ole tällä hetkellä työsuhteessa, vastaathan viimeisimmän työtehtäväsi näkökulmasta.

Kyselyn aluksi kysymme tehtävälueksi sekä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen, osaamiseen, organisaatiokulttuuriin ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviä kysymyksiä. Niiden jälkeen on kaksi avokysymystä rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuuden näkymistä ja vielä lopuksi muutamia taustakysymyksiä. Valitsethan vastausvaihtoehdoista tilannettasi tai kokemustasi ilmentävän vaihtoehdon tai kirjoita vastaus sille varattuun tilaan.

K1 Valitse seuraavista parhaiten tilannettasi kuvaava pääasiallinen tehtäväalue *

1	Aikuissosiaalityö
2	Asumissosiaalityö
3	Hallinnolliset tehtävät
4	Ikäihmisten sosiaalityö
5	Kasvatus- ja perheneuvolan sosiaalityö
6	Kehittämisen ja projektityö
7	Koulun sosiaalityö (oppilas- tai opiskelijahuolto)
8	Lapsiperheiden sosiaalityö (ShL:n mukainen sosiaalityö)
9	Lastensuojelu
10	Lastenvalvonta
11	Maahanmuuttajasosiaalityö
12	Nuorisososiaalityö
13	Poliisin sosiaalityö
14	Päihdesosiaalityö
15	Rakenteellinen sosiaalityö
16	Rikosseuraamusalan sosiaalityö
17	Sosiaalipäivystys
18	Terveystieteiden sosiaalityö
19	Vammaissosiaalityö
20	Yhdennetty sosiaalityö
21	Yhteisö- ja sosiaalityö
K1.22A	Jokin muu, mikä? _____
K1.23A	En voi valita, mikä on pääasiallinen tehtäväalue, vaan se on yhdistelmä joistakin edellä mainituista tehtäväalueista. Millainen yhdistelmä? _____

Seuraavassa esitämme rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyviä kysymyksiä ja väittämiä.

K2 Minulle on selvää, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä. *

Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin sama mieltä	Täysin sama mieltä	En osaa sanoa
1	2	3	4	5	9

K3 Saan seuraavilta tahoilta tai lähteistä tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä. *

	En lainkaan	Vähän	Koh- tuul- lisesti	Pal- jon	Erit- täin pal- jon	En osaa sanoa	
	1	2	3	4	5	9	
K3.1	Sosiaalityön asiakkaat	1	2	3	4	5	9
K3.2	Kehittäjäasiakkaat ja kokemusasiantuntijat	1	2	3	4	5	9
K3.3	Asiakasraadit ja -neuvostot (esim. vanhus-/vam- maisneuvostot) tai muut vastaavat	1	2	3	4	5	9
K3.4	Moniammatilliset ja/tai -toimijaiset yhteistyöver- kostot	1	2	3	4	5	9
K3.5	Organisaatiossani samalla tehtäväalueella toimivat sosiaalityöntekijät	1	2	3	4	5	9

K3.6	Organisaatiossani eri tehtäväalueilla toimivat sosiaalityöntekijät	1	2	3	4	5	9
K3.7	Muut sosiaalihuollon ammattilaiset	1	2	3	4	5	9
K3.8	Terveystieteiden ammattilaiset	1	2	3	4	5	9
K3.9	Muut julkisen sektorin toimijat (esim. sivistys- tai TE-palvelut)	1	2	3	4	5	9
K3.10	Esihenkilöt	1	2	3	4	5	9
K3.11	Ylin johto	1	2	3	4	5	9
K3.12	Kunnallispoliittikot (lautakuntajäsenet ja valtuutetut)	1	2	3	4	5	9
K3.13	Sosiaaliasiamies	1	2	3	4	5	9
K3.14	Potilasasiamies	1	2	3	4	5	9
K3.15	Yksityiset sosiaali- ja terveystieteiden tuottajat	1	2	3	4	5	9
K3.16	Asuinalueyhdistykset/kyläyhdistykset	1	2	3	4	5	9
K3.17	Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt (esim. vammais- ja päihdejärjestöt)	1	2	3	4	5	9
K3.18	Seurakunnat / uskonnolliset yhteisöt	1	2	3	4	5	9
K3.19	Aluehallintovirasto ja/tai Valvira	1	2	3	4	5	9
K3.20	Eduskunnan oikeusasiamies ja/tai oikeuskansleri	1	2	3	4	5	9
K3.21	Kansanedustajat ja ministerit	1	2	3	4	5	9
K3.22	Paikallismedia (esim. televisio, radio, sanomalehdet)	1	2	3	4	5	9
K3.23	Valtakunnallinen media (esim. televisio, radio, sanomalehdet)	1	2	3	4	5	9
K3.24	Ammattilehdet	1	2	3	4	5	9
K3.25	Sosiaalinen media (esim. Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, blogit)	1	2	3	4	5	9
K3.26	Seminaarit ja koulutukset (esim. aikuissosiaalityön päivät ja työmenetelmäkoulutus)	1	2	3	4	5	9
K3.27	Tilastointidikaattorit (esim. Sotkanet, Tilastokeskus, barometrit)	1	2	3	4	5	9
K3.28	Tieteelliset julkaisut	1	2	3	4	5	9
K3.29	Sosiaalialan osaamiskeskukset (esim. Socca, SO-Net BOTNIA, Koske, Poske)	1	2	3	4	5	9
K3.30	Asiantuntijalaitokset (esim. THL)	1	2	3	4	5	9
K3.31	Ammattikorkeakoulut	1	2	3	4	5	9
K3.32	Yliopistot	1	2	3	4	5	9
K3.33	Muu taho, mikä?	1	2	3	4	5	9
K3.33A	_____						

K4. Kuinka usein olet tuottanut tietoa seuraavista asioista? *

		En koskaan	Harvoin	Siloin tällöin	Usein	Jatkuvasti	En osaa sanoa
K4.1	Asiakkaiden tarpeista	1	2	3	4	5	9
K4.2	Asiakkaiden tarpeiden yhteiskunnallisista yhteyksistä	1	2	3	4	5	9

K4.3	Palveluiden toimivuuteen liittyvistä ongelmista (esim. saatavuus, yhteensovittaminen, palvelupolkujen katkeaminen, kohtaanto-ongelmat)	1	2	3	4	5	9
K4.4	Sosiaalityön toteuttamiseen liittyvistä epäkohdista (esim. asiakasturvallisuuden vaarantumisesta)	1	2	3	4	5	9
K4.5	Muun sosiaalihuollon toteuttamiseen liittyvistä epäkohdista	1	2	3	4	5	9
K4.6	Sosiaalipalveluiden vaikutuksista	1	2	3	4	5	9
K4.7	Terveyspalveluiden toimintaan liittyvistä epäkohdista	1	2	3	4	5	9
K4.8	Yhdyskuntarakennepalveluiden (esim. kaavoitus, joukkoliikenne) toimintaan liittyvistä epäkohdista tai tarpeista	1	2	3	4	5	9
K4.9	Muiden peruspalveluiden (esim. sivistys-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut) toimintaan liittyvistä epäkohdista	1	2	3	4	5	9
K4.10	Asiakaspäästösten seurauksista	1	2	3	4	5	9
K4.11	Kuntapoliittisen päätöksenteon seurauksista	1	2	3	4	5	9
K4.12	Valtakunnan poliittisen päätöksenteon seurauksista	1	2	3	4	5	9
K4.13	Lainsäädännön seurauksista	1	2	3	4	5	9
K4.14	Syrjivistä toimintakulttuureista	1	2	3	4	5	9
K4.15	Ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä	1	2	3	4	5	9

K5. Miten paljon välität tietoa seuraaville tahoille sosiaalisista ongelmista, palveluissa havaituista epäkohdista ja/tai päätösten seurauksista? *

		En lain- kaan	Vä- hän	Koh- tuul- lisesti	Pal- jon	Erit- täin pal- jon	Ri- koske- mi- nua
K5.1	Sosiaalityön asiakkaat	1	2	3	4	5	9
K5.2	Kehittäjäasiakkaat ja kokemusasiantuntijat	1	2	3	4	5	9
K5.3	Asiakasraadit ja -neuvostot (esim. vanhus-/vammais- neuvostot) tai muut vastaavat	1	2	3	4	5	9
K5.4	Moniammatilliset ja/tai -toimijaiset yhteistyöverkos- tot	1	2	3	4	5	9
K5.5	Organisaatiossani samalla tehtäväalueella toimivat sosiaalityöntekijät	1	2	3	4	5	9
K5.6	Organisaatiossani eri tehtäväalueilla toimivat sosiaa- lityöntekijät	1	2	3	4	5	9
K5.7	Muut sosiaalihuollon ammattilaiset	1	2	3	4	5	9
K5.8	Terveystenhuollon ammattilaiset	1	2	3	4	5	9
K5.9	Muut julkisen sektorin toimijat (esim. sivistys- tai TE- palvelut)	1	2	3	4	5	9
K5.10	Esihenkilöt	1	2	3	4	5	9
K5.11	Ylin johto	1	2	3	4	5	9
K5.12	Kuntapoliitikot (lautakuntajäsenet ja valtuutetut)	1	2	3	4	5	9
K5.13	Sosiaaliamies	1	2	3	4	5	9
K5.14	Potilasiamies	1	2	3	4	5	9
K5.15	Yksityiset sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajat	1	2	3	4	5	9
K5.16	Asuinalueyhdistykset/kyläyhdistykset	1	2	3	4	5	9

K5.17	Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt (esim. vammais- ja päihdejärjestöt)	1	2	3	4	5	9
K5.18	Seurakunnat / uskonnolliset yhteisöt	1	2	3	4	5	9
K5.19	Aluehallintovirasto ja/tai Valvira	1	2	3	4	5	9
K5.20	Eduskunnan oikeusasiamies ja/tai oikeuskansleri	1	2	3	4	5	9
K5.21	Kansanedustajat ja ministerit	1	2	3	4	5	9
K5.22	Paikallismedia (esim. televisio, radio, sanomalehdet)	1	2	3	4	5	9
K5.23	Valtakunnallinen media (esim. televisio, radio, sanomalehdet)	1	2	3	4	5	9
K5.24	Ammattilehdet	1	2	3	4	5	9
K5.25	Sosiaalinen media (esim. Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, blogit)	1	2	3	4	5	9
K5.26	Seminaarit ja koulutukset (esim. aikuissosiaalityön päivät ja työmenetelmäkoulutus)	1	2	3	4	5	9
K5.27	Tilastoindikaattorit (esim. Sotkanet, Tilastokeskus, barometrit)	1	2	3	4	5	9
K5.28	Tieteelliset julkaisut	1	2	3	4	5	9
K5.29	Sosiaalialan osaamiskeskukset	1	2	3	4	5	9
K5.30	Asiantuntijalaitokset (esim. THL)	1	2	3	4	5	9
K5.31	Ammattikorkeakoulut	1	2	3	4	5	9
K5.32	Yliopistot	1	2	3	4	5	9
K5.33	Muu taho, mikä?	1	2	3	4	5	9
K5.33A	_____?						

K6. Kuinka usein olet tehnyt seuraavia toimia? *

		En koskaan	Harvoin	Sil-loin täl-löin	Usein	Jatku-vasti	En osaa sanoa
K6.1	Käynyt keskustelua asiakkaidesi kanssa heidän elämäntilanteidensa rakenteellisista syistä (ongelmien yhteydestä suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan)	1	2	3	4	5	9
K6.2	Tiedottanut asiakkaille erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista (esim. vertaistuki, asukasyhdistykset)	1	2	3	4	5	9
K6.3	Tavannut asiakkaitasi heidän kotonaan tai muussa heille tärkeissä toimintaympäristöissä	1	2	3	4	5	9
K6.4	Jalkautunut kohtaamaan kuntalaisia matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa (esim. asukastuvat, kylätalot, yhdistysten tilat)	1	2	3	4	5	9
K6.5	Tavannut kuntalaisia erilaisissa tilaisuuksissa (esim. vanhempainilloissa) tiedottaaksesi palveluista ja/tai ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä	1	2	3	4	5	9
K6.6	Osallistunut asiakkaiden tarpeita vastaavan ryhmämuotoisen toiminnan suunnitteluun ja/tai toteuttamiseen	1	2	3	4	5	9
K6.7	Puolustanut yhdessä asiakkaiden kanssa heidän oikeuksiensa toteutumista palvelujärjestelmässä	1	2	3	4	5	9

K6.8	Tehnyt kehittämistyötä yhteistyössä asiakkaiden kanssa (esim. parantaaksesi palvelujärjestelmän toimivuutta)	1	2	3	4	5	9
K6.9	Tehnyt kehittämistyötä yhteistyöverkostojen kanssa (esim. parantaaksesi palvelujärjestelmän toimivuutta)	1	2	3	4	5	9
K6.10	Luonut asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa oman asuinalueensa toimivuuteen esim. turvallisuuteen, viihtyvyyteen ja osallistumisen mahdollisuuksiin	1	2	3	4	5	9
K6.11	Neuvonut asiakkaita tai kuntalaisia antamaan palautetta palvelussa havaitusta epäkohdasta ja/tai palveluissa kohtaamastaan epäasiallisesta kohtelusta	1	2	3	4	5	9
K6.12	Neuvonut asiakkaita tai kuntalaisia tekemään muistutuksen/kantelun palvelussa havaitusta epäkohdasta ja/tai palveluissa kohtaamastaan epäasiallisesta kohtelusta	1	2	3	4	5	9
K6.13	Ohjannut asiakkaita tekemään valituksia sosiaalihuollon päätöksistä, pyrkimyksenä tuoda ilmi palvelujärjestelmään liittyviä epäkohtia	1	2	3	4	5	9
K6.14	Osallistunut yhdyskuntarakenteiden (esim. liikenneväylät ja vapaa-ajan alueet) kehittämiseen	1	2	3	4	5	9
K6.15	Pyrkinyt muokkaamaan vallitsevaa asenneilmapiiriä hyväksyvämmäksi esimerkiksi tietyllä työyhteisössä yhteistyöverkostossa tai asuinalueella	1	2	3	4	5	9

K7. Kuinka usein olet tehnyt seuraavia toimia? *

		En koskaan	Harvoin	Sil-loin täl-löin	Usein	Jatku-vasti	En osaa sanoa
K7.1	Tehnyt ehdotuksia työyhteisön toimintakäytäntöjen kehittämiseksi	1	2	3	4	5	9
K7.2	Tehnyt ehdotuksia sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön kehittämiseksi	1	2	3	4	5	9
K7.3	Tehnyt ehdotuksia moniammatillisten ja monitoimijaisien verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi	1	2	3	4	5	9
K7.4	Tehnyt ehdotuksia uusien palveluiden järjestämisestä	1	2	3	4	5	9
K7.5	Tehnyt ehdotuksia etuuksien uudentamisesta	1	2	3	4	5	9
K7.6	Tehnyt kehittämis- ja muutosehdotuksia kunnan johtaville viranhaltijoille	1	2	3	4	5	9
K7.7	Tehnyt kehittämis- ja muutosehdotuksia poliittisille päätöksentekijöille	1	2	3	4	5	9
K7.8	Osallistunut sosiaalityössä käytettävien tietojärjestelmien kehittämiseen	1	2	3	4	5	9
K7.9	Osallistunut sosiaalisten vaikutusten ennakointi- ja arviointityöhön (esim. päätösten ja toimenpiteiden osalta)	1	2	3	4	5	9
K7.10	Osallistunut tai tehnyt ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseen (esim. lakiluonnosten kommentointi)	1	2	3	4	5	9

K7.11	Osallistunut tai tehnyt ehdotuksia strategia-asiakirjoihin (esim. kaupunki- ja hyvinvointistrategia)	1	2	3	4	5	9
K7.12	Tuottanut sisältöä hyvinvointikertomukseen	1	2	3	4	5	9
K7.13	Ollut kuultavana tai toiminut sosiaalityön asiantuntijana esim. selvitystyöryhmässä, lautakunnassa tai eduskunnassa	1	2	3	4	5	9
K7.14	Tehnyt kuntalaisaloitteen	1	2	3	4	5	9
K7.15	Toiminut aktiivisena jäsenenä kansalaisjärjestössä	1	2	3	4	5	9
K7.16	Toiminut aktiivisena jäsenenä ammattijärjestössä	1	2	3	4	5	9
K7.17	Toiminut kunnallispoliitikkona	1	2	3	4	5	9

K8. Kuinka usein olet viimeisen kolmen vuoden aikana tehnyt seuraavia toimia herättääksesi keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista (esim. puolustanut heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja/tai luonut kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä ja/tai erilaisista epäkohdista)? *

		En koskaan	1-5 kerrtaa/3 vuotta	7-9 kerrtaa/3 vuotta	10-14 kerrtaa/3 vuotta	Yli 15 kerrtaa/3 vuotta	En osaa sanoa
K8.1	Kirjoittanut sanomalehteen	1	2	3	4	5	9
K8.2	Kirjoittanut kansalaisjärjestön tai keskusliiton lehteen (esim. Vanhustyö-lehti, Lapsen maailma -lehti)	1	2	3	4	5	9
K8.3	Kirjoittanut ammattijärjestön lehteen (esim. Talentia)	1	2	3	4	5	9
K8.4	Julkaisut tai osallistunut keskusteluun sosiaalisessa mediassa (esim. Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, blogit, TikTok)	1	2	3	4	5	9
K8.5	Osallistunut sanomalehtihaastatteluun	1	2	3	4	5	9
K8.6	Osallistunut televisiohaastatteluun (esim. ajankohdaisohjelmat ja uutisointi)	1	2	3	4	5	9
K8.7	Osallistunut radiohaastatteluun	1	2	3	4	5	9
K8.8	Osallistunut mielenosoitukseen	1	2	3	4	5	9
K8.9	Osallistunut oikeudenmukaisuutta edistävän järjestön toimintaan (esim. Unicef, Pelastakaa Lapset ry)	1	2	3	4	5	9
K8.10	Pitänyt puheenvuoron seminaarissa ja koulutuksessa (esim. aikuissosiaalityön päivät ja työmenetelmäkoulutus)	1	2	3	4	5	9
K8.11	Toiminut kehittämis- tai tutkimushankkeen informantina	1	2	3	4	5	9
K8.12	Toiminut kehittämis- tai tutkimushankkeessa	1	2	3	4	5	9
K8.13	Ideoinut kehittämis- tai tutkimusaiheita yhdessä kehittäjien tai tutkijoiden kanssa.	1	2	3	4	5	9
K8.14	Kirjoittanut tieteellisen julkaisun (esim. väitöskirja, artikkeli ja puheenvuoroteksti)	1	2	3	4	5	9

K9. Miten monta tuntia keskimäärin arvioit tekeväsi rakenteellista sosiaalityötä työajallasi viikon aikana?
* _____ en osaa arvioida, alle 1, 0-40

K10. Miten monta tuntia keskimäärin arvioit tekeväsi rakenteellista sosiaalityötä vapaa-ajallasi viikon aikana? * _____ en osaa arvioida, alle 1, 0-80

Seuraavaksi sinulta kysytään osaamiseen ja organisaatiokulttuuriin liittyviä kysymyksiä.

K11. Ota kantaa seuraaviin väittämiin. *

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K11.1	Osaan yhdistää ihmisten elämäntilanteisiin liittyviä ongelmia yhteiskunnalliselle tasolle.	1	2	3	4	5	9
K11.2	Hahmotan, että yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat ihmisten elämään.	1	2	3	4	5	9
K11.3	Hyödynnän työssäni teorioita ja tutkimusta.	1	2	3	4	5	9
K11.4	Tunnen poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamisen keinoja.	1	2	3	4	5	9
K11.5	Osaan hyödyntää muiden toimijoiden osaamista sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi.	1	2	3	4	5	9
K11.6	Osaan hyödyntää sosiaalityön asiantuntija-asemaani sosiaalisten asioiden esiin tuomiseksi.	1	2	3	4	5	9
K11.7	Minulla on rohkeus haastaa epäoikeudenmukaiseksi kokemiani toimintakäytäntöjä.	1	2	3	4	5	9
K11.8	Minulla on kyky tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmiä.	1	2	3	4	5	9
K11.9	Minulla on kyky kehittää vaihtoehtoisia toimintatapoja.	1	2	3	4	5	9
K11.10	Olen taitava yhdistämään tutkimustietoa käytännön työhön.	1	2	3	4	5	9
K11.11	Osaan arvioida uusien toimintakäytäntöjen vaikutuksia.	1	2	3	4	5	9
K11.12	Osaan perustella ja argumentoida näkemyksiäni tai ehdotuksiani eri tietolähteitä hyödyntäen.	1	2	3	4	5	9

K12. Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K12.1	Näen rakenteellisen sosiaalityön sisältyvän osaksi sosiaalityön kokonaisvaltaista orientaatiota.	1	2	3	4	5	9
K12.2	Hahmotan rakenteellisen sosiaalityön yksilökohtaisen työn rinnalla ja sen jatkumona.	1	2	3	4	5	9
K12.3	Olen kiinnostunut rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä.	1	2	3	4	5	9
K12.4	Olen kiinnostunut rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta.	1	2	3	4	5	9
K12.5	Ehdin tehdä työtehtäväni työajan puitteissa.	1	2	3	4	5	9
K12.6	Voin vaikuttaa työni määrään.	1	2	3	4	5	9
K12.7	Voin vaikuttaa työni sisältöön.	1	2	3	4	5	9
K12.8	Saan osallistua työajalla sosiaalialan koulutustilaisuuksiin ja/tai seminaareihin.	1	2	3	4	5	9
K12.9	Ehdin perehtyä työajalla ammattikirjallisuuteen ja alan tutkimukseen.	1	2	3	4	5	9
K12.10	Joudun usein työskentelemään tavalla, joka on ristiriidassa ammattieettisten arvojeni kanssa.	1	2	3	4	5	9

K13. Miten seuraavat väittämät mielestäsi sopivat työyhteisösi tai työskentelyorganisaatioosi? *

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K13.1	Työyhteisössäni keskustellaan sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisista yhteyksistä.	1	2	3	4	5	9
K13.2	Työyhteisössäni on innostusta kehittää toimintakäytäntöjä yhdessä kansalaisten ja/ tai asiakkaiden kanssa.	1	2	3	4	5	9
K13.3	Työyhteisössäni suhtaudutaan myönteisesti rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen.	1	2	3	4	5	9
K13.4	Työyhteisössäni on innostusta kehittää toimintakäytäntöjä yhdessä muiden alojen ammattilaisten kanssa.	1	2	3	4	5	9
K13.5	Työyhteisössäni rohkaistaan uudistamaan työn tekemisen tapoja, sisältöjä tai toimintakäytäntöjä.	1	2	3	4	5	9
K13.6	Työyhteisöni jäsenet tukevat toisiaan rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen/ kehittämiseen.	1	2	3	4	5	9

K14. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? *

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K14.1	Esihenkilöni tunnistaa rakenteellisen sosiaalityön merkityksen.	1	2	3	4	5	9
K14.2	Esihenkilöni johtaa rakenteellista sosiaalityötä.	1	2	3	4	5	9
K14.3	Organisaationi osoittaa resursseja rakenteelliseen sosiaalityöhön.	1	2	3	4	5	9
K14.4	Organisaationi sosiaalipalveluiden johto vie sosiaalityöstä nostettuja huomioita eteenpäin.	1	2	3	4	5	9
K14.5	Organisaatiossani työhön kohdistuu jatkuvia säästöpaineita.	1	2	3	4	5	9
K14.6	Organisaatiossani työhön kohdistuu jatkuvia tehokkuuspaineita.	1	2	3	4	5	9

K15. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset tulevat kuulluiksi... *

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K15.1	... organisaation johdossa.	1	2	3	4	5	9
K15.2	... paikallispoliittisessa päätöksenteossa.	1	2	3	4	5	9
K15.3	... kuntamme hyvinvointistrategiassa.	1	2	3	4	5	9
K15.4	... valtakunnan poliittisessa päätöksenteossa.	1	2	3	4	5	9

K16. Työskentelyorganisaationi sosiaalityössä tehdyt kehittämisehdotukset ovat saaneet aikaan muutoksia... *

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
K16.1	...kuntalaisten osallistumismahdollisuuksissa	1	2	3	4	5	9
K16.2	...työskentelyorganisaationi sosiaalityön toimintakäytännöissä	1	2	3	4	5	9
K16.3	...yhteistyöverkostojen toimintakäytännöissä	1	2	3	4	5	9
K16.4	...palvelujärjestelmässä (esim. palveluiden saavuus)	1	2	3	4	5	9
K16.5	...paikallisissa hyvinvointipoliittisissa linjauksissa	1	2	3	4	5	9
K16.6	...lain valmistelussa ja/tai lainsäädännössä	1	2	3	4	5	9

K17A Mitkä ovat suurimmat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet? _____

K18A Miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää? _____

Seuraavaksi kysymme muutaman taustakysymyksen. *

K19 Sukupuolesi

1	nainen
2	mies
3	muu
4	en halua sanoa

K20 Syntymävuotesi (vetovalikko) * en halua sanoa, 1950–2000

K21 Korkein suorittamasi tutkinto *

1	Tohtorin tutkinto
2	Tieteellinen lisensiaattitutkinto
3	Ammatillinen lisensiaattitutkinto
4	Uusimuotoinen erikoissosiaalityöntekijän koulutus
5	Maisterin tutkinto, pääainetta vastaavat opinnot sosiaalityössä
6	Maisterin tutkinto, pääaineena muu kuin sosiaalityö
7	Kandidaatin tutkinto, pääaineena sosiaalityö
8	Kandidaatin tutkinto, pääaineena jokin muu kuin sosiaalityö
9	Ylempi AMK-tutkinto
10	Alempi AMK-tutkinto (esim. sosionomi AMK)
11	Muu alempi korkeakoulututkinto
12	Sosiaalihuoltaja-tutkinto
13	Ulkomailla suoritettu tutkinto, joka laillistettu Suomessa
K21.14A	Jokin muu, mikä? _____

K22 Valmistumisvuotesi (korkein suorittamasi tutkinto) _____ en muista, 1980–2021

K23 Onko sinulla sosiaalityöntekijän muodollinen pätevyys (eli sinulla on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi olet suorittanut pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä)? *

1	Kyllä → hyppy yhden kysymyksen yli
2	Ei
K23.3A	Muu pätevyysperuste, mikä _____? → hyppy yhden kysymyksen yli
4	En tiedä

K24 Onko sinulla lainsäädännön mukainen sosiaalityöntekijän sijaiskelpoisuus? *

1	Kyllä
2	Ei
3	En osaa sanoa

K25 Arvioi, kuinka monta vuotta sinulle on kertynyt työkokemusta sosiaalityöstä, mukaan lukien työ ennen sosiaalityöntekijäksi laillistusta. (vetovalikko) en osaa sanoa, alle 1 v, 1–50

K26 Arvioi, kuinka monta vuotta sinulle on kertynyt työkokemusta muusta sosiaalialan työstä. (vetovalikko) en osaa sanoa, alle 1 v, 1–50

K27 Työ- tai virkasuhteesi voimassaolo *

1	Toistaiseksi voimassa oleva
2	Määräaikainen
3	En ole tällä hetkellä työsuhteessa (mikäli et ole tällä hetkellä työsuhteessa, voit vastata työpaikkaan liittyvissä kysymyksissä viimeisimmän työpaikkasi mukaisesti)

K28 Kuuluuko työtehtäviisi toisten työn tai tiimien johtamista? *

1	Kyllä
2	Joskus (esim. esihenkilön sijaisena toimiminen)
3	Ei

K29 Kuuluuko työtehtäviisi asiakastyön tehtäviä? *

1	Kyllä
2	Joskus
3	Ei

K30 Onko lähiesihenkilölläsi sosiaalityöntekijän kelpoisuus? *

1	Kyllä
2	Ei
3	En osaa sanoa

K31 Millä alueella nykyinen tai viimeisin työpaikkasi sijaitsee? (Pyri valitsemaan ensisijainen työpaikkasi sijainti, mutta tarvittaessa voit valita useamman.) *

K31.1	Ahvenanmaa
K31.2	Etelä-Karjala
K31.3	Etelä-Pohjanmaa
K31.4	Etelä-Savo
K31.5	Kainuu
K31.6	Kanta-Häme

K31.7	Keski-Pohjanmaa
K31.8	Keski-Suomi
K31.9	Kymenlaakso
K31.10	Lappi
K31.11	Pirkanmaa
K31.12	Pohjanmaa
K31.13	Pohjois-Karjala
K31.14	Pohjois-Pohjanmaa
K31.15	Pohjois-Savo
K31.16	Päijät-Häme
K31.17	Satakunta
K31.18	Uusimaa
K31.19	Varsinais-Suomi
K31.20	Suomen ulkopuolella, ulkomailla

K32 Nykyinen tai viimeisin työskentelyorganisaatiosi *

1	Kunta
2	Kuntayhtymä --> Hyppy kysymykseen 33.
K32.3A	Joku muu, mikä? _____

K33 Kuinka monta kuntaa työskentelyorganisaatiosi kuntayhtymään yhteensä kuuluu? * En halua sanoa, 1-20

K34 Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän väestöpohja *

1	Alle 10 000 asukasta
2	10 000-50 000 asukasta
3	50 001-100 000 asukasta
4	Yli 100 000 asukasta

K35 Työskenteletkö pääosin *

1	Kaupunkimaisessa ympäristössä
2	Maaseutumaisessa ympäristössä
3	Molemmissa
4	En osaa arvioida

Lopuksi vielä muutama yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvä kysymys. Niiden jälkeen kysely päättyy.

K36 Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa	
K36.1	Olen kiinnostunut yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta.	1	2	3	4	5	9
K36.2	Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on tärkeä osa sosiaalityöntekijän työtä.	1	2	3	4	5	9

K36.3	En usko, että voin vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin työssäni.	1	2	3	4	5	9
K36.4	Uskon, että yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta voi seurata ikävyyksiä työpaikallani.	1	2	3	4	5	9

	En lain- kaan	Vähän	Kohtuulli- sesti	Paljon	Erittäin paljon	En osaa sanoa
K37 Oletko kiinnostunut politiikasta? *	1	2	3	4	5	9

K38 Mitä puoluetta äänestit vuoden 2019 eduskuntavaaleissa? *

1	En muista tai halua vastata
2	Ahvenanmaan puolueet
3	Avoin Puolue (AP)
4	Eläinoikeuspuolue (EOP)
5	Feministinen puolue (FP)
6	Kansalaispuolue (KP)
7	Kansallinen Kokoomus (Kok.)
8	Liberaalipuolue - Vapaus valita (Lib.)
9	Liike Nyt (Liik.)
10	Perussuomalaiset (PS)
11	Piraattipuolue (PP)
12	Seitsemän tähden liike (TL)
13	Sininen tulevaisuus (Sin.)
14	Suomen Kansa Ensin (SKE)
15	Suomen Keskusta (Kesk.)
16	Suomen Kommunistinen Puolue (SKP)
17	Suomen Kristillisdemokraatit (KD)
18	Suomen ruotsalainen kansanpuolue (RKP)
19	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)
20	Tasapainon puolesta (IPU)
21	Vasemmistoliitto (Vas.)
22	Vihreä liitto (Vihr.)
K38.23A	Jokin muu puolue, mikä _____

K39 Mistä sait kutsun osallistua tähän tutkimukseen? (Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.)

K39.1	Sähköpostitse kunnastani/kuntayhtymästäni
K39.2	Sähköpostitse muulta toimijalta (esim. sosiaalialan osaamiskeskuksesta)
K39.3	Sosiaalisesta mediasta
K39.4	Mora-tutkimushankkeen internetsivuilta
K39.5	Muualta. Mistä?

K40 Jos haluat kommentoida kysymyksiä tai antaa palautetta kyselystä tai tutkimuksen aihepiiristä, voit tehdä sen tähän _____

K41 Tutkimuksen päätyttyä anonymisoitu tutkimusaineisto on tarkoitus arkistoida Tietoarkisto Ailaan (ks. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/>) luovutettavaksi tutkimukseen, opiskeluun ja opetukseen. Annatko suostumuk-
sen arkistointiin? *

Kyllä, kyselyvastaukseni saa arkistoida Tietoarkistoon.

Ei, kyselyvastauksiani ei saa arkistoida Tietoarkistoon.

Kiitos tutkimukseen osallistumisesta!

LIITE 2: Rakenteellisen sosiaalityön selitysmallit osa-alueittain

Tiedon saamista selittävät tekijät (n=565)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	0,726	2,066	,000
Kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	0,356	1,427	,007
Työn autonomia	0,335	1,398	,027
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta	0,324	1,383	,004
Vakio	-4,184	0,015	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on tiedon saamiseen. Mallin luokittelukyky: 83,9 %; Nagelkerke R² 22,0 %; Cox & Snell R² 13,4 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,847; Omnibus-testi: p < 0,001.

Yhteiskuntarakennetiedon tuottamista selittävät tekijät (n=552)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Resurssiosaaminen	0,847	2,333	,000
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	0,705	2,023	,000
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,640	1,896	,010
Saa tietoa valvontaviranomaisilta (referenssiryhmä luokka 0)	0,628	1,874	,008
Ammattieettisten ristiriitojen kokeminen	0,223	1,250	,016
Vakio	-8,929	0,000	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on yhteiskuntarakennetiedon tuottamiseen. Mallin luokittelukyky: 79,7 %; Nagelkerke R² 24,1 %; Cox & Snell R² 15,8 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,404; Omnibus-testi: p < 0,001.

Palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottamista selittävät tekijät (n=555)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,885	2,423	,000
Tutkimuksellinen osaaminen	0,511	1,667	,003
Saa tietoa valvontaviranomaisilta (referenssiryhmä luokka 0)	0,496	1,642	,038
Innovaatio-osaaminen	0,377	1,458	,034
Usko, että voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin työssään	0,217	1,242	,018
Vakio	-4,173	0,015	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on palvelujärjestelmä- ja asiakastiedon tuottamiseen. Mallin luokittelukyky: 70,5 %; Nagelkerke R² 20,7 %; Cox & Snell R² 15,0 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,849; Omnibus-testi: p < 0,001.

Tiedon välittämistä selittävät tekijät (n=567)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Saa tietoa kansalaistoimijoilta (referenssiryhmä luokka 0)	1,523	4,584	,000
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	1,484	4,411	,000
Työtehtävä			
Asiakastyötä tekevä		1	
Johtava sosiaalityöntekijä	1,223	3,398	,000
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	1,100	3,006	,000
Saa tietoa asiantuntijälähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	1,002	2,723	,013
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta	0,412	1,510	,000
Vakio	-8,381	0,000	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on tiedon välittämiseen. Mallin luokittelukyky: 82,4 %; Nagelkerke R² 57,9 %; Cox & Snell R² 42,1 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,516; Omnibus-testi: p < 0,001.

Tietoisuustyötä selittävät tekijät (n=569)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Työtehtävä			
Johtava sosiaalityöntekijä		1	
Asiakastyötä tekevä	0,513	1,670	,013
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,487	1,628	,013
Yhteiskuntatieteellinen osaaminen	0,470	1,600	,050
Innovaatio-osaaminen	0,322	1,380	,037
Tuottaa palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa	0,308	1,361	,012
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan	0,232	1,261	,036
Vakio	-5,178	0,006	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on tietoisuustyön toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 67,1 %; Nagelkerke R² 12,5 %; Cox & Snell R² 9,0 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,182; Omnibus-testi: p < 0,001.

Valtaistamistyötä selittävät tekijät (n=578)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	0,640	1,897	,000
Innovaatio-osaaminen	0,558	1,747	,000
Vakio	-4,005	0,018	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on valtaistamistyön toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 63,5 %; Nagelkerke R² 14,9 %; Cox & Snell R² 11,1 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,160 Omnibus-testi: p < 0,001.

Osallistavaa kehittämistyötä selittävät tekijät (n = 578)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Innovaatio-osaaminen	1,101	3,008	,000
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	0,899	2,457	,000
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,762	2,143	,000
Työtehtävä			
Asiakastyötä tekevä		1	
Johtava sosiaalityöntekijä	0,524	1,689	,017
Työn autonomia	0,461	1,586	,000
Vakio	-9,633	0,000	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on osallistavan kehittämistyön toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 73,5 %; Nagelkerke R² 37,1 %; Cox & Snell R² 26,6 %; Hosmer & Lemeshow: p = .071; Omnibus-testi: p < 0,001.

Yhteisötyötä selittävät tekijät (n=538)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Sosiaalityön työkokemus			
Alle 5 vuotta		1	,002
5–10 vuotta	0,558	1,747	,045
10–15 vuotta	0,667	1,948	,026
15–25 vuotta	1,170	3,222	,000
Yli 25 vuotta	0,594	1,812	,064
Työskentelykunnan väestöpohja			
Yli 100 000 asukasta		1	,000
50 001–100 000 asukasta	0,161	1,175	,518
10 000–50 000 asukasta	0,918	2,504	,000
Alle 10 000 asukasta	1,330	3,782	,001
Saa tietoa kansalaistoimijoilta (referenssiryhmä luokka 0)	0,747	2,111	,000
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	0,630	1,877	,000
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,474	1,606	,019
Innovaatio-osaaminen	0,386	1,471	,010
Vakio	-4,541	0,011	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on yhteisötyön toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 70,2 %; Nagelkerke R² 27,7 %; Cox & Snell R² 20,8 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,444; Omnibus-testi: p < 0,001.

Reformityön toteutumista selittävät tekijät (n = 571)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Työtehtävä			
Asiakastyötä tekevä		1	
Johtava sosiaalityöntekijä	1,226	3,407	,000
Innovaatio-osaaminen	1,103	3,013	,000
Tuottaa palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa	1,091	2,979	,000
Saa tietoa asiantuntijälähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	0,674	1,962	,013
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,590	1,804	,008
Ammattieettisten ristiriitojen kokeminen	0,258	1,294	,004
Vakio	-10,106	0,000	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on reformityön toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 76,0 %; Nagelkerke R² 44,9 %; Cox & Snell R² 33,7 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,685; Omnibus-testi: p < 0,001.

Sosiaalipoliittista työtä selittävät tekijät (n=562)

	Regressio- kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Työskentelykunnan väestöpohja			
Yli 100 000 asukasta		1	,000
50 001–100 000 asukasta	0,028	1,028	,919
10 000–50 000 asukasta	0,740	2,097	,004
Alle 10 000 asukasta	1,911	6,757	,000
Työkokemus			
Alle 5 vuotta		1	,180
5–10 vuotta	0,718	2,051	,019
10–15 vuotta	0,938	2,554	,005
15–25 vuotta	0,942	2,565	,003
Yli 25 vuotta	0,738	2,092	,041
Tuottaa yhteiskuntarakennetietoa	0,831	2,295	,000
Saa tietoa valvontaviranomaisilta (referenssiryhmä luokka 0)	0,691	1,996	,008
Saa tietoa asiantuntijälähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	0,668	1,951	,014
Saa tietoa yhteistyöverkostolta (referenssiryhmä luokka 0)	0,651	1,917	,003
Innovaatio-osaaminen	0,544	1,723	,003
Resurssiosaaminen	0,514	1,672	,008
Vakio	-8,048	0,000	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on sosiaalipoliittisen työn toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 74,9 %; Nagelkerke R² 43,8 %; Cox & Snell R² 32,8 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,285; Omnibus-testi: p < 0,001.

Kansalaisvaikuttamista selittävät tekijät (n = 572)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	0,417	1,518	,000
Resurssiosaaminen	0,380	1,462	,006
Vakio	-3,637	0,026	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on kansalaisvaikuttamisen tekemiseen. Mallin luokittelukyky: 60,8 %; Nagelkerke R² 6,9 %; Cox & Snell R² 5,1 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,231; Omnibus-testi: p < 0,001.

Kehittämis- ja tutkimustoimintaa selittävät tekijät (n=551)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Saa tietoa valvontaviranomaisilta (referenssiryhmä luokka 0)	0,560	1,751	,019
Saa tietoa asiantuntijälähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	0,516	1,675	,026
Tutkimuksellinen osaaminen	0,390	1,477	,008
Itseymmärrys	0,299	1,349	,032
Työtehtävä			
Asiakastyötä tekevä		1	
Johtava sosiaalityöntekijä	1,018	2,769	,000
Työskentelykunnan väestöpohja			
Alle 10 000 asukasta		1	,052
10 000–50 000 asukasta	0,757	2,133	,058
50 001–100 000 asukasta	1,081	2,949	,010
Yli 100 000 asukasta	0,983	2,671	,012
Vakio	-3,844	0,021	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on kehittämis- ja tutkimustoiminnan toteuttamiseen. Mallin luokittelukyky: 69,1 %; Nagelkerke R² 18,5 %; Cox & Snell R² 13,5 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,965; Omnibus-testi: p < 0,001.

Järjestötoimintaan osallistumista selittävät tekijät (n=568)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Saa tietoa asiantuntijälähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	0,820	2,270	,001
Poliittinen kiinnostus	0,235	1,265	,007
Vakio	-2,090	0,124	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on järjestötoimintaan osallistumiseen. Mallin luokittelukyky: 67,3 %; Nagelkerke R² 5,3 %; Cox & Snell R² 3,8 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,343; Omnibus-testi: p < 0,001.

Kirjoittamista selittävät tekijät (n = 554)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Saa tietoa asiantuntijalähteiltä (referenssiryhmä luokka 0)	0,859	2,362	,000
Innovaatio-osaaminen	0,437	1,549	,004
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	0,356	1,428	,005
Poliittinen kiinnostus	0,236	1,266	,016
Vakio	-4,277	0,014	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on kirjoittamiseen. Mallin luokittelukyky: 67,1 %; Nagelkerke R² 17,6 %; Cox & Snell R² 13,1 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,700; Omnibus-testi: p < 0,001.

Haastatteluiden osallistumista selittävät tekijät (n = 579)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Resurssiosaaminen	0,658	1,931	,000
Työkokemus			
Alle 5 vuotta		1	,028
5–10 vuotta	0,605	1,832	,033
10–15 vuotta	0,473	1,605	,122
15–25 vuotta	0,939	2,557	,001
Yli 25 vuotta	0,653	1,921	,045
Työtehtävä			
Asiakastyötä tekevä		1	
Johtava sosiaalityöntekijä	1,167	3,212	,000
Vakio	-4,045	0,018	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on haastatteluihin osallistumiseen. Mallin luokittelukyky: 69,6 %. Nagelkerke R² 19,5 %; Cox & Snell R² 14,3 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,406; Omnibus-testi: p < 0,001.

Kansalaisaktivismia selittävät tekijät (n = 581)

	Regressio-kerroin (B)	Exp (B)	p-arvo
Työskentelykunnan väestöpohja			
Alle 10 000 asukasta		1	,001
10 000–50 000 asukasta	1,664	5,279	,115
50 001–100 000 asukasta	1,905	6,721	,071
Yli 100 000 asukasta	2,578	13,165	,012
Poliittinen kiinnostus	0,508	1,662	,000
Vakio	-5,472	0,004	,000

Exp (B) eli todennäköisyysarvo. Mitä suurempi arvo, sitä suurempi todennäköisyyttä kasvattava vaikutus kyseisellä tekijällä on kansalaisaktivismiin osallistumiseen. Mallin luokittelukyky: 84,5 %; Nagelkerke R² 12,8 %; Cox & Snell R² 7,4 %; Hosmer & Lemeshow: p = 0,554; Omnibus-testi: p < 0,001.

Kirjoittajat

Kati Närhi, YTT, professori, Jyväskylän yliopisto, Orcid <http://orcid.org/0000-0002-9071-0780>

Sirpa Kannasoja, YTT, yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto, Orcid <https://orcid.org/0000-0002-4286-4988>

Tuomo Kokkonen, YTT, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto, <https://orcid.org/0000-0003-1675-0917>

Niina Rantamäki, YTT, tutkimuskoordinaattori, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Orcid <https://orcid.org/0000-0003-3926-5543>

Santra Ruonakangas, YTM, projektitutkija, Jyväskylän yliopisto, MoRa-hanke 2021–2022. Vastuualuepäällikkö, Lasten, nuorten ja perheiden palvelut, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Oulun alueelliset palvelut. Orcid <https://orcid.org/0009-0002-7376-395X>